ƏHLİ SÜNNƏ VƏL CƏMAAT

SƏLƏFİ SALİHİN ƏQİDƏSİ TÖVHİD VƏ Ş İ R K

TOPLAYAN VƏ TƏRTİB EDƏN
K. HÜSEYN

KİTABIN BÜTÜN HAQLARI QORUNUR

بسم الله الرحمن الرحيم

إنَّ الحَمْدَ لله ، نَحْمَدُهُ ونَسْتَعِينُهُ ونَسْتَغْفِرُهُ، ونَعُوذُ بالله مِنْ شُرُورِ أنفُسِنا ، وَمِنْ سيِّئاتِ أعمالِنا ، مَن يَهْدِهِ اللهُ فلا مُضِلَّ لَهُ ، ومَن يُضْلِلْ فَلاَ هادِيَ لَهُ ، وأَشْهَدُ أَنْ لاَ إلهَ إلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيكَ لَهُ ، وأَشْهَدُ أنَّ مُحَمَّداً عَبْدُهُ ورَسُولُهُ.

﴿ يا أيُّها الَّذينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ حَقَّ تُقاتِهِ وَلاَ تَمُوتُنَّ إلاَّ وأنتُم مُسْلِمُونَ ﴾(١).

﴿ يا أيُّها النَّاسُ اتَّقُوا رَبَّكُمُ الَّذي خَلَقَكُم مِّن نَفْسٍ واحِدَةٍ وَخَلَقَ مِنْها زَوْجَها وَبَثَّ مِنهُما رِجَالاً كَثيراً وَنِساءً واتَّقُوا اللهَ الَّذي تَساءَلُونَ بِهِ وَالأَرْحامَ إنَّ اللهَ كانَ عَلَيكُم رَقِيباً ﴾(٢).

﴿ يَا أيُّها الَّذينَ آمَنُوا اتَّقُوا اللهَ وَقُولُوا قَولاً سَدِيداً ، يُصلِحْ لَكُمْ أعْمالَكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ذُنُوبَكُم وَمَن يُطِعِ اللهَ وَرَسُولَهُ فَقَدْ فازَ فَوْزاً عَظِيماً ﴾(٣)

أما بعد : فإنَّ أَصْدَقَ الحديثِ كلامُ اللهِ ، وخَيرَ الهَدْيِ هَدْيُ مُحَمَّدٍ – صلىٰ الله عليه وآله وسلم – وشرَّ الأُمورِ مُحْدَثاتُها وكلَّ مُحْدَثةٍ بدعةٌ ، وكلَّ بدعةٍ ضلالةٌ ، وكلَّ ضلالةٍ في النَّار(*).

---

(١) سورة آل عمران : الآية ، ١٠٢. (٢) سورة النساء : الآية ، ١. (٣) سورة الأحزاب : الآية ، ٧١.

(*) هذه الخطبة ؛ تسمىٰ : «خطبة الحاجة» وهي تُشرع بين يدي كلِّ حاجة ، والتي كان رسول الله ﷺ يعلِّمها أصحابه ؛ أن يقولوها بين يدي كلامهم ، في أمور دينهم سواء كان ؛ خطبة نكاح ، أو جمعة ، أو محاضرة ، أو غير ذلك ، وهي في : «سنن ابن ماجه» كتاب النكاح ، باب خطبة النكاح ، وفي : «سنن الترمذي» و «سنن أبي داود» و «سنن النسائي» ورواه أبو يعلىٰ في : «مسنده» والطبراني في : «المعجم الكبير» والبيهقي في : «سننه» والإمام أحمد في : «المسنده» ، وورد ذكر طرف من هذه الخطبة في : «صحيح مسلم» كتاب الجمعة ، باب خطبته ﷺ في الجمعة.

ÖN SÖZ

XUTBƏTUL-HACƏ

Həmd ancaq Allahadır, Ona həmd edir, Ondan yardım və məğfirət diləyirik. Nəfslərimizin şərindən və pis əməllərimizdən Allaha sığınırıq. Allah kimi hidayətə yönəltmişsə, onu heç kəs azdıra bilməz, kimi də azdırmışsa, heç kəs onu hidayətə yönəldə bilməz. Mən şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ilah yoxdur. O, təkdir, şəriki də yoxdur və şəhadət edirəm ki, Məhəmməd onun qulu və elçisidir.

«Ey iman gətirənlər! Allahdan lazımınca qorxun. Yalnız müsəlman olduğunuz halda ölün». *(Ali-İmran 102).*

«Ey insanlar! Sizi tək bir şəxsdən *(Adəmdən)* ***xəlq edən, ondan zövcəsini*** *(Həvvanı)* ***yaradan və onlardan da bir çox kişi və qadınlar törədən Rəbbinizdən qorxun****. (Adı ilə)* ***Bir-birinizdən*** *(cürbəcür şeylər)* ***istədiyiniz Allahdan, həmçinin qohumluq əlaqələrini kəsməkdən qorxun. Şübhəsiz ki, Allah sizin üzərinizdə nəzarətçidir».*** *(ən-Nisa 1).*

«Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun və doğru söz söyləyin! *(Əgər belə etsəniz)* ***Allah əməllərinizi islah edər və günahlarınızı bağışlayar. Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaət etsə, böyük bir səadətə*** *(Cənnətə)* ***nail olar».*** *(əl-Əhzab 70-71)*[1].

Şübhəsiz ki, sözlərin ən doğrusu Allahın kəlamı, yolların ən xeyirlisi Muhəmməd - *səllallahu aleyhi və səlləm* - in yoludur. Əməllərin ən pisi sonradan uydurulanlardır. Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl

---

[1] ***Xutbətul-Hacə*** - adı ilə məşhur olan bu duanı, cümə və s. xütbələrdə Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* - oxumuşdu. Səhabələrinə də bunu əmr etmiş və özü də onları öyətmişdir. Hədisin ilk hissəini bizə: Əhməd 1/392-393,432, Əbu Davud 2188, Tirmizi 1105, Nəsəi 3/104-105, 6/69 və «Əməlul Yəum vəl Leyl» 488, İbn Məcə 1892, Darimi 2202, Tayalisi «əl-Musnəd» 1557, AbdurRazzaq «əl-Musənnəf» 10449, Bəzzar «əl-Musnəd» - Kəşful Əstar 1/314, Əbu Yəla «əl-Musnəd» 5233-5234,5257, Tahavi «Şərhul Müşkilil Asar» 1-3, Təbərani «Məcmuul Kəbir» 10/10079-10080, Həkim «əl-Mustədrək» 2744, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/214-215, Bəğavi «Şərhus Sunnə» 2268 İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – yolu ilə, Müslim «Şərhu Nəvəvi» 6/156-158, Əhməd 1/302,350, Nəsəi 6/89-90, İbn Məcə 1893 və Tahavi «Şərhul Müşkilil Asar» 4 İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – yolu ilə, Tahavi «Şərhul Müşkilil Asar» 5, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/215 Nubeyt b. Şərit - *radıyallahu anhu* – yolu ilə, Əbu Yəla «əl-Musnəd» 7221, Nəsəi «Sünnənul Kubra» bax: «Tuhfetul Əşraf» 6/472, 9148 Əbu Musa əl-Əşari - *radıyallahu anhu* – yolu ilə.

(iş) bir bidətdir, hər bir bidət isə zəlalətdir (sapıqlıqdır), hər bir zəlalət isə oddadır[2].

«Ey Rəbbim! köksümü açıb genişlət, işimi yüngülləşdir, dilimdəki düyünü aç ki, sözümü yaxşı anlasınlar». *(Ta ha 25–28).*

Möhtərəm müsəlman bacı və qardaşlarım! İlk öncə hamınızı Allahın salamı ilə salamlayıram. Allahın kitabına və Rəsulullah - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in yoluna uyaraq öz risaləmi «***Bismilləh***» ilə başlayıram. Çünkü Allah Rəsulu - *səllallahu aleyhi və səlləm* - də öz məktublarını «***Bismilləh***» ilə başlamış və buyurmuşdu: «Hər mühüm bir işə «***Bismilləh***» ilə başlanılmazsa, o işin sonu kəsikdir»[3].

İlk növbədə Allahdan bu işimin dolğun, düzgün şəkildə toplayıb başa çatdırılmasını diləyirəm. Allahdan əməlimi onun üçün ixlaslı olmasını, məndən qəbul edib onunla müsəlmanları faydalandırmasını diləyirəm. Əgər hardasa xəta etmişəmsə bu nəfsimdən və şeytandandır. Şeytandan və çarəsizlikdən Allaha sığınıram. Burada düzəldilməsi mühüm olan yerləri tapdıqdan sonra mənə öyüt-nəsihət verəndən, səhflərimi və xətalarımı mənə bəyan edəndən Allah razı olsun. Allah onu xeyirlə mükafatlandırsı. Mən ona əvvəlcədən öz təşəkkürümü bildirirəm.

Ayrıca bu kitabı toplamaqda mənə kömək edən, bu kitabda zəhməti olan, öyüd verməк və ya dua etmək məqsədilə mənə yardım edən hər bir kəsə də təşəkkür edirəm. Allah onları da xeyirlə mükafatlandırsın.

Güvəndiyim Allahdır, işlərimi Ona həvalə edirəm və Ona arxalanıram. Həmd və nemət yalnız Onadır. Müvəffəqiyyət bəxş edən və xətalardan qoruyan da Odur. ***«Məni yaradan və məni doğru yola yönəldən Odur! Məni yedirdən də, içirdən də Odur! Xəstələndiyim***

---

[2] ***Hədisin ikinci hissəsini –*** Müslim «Şərhu Nəvəvi» 6/153-156, Əhməd 3/319,371, Nəsəi 3/188-189, Beyhəqi «Sünnənul Kubra» 3/214 Cabir b. Abdullah - *radıyallahu anhu* – yolu ilə. Bu ləfz Nəsainin ləfzidir. Hədisi Əhməd 3/371 və Müslim: «Sözlərin ən doğrusu» ləfzi yerinə: «Sözlərin ən xeyirlisi» ləfziylə rəvayət edilmişdir. İmam Əhmədin digər rəvayətlərində isə 3/319: «Sözlərin ən gözəli» şəkilindədir. Müslim: «Sonradan uydurulub dinə salınan hər bir əməl (iş) bidətdir» ləfzi yerinə: «Hər bir bidət bir zəlalətdir (sapıqlıqdır)» ləfziylə ravayət etmişdir. Hədisin sonunda olan: «Hər bir zəlalət isə oddadır» ləfzini zikr etməmişdir. Bu beş səhabədən başqa hədsi: Aişə - *radıyallahu anhə* –, Səhl b. Sad - *radıyallahu anhu* – mərfu olaraq. Hədis səhihdir. Muhəddis Muhəmməd Nəsrəddin əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* – hədisin bütün rəvayətlərini bir yerə toplayaraq «Xutbətul Həcə» isimli bir kitab yazmışdır. İstəyənlər bu kitaba baxa bilərlər. Ayrıca bax: əl-Albani «Muxtəsər Səhih Müslim» 409, «Mişkətul Məsabih» 3149,5860.

[3] Əbu Davud.

zaman mənə yalnız O şəfa verir. Məni öldürəcək, sonra dirildəcək də Odur və Qiyamət günü xətamı bağışlayacağına ümid etdiyim də Odur! Ey Rəbbim! Mənə hikmət bəxş et və məni salehlərə qovuşdur! Sonra gələnlər arasında mənə yaxşı ad qismət et! Məni Nəim Cənnətlərinin varislərindən et». *(əş-Şuəra 78-85).*

Allahın salat və salamı onun Peyğəmbəri Muhəmməd - *səllallahu aleyhi və səlləm* - ə, onun ailə üzvlərinə, səhabələrinə və Qiyamətə qədər onun yolu ilə gedən saleh möminlərin üzərinə olsun.

TÖVHİD

Allah – *subhənəhu və təalə* - hər bir şeydə birdir. Zatında, əməlində, İsim və Sifətlərində də. İbadət edilməyə layiq olub, bu xüsusda tək haqq sahibi olmaqda da birdir. Bu sayılanların heç birində ortağı (şəriki[4]) yoxdur. Həmçinin yaratmaqda da, əmr etməkdə də, öldürməkdə də, diriltməkdə də, ruzi verməkdə də, xəstəlik göndərən və şəfa verməkdə də ortağı (şəriki) yoxdur. ***«Həqiqətən Rəbbiniz göyləri və yeri altı gündə xəlq edən, sonra ərşə yüksələn, sürətlə təqib edən, gündüzü gecə ilə örtüb bürüyən, günəşi, ayı və ulduzları əmrinə tabe edərək yaradan Allahdır. Bilin ki, yaratmaq da, əmr etmək də ona məxsusdur. Aləmlərin Rəbbi olan Allah nə qədər uca və böyükdür».*** *(əl-Əraf 54).* ***«Ey insanlar! Allahın sizə olan nemətini yada salın. Allahdan başqa sizə göylərdən və yerdən ruzi verən bir xaliq varmı? Ondan başqa heç bir ilah yoxdur. Elə isə necə döndərilirsiniz?».*** *(Fatir 3).*

Tövhid – sözünün mənası bir şeyi bir etmək, birləmək deməkdir. ***TÖVHİDİ ƏFKAR*** – etməliyik deyildiyi zaman, fikirlərin bir və tək qılınması, hər başdan çıxan ayrı-ayrı səslərin, fikirlərin bir nöqtədə birləşdirilməsi istənmiş olur. Lakin bir şeyi bir və tək qılmaq bu ancaq nəfy və isbatla olur[5]. İbn Mənzur – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid*** - Allahın hər baxımdan bir və tək olduğuna, heç bir ortağı olmadığına inanmaqdır. Allah ***VAHİD*** və ***ƏHƏDDİR***. Vəhdəniyyət və təvahhud sahibidir. «Allah ***VAHİDDİR***» – demək, «Allah heç bir bənzəri və ortağı olmayan bir Zatdır, tək və birdir» deməkdir[6]. əl Bəycuri – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «Lüğət etibarıyla ***Tövhid*** kəliməsinin mənası bir şeyin bir və tək olduğunu bilməkdir»[7]. Şeyx Abdurrahman Qasım – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid*** kəliməsi ***VAHƏD-***

---

[4] ***ŞƏRİK –*** bir şeydə hissəsi (payı) olan kimsədir.
[5] «Tövhidi Əvvələn» s. 15.
[6] «Lisanul Arab» 3/450 Vəhhadə maddəsi.
[7] «Cəvharətud Tövhid» s. 10

DƏHU, YUVƏHHİDUHU tövhidin məsdəri olan bir kəlimədir ki, Onu bir və tək qıldı mənasına gəlir. Həmçinin də Onun bir və tək olduğunu söylədi mənasını alır»[8]. Şeyx AbdulAziz b. Baz – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid – VAHHADƏ, YUVAHHİDU*** - nun məsdəridir. Allahın bir və tək olduğunu qəbul etdi, Allahın Uluhiyyət və Rububiy-yət, İsim və Sifətlərində bənzərsiz və ortağsız olduğuna, ibadətin yalnız Allaha olacağına iman etdi, kimsə Onu Tövhid etməsə belə, Onun zatında və hər baxımdan Bir, Uca və Ulu olduğuna etiqad etdi mənasını verir»[9]. Şeyx Muhəmməd əl-Useymin – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid – VAHHADƏ*** - nin məsdəridir. ***Tövhid*** etdi deyildiyi zaman bir şeyin birləndiyi başa düşülür. Ancaq bu isbat və nəfy olmadan olmaz»[10].

Termin olaraq ***Tövhid*** **–** yalnızca uca və böyük olan Allaha ibadət etmək deməkdir. Yəni ona heç bir şeyi ortaq (şərik) qoşmayaraq nə bir rəsul, nə bir peyğəmbər, nə bir mələk, nə bir cinn, nə bir hakim, nə bir övliya, nə bir seyyid, nə bir daş, ağac, dəmir, nə də yaradılmışlardan hər hansı bir şeyi ona – Allaha ortaq (şərik) qoşmayaraq bir və tək olaraq ona ibadət etmək deməkdir. Sevərək, təzim edərək, mükafatını umaraq, cəzasından qorxaraq yalnızca Allaha qulluq etmək, ibadətə sadəcə onu layiq görməkdir. İsbəhani – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «Bəzi alimlərimiz ***Tövhid*** **–** Vahiddən təşbihi rədd etməkdir» deyə açıqlamışlar. Bəziləri də: «***Tövhid*** **–** Birlənən Vahiddən və Onun sifətlərindən təşbihi nəfy etməkdir» demişlər. Bəziləri də: «Mütləq bir və tək olduğuna inanılan Zatın heç bir ortağı və bənzəri olmadığını bilib qəbul etməkdir. Kimsə bunu belə bilməzsə Allahı birləmiş olmaz, Onu tövhid etmiş olmaz» deyə açıqlamışlar[11]. Şeyxulislam b. Teymiyyə – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid*** **-** Allahı bir və bənzəri olmayan bir zat olaraq bilib yalnız və yalnız Ona ibadət etməkdir. Ondan başqa heç bir Rəbb yoxdur inancı da bura daxildir»[12]. Şeyx Muhəmməd b. AbdulVəhhab – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «Biləsən ki, ***Tövhid*** **-** Allahı ancaq Ona ibadət etmək (Ona tapınmaq) surətiylə birləməkdir»[13]. Şeyx Muhəmməd b. AbdulVəhhab – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid*** **–** Allaha ibadət etmək və Onu, O və Rəsulu necə vəsfləndirmişsə o, cür də vəsfləndirmək. O, və Rəsulu Onu ayıb və nöqsanlardan və yaradılmışlara bənzəməkdən

---

[8] «Haşiyətu Kitabu Tövhid» s. 11.
[9] «Məcmuu Fətava» 1/34.
[10] «Məcmuu Fətava» 2/7.
[11] «əl-Huccə Fi Bəyani Məhaccə» 1/306.
[12] «Dəru Təaridu Aqli və Nəql» 1/306.
[13] «Məcmuatur Rəsailin Nədiyyə» 4/4, «əd-Durərus Səniyyə» 1/48.

necə uzaq etmişsə eləcə də uzaq etməkdir»[14]. Allama əl-Bəycuri – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid*** **–** Məbudun zatı, sifətləri və felləri baxımından bir və tək olduğuna kəsin bir şəkildə inanmaqla birlikdə, yalnız və yalnız Allaha ibadət etməkdir»[15]. İmam Abdulaziz b. Baz – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «Allahı ***Tövhid*** etmək Onun bir və tək olduğuna inanıb, qəlbi bu inanca möhkəm bağlamaq ilə bərabər, ibadətdə də Onu birləmək və tək etməkdir. Yəni tam bir iman və sədaqətlə yalnız Allaha ibadət etmək, saleh əməllər etməkdir. Yoxsa yalnız dil ilə: «Allah birdir» deməklə tövhid həyata keçməz. Eyni zamanda bu tövhidin ziddi olan hər cür əməli batil edən şirk və şirk yollarından da uzaq olmağı özündə əhatə edir»[16]. Abdullah əl-Ğuneyman – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «***Tövhid*** **–** haqq məbudu, Ona olan sevgi, sayğı və təslimiyyətin ən yüksəyini əhatə edən, ən böyügünü ifadə edən «ibadət»-lə tövhid etməkdir»[17].

Burada olan ibadətdən, qulluqdan məqsəd Allahın tövhid edilməsidir. Buna görə də ey Allahın qulu! Sənə ilk lazım olan dini vəzifədən, ibadətləri və hətta namaz kimi bir ibadəti belə öyrənməmişdən öncə Tövhidi öyrənmək sorumluğu olduğunu heç vaxt unutma»[18]. Buna görə də qul bütün hüquqi və özəllikləri ilə tövhidi bilmək və tanımaq məcburiyyətindədir. Ağlı başında olan müddətdən ölüncəyə qədər tövhidə möhtacdır. Çünki İslam da Tövhid hər şeyin təməlidir. Tövhid olmadıqca Uca Allah qulun heç bir əməl və ibadətini qəbul etməyəcəkdir. Çünki müsəlmanın həyatı tövhidsiz təsəvvür olunmazdır və Tövhid dini vaciblərin təməli, ən böyüyü və qüvvətlisidir. Allahın göndərdiyi Nəbi və Rəsullar Tövhidlə başlamışlar. İnsanları ancaq Tövhidə dəvət etmişlər. Bu da Nuh – *əleyhissəlam* - dan, peyğəmbərimiz Muhəmməd - *səllallahu aleyhi və səlləm* – ə qədər gələn bütün peyğəmbərlərin gətirdiyi Tövhiddir. Bu Tövhid də ***LƏ İLƏHƏ İLLƏLLAH*** - kəlməsinin mənasını ifadə edir. Bütün Peyğəmbərlərin dəvət etdiyi Tövhid də elə budur. Yəni Allahdan başqa ibadətə layiq heç bir haqq ilah yoxdur. İbn Teymiyyə – *rahmatullahi aleyhi* – Tövhidin mühümlüyünü bu sözlərlə bəyan etmişdir: «Uca Allah bu tövhidi kitabında açıqca bildirmiş və Ona şərik qoşulmasını rədd etmişdir. O, qədər aydın və açıq ki, atrıq Qurandakı tövhidə inanan bir müsəlman, əsla Allahdan başqasından qorxmaz, Ondan

---

[14] «Usuli Dini İslam» s. 7.
[15] «Cəvharətud Tövhid» s. 10.
[16] «Məcmuu Fətava» 2/20.
[17] «Şərhu Kitabu Tövhid Min Sahihi Buxari» 1/38.
[18] Durerus Səniyyə 1/107.

başqasından bir şey gözləməz, Ondan başqasından istəməz. Muhəmməd - *səllallahu aleyhi və səlləm* – də: «Ey insanlar! ***Lə İləhə İlləllah!*** deyin ki, qurtuluşa çatasınız». Həqiqətən də bu «***Lə İləhə İlləllah***» tövhididir. Həqiqətən də bu «Allahdan başqa ilah tanbımamaq tövhididir». İlah – könüllərin sonsuz bir sevgi, sayğı, ümüd və qorxu ilə Allaha yönəldiyi, tapınaraq sığındığı haqq ilah ancaq Allahdır»[19]. Hənəfi məzhəbinin imamlarından İbn Əbil İzz əl-Hənəfi – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «Bil ki, Tövhid bütün Peyğəmbərlərin ilk dəvətidir, yolun ilk mənzilidir. Qulu Allaha yaxınlaşdıran ən mühüm amildir. Buna görə də qula ilk fərz olan Allahdan başqa ibadətə layiq heç bir haqq ilah olmadığına şəhadət etməkdir. Tövhid bir kimsənin ilk olaraq İslama girdiyi və onunla son olaraq dünyadan ayrılaraq axirətə köçdüyü bir şeydir. Yolun əvvəlində də, sonunda da qula mütləq şəkildə lazım olandır»[20]. Şeyx AbdulAziz ən-Nəsir ər-Rəşid – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «İstər Peyğəmbr – *sallallahu aleyhi və səlləm* – olsun, istər onun Peyğəmbər qardaşları olsun – *Allahın salamı onların üzərinə olsun* – insanlara təbliğ etdikləri şeylərin ən böyüyü və ən ucası: «Allahın birliyinə və heç bir şeyi Ona şərik qoşmadan yalnız Allaha ibadət etmək, Allahı isim, sifət və felləri ilə oxşarsız və bənzərsiz Rəbb olaraq tanımağa dəvətdən ibarət olmuşdur. Bu da bütün peyğəmbərlərin dəvətinin açarı, ilahi dəvətin təməli və özüdür»[21]. Şeyx Muhəmməd b. AbdulVəhhab – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «Allah elçilər göndərib. Kitablar nazil etməsi ancaq Tövhidin və Tövhidlə əlaqəli bəyanı və təbliği üçündir: ***«Biz hər ümmətə Allaha ibadət edin, Tağutdan çəkinin deyə Pəyğəmbər göndərmişdik. Onların bir qismini Allah doğru yola yönəltmiş, bir qismi isə haqq yolundan azmalı olmuşdur.*** *(Ey müşrüklər)* ***yer üzündə dolaşıb görün ki,*** *(Peyğəmbərləri)* ***yalançı hesab edənlərin axırı necə oldu».*** *(ən-Nəhl 36).* ***«Mən cinləri və insanları yalnız Mənə ibadət etsinlər deyə yaratdım».*** *(əz-Zariyat 56).* Şeyx Saleh əl-Bəlihi – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki: «Bilindiyi kimi Nəbilərin və Rəsulların sayı haqqında: «Nəbilər **124** mindir, Rəsullar da **313** dür» deyə bir xəbər varid olmuşdur. Bu Nəbi və Rəsulların hamısı Allahı birləməyə, hər tərəfdən Onu bir bilib yalnız və yalnız Ona ibadət etməyə çağırmışlar»[22]. Şeyx Muhəmməd əl-Useymin – *rahmatullahi aleyhi* – yə: «Qula ilk fərz olan nədir? deyə sual verildikdə o, deyir ki: «Bütün qullara ilk fərz olan Allahı Tövhid etmələri və bu

---

[19] Fətva 1/135.
[20] Şərhu Əqidətul Təhaviyyə 1/21-23.
[21] Tənbihatus Sunniyyə s. 33.
[22] Əqidətul Muslimin 1/248.

Tövhid ilə birlikdə Muhəmməd - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in Allahın elçisi olduğuna şəhadət etməkdir. Ancaq belə bir tövhid ilə, bu tövhidə şəhadət etmək şərtilə əməl və ibadətlər Allahın dərgahında qəbul edilir»[23].

Məkkə dövrünün müşrükləri bilirdilər ki, hər bir şeyi yoxdan var edən, ruzi verən, öldürən, dirildən, tədbir edən Uca və Böyük olan Allahdır. ***«De ki, sizə göylərdən və yerdən ruzi verən kimdir, qulaqlara və gözlərə sahib olan kimdir, ölüdən diri, diridən də ölü çıxaran kimdir, hər işi düzüb qoşan səhmana salan kimdir. Onlar Allahdır deyəcəklər. Bəs onda Allahdan qorxmursunuz? O, sizin həqiqi Rəbbiniz olan Allahdır. Haqdan sonra ancaq azmaq gəlir. Elə isə necə üz döndərirsiniz?».*** *(Yunus 31-32).* ***«De ki, əgər bilirsinizsə bu yer və yer üzərində olanlar kimindir? Onlar mütləq Allahındır. Sən de ki, bəs elə isə düşünmürsüz. De ki, yeddi göyün Rəbbi və böyük əzəmətli ərşin sahibi kimdir? Müşriklər: Mütləq Allahındır» deyə cavab verəcəklər. Onda sən de ki, bəs elə isə qorxmursunuz?. De ki, əgər bilirsinizsə hər şeyin hökmü əlində olan, himayə edən, amma özünün himayəyə ehtiyacı olmayan kimdir? Onlar Allahındır deyə cavab verəcəklər. Bəs elə isə nə üçün qaçırsınız?».*** *(əl-Muminun 84-89).* Gördüyünüz kimi, bu şeyləri müşriklər də belə rədd etmirdilər. Lakin onlar ***Lə iləhə illəllah*** kəlməsinin nə məna ifadə etdiyini başa düşüb: ***«Əcəba o, ilahların hamısını bir ilahmı edir. Bu doğurdan da, çox təəccüblü bir şeydir. Onların əyanları çıxıb gedərək belə dedilər: Gedin öz ilahlarınıza*** *(ibadətdə)* ***möhkəm olun».*** *(Sad 5-6).* Müşriklər, hətta cahillər də bu sözün həqiqi mənasını bilirdilər. Özünün müsəlman olduğunu irəli sürən, müşriklərin, cahillərin bu kəlməni ondan daha yaxşı başa düşdüklərini bildikdən sonra özünə müsəlman deyən insana heyrət edilir. Hətta bu insan etiqad etmədən sadəcə bu sözü hərflərlə tələffüz etməklə işin bitdiyini zənn edir. ***Lə iləhə illəllahın*** mənasını müşriklərin və cahillərin ondan daha yaxşı bildiyi kimsədə xeyir yoxdur.

Kimisi də bu kəlmədə məqsəd yalnız Rububiyyət tövhidi olduğunu, yəni Allahdan başqa yaradıcı, ruzi verən olmadığına inanmaq olduğunu zənn edirlər. Lakin bu belə deyil, Tövhid həm qəlb, həm dil, həm də əməl ilə olması qaçınılmazdır. Əgər bir kimsə Tövhidi bilməklə əməl etməzsə, o kimsə Firon, İblis və s. bənzəri kimi bir kafirdir. Çünkü qəlbin Tövhidinin arxasından söz və əməl ilə Tövhid gəlir. Əgər bir kimsə qəlbi ilə Tövhid edərsə, lakin Allaha söz və əməlləri ilə Tövhid etməyəcək olursa, bu kişi haqqı kəsin olaraq bilməklə batil üzərinə israr və inadkarlıq

---

[23] Məcmuu Fətava 2/22.

edən kimsədir. ***«Möcüzələrimizin həqiqiliyinə daxilən əmin olduqları halda, haqsız yerə və təkəbbürlük üzündən onları inkar etdilər. Bir gör fitnə-fəsad törədənlərin axırı necə oldu?».*** *(ən-Nəml 14).* ***Musa da ona: «Sən bunların məhz göylərin və yerin Rəbbi tərəfindən açıq-aşkar möcüzə olaraq endirildiyini, sözsüz ki, bilirsən. Mən isə, ey Firon, səni artıq məhv olmuş zənn edirəm».*** *(əl-İsra 102).* Onlara görə ilah istər rəsul, cin, övliya, seyyid, ağac, daş, qəbir və s. olsun, şəfa, övlad diləmək, ruzi istəmək və s. məqsədlər üçün yönəldilmiş şeydir. Bəziləri hətta İnstituta girmək, öz övladlarını evləndirmək üçün və s. boş-boş və faydasız şeylərlə müraciət edirlər. Baxın: Allah bizi Qurani Kərimdə daima bu kəlməyə tərəf gəlməyimizi, ona sarılmağımızı və bu ayələrdə ağıl, hikmət sahibləri üçün ibrətlər, faydalar olduğunu buyurur: Bu Tövhidin təməl qaydalarındandır. Onun bənzəri heç bir şey yoxdur: ***«Ona bənzər heç bir şey yoxdur».*** *(əş-Şura 11)* deyə etiqad edilir.

O, yaratdıqlarından heç birinə bənzəməz. Yaratdıqlarından da heç biri ona nə zatında, nə felində, nə ismində, nə sifətində, nə də hüququnda bənzəməz. Heç bir şey ona güc çatdırıb onu aciz buraxmaz. O, dilədiyi hər şeyi etməyə qadirdir. ***«Bir şeyi istədiyi zaman Allahın buyurduğu ona ancaq: «OL!» deməkdir. O da dərhal olar».*** *(Yasin 82).* Heç bir şey ona zor gələ bilməz. Heç bir şey də onu gücündən qoya bilməz. ***«Göylərdə və yerdə Allahı aciz edə biləcək heç bir şey yoxdur».*** *(Fatir 44).* Bu onun qüdrətinin kamilliyindəndir. Nəyi dilərsə, o, olmuşdur, nəyi də diləməmiş-sə, o, olmamışdır. Bu da onun Rububiyyətinin kamilliyindəndir. Ondan başqa ilah yoxdur kəlməsi - Tövhid budur. Bütün Rəsulların çağırışı da budur. ***«Biz hər ümmətə Allaha ibadət edin, Tağutdan çəkinin deyə Pəyğəmbər göndərmişdik. Onların bir qismini Allah doğru yola yönəltmiş, bir qismi isə haqq yolundan azmalı olmuşdur.*** *(Ey müşrüklər)* ***yer üzündə dolaşıb görün ki,*** *(Peyğəmbərləri)* ***yalançı hesab edənlərin axırı necə oldu».*** *(ən-Nəhl 36).* Allahdan başqa ibadət olunmağa layiq heç bir ilah yoxdur deməkdir. Çünkü yaradan, ruzi verən, hər şeyə malik də odur. Ondan başqa ibadət edilənlərə isə ancaq və ancaq batil bir yolla ibadət olunmuş olur. Bu belədir, çünkü Allah haqqın özüdür. ***«Çünki Allah haqq, müşriklərin ondan başqa ibadət etdikləri*** *(bütlər, tanrılar)* ***isə batildir. Həqiqətən Allah uca və böyükdür».*** *(əl-Həcc 62).*

Baxın: Bu qədər kamil, gözəl ad və sifətlərə malik olan Allahı buraxıb, ehtiyacı olan, möhtac, aciz olan hər hansı bir şeydən kömək istəmək olarmı? Fikirləşin.

Tövhid üç növdür.

1. *RUBUBİYYƏ.* 2. *ULUHİYYƏ.* 3. *İSİM VƏ SİFƏTLƏR*

TÖVHİDİN FAYDALARI

Peyğəmbr – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən tutmuş səhabələr, tabiinlər, onların yollarını qarış-qarış, addım-addım izləyənlər tövhidin həqiqiliyini başa düşərək onu bütün həyatlarında tətbiq etmişlər. Bu tövhidin insanın həyatına, nəfsinə çox böyük təsiri vardır. Həmçinin də bütün bəşəriyyətə böyük təsiri vardır. Tövhid dedikdə Sələf minhəci[24] üzərində qurulan tövhid nəzərdə tutulur. Bu da böyük əsaslar üzərində qurulmuşdur. Rububiyyət, Uluhiyyət və İsim və Sifətlərin tövhididir. Çünki bizlər bu dünyada Allah – *subhənəhu və təalə* – yə iman gətirmişik. Allah qeybdir. Allah ən böyük qeybdir. Çünki bizlər Allahı bu dünyada görməmişik və bu dünyada da görməyəcəyik. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Biliniz ki, sizdən heç kimsə ölümündən öncə öz Rəbbini görməyəcəkdir»[25]. Allahı görmək yalnız Qiyamət günü Cənnət əhli üçün olacaqdır. Lakin bizlər Allahı onun İsim və Sifətləri ilə bilib tanıyırıq. Bilirik ki, Allah göyə yüksəlib, göydədir, ərşə yüksəlib və s. O, bizim etdiyimiz hər bir əməli görür və o, bizə yaxındır. Allahın bizə məlum olan **99** gözəl İsimləri və Uca Sifətləri vardır. Həmçinin də bu Tövhid Uluhiyyət tövhidi üzərində qurulub. Bütün Peyğəmbərlər Uluhiyyət tövhidi üçün gəlmişlər. ***LƏ İLƏHƏ İLLƏLLAH*** – Tövhid kəliməsi. Bu bütün işin əsasıdır. Allah göyləri və yerləri buna görə yaratmışdır. Kafirlərə qarşı döyüşləri də elə buna görə vacib etmişdir. Peyğəmbərlər buna görə göndərilmişdir. Kitablar buna görə nazil olmuş və hər bir Peyğəmbər də öz qövmünə gələrək deyərdi ki: «Sizlər Allaha ibadət edin, sizin ondan başqa İlahınız yoxdur. Ey qövmüm! ***LƏ İLƏHƏ İLLƏLLAH*** – deyin. Bu o, kəlimədir ki, göylərdən də, yerlərdən də ağır gəlmişdir. Hər bir qul (bəndə) qəlbi ilə, əməlləri ilə və bütün işlərində Allaha yönəlməlidir. Sevilməyə, umulmağa, qorxulmağa layiq yalnız Allahdir. Dua edilməyə, çağrılmağa, təvəkkül edilməyə, qurban kəsilməyə və onun üçün nəzir deyilməyə layiq olan Allahdır. Tək ondan şiddət zamanı yardım istənilir, istiazə[26] yalnız ona edilir. Tövhid də elə budur. Tövhid hər bir bəndənin imanını nizama qoyur və ona tək olan ***QAHHAR*** olan Allaha bağlayır. Ona inanır, Onu təsdiq edir və qəlbi ilə Ona yönəlir. Bu elə bir tövhiddir ki, qəlbdən gəlir. Onun bütün əməlləri, əzaları ibadət əməl və itaət tərəfdən Allaha yönəlir. İbadət özü zəlillik və tək olan

---

[24] ***MİNHƏC*** – metod, yol, Sələfi Salihin yolu.

[25] Buxari, Müslim.

[26] ***İSTİAZƏ*** – xoşlanılmayan bir şeydə himayə edilməyi istəmək deməkdir. ***«De ki: Pənah aparıram sübhün Rəbbinə».*** *(əl-Fələq 1).* ***«De ki: Pənah aparıram insanların Rəbbinə».*** *(ən-Nəs 1).*

Allaha itaətkarlıqdır. Bu da tək olan Allaha, şəriki olmayan Allaha itaətlə olur. Allaha itaət Onun şəriətini, qoyduğu qanunları yerinə yetirməklə, yalnız Ona ibadət etmək və həyatın hər bir anında Onun tələb etdiyi şəkildə əməl etməklə olur. Bununla da tövhid əhlinin ***MUVAHHİDİN*** həyatı əvvəlindən axıradək ibadətlə keçir. Bütün bunların hamısı da bu tövhiddən irəli gəlir. ***LƏ İLƏHƏ İLLƏLLAH*** kəliməsi üzərində qurulub. Bu tövhid ilk an çıxanda qəlbdən doğur. Möminin qəlbində bu tövhid möhkəm yerləşir. Sonra imana çevrilir. Sonra da qəlbi əməllərə, sonra da zahiri əməllərə çevrilir (yəni insanın zahirində büruzə verir).

İBADƏT ÜÇ ƏSAS ÜZƏRİNDƏ QURULUR: 1. Tək olan Allahı sevmək, 2. Tək olan Allahdan qorxmaq, 3. Tək olan Allahı ummaq. Bu da sevgi, qorxu və ümüddür. İslam alimləri bu əsasları bir quşa bənzətmişlər ki, Sevgi quşun baş hissəsi, qorxu sağ qanadı, ümüd isə quşun sol qanadıdır. Quş bunlardan birini itirərsə uça bilmədiyi kimi həmçinin də Allaha seyr edən insan, Allaha yönələn insan da bunlar olmasa Allaha seyrini davam etdirə bilməz. Qorxu insanı qadağalardan çəkinməyə sövq edir. Məhəbbət isə Allaha ibadət əmrlərini yerinə yetirməyə insanı sövq edir. Hər ikisi də qəlbdə eyni şəkildə paylaşmalıdır.

Görürsən ki, insan yalnız Allaha ibadət edir, Ona itaət edir, ondan qorxur və bütün işlərində Onu umur. Allahdan Allaha sığınır, Allahın qəzəbindən rizasına, Allahın cəzasından isə Allaha sığınır. Tövbəsini elan edərək, bütün itaətləri bəyan edərək Allah qarşısında qul olduğunu bildirərək. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahın qəzəbindən rızasına sığınıram. Cəzalarından isə ehsan edəcəyi afiyətinə sığınıram. Səndən Sənə sığınıram»[27]. Tövhidin əsası imandır. Buna görə də insanlar bu tövhiddə fərqlənirlər. İmanlarına, təsdiqlərinə və əməllərinə görə. Tövhid əhli də öz aralarında fərqlidirlər.

Bu tövhidin təsiri həm fərdi, həmçinin də cəmaatı, ümməti əhatə edir. Bütün aləmi, insanların daxili və xarici ehtiyaclarını əhatə edir. Sonra da dünya və axirəti də əhatə edir. Allah bu tövhidin həqiqətini qəlbdə əkilməsini gözəl ağaca bənzədir. ***«Məgər Allahın necə məsəl çəkdiyini görmürsənmi? Xoş bir söz*** *(Lə İləhə İlləllah, Muhəmmədən Rəsulullah)* ***kökü yerdə möhkəm olub budaqları səmaya ucalan gözəl bir ağac*** *(xurma ağacı)* ***kimidir. O, ağac Rəbbinin izni ilə hər vaxt bəhrəsini verir. Allah insanlar üçün belə məsəllər çəkir ki, bəlkə bəlkə düşünüb ibrət alsınlar!*** *(Ağacı kökü yerdə, budaqları göydə olduğu kimi möminin də imanı qəlbində sabit qalır, əməlləri isə göyə – Allahın dərgahına yüksəlib*

[27] Müslim 486, İmam Əhməd «Musnəd» 6/201, İbn Məcə 3841, Əbu Davud 879.

ona daim savab qazandırır). ***Pis söz isə yerdən qopardılmış, kökü olmayan pis bir ağaca bənzəyir».*** *(İbrahim 24).* İman və Tövhid. O, tövhid ki, ***Lə İləhə İlləllah*** kəliməsi üzərində qurulub. Bu kəlimə əsası yerdə möhkəm olan budaqları göyə yüksələn gözəl ağaca bənzəyir. Bu gözəl kəlimə də ***Lə İləhə İlləllah*** kəliməsidir. Bunun da ən böyük səmərəsi saleh əməldir. Gözəl ağac səmərə, bəhrə verdiyi kimi ***Lə İləhə İlləllah*** ağacının səmərəsi də saleh əməldir. Bu kəlimənin əsası möhkəmdir. Bu kəlimə sadəcə dillə deyilən bir kəlimə deyildir. Bu kəlimənin rukunları, şərtləri və dayaqları vardır. Bu kəlimə əsaslı bir kəlimədir. Ağacın kökləri yerdə möhkəm olduğu kimi iman ağacı da möminin qəlbində möhkəm yer tutmuşdur. Bu ağac göyə yüksəlir, ***Lə İləhə İlləllah*** kəliməsinin sahibi bununla izzətlənir, izzət duyur. Həmçinin bu kəlimənin bu ağaca bənzədilməsi bizə iki mühüm şeyi bəyan edir.

1. Bu əkilmiş ağacdır. Bu ağacı vaxtlı-vaxtında suvarmaq, belləmək və qulluq etmək lazümdır. Həmçinin ***Lə İləhə İlləllah*** kəliməsini də vaxtlı-vaxtında suvarmaq lazümdır. Bu kəlimənin suvarılması isə elm, saleh əməl və Allaha yaxınlaşmaqla olur. Bu kəlimənin daima mömin tərəfindən qorunmağa, xidmət edilməyə ehtiyacı vardır.

2. Bu ağac əkildikdən, xidmət edildikdən sonra bu ağacın ətrafında ağaca ziyan vuran alaq otlardan təmizləmək lazımdır. Həmçinin də möminin qəlbində olan o, ***Lə İləhə İlləllah*** ağacının ətrafında da qəribə bitkilər bitir. Şirk, riya, küfr, bidət və s. Buna görə də mömin qəlbində olan bu ağacla daima maraqlanmalıdır. Hətta qəlbində olan ***Lə İləhə İlləllah*** ağacı salamat qalsın. Tövhidi salamat qalsın. Hətta ona etiqad edənlərdən, ona inananlardan və ona heç bir şeyi şərik qoşmayanlardan olsun.

TÖVHİDİN ALƏMLƏRƏ OLAN TƏSİRİ

Tövhidin təsiri üç qismə bölünür. 1). Tövhidin fərdlərə, şəxslərə olan təsiri. 2). Tövhidin cəmiyyətə, ümmətə olan təsiri. 3) Tövhidin axirətdə olan təsiri.

TÖVHİDİN FƏRDLƏRƏ OLAN TƏSİRİ – Ən böyük təsiri qəlb rahatlığı, nəfsin salamatçılığıdır. Ruhun qidasıdır. İbn Qeyyim – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki, insanın həqiqəti, mahiyyəti onun qəlbi və ruhudur. Bunların da salamat olması, düzgün olması yalnız Rəbbinin tövhidi ilə və Ona olan ibadəti ilə Ondan qorxması və Rəbbini bütün işlərdə umması ilədir. İnsanın ən böyük ləzzəti, ən böyük səadəti və neməti də elə bundadır. Kainatda elə bir şey yoxdur ki, insanın qəlbi onunla rahatlıq tapsın Allahdan başqa. Allaha iman gətirmək, Onu sevmək, Ona ibadət etmək, Allahı ucaltmaq, Onu zikr etmək bu kimi

şeylər insanın qidasıdır, onun gücüdür. Bunların da hər birinə Quran, Sünnə və fitrət dəlalət etmiş və şahidlik göstərmişdir. Amr b. əl-Ass – *radıyallahu anhu* - rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Sizin qəlbinizdə olan iman köhnəlir necə ki, paltar köhnəldiyi kimi. Buna görə də Allahdan o, qəlbinizdə olan imanın təzələnməsini istəyin»[28]. İmanın zəifləməsi insanda qəlb sıxıntısı yaradır. İnsan necə bu qəlb sıxıntısından qurtara bilər. Yalnız Allaha bağlanmaqla. İbn Abbas – *radıyallahu anhu* - rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Allahı Rəbb olaraq, İslamı da din olaraq və Muhəmmədi Rəsul olaraq qəbul edən kimsə imanın şirinliyini, tamını tapar»[29].

İmanın tamını, şirinliyini, dünyanın ləzzətləri və şəhvəti ilə tapmaq olarmı. Əlbəttə ki, yox! İnsan imanın ləzzətini yalnız bununla tapa bilər. Qeyrisi ilə yox. Ənəs – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah - *səllallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Üç şey var ki, sizlərdən kimdə olarsa o, imanın şirinliyini tapar. Allah və Rəsulunu hər şeydən çox sevmək, Allah rizası üçün bir-birinizi sevmək (sevdiyini ylnız Allah üçün sevən), Allahın küfrdən xilas etdiyi və sonra küfrə qayıtmaqdan oda atılmış kimi qorxan (şəxs)»[30]. Bütün bu işlərin üçü də sevgi və məhəbbətlə bağlıdır. Bu yalnız tövhid kəliməsini həqiqi surətdə həyata keçirməklə əmələ gəlir.

Sələflər görərdilər ki, dünya öz əhli içərisində, şəhvətləri içərisində dalğalanır. Kimisi öz vəzifəsinə, kimisi də öz şəhvətlərinə qapanıb. Kimisi şərəf, şan-şöhrət axtarır. Hamı nə isə axtarır. Lakin mömininin qəlbi, nəfsi tək olan Allah ilə bağlıdır. Allaha bağlanır və buna görə də qəlb rahatlığı tapır. Fudeyl b. İyad – *rahmatullahi aleyhi* – deyir ki, günəş batdıqda mən bu zülmət, qaranlıqla sevinirəm. Rəbbimlə tək qaldığıma görə. Günəş doğduqda isə mən kədərlənirəm. İnsanların mənim yanıma daxil olduqlarına görə. Çünkü onlar bu ləzzəti təklikdə tapırlar. Ləzzəti insanlarla yox, Allah – *subhənəhu və təalə* – ilə danışmaqda, tək qalmaqda tapırlar. Sələflər: - «Gecə əhli, gecəni ibadətdə keçirənlər, gecəni əyləncədə keçirənlərdən onların keçirdikləri daha ləzzətlidir. Əgər gecə olmasaydı biz bu dünyada qalmaq istəməzdik». Aişə - *radiyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sübh namazının iki rükət (sünnəti) dünya və onun içindəkilər-dən xeyirlidir.

---

[28] əl-Albani «Həsən».
[29] Müslim 34.
[30] Buxari, Müslim.

Həqiqətən mən onları bu dünyadan da çox sevirəm»[31]. Gecənin ortasında Allah üçün etdiyin bu ibadət sənin qəlbində iman əkir, ləzzəti, səadəti əkir. Bu elə bir ləzzət və səadətdir ki, başqa miliyonlarla əldə olunmaz. Nə mülk, nə şərəf bu sevinci əldə edə bilməz. Tövhid insanı Allahdan başqasına qulluqdan xilas edir. Həqiqi qulluq da elə budur. Həqiqi qulluq insanın Allaha qul olmasıdır.

Görürsən ki, bəzi insanlar Allahdan qeyrisinə bağlanırlar. Allahdan qeyrisinə qəlbən bağlandıqlarına görə o, bağlandıqları şeyin qulu olurlar. Nəyə görə? Çünki o, insanın qəlbi yoxdur. Hər gün onun bir İlahı vardır. Allahı buraxaraq o, ilahlara ibadət edir. Bu gün bir pirə, səhəri isə başqa pirlərə gedirlər. Bəziləri qəbirlərə, övliyalara, seyyidlərə, ağaclara, daşlara bəziləri də fal oxlarına, bürclərə (inanaraq) bağlanırlar. Onların qəlbləri Allahdan qeyrisinə bağlandıqlarına görə onun qulu olurlar. Çünkü bağlandığı şeyi bütün işlərində və ehtiyaclarında umur. Ondan qorxduqlarına görə onun qulu olurlar. ***«Nəfsini özünə tanrı edən və Allahın bilərəkdən yoldan çıxartdığı, qulağına və qəlbini möhürlədiyi, gözünə də pərdə çəkdiyi kimsəni gördünmü? Allahdan başqa kim onu doğru yola sala bilər. Məgər düşünüb ibrət almırsınız».*** *(əl-Casiyə 23).* Qəlbləri Allahdan qeyrisinə bağlandığına görə, tövhidi həqiqi surətdə həyata keçirmədiklərinə görə onlarda qorxu yaranır. Baxırsan insanların halına ki, zəiflədikdə nə günə düşürlər. Allahdan qeyrilərindən qorxurlar. Kahinlərdən, falçılardan, kiminsə cəddindən və s. Gecə və gündüz onu dərd basır. Həqiqi mömin isə heç kəsdən qorxmur. Çünki o, bilir ki, zərər və mənfəət, xəstəlik və şəfa yalnız Allahın əlindədir. ***De ki: «Elə isə bir söyləyin görək, əgər Allah mənə bir zərər toxundurmaq istəsə, sizin Allahdan qeyri ibadət etdikləriniz onun zərərini aradan qaldıra bilərlərmi?» Yaxud: «Əgər Allah mənə bir mərhəmət əta etmək istəsə, onlar onun mərhəmətinə mane ola bilərlərmi?» De ki: «Mənə təkcə Allah kifayət edər».*** *(əz-Zumər 38).* ***«Əgər Allah sənə bir zərər yetirsə, səni ondan Allahdan başqa heç kəs qurtara bilməz. Əgər Allah sənə bir xeyir diləsə, heç kəs onun nemətinə maneçilik edə bilməz».*** *(Yunus 107).* ***«De ki: «Bir deyin görək əgər Allah sizin qulaqlarnızı və gözlərinizi əllərinizdən alsa, ürəklərinizə də möhür vursa onları sizə Allahdan başqa kim qaytara bilər. Gör biz onlara ayələrimizi necə izah edirik ki, onlar da necə üz döndərirlər».*** *(əl-Ənam 46).* Qul hər şeyin Allahdan gəldiyini bildiyinə görə yalnız Allah hüzurunda qorxu və sayğı duymalı və yalnız Ona qarşı təqvalı davranmalıdır. ***«O, halda insanlardan qorxmayın***

---

[31] Müslim.

Məndən qorxun». *(əl-Maidə 44).* ***«…Və yalnız Məndən qorxun».*** *(əl-Bəqərə 40).* ***«Allaha və onun Peyğəmbərinə itaət edənlər, Allahdan qorxub çəkinənlər məhz belələri uğura çatanlardır».*** *(ən-Nur 52).* ***«…Qorxub çəkinməyə də,*** *(günahları)* ***bağışlamağa da layiq olan ancaq Odur».*** *(əl-Muddəssir 56).* ***«Sizi yalnız o, şeytan öz dostlarından olması ilə qorxudub çəkindirir. Amma siz onlardan qorxmayın. Əgər möminsinizsə Məndən qorxun».*** *(Ali-İmran 175).*

Hər bir məxluqun bir yaradılmışdan, ya da yaradıcıdan qoxmasının qaçınılmaz olduğu məlumdur. Yaradılmışdan qorxmanın zərəri bir çox baxımdan faydalarından daha ağırdır. Allahdan qorxmaq isə dünya və axirət səadətinin səbəbidir. Həqiqətən Allah ondan qorxulmaya daha layiqdir. Əbul-Abbas Abdullah b. Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün (minikdə) Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in arxasında oturmuşdum. O, buyurdu: «Ey oğul! Mən sənə bir neçə kəlimə öyrədəcəm. Allahı qoru ki, Allah da səni qorusun. Allahı qoru ki, onu öz qarşında tapasan. Bir şey dilədikdə, Allahdan dilə. Kömək istədikdə yenə də Allahdan kömək istə. Bunu da bil ki, əğər bütün insanlar sənə xeyir vermək üçün bir yerə yığışsalar da belə Allahın yazdığından artıq sənə heç bir xeyir verə bilməzlər. Bunu da bil ki, əğər sənə zərər vermək üçün bir yerə yığışsalar da yenə də Allahın yazdığından artıq sənə zərər verə bilməzlər. (Çünkü) qələmlər qaldırılmış, səhifələrin (mürəkkəbi) qurumuşdur»[32]. İnsanlar tövhiddən uzaqlaşdıqlarına görə, tövhidi həqiqi surətdə həyata keçirmədiklərinə görə, Allahdan qeyrilərinə bağlandıqlarına görə insanlardan qorxurlar. Həqiqi müsəlmanlar isə şiddət anında da, çətinləklərdə də Allaha yönələrlər.

Bəziləri isə dünya və onun şəhvətlərinə bağlanırlar. Onun arxasınca gecə və gündüz gedirlər. Onlar dünyanın şəhvəti üçün sevinir və onun üçün ağlayırlar. Bəzən də buna görə gecələri də yatmırlar. Dünyada bir şey əldə etdikdə sevinir, əldə etmədikdə isə kədərlənirlər. ***«Kim*** *(axirətdən vaz keçib)* ***dünya və onun bər-bəzəyini istəyirsə, biz onun əməllərinin əvəzini*** *(sağlamlıq, sərvət, övlad, gözəl yaşayışı)* ***elə dünyada ikən verərik. Onların dünyadakı mükafatları əsla azaldılmaz. Belələrinin axirətdə atəşdən başqa heç bir payı yoxdur. Onların dünyada gördükləri işlər puç olar və bütün əməlləri boşa çıxar».*** *(Hud 15-16).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Dinarın qulu bədbəxt olsun, dirhəmin qulu bədbəxt olsun. Pal-paltarın, zinətin qulu bədbəxt olsun. Beləsinə istədiyi veriləndə razı qalar, verilməyəndə isə qəzəblənər.

[32] Tirmizi 2516, əl-Albani «Səhih əl-Cəmi» 7834.

Bədbəxt olsun və başı aşağı çevrilsin. Onun ayağına batan tikan belə çıxmasın»[33]. İnsanın malı dünyanı sevməsi və bu işdə dəridən qabıqdan çıxması insanın bu şərəfli ömrünü zay etməsidir. Onlar elə zənn edirlər ki, xoşbəxtlik yalnız pulun çox olmasındadır. Bölünmüş, yazılmış ruzini tələb etməkdə vaxtı zay etməkdir. Ruzi artıq bölünmüşdür. Həris, tamahkar insan isə məhrumdur. Sələflər deyərdilər: «Qədər haqdırsa onda tamahkarlıq boş şeydir. Əgər xəyanət insanın təbiətində varsa onda hər kəsə bel bağlamaq acizlikdir. Əgər ölüm hər kəsi gözləyirsə onda dünyaya da arxalanmaq axmaqlıqdır». İnsan bu ömründə uca dərəcələri və əbədi nemətləri qazana bilərdi. Lakin bu dünya malını toplayaraq bu dünyada qoyub gedir. Hesabı özünə qalır, kefi isə başqalarına. Cabir b. Abdullah - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə birlikdə Mədinənin Aliyə tərəfindən bazara daxil olduq. Ölmüş kiçik qulaqlı bir oğlaq gördü. Onun qulağından tutaraq buyurdu: «Sizdən kim bunu bir dirhəm qarşılığında almaq istər?». Səhabələr deyərdilər: «Allaha and olsun ki, o diri olsaydı da belə onu heç kəs almazdı. Çünkü qüsurlu oğlaqdır. Qulaqları kiçikdir» dedilər. Peyğəmbər: «Allaha and olsun ki, bu sizin üçün nə qədər dəyərsiz olduğu kimi du dünya da Allah üçün o, qədər dəyərsizdir» deyə buyurdu[34]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm*– buyurdu: «Dünyanın axirətdəki durumu ancaq sizdən hər hansı bir kimsənin barmağını dənizə salıb çıxartdıqdan sonra nə çıxartdığına baxması kimidir»[35]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Şübhəsiz ki, dünyanın zəval olması Allah üçün müsəlman bir kimsənin öldürülməsindən daha xəfifdir»[36]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizi sevindirəcək şeylərin müjdəsini sizə verirəm və bunları (gələcəkdə də) ümüd edə bilərsiniz. Allaha and olsun ki, mən sizin üçün fəqirlikdən qorxmuram. Lakin mən sizin üçün əvvəlkilərə dünyanın imkanları geniş verildiyi kimi sizə də veriləcəyindən və onlar necə bu şeydə bir-birləri ilə yarışdıqları kimi sizin də yarışacağınızı və (dünya) onları necə həlak etdisə sizi də həlak edəcəyindən qorxuram»[37]. Sələflər deyərdilər: «Sən fikirləşmə ki, kasıblıq varlığın olmamasıdır. Həqiqi kasıblıq dinin olmamasıdır. Ey qardaşım! Sən tamahkar insanın yığdığı mala görə ona qibtə etmə. Sizin ona yazığınız gəlsin. O, bu dünyada elə bir şeylə məşğul olub ki, sabah onu həlak edəcəkdir». Allahdan qeyrisinə

[33] Buxari 6/61, İbn Məcə 11/216.
[34] Müslim şərhi 5/814 (Muslim «Zuhd» 2).
[35] «Səhihul Cəmi» 5423.
[36] Tirmizi 5/82, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 453.
[37] Buxari 4/63, Müslim şərhi 5/816.

(dünyaya, pula) bağlandıqlarına görə, Allahı unutduqlarına görə Allah da onları unudar və onları özlərinə həvalə edər. ***«Allahı unutduqları üçün Allahın da onları özlərinə unutdurduğu kimsələrə bənzəməyin! Onlar fasiqlərdir».*** *(əl-Həşr 19).* Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına daxil oldum. O, həsirin üzərində uzanmışdır. Sonra o, qalxıb oturdu, onun əynində izardan başqa bir şey yox idi. Həsirin izi onun çiynində və böyründə qalmışdı. Mən onun eyvanına nəzər salıb gördüm ki, orada təqribən bir saa arpa, bir o, qədər akasiyə ağacının qabığı və bir də aşılanmış dəridən başqa heç bir şey yoxdur. Bu halı gördükdə mənim gözlərim yaşla doldu. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ey Xəttabın oğlu, səni ağladan nədir?». Mən: «Ey Allahı Rəsulu! Nə üçün ağlamayımda. Mən görürəm ki, həsir sənin bədənini bu hala salıb, eyvanda da gördüklərimdən başqa bir şey yoxdur. Qeysər (Rum imperatoru) və Xosrov (Fars imperatoru) cah-cəlal içərisində yaşayırlar. Sən isə Allahın Rəsulu və sevimlisi olduğun halda bu da sənin eyvanın!» dedim. Peyğəmbər: «Ey Xəttabın oğlu! Məgər istəmirsən ki, onlar üçün dünya, bizim üçün isə axirət olsun? (Başqa rəvayətdə: Dünya ilə mənim işim nə! Mənim və dünyanın misalı ancaq bir ağacın kölgəsində bir müddət oturan, sonra da oradan durub gedən bir süvariyə bənzər[38])» deyə buyurdu[39]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Dünya möminin zindanı, kafirin isə Cənnətidir»[40].

Həqiqi azad insan kimdir. Dünyanı əlində edən, dünyanı qəlbinə salmayan kimsədir. Nə qədər dünya malı onda olarsa onu əlində saxlayar. Dünya malını Allaha itaətdə xərcləyər. İmam Əhməd – *rahmatullahi aleyhi* – dən soruşduqda ki, insanda min dinar olduğu halda zahid ola bilərmi? O: «Bəli, ola bilər». O, kimsə: «Ey imam bu necə ola bilər?» deyə soruşdu. O: «Artanda sevinmir, azalanda isə kədərlənmir». Tək olan Allaha ibadət edən insan varlı da ola bilər, şərəflidə ola bilər. Lakin bütün bunları əlində edər. Bunların heç birini qəlbinə salmaz. Çünkü bütün bunlar dünyanın keçici zövqüdür. Mömin kimsə qəlbini yalnız Allaha sevgi, Peyğəmbərinə itaətlə doldurur. Bu qəlb parçasını Allahdan qeyrisinə yönəltmir. ***«Bilin ki, dünya həyatı oyun-oyuncaq, bər-bəzək, bir-birinizin qarşısında öyünmək və mal-dövlət, oğul-uşaq çoxaltmaqdan ibarətdir. Bu elə bir yağışa bənzəyir ki, onun yetişdirdiyi bitki əkinçilərin xoşuna gəlir. Sonra o, quruyar və sən onun çör-çöpə***

---

38 Tirmizi.
39 Müslim10/82.
40 Müslim 2956.

döndüyünü görərsən. Axirətdə isə şiddətli əzab, Allahdan bağılanma və razılıq gözləyir. Dünya həyatı aldanışdan, yalandan başqa bir şey deyildir». *(əl-Hədid 20).* ***«Qadınlar, uşaqlar, qızıl-gümüş yığınları, yaxşı cins atlar, mal-qara və əkin yerləri kimi nəfsin istədiyi və arzuladığı şeylər insanlara gözəl göstərilmişdir. Lakin bütün bunlar dünya həyatının keçici zövqüdür, gözəl dönüş yeri isə Allah yanındadır».*** *(Ali-İmran 14).* ***«Dünya həyatı isə aldadıcı həzzdən, əyləncədən başqa bir şey deyildir».*** *(Ali İmran 185).* ***«Dünyanın ləzzəti və faydası azdır, lakin müttəqi üçün axirət daha xeyirlidir».*** *(ən-Nisa 77).* ***«…Dünya malı axirət yanında yalnız cüzi bir şeydir».*** *(ət-Tövbə 38).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurur: «Ölünü qəbr evinə kimi üç şey təqib edər, lakin ikisi geri dönər. Biri isə onunla bərabər qalar. Ölünü ailəsi, malı və əməli təqib edər. Nəticədə ailəsi və malı geriyə dönər. Əməli isə onunla bərabər qalar»[41]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurur: «Kimin dərdi axirət dərdi olarsa Allah varlığı onun qəlbində edər. İşlərini düzüb qoşar, dünya istəmədiyi halda ona gələr. Əgər kimin dərdi dünya dərdi olarsa Allah kasıblığı onun qarşısında edər. Allah onun işlərini dağıdar. Ona dünyadan yazılandan başqası verilməz»[42]. Sələflər axirət üçün yaşayardılar və axirət üçün çalışardılar. Allah da onlara dünyanı istəmədikləri halda verərdi.

Bütün bu qulluqlardan qurtaran kimdir. Tək olan, şəriki olmayan Allaha ibadət edənlərdir. Bütün dərdləri toplaşaraq bir dərdi olandan gözəl yaşayışı olan ola bilərmi. Onun dərdi bir dənədir. O, da Uca və Böyük olan Allah – *subhənəhu və təalə* – nin razılığını qazanmaqdır. Həqiqi azadlıq da elə budur. Azadlıq başqa şeylə ola bilməz. Əgər Allaha qul deyilsə o, kimsə heç vaxt azad ola bilməz. Ya şeytnın qulu olacaqdır, ya da kiminsə? Həqiqi qulluq, azadlıq isə tək olan, ***QAHHAR*** olan Allaha qul olmaqdır.

Görürsən ki, bəzi insanlar da əcəldən, ruzinin azalmasından, çətinliklərdən, xəstəliklərdən qorxurlar. Qəlbi tək olan Allaha bağlı mömin isə bu kimi şeylərdən qorxmur. İmanı zəif olan isə elə zən edir ki, artıq maaşı kəsilərsə özü və övladları da öləcəkdir. ***«Kasıblıq üzündən uşaqlarınızı öldürməyin. Sizin də, onların da ruzisini biz verəcəyik».*** *(əl-Ənam 152).* Elə zənn edir ki, filan ticarətdə uduzdusa gələcək həyatı dağılacaqdır. Bəziləri də İslamı qəbul etməkdən qorxurlar. Deyirlər ki, biz bu haqq olan kəliməni (Lə İləhə İlləllahı) desək bizə əzab-əziyyət veriləcəkdir. Bizə cürbəcür adlar veriləcəkdir. Allaha iman gətirən kimsə

[41] Müslim 2960.
[42] Tirmizi, əl-Albani səhih.

isə bilir ki, onun həyatı da, ruzisi də, əcəli də Allahın əlindədir. Mömin Rəbbinə inanır. Çünki əqidəsi güclüdür. Çünki bu əqidə möhkəm bir əsas üzərində qurulmuşdur. ***«Allahın risalətini təbliğ edənlər ondan qorxar, Allahdan başqa heç kəsdən qorxmazlar. Allahın çəkdiyi haqq-hesab kifayyətdir».*** *(əl-Əhzab 39).*

Sən mömini dini ilə İzzət tapdığını görürsən. Sələflər – dualarında deyərdilər ki, Allahım! Məni itaətimlə izzətləndir və günahlarla alçaltma. ***«Hər kəs izzət, qüdrət, şərəf-şan istəsə bütün bunlar Allaha məxsus-dur…».*** *(Fatir 10).* ***«Halbuki şərəf-şan, izzət, qüdrət yalnız Allaha, Peyğəmbərinə və möminlərə məxsusdur».*** *(əl-Munafiqun 8).* Bu mömin məğrur kafirə baxır və onlarda olan imkana, vara-dövlətə, səltənətə, elmə yuxarıdan baxır. Baxmayaraq ki, insanların çoxları bununla aldanırlar. Çünkü onlar kafirdilər. Onlar Cəhənnəmin odunudurlar. Onlar heyvan kimidirlər və bəlkə də ondan da aşağıdırlar. ***«Biz cinlərdən və insanlardan bir çoxunu Cəhənnəm üçün yaratdıq. Onların qəlbləri vardır, lakin onunla anlamazlar. Onların gözləri vardır, lakin onunla görməzlər. Onların qulaqları vardır, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər, bəlkə də*** *(ondan)* ***daha çox zəlalətdədirlər. Qafil olanlar da məhz onlardır».*** *(əl-Əraf 179). «(Ya Muhəmməd!)* ***Qoy kafirlər hələ yeyib-içsinlər,*** *(düyadan)* ***ləzzət alsınlar, arzuları-ümüdləri başlarını qatsın.*** *(Düçar olacaqları müsibəti)* **sonra biləcəklər».** *(əl-Hicr 3).*

Mömin qul haqq üzərində sücaətlə yeriyir. Bu sücaət də yalnız və yalnız Tövhiddən irəli gəlir. Onlardan biri kafirlərin qarşısında öz dini ilə İzzətlənərək deyir ki, Allah – *subhənəhu və təalə* – bizi gətirib ki, öz istəyi ilə insanları – insanların qulluğundan Allahın qulluğuna çıxardaq. Dünyanın sıxıntısından – dünya və axirətin genişliyinə çıxardaq. Bütün dinləri zülmətdən İslamın adilliyinə çıxardaq.

TÖVHİDİN CƏMİYYƏTƏ (ÜMMƏTƏ) OLAN TƏSİRİ – Tövhidin təsiri həmçinin də fərdlərə deyil bunları da aşaraq cəmiyyətə, insanlara da böyük təsiri vardır. Tövhidin ümmətlərə olan təsirindən ümmətin müstəqil olmasıdır. Ümmətin müstəqilliyi yalnız onun əqidəsində, tövhiddə müstəqilliyinə bağlıdır. Ümmət yalnız öz əqidəsi ilə müstəqil ola bilər. Bundan qeyrisi ilə müstəqil ola bilməz. Əgər ümmət tövhidə, əqidəyə bağlanmasa o, ümmət tabeçilik həyatı sürər. Bu da artıq tarixdə baş verən hadisələr gözümüzün qabağında günəş kimidir. Ərəblər Rumlulara tabe idilər. Öz aralarında baş verən işlərdə hökm vermək üçün onlara müraciət edərdilər. Onlar da bu məsələ ilə bağlı hökmlərini verərdilər. Nə vaxt ki, Allah – *subhənəhu və təalə* – Tövhid əqidəsini, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i göndərdi və İslam dövləti Mədinədə böyüdü və

müstəqilliyi yarandı artıq bütün ölkələrdən müstəqil oldular. Onlar hətta Əhli Kitabdan da, böyük miras sahibləri sayılan Yəhudilərdən də, Xristianlardan da, cəhalətdən də, bütpərəstlikdən də azad oldular. Bütün yer əhlindən müstəqil oldular. Bu ümmətin müstəqilliyi yalnız bu əqidənin müxtəlif vasitələrlə əkilməsindəndir. Çünki bu əqidə balacanı da, böyüyü də, yaşlı və cavanı da, qadın və kişini də yaşından və cinsindən aslı olmayaraq Allaha qul edir. Onlar əmin-amanlıqda olurlar. Çünki bu əmin-amanlıq fərdi şəxslərdən keçərək ümmətin əmin-amanlığına çevrilir.

Qureyş qorxu içərisində bir həyat sürürdü. Nə vaxt ki, Yəmən hökmüdarı Əbrəhə Kəbəni dağıtmağa gəlirdi. Qureyş dağlara qaçdı. Bütpərəstliyin heç bir köməyi olmadı. Düşmənlərə yol açıldı. Əqidəsiz insanlar düşmənə özləri yol açdılar ki, düşmən gəlib girsin. Kəbəni qurtaran kim oldu – Allah – *subhənəhu və təalə* –[43]. Bu böyük hadisə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in gəlişi üçün bir hazırlıq idi. Beləliklə qureyş əmin-amanlıq diyarına çevrildi. Çünki bundan əvvəl qureyş müxtəlif tayfaların, ölkələrin hücumlarına məruz qalır və qarət olunurdu. Bu hadisədən sonra onlar dedilər ki, əgər bu böyüklükdə qoşun məhv oldusa deməli bu evin müqəddəsliyi vardır. Həmçinin də bu evin ətrafında yaşayan qureyşlilərin də dərəcəsi vardır. Bundan sonra ətrafda olan tayfalar, ölkələr hücum barəsində düşünmürdülər. ***«Bu evin Rəbbinə*** *(Kəbənin sahibi Allaha)* ***ibadət etsinlər! O, Allah ki, onları aclıqdan qurtarıb yemək verdi və onlara qorxudan sonra əmin amanlıq bəxş etdi».*** *(əl-Qureyş 3,4).* Nə vaxt qureyş şirkin içərisində boğulurdu Allah Rəsulunu Peyğəmbər olaraq göndərdi. O, da onlara dedi ki, deyin: «***Lə İləhə İlləllah***». Onlar bu kəliməni qəbul etmədilər. Qəribə orasıdır ki, onlar bu kəliməni qəbul etməməklə yanaşı qəribə bir səbəb də gətirdilər. ***«****(Qureyşlilər)* ***dedilər: «Əgər biz səninlə birlikdə haqq yolu*** *(İslam dinini)* ***tutub getsək,*** *(müşriklərin əli ilə)* ***yurdumuzdan tezliklə didərgin salınarıq. Məgər Biz onları Özümüzdən bir ruzi olaraq hər yerin meyvəsinin*** *(hər cür meyvənin)* ***daşınıb gətirildiyi,*** *(daxilində Kəbə yerləşən)* ***qorxusuz-xətərsiz, müqəddəs bir yerdə*** *(Məkkədə)* ***sakin etmədikmi? Lakin onların əksəriyəti*** *(Allahın onlara bəxş etdiyi bu nemətin qədrini)* ***bilməz».*** *(əl-Qəsəs 57).* Onlar dedilər ki: «Sən bizim əmin-amanlığımızı pozma. Biz indi əmin-amanlıqdayıq». Əmin-amanlığı verən kimdir? Allah! Bu göndərilən Peyğəmbər də kimdir? Allah – *subhənəhu və təalə* – nin Peyğəmbəri. Onu kim göndərib? Allah! Əgər əmin-amanlığı verən Allahdırsa, Peyğəmbəri də göndərən Allahdırsa onda

[43] Bu haqda daha geniş Fil surəsindən və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in həyatı ilə bağlı kitablardan oxuya bilərsiniz.

Peyğəmbər göndəriləndən sonra əmin-amanlıq pozulacaq! Yoxsa əmin-amanlığın üstünə əmin-amanlıq gələcək.

Eyni sözləri indi də deyirlər. Əgər biz İslamı qəbul etsək dövlətlər bizə güləcəklər, inkişafdan geri qalacağıq, dövlətlər bizə hücum edəcəklər. Bu iddia doğru iddia deyildir. Çünki tövhid əqidəsi əmin-amanlığı əkir. Əmin-amanlığı dağıtmır. Həm daxildə, həm də düşmənlərin qəlbində. Əgər biz Allaha haqqı ilə iman gətirsək bu əqidə həm bizdə, həm də cəmiyyət də əmin-amanlıq yaradar. Əgər əmin-amanlıq istəyiriksə gərək biz əqidəyə, Allaha qayıdaq. Əgər istəyiriksə əmin-amanlığımız qorxu ilə əvəz olunsun onda biz ixtiyar sahibiyik. Çünkü qorxunun məsdəri şirkdir. ***«Haqqında heç bir dəlil nazil etmədiyi şeyi Allaha şərik qoşduqlarına görə kafirlərin ürəklərinə qorxu saldıq».*** *(Ali-İmran 151).* Əmin-amanlığın məsdəri isə Tövhiddir. ***«İman gətirib imanlarını zülmlə qarışdırmayanlar əmin-amanlıqdadırlar. Haqq yola yönəlmişlər də onlardır».*** *(əl-Ənam 82).*

İnsanların dindən uzaq düşdükləri bir gündə, şirkin baş alıb getdiyi bir gündə, yad adət-ənənələrin İslam adı ilə dinimizə daxil edildiyi bir gündə hansı əmin-amanlıqdan danışmaq olar. Dünyaya nəzər salsaq görərik ki, müsəlmanların saylarının çox olmasına baxmayaraq zəlil gündədilər. Cürbəcür təziqlərə, işkəncələrə, hücumlara məruzdular. Çünki müsəlmançılıqdan (İslamdan) yalnız adı qalıb. Əli - *radıyallahu anhu*– deyir ki: «Vaxt gələcək ki, İslamdan yalnız onun adı qalacaqdır, vaxt gələcək ki, Qurandan yalnız onun şəkili qalacaqdır, məscidlər boş qalacaqlar, qondarma alimlər çıxacaqdır». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurur: «Ümmətlərin (dövlətlərin) birləşərək sizin üzərinizə vəhşi heyvanların öz şikarlarının üzərinə hücum etdikləri kimi hücum etmələri artıq yaxındır. Səhabələrdən: «Ya Rəsulallah! Bizim sayımızın az olduğuna görə belə olacaqdır?» deyə soruşdu. Peyğəmbər: «Əksinə sizin sayınız onda çox olacaqdır. çayın gətirdiyi çör-çöp kimi. Lakin Allah düşmənlərin qəlbindən sizə qarşı olan qorxunu çıxaracaqdır. Sizin qəlbinizdə isə Allah ***VƏHƏN*** yerləşdirəcəkdir» deyə buyurdu. Səhabələr: «***VƏHƏN*** nədir ya Rəsulullah!». Peyğəmbər: «Dünyaya sevgi, ölümə isə nifrət»[44]. Ömər – *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Biz elə bir ümmətik ki, Allah bizi İslam ilə izzətləndirib. Əgər biz İslamdan qeyrisində (qərbdə, avropada) izzət axtarsaq Allah bizi zəlil edər».

Ona görə də insan nə qədər Allah – *subhənəhu və təalə* – dən qorxarsa, düşmənləri də bir o, qədər ondan qorxarlar. İnsan nə qədər özü ilə Allah

---

[44] Əbu Davud 4297, Əhməd 5/278.

arasında olanı islah edərsə, Allah da onunla başqaları arasında olanları islah edər.

TÖVHİDİN AXİRƏTDƏ OLAN TƏSİRİ **–** Olduqca böyükdür. Çünki tövhid əhli olan kimsə əbədi Cəhənnəmdə qalmaqdan qurtulacaqdır. Bu da tövhidin ən mühüm və böyük təsiridir müsəlman olan bir kimsənin həyatında. ***«Kim*** *(malını Allah yolunda)* ***versə,*** *(Allahdan)* ***qorxsa və ən gözəl sözü*** *(Lə İləhə İlləllah kəlşiməsini)* ***təsdiq etsə biz ona Cənnəti müyəssər edərik. Amma kim*** *(malını Allah yolunda xərcləməyə)* ***xəsislik etsə,*** *(mal-dövlətinə güvənib Allaha)* ***möhtac olmadığını sansa və ən gözəl sözü*** *(Lə İləhə İlləllah kəlimısini)* ***yalan saysa biz onu Cəhənnəm üçün hazırlayacağıq».*** *(əl-Leyl 5-10).* Bu haqda daha geniş axirətə iman haqqındakı bölümdə danışacağıq.

Allah – *subhənəhu və təalə* – bağışlamağı sevir. Bilir ki, bəndələri xəta edəndirlər. Allahın rəhmətinin genişliyindəndir ki, Allah tövhid əhli olan heç kəsi həlak etmir. Allahın rəhməti genişdir. Bu rəhmətdən yalnız bədbəxtlər kənar qalır. Əgər bir kimsə bu rəhmətdən geri qalıbsa ondan bədbəxt heç kəs ola bilməz. Sanra mələklər deyirlər ki, həqiqətən də Sən yenilməz qüdrət və qüvvət sahibisən. Bütün bunlar Sənin qüdrətinin kamilliyindən və elminin kamilliyindənçıxıb. Həqiqətən də izzət qüdrətin kamiyyidir. Hikmət isə elmin kamilliyidir. Günahdan uzaq olmaq üçün isə Tövhid əhli olmaq lazımdır.

TÖVHİDİN FAYDALARI VƏ SƏMƏRƏLƏRİ

1. Tövhidi gerçəkləşdirən, haqqını verən bir qul hesaba çəkilmədən, əzaba uğramadan Cənnətə girəcəkdir. 2. Tövhidi gerçəkləşdirmək günahların bağışlanması və kəffarəsidir. 3. Dünya və axirətin sıxıntısından, qəm və kədərindən, acısından və əzabından qurtulub hüzura və rahatlığa çıxmağın ən böyük vəsiləsi və səbəbidir. 4. Tövhid qəlbdə xardal dənəsi ağırlığından daha az miqdarda olduğu zaman Cəhənnəmdə əbədi qalmaqdan qurtarır. 5. Sahibinə hidayəti, kamilliyə çatmağı, dünya və axirətdə əmin-amanlığı təmin edər. 6. Tövhid, Allahın rizasına və savabına nail olmağın yeganə səbəbidir. 7. Zahiri və batini bütün əməllərin və sözlərin qəbulu, kamilliyə və savaba çatması tövhidə bağlıdır. 8. Tövhid qulun yaxşılıq edib, pislikdən çəkinməsini asanlaşdırır. Onu müsibətlərə qarşı səbrli edir. 9. Tövhid qəlbdə tam olduğu zaman Allah onun sahibinə imanı sevdirir. Qəlbində onu gözəl göstərir. Küfrü, üsyanı və günahı isə ona çirkin göstərir. 10. Tövhid qulu yaradılmışlara qul olmaqdan, onlara bağlanmaqdan qurtarır. Həqiqi və ən yüksək izzət və şərəf də elə budur. 11. Tövhid qəlbdə tam və kamil olduğu və tam bir ixlasla yerləşdiyi zaman əməlin azı çox olur, əməllərin və

sözlərin mükafatı sayılmayacaq miqdarda qat-qat artır. Qulun tərəzisində onun ixlası göylər və yerin qarşılamayacağı qədər ağır gəlir. 12. Allah tövhid əhli olan quluna dünyada və axirətdə izzət və şərəfi, hidayəti, asanlığı, xeyirli söz və əməllərində isabətli olmağı zəmanət verir. 13. Allah iman əhli Muvahhidləri dünya və axirətin pisliklərindən qoruyar və onlara təmiz, gözəl bir həyatı ehsan edər.

TÖVHİD VƏ ŞİRK

Allah yaratdıqlarını yanlız Onu təkləşdirmək və Ona ibadət etmək üçün yaratmışdır. Bu məsələnin açıqlanması nədir? Allah – *subhənəhu və təalə* – Peyğəmbərlərini göndərib, kitablarını nazil edib, göyləri və yeri yaradıb ki, Özü tanınsın, Özü təkləşdirilsin, Ona ibadət edilsin və bütün din Allaha aid olsun deyə! ***«Mən cinləri və insanları yalnız Mənə ibadət etmək üçün yaratdım».*** *(əz-Zariyat 56).* Yaratmaqda və əmr verməkdə qəsd odur ki, Özünün adları və sifətləri tanınsın, tək Ona ibadət edilsin və bu ibadətdə də Ona heç bir şey şərik qoşulmasın. Həmçinin də insanlar ədalətlə, düzgünlüklə hərəkət etsinlər. Bu o, ədalətdir ki, göylər və yerlər bunun üçün yaradılmışdır. ***«And olsun ki, Biz Peyğəmbərlərimizi açıq-aşkar dəlillərlə göndərdik. Biz onlarla birlikdə kitab və ədalət tərəzisi nazil etdik ki, insanlar*** *(bir-biriləri ilə)* ***ədalətlə rəftar etsinlər».*** *(Hədid 25).* Ən əzəmətli ədalət də Tövhiddir. Tövhid adilliyin başı və əsasıdır. Şirk isə zülmdür. Şirk zülmün ən böyüyüdür. ***«Bir zaman Loğman oğluna nəsihət verərək demişdir. Oğlum Allaha şərik qoşma. Həqiqətən də şirk ən böyük zülümdür».*** *(Loğman 13).* Hər hansı bir şey tövhidə, ədalətə zidd olarsa bu ən böyük günahlardan sayılır. Şirk özü (xüsusi ilə) bu tövhidə, adilliyə müxalif olduğuna görə şirk ən böyük günahlardan sayılır. Allah – *subhənəhu və təalə* – hər bir müşrikə Cənnəti haram etmişdir. Hətta müşrikin qanı, malı, ailəsi də tövhid əhlinə halal edilmişdir. Döyüşlərdə onları qul da götürə bilərlər. Nəyə görə? Qulluq borcunu yerinə yetirmədiklərinə görə. Qulluğu tərk etdiklərinə görə. Allah – *subhənəhu və təalə* – müşrikin heç bir əməlini qəbul etmir. Müşrik heç bir şəfaət, vasitəçilik də edə bilməz. Ona heç bir möhlət də verilmir. Ona görə də o, insan cahillərin ən cahilidir. Nəyə görə? Çünki o, Allahın yaratdıqlarından birini Allaha bənzər, oxşar, şərik tutduğuna görə. Buda cahilliyin ən uca nöqtəsidir. Həmçinin də ən böyük zülmdür. Bununla da bərabər müşrik insan Rəbbinə zülm etmir. Yalnız zülmü özünə etmiş olur.

ŞİRK

Şirk və Şirkət kəlimələri iki varlığın bir yerə gəlməsi, ortaq olması, birinin digəriylə birləşməsi mənasına gəlir. Allaha şirk qoşmaq Ona mülkündə və ya ibadətdə ortaq olan bir varlığın olduğunu qəbul etmək mənasına gəlir. Bunu edən isə müşrik adlanır[45].

Tövhidin şirklə olan savaşı Nuh – *əleyhissəlam* – ın qövmünü bütlərdən çəkindirib sadəcə Allaha ibadətə dəvət etdiyi gündən bəri davam etməkdədir. Nuh – *əleyhissəlam* – dan sonra da Rəsullar gəldilər və göndərildikləri toplumları yalnız Allaha ibadət etməyə, tapındıqları şeylərin ibadətə layiq olmadıqlarını onlara başa saldılar. Bu haqq ilə batil arasında olan savaş Peyğəmbər Muhəmməd – *sallallahu aleyhi və səlləm* – gəlincəyə qədər davam etdi. Allah Rəsulu ona Peyğəmbərlik verilməmişdən əvvəl ***SADİQUL ƏMİN*** **–** doğru və güvənilir olaraq tanınmasına baxmayaraq qövmünü Tövhidə, yalnız Allaha qul olmağa dəvət etdikdə yalançı, sehirbaz və məcnun olaraq təqsirləndirildi. Bütün bu toplumları, ümmətləri şirkdən ələk edərək tövhid əqidəsinə çağıran hər bir Peyğəmbərin qarşılaşdığı bir haldır. Bu savaş hər bir zaman var olmuşdur. ***«Şübhə yoxdur ki, Allah özünə şərik qoşanları əfv etməz. Lakin istədiyi şəxsə bundan başqa olan günahlarını bağışlayar. Allaha şərik qoşan şəxs əlbəttə ki, böyük günah etmişdir».*** *(ən-Nisa 72).* Bu ayədən aydın olur ki, şirk ən böyük günahdır. Uca Allah bildirir ki, O tövbə etməyənlərə şirki bağışlamır. ***«Allaha şərik qoşana Allah Cənnəti haram edər. Onun düşəcəyi yer Cəhənnəmdir. Zalımların heç bir köməkçisi yoxdur».*** *(əl-Maidə 72).* ***«Allah ona şərik qoşmağı əsla bağışlamaz. Bundan başqa olan günahları isə istədiyi şəxsə bağışlayar. Allaha şərik qoşan şübhəsiz ki, çox azmışdır».*** *(ən-Nisa 116).* Allaha şirk qoşaraq ölən kimsə əbədi olaraq Cəhənnəmdə qalacaqdır. ***«Şübhəsiz ki, Kitab əhli və müşriklərdən kafir olanlar Cəhənnəm atəşində əbədi olaraq qalacaqlar. Onlar insanların ən şərliləridirlər».*** *(əl-Bəyyinə 6).* Bu haramların ən böyüyüdür. ***Şirk*** **–** Allaha zatında, sifətlərində, hökmündə, ibadət və mülkündə şəriki, ortağı olduğuna inanmaq və bunu mənim-səməkdir. Buna görə də Allah yanında dəyəri müqayisə edilməyəcək qədər böyük olan şirkdən qorxmalı, çünki bu ən murdar və qəddar haqsızlıqdır, aləmlərin Rəbbinin haqqını itirməkdir. Ona müraciət etməli olduqları halda başqasını Onunla eyniləşdirərək Ona şərik qoşurlar. İmanın ziddi küfr olduğu kimi, şirkin də ziddi Tövhiddir. ***«Göyləri və yeri xəlq edən, zülmətləri və nuru yaradan Allaha həmd olsun! Sonra kafir olanlar***

[45] «Qamusul Muhit» Kəf babı, Sin fəsli s. 1240.

yenə də öz Rəbbinə tay tutarlar». *(əl-Ənam 1).* ***«Məgər heç bir şeyi yaratmağa qadir olmayıb özləri yaradılanımı şərik qoşarlar? Halbuki bu bütlər nə onlara, nə də özlərinə bir kömək edə bilər».*** *(əl-Əraf 191,192).* Ən pis bənzətməkdə gücsüz və kasıbı, zənginə və hər şeyə qadirə bənzətməkdir. İbrahim – *əleyhissəlam* – dua edərək: ***«…Məni və övladlarımı bütlərə tapınmaqdan uzaq elə!».*** *(İbrahim 35).* Əgər möminlərin imamı və Allahın sevimlisi şirkə düşməkdən qorxurdusa deməli bütün müsəlmanlar Onun qarşısında qorxu hissi keçirməlidirlər. Bundan sonra kim əmin ola bilər. ***«Ey Rəbbim! Onlar*** *(bütlər)* ***həqiqətən çox insanı*** *(haqq yoldan)* ***azdırıblar. İndi kim arxamca gəlsə o, şübhəsiz ki, məndəndir. Kim mənə qarşı çıxsa sən bağışlayan, rəhm edənsən!».*** *(İbrahim 36).* İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Kim Məhəmmədin üzərində möhürü olan vəsiyyətini görmək istəyirsə uca Allahın: ***«De ki: «Gəlin Rəbbinizin sizə nələri haram etdiyini deyim: Ona heç bir şeyi şərik qoşmayın…»*** kəlamından ***«…Bu şübhəsiz ki, Mənim doğru yolumdur…»*** kəlamınadək oxusun»[46]. Muaz b. Cəbəl - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir dəfə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə birlikdə yol gedərkən ulağa minib məni də tərkinə almışdır. O, mənə dedi: «Ey Muaz, bilirsənmi Allahın öz bəndələri və bəndələrin Allah üzərində haqqı nədir?». Muaz: «Onu Allah və Rəsulu daha yaxşı bilir» dedim. Peyğəmbər: «Allahın bəndələr üzərində haqqı odur ki, onlar Ona itaət etsinlər və Ona heç bir şeyi şərik qoşmasınlar. Bəndələrin Allah üzərində haqqı odur ki, Ona heç bir şeyi şərik qoşmayana əzab verməsin» deyə buyurdu. Muaz: «Ya Rəsulullah! Bu şad xəbəri insanlara çatdırımmı?» dedim. Peyğəmbər: «Xeyr, onlar bu müjdəyə arxayın olub yaxşı işlərdən uzaqlaşarlar»[47]. Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in belə buyurduğunu eşitdim: «Allah – *subhənəhu və təalə* - buyurdu: «Ey Adəm oğlu! Nə qədər ki, sən Mənə dua edib Məndən bağışlanma diləsən, Mən sənin nələr etdiyinə baxmadan səni bağışlayaram. Ey Adəm oğlu! Əğər sənin günahların göylərə qədər çatsa və sonra sən Məndən bağışlanma diləsən, Mən sənin günahlarını bağışlayaram. Ey Adəm oğlu! Əğər sən Mənim hüzuruma yerüzü dolusu qədər günahlarla gəlsən və Mənə heç bir şeyi şərik qoşmasan Mən də sənə yerüzu qədər bağışlanma verərəm»[48]. İbn Məsud - *radıyallahu anhu*– rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və*

[46] Tirmizi 3072.
[47] Buxari 13/300, Müslim 30.
[48] Tirmizi, əl-Albani «Səhih əl-Cəmi» 4214, «əl-Mişkət» 4336, «Təxric ət-Tərğib» 2/268.

səlləm – buyurdu: «Kim Allahla yanaşı başqa birisinə dua edərək ölərsə Cəhənnəmə düşər»[49]. Cabir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim Allahın hüzuruna Ona heç bir şeyi şərik qoşmadan gedərsə Cənnətə düşər (Başqa rəvayətdə: Allaha şərik qoşmadan ölən), kim də Ona hər hansı bir şeyi şərik qoşaraq Onun hüzuruna gedərsə Cəhənnəmə düşər»[50].

ŞİRKUL ƏKBƏR-BÖYÜK ŞİRK

əs-Sədi – *rahmətullahi aleyhi* - böyük şirkin tərifini belə vermişdir: İnsanın hər hansı bir ibadət növünü və ya ibadət sayıla biləcək hər hansı bir şeyi Allahdan başqa bir varlıq üçün etməsidir. Allah və Rəsulunun əmr etdiyi bütün etiqad, söz və əməllərin Allah üçün edilməsi Tövhid, iman və ixlas olaraq adlandırılarkən, bunların Allahdan başqa bir varlıq üçün edilməsinə şirk və küfr deyilir[51]. Allaha şirk qoşmaq həm əməllərdə, həm də sözlərdə, həm də niyyətlərdə olur. Buna həmçinin əməllərdə, sözlərdə, niyyətlərdə, iradə də şirk də deyilir. Əməllərdə şirkə misal olaraq: Allahdan qeyrisinə səcdə etmək, Allahın evindən başqa evi təvaf etmək, Allahdan qeyrisinə qurban kəsmək və s. Sözlərdə şirkə misal olaraq: Allahdan qeyrisinə dua etmək və s. Niyyətlərdə şirkə gəlincə isə: Allahdan qeyrisindən Allahdan qorduğun kimi qorxmaq, Allahdan qeyrisini Allahı sevdiyin kimi sevmək və s.

«Allaha üz tutub Ona şərik qoşmayın. Allaha şərik qoşan göydən yerə düşüb quşların diddiyi, küləklərin sovuraraq apardığı və uzaqlara atdığı kimidir». *(əl-Həcc 31).* Şirk ən böyük zülmdür. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: ***«İman gətirib, imanlarını zülmlə qarışdırmayanlar əmin-amanlıqdadırlar. Haqq yola yönəlmişlər də onlardır».*** *(əl-Ənam 82)*-ci ayəsi nazil olduqda bu ayə səhabələrə çox ağır gəldi və onlar dedilər: «Ya Rəsulullah! Bizlərdən kim özünə zülm etmir». Peyğəmbər: «Bu sizin fikirləşdiyiniz deyildir» buyuraraq bu ayəni oxudu: ***«Bir zaman Loğman oğluna nəsihət verərək demişdir. Oğlum Allaha şərik qoşma. Həqiqətən də şirk ən böyük zülümdür».*** *(Loğman 13)*[52]. ***«Bu Allahın haqq yoludur. Bəndələrindən istədiyini ona yönəldər. Əgər onlar Allaha şərik qoşsaydılar əməlləri puça çıxardı».*** *(əl-Ənam 88).* ***«Sənə və səndən əvvəlkilərə belə vəhy olunmuşdur. Allaha şərik qoşsan bütün əməllərin puça çıxacaq və mütləq ziyan çəkənlərdən olacaqsan».***

---

[49] Buxari 8/132, 11/493, Əhməd 1/462,464.
[50] Müslim 93.
[51] «Qavlus Sədid fi Məqasidit Tövhid» s. 31,54.
[52] Buxari 6/281.

(əz-Zumər 65). ***«…Müşriklərdən olmayın».*** *(əl-Ənam 14, Yunus 105, əl-Qəsəs 87).* Əbu Bəkrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizə böyük günahların ən böyüyündən xəbər verimmi? deyib bu sözü üç dəfə təkrar etdi. Səhabələr: «Bəli, ya Rəsulallah!» dedilər. Peyğəmbər: «Allaha şərik qoşmaq və ana-ataya üsyan etmək» deyə buyurdu. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – uzanmış halda durub oturdu və: «Yalan söz, yalan şahidlik! deyə bu sözləri o, qədər təkrar etdi ki, (öz-özümə) kaş ki, susaydı dedim[53]. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən nəyin böyük günah olduğunu soruşdular o, buyurdu: «Allaha şərik qoşmaq, Allahın köməyinə ümüdü itirmək və Allahın məkrindən arxayın olmaq»[54]. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Böyük günahların ən böyüyü Allaha şərik qoşmaq, Allahın məkrindən arxayın olmaq, Allahın mərhəmətinə ümüdsüzlük və Allahın köməyinə ümüdü itirmək»[55]. Abdullah - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən Allah qatında hansı günahın böyük olması haqda soruşdum? O: «Səni yaratmış olduğu halda Allaha şərik qoşmaqdır» deyə buyurdu. Sonra hansıdır? O: «Sənin yeməyinə şərik olmasın deyə öz uşağını öldürməkdir» deyə buyurdu. Sonra hansıdır? O: «Qonşünun hanımı ilə zina etməkdir» deyə buyurdu və Allah bu ayələri nazil etdi: ***«Onlar Allahla yanaşı başqa bir tanrıya ibadət etməz, Allahın haram buyurduğu cana nahaq yerə qəsd etməzlər, zina etməzlər. Hər kəs bunu etsə cəzasını çəkər».*** *(əl-Furqan 68)*[56]. ***«Kasıblıq üzündən uşaqlarınızı öldürməyin. Sizin də, onların da ruzisini biz verəcəyik».*** *(əl-Ənam 152).* Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – böyük günahlar haqqında buyurdu: «Allaha şərik qoşmaq, ana-ataya əziyyət vermək, adam öldürmək və yalan danışmaq (yalan şahidlik)» [57] . Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Özünüzü yeddi həlak edici günahdan qoruyun». Səhabələr: «Ya Rəsulullah! Onlar hansılardır?» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «Allaha şərik qoşmaq, sehrlə məşğul olmaq, haqqı olmadan Allahın haram etdiyi insanı öldürmək, sələm (faiz) almaq, yetim malını yemək, döyüş günü meydandan qaçmaq, ismətli, namuslu qadınları

---

[53] Buxari 2654, Müslim 87.
[54] Heysəmi 1/104.
[55] Heysəmi «Məcmu Zəvaid» 1/104.
[56] Müslim 86.
[57] Müslim 88.

namussuzluqda ittiham edərək böhtan atmaq»[58]. Taysələ b. Məyyasdan rəvayət edir ki, ***NƏCDƏTL***[59] bərabər idim. Böyük günahlardan olduğunu zənn etdiyim bir günahı etmişdir. Bunu İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – ya söylədim. İbn Ömər: «Onlar hansı günahlardır?» deyə soruşdu. Mən də: «Filan, filan günahlardır» dedim. İbn Ömər: «Bu sadaladıqların böyük günahlardan deyildir. Böyük günahlar bu doqquz şeydir deyərək (onları saymağa başladı): «Allaha şərik qoşmaq (Allahdan başqasına ibadət etmək, Allahdan başqasını İlah qəbul etmək), Adam öldürmək, Döyüş meydanından qaçmaq, Namuslu (ismətli) qadınları zinada (iftira) ittiham etmək, Riba (faiz) almaq, Yetimin malını (haqsızlıqla) yemək, Məsciddə günah etmək, (Bir kimsəni və ya dini) məsğərəyə, lağa qoyanın günahı, Zülm olunan ana-atanın ağlaması (bunları ağladan övladın günahı)». İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – mənə dedi: «Cəhənnəmdən qorxursanmı və Cənnətə girmək istəyirsənmi?». Mən: «Vallahi, hə!» dedim. Mənə: «Anan-atan həyatda mı?» deyə soruşdu. Mən: «Yanımda (həyatda) yalnız anam vardır» dedim. Mənə: «Allaha and olsun ki, əgər anana yumşaq söz söyləsən və ona yəmək yedirtsən, böyük günahlardan çəkindikcə şübhə yox ki, Cənnətə girəcəksən»[60].

RUBUBİYYƏT TÖVHİDİNDƏ ŞİRK

Bu bir kimsənin Allahdan başqa yaradan, ruzi verən, dirildən, öldürən və bu kimi İlahi sifətlərə malik olmasına inanmasıdır. ***RUBUBİYYƏ*** – Rəbb sözündəndir. Lüğətdə – ***MÜRƏBBİ*** - tərbiyə edici, ***MALİK*** - mülk və iqtidar sahibi, ***SEYYİD*** - ağa, ***MUDƏBBİR*** - yönəldən, düzüb qoşan, ***VƏLİ*** - idarəçi, ***MUNİM*** - neymət verici, ***MUTƏMMİM*** - tamamlayan və s. mənaları ifadə edir[61].

İstilahi mənası isə – hər bir şeyin Rəbbinin və mütləq Malikin Allah olduğuna, ortağının olmadığına, tək yaradıcı O olduğuna, bütün kainatı idarə edən, qullarını yaradıb onları ruziləndirən, həyat verən və canlarını alanın O olduğuna kəsin olaraq inanmaq, Allahın qəza və qədərinə, zatında vəhdəniyyətinə, yəni bir və tək olduğuna inanmaq deməkdir. ***«Həmd olsun Allaha aləmlərin Rəbbinə».*** *(əl-Fatihə 1).* ***«Aləmlərin Rəbbi olan Allah nə qədər uca, nə qədər böyükdür».*** *(əl-Əraf 54).* ***«Hökm əlində olan Allah nə qədər uca, nə qədər uludur. O, hər şeyə qadirdir!»*** *(əl-Mulk 1).* ***«Yer üzündə nə varsa, hamısını sizin üçün***

---

[58] Buxari 5/294, Müslim 89, Əbu Davud 2874, Nəsəi 6/257.
[59] Xaricilərdən Nəcdət b. Amrdır.
[60] Buxari «Ədəbul Mufrad» 8.
[61] İbn Mənzur «Lisanul Ərəb» 1/399.

yaradan, sonra səmaya üz tutaraq onu yeddi qat göy halında düzəldib nizama salan odur. O, hər şeyi biləndir!» *(əl-Bəqərə 29).* ***«Göyləri və yeri xəlq edən, zülmətləri və nuru yaradan Allaha həmd olsun».*** *(əl-Ənam 1).*

Tövhidin bu növünü Məkkə dövrünün müşrükləri də belə qəbul edirdilər. Onlar bilirdilər ki, hər bir şeyi yoxdan var edən, ruzi verən, öldürən, dirildən, tədbir edən Uca və Böyük olan Allahdır. ***«De ki, sizə göylərdən və yerdən ruzi verən kimdir, qulaqlara və gözlərə sahib olan kimdir, ölüdən diri, diridən də ölü çıxaran kimdir, hər işi düzüb qoşan səhmana salan kimdir. Onlar Allahdır deyəcəklər. Bəs onda Allahdan qorxmursunuz? O, sizin həqiqi Rəbbiniz olan Allahdır. Haqdan sonra ancaq azmaq gəlir. Elə isə necə üz döndərirsiniz?».*** *(Yunus 31-32).* ***«De ki: «Əgər bilirsinizsə bu yer və yer üzərində olanlar kimindir?» Onlar mütləq: «Allahındır» deyə cavab verəcəklər. Sən de ki: «Bəs elə isə düşünmürsünüz». De ki: «Yeddi göyün Rəbbi və böyük əzəmətli ərşin sahibi kimdir?» Müşriklər mütləq: «Allahındır» deyə cavab verəcəklər. Onda sən de ki: «Bəs elə isə qorxmursunuz?». De ki: «Əgər bilirsinizsə hər şeyin hökmü əlində olan, himayə edən, amma özünün himayəyə ehtiyacı olmayan kimdir?» Onlar mütləq: «Allahındır» deyə cavab verəcəklər. Sən de ki: «Bəs elə isə nə üçün qaçırsınız?».*** *(əl-Muminun 84-89).* ***Həqiqətən əgər sən müşriklərdən «Göyləri və yeri kim yaratmışdır?» deyə soruşsan, onlar mütləq «Allah!» deyə cavab verəcəklər. De ki, həmd olsun Allaha!».*** *(Loğman 25).* Gördüyünüz kimi, bu şeyləri müşriklər də belə rədd etmirdilər. Bunun belə olmasına səbəb qulların qəlbləri fitrətdən yeganə Rəbb olanı qəbul edəcək şəkildə yaradılmış olmalarıdır.

Həmçinin də ruzinin artmasını, bərəkətin çoxalması kimi şeyləri də qəbr sahiblərindən istəmək Allaha rububiyyətində şərik qoşmaqdır. Çünki ruzini verən də Allahdır. ***«Mən onlardan ruzi istəmirəm, mən onlardan məni yedirtmələrini də istəmirəm! Şübhəsiz ki, ruzi verən də, yenilməz qüvvət və hikmət sahibi olan Allahdır».*** *(əz-Zariyyat 57-58).* ***«De ki, göylərdən və yerdən sizə ruzi verən kimdir?*** *(əgər onlar sənə bilmirik deyə cavab versələr)* ***de ki, Allahdır. Elə isə doğru yolda olan, yaxud açıq-aşkar azan bizik, yoxsa siz».*** *(Səba 24).* ***«Sizi yaradan, sonra sizə ruzi verən, sizi öldürən və daha sonra*** *(Qiyamət günü)* ***dirildən məhz Allahdır. Şərikləriniz içərisində bunlardan heç olmasa birini edən varmı?».*** *(ər-Rum 40).* Əbu AbdurRahmən Abdulla b. Məsud – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, doğru sözlü və doğru sözü təsdiq olunan Rəsulullah - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizdən hər

birinizin yaradılışı onun anasının qarnında qırx gün nütfə[62] şəklində olaraq bir yerə gətirilir. Sonra bu müddət qədər aləqa[63] şəklində olur. Sonra yenə bu müddət qədər mudğa[64] şəklində olur. Sonra ona bir mələk göndərilir, mələk ona ruh üflədikdən sonra dörd xüsusiyəti yazmaqla əmr olunur. Ruzisini, əcəlini, əməlini, bədbəxt və ya xoşbəxt olacağını»[65]. Allahın bizi ruziləndirməsinə ağlı dəlilə gəlincə, bizlər yemək yiyərək və içərək yaşaya bilərik. Yiyəcək və içəcəyi də Allah yaratmışdır. ***«Bəs əkdiyiniz toxuma nə deyirsiniz? Onu bitirən sizsiniz, yoxsa biz? Əgər biz istəsəydik, onu bir saman çöpünə döndərər, siz də mat-məətəl qalıb: «Biz ziyana uğramış, bəlkə də məhrum olmuş kimsələrik deyərsiniz? Bəs içdiyiniz suya nə deyirsiniz? Onu buluddan endirən sizsiniz, yoxsa biz? Əgər istəsəydik, onu acı bir su edərdik. Elə isə niyə şükr etmirsiniz?»*** *(əl-Vaqiə 63-70).*

Həmçinin də Allahdan başqa yaradan olmasına inanmaqda Allaha rububiyyətrində şirk qoşmaqdır. ***«Yoxsa sizi əbəs yerə yaratdığımızı və hüzurumuza qaytarılmayacağınızı güman edirsiniz».*** *(əl-Muminun 115).* ***«Məgər insan elə güman edir ki, başlı-başına buraxılacaq. Məgər o, tökülən bir qətrə nütfə deyildimi? Sonra laxtalanmış qan oldu və Allah onu yaradıb surət verdi. Sonra da ondan bir kişi, biri qadın olmaqla iki cift yaratdı. Elə isə O - Allah ölüləri diriltməyə qadir deyildirmi?»*** *(əl-Qiyamət 36-40).* O, ölüləri diriltdikdən sonra da dirildicidir, diriltdikdən əvvəl də dirildicidir. Hər şey ona möhtacdır. Hər işin sonu ona dönəcəkdir. O, heç bir şeyə ehtiyacı olmayandır. Allah heç kimsəni yaratmazdan əvvəl də Rububiyyət sifətlərinə sahibdir. Allah yaratdıqlarını onlar öldükdən sonra da onları yoxdan yaratdığı kimi elə də dirildəcəkdir. O, yaratdıqlarını var etdikdən sonra yaradıcı olduğu kimi, onları var etmədən əvvəl də yaradıcı idi.

ULUHİYYƏT TÖVHİDİNDƏ ŞİRK

Allah təzim (ucaltma) əməllərini Özünə xas qılmışdır. Buna ibadət deyilir. İbadət isə Allah – *subhənəhu və təalə* – nin sevdiyi və razı qaldığı bütün zahiri və batini əməlləri, sözləri və niyyətləri əhatə edir.

---

[62] ***Nütfə –*** məni mənasındadır. Nütfə bəzən də saf su adlanır.
[63] ***Aləqa –*** laxtalanmış qan, ziyil deməkdir. ***«O, insanı laxtalanmış qandan yaratdı».*** *(əl-Ələq 2).*
[64] ***Mudğa –*** çeynənilmiş ət parçasına oxşadığı üçün bu ad verilmişdir.
[65] Buxari, Müslim.

Saleh olduğunu zənn etdiyi insanlar üçün oruc tutmaq[66], onların və ya qəbirlərinin qarşısında namaz qılarkən Allahın qarşısında durduğundan da daha şiddətli xuşu ilə durması və göz yaşı axıdması, çox uzaq məsafələrdən onların evlərinə doğru yönəlmək həccə gedir kimi o, kimsələri görmək üçün səfərə çıxmaq, o kimsənin adını Təlbiyyə (Ləbbeyk) söylənilən kimi çəkmək, o kimsələrə qurban kəsib, nəzir vermək, onların evlərinə Kəbənin üzərinə örtük salındığı kimi örtük salmaq[67] və qapısı ağızında qiyamda durmaq, dua və istiğasə ilə dünya və axirət istəklərinin yerinə yetirilməsi üçün onlara yönəlmək, o kimsənin yaşadığı evin daşlarından öpmək, divarına özünü sürtərək pərdələrindən asılmaq, orada təzim və ibadət qəsdi ilə qəndillər yandırmaq, onun zatıyla, cəddi ilə məşğul olmaq, Kəbə xidmətçilərinin etdikləri kimi saleh saydığı kimsələrin evlərini süpürmək, təmizləmək, döşəmək, oraya gələnlərə su vermək, orada qüsul və dəstəmaz almaq üçün yerlər hazırlamaq, onun quyusunun suyundan bərəkət tapmaq niyyətilə içmək və o, suyu yaymaq, suyu ora gəlməyənlərə aparmaq, o zatın yanından çıxarkən arxasını evə tərəf çevirməmək şərtilə arxa-arxaya yürüyərək oradan çıxmaq, orada özünü ağır aparmaq, əxlaqlı olmaq, o ərazidə ov ovlamamaq, ağac qırmamq, otunu qoparmamaq, oranı ucaltmaq, əzəmətləşdirmək üçün aləmə car çəkib insanları ora dəvət etmək. Bütün bu əməlləri edən kimsələr şirkə düşmüşlər ki, bu da ibadətdə şirk sayılır. Ümumiyyətlə Uluhiyyət tövhidi nə deməkdir?

ULUHİYYƏ **–** İlah sözündəndir. Bu da Allah – *subhənəhu və təalə* – yə ibadət ilə olur. Buna həmçinin ibadətdə Tövhid də deyilir. Yalnız Allaha ibadət edilməli, boyun əyilməli, mütləq olaraq sadəcə ona itaət olunmalıdır. Kim olursa olsun - rəsul, mələk, cin, övliya, seyyid, daş, ağac və s. ona ibadətdə ortaq (şərik) qoşulmamalıdır. Namaz, oruc, zəkat, həcc,

---

[66] Salehlərin adına oruc tutmaq Hindistanda ortaya çıxmış bir bidətdir. Bu orucun da bəlli bir ədəbi, əhkamı, niyyəti və iftar vaxtı vardır. Müəyyən günlərdə tutulur. Bu oruc ilə salehlərə təvəssül və istiğasə edərək onlardan ehtiyaclarının getməsini diləyərlər. «Hənəfi Uləmasına görə şirk və səbəbləri» Muhəmməd. b. AbdurRahman əl-Humeyyis səh. 37.

[67] Həmçinin də qəbirlərin üzərinə örtüklər, çadırlar salaraq insanları inandırmağa çalışırlar ki, hər il bunu dəyişirik və bizə arası kəsilməyən ruzi gəlir, xəstəliklərə şəfa tapırıq, ruzinin və salamatçılığın gəlməsinə səbəbdir, hər cür pislikləri dəf edir, bütün qorxulardan əmin oluruq söyləyərək insanları zəlalətə sürükləyirlər. İnsanlar da bu qədər asanlıqla əldə ediləcək savaba görə malını bu yolda bolluca sərf edirlər. «Hənəfi Uləmasına görə şirk və səbəbləri» Muhəmməd. b. AbdurRahman əl-Humeyyis səh. 39.

dua, istianə (yardım diləmək) nəzir, qurban, təvəkkül, ümid, qorxu, sevgi və s. zahiri və batini ibadətlərdən heç biri ondan başqasına edilməməlidir[68]. Allaha həm qorxu, həm ümid, həm də sevgi ilə ibadət olunmalıdır. ***«Biz yalnız sənə ibadət edirik və yalnız səndən kömək diləyirik».*** *(əl-Fatihə 4).* ***«Kim Allah ilə yanaşı başqa bir tanrıya ibadət edərsə, bunun üçün isə onun heç bir əsası yoxdur».*** *(əl-Muminun 117).* ***«Rəbbi yalnız ona ibadət etməyi buyurmuşdu».*** *(əl-İsra 23).* ***«Allaha ibadət edin və ona heç bir şeyi şərik qoşmayın».*** *(ən-Nisa 36).*

BU TÖVHİDİN GERÇƏKLƏŞMƏSİ ÜÇÜN İKİ YOL VARDIR:

1. İbadətləri qullardan hər hansı birinə deyil, yalnız Allaha xas qılmalı, Allaha məxsus olan isim və sifətləri qullara məxsus etməməlidir. Mömin yalnız Allaha ibadət edər. Allahdan başqası üçün əsla namaz qılmaz, səcdə etməz, yalvarıb-yaxarmaz. Allahdan başqasına and içməz, nəzir verməz və Allahdan başqasına təvəkkül etməz.

2. İbadətin, Allahın əmrlərinə itaətə sövq etməsi, qadağalarından çəkinməsi və Peyğəmbəri – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Sünnətinə uyğun olması gərəkdir. Tövhidi-Uluhiyyətin ən vacib ünsuru, insanın tam mənada Kitab və Sünnətə təslim olmasıdır.

Allaha ibadət, itaət və əmrlərinə boyun əyməklə olur. Buna görə də Rəbb kimdirsə məbud da odur. Məbud isə ibadət olunmağa layiq olan kimsə deməkdir və ya ibadətə layiq olduğu üçün ona ibadət olunan deməkdir. Burada məqsəd ibadət olunan hər kəs Rəbbdir demək deyil. Allahdan başqa ibadət olunan ilahlar ilə o, ilahlara ibadət edənlərin, Allahdan başqa Rəbb etdikləri varlıqlar əslində Rəbb deyil, çünkü Rəbb yaradan, hər şeyə mütləq məxsus olan və bütün işləri idarə edib, düzüb qoşandır. ***«O, göylərin və yerin, onların arasında olan hər şeyin Rəbbidir! Yalnız ona ibadət et və onun ibadətinə səbrli ol! Heç ona bənzərini görürsənmi?»*** *(Məryəm 65).*

Allahdan qeyri ibadət olunanlar heç bir xeyrin gəlməsinə və ya bəlanın uzaqlaşdırılmasına belə maneçilik törədə bilməzlər. ***«De ki: «Elə isə bir söyləyin görək, əgər Allah mənə bir zərər toxundurmaq istəsə, sizin Allahdan qeyri ibadət etdikləriniz onun zərərini aradan qaldıra bilərlərmi?» Yaxud: «Əgər Allah mənə bir mərhəmət əta etmək istəsə, onlar onun mərhəmətinə mane ola bilərlərmi?» De ki: «Mənə təkcə Allah kifayət edər».*** *(əz-Zumər 38).* ***«Əgər Allah sənə bir zərər yetirsə, səni ondan Allahdan başqa heç kəs qurtara bilməz. Əgər Allah sənə bir xeyir diləsə, heç kəs onun nemətinə maneçilik edə bilməz».*** *(Yunus 107).*

---

[68] İbn Mənzur «Lisanul Ərəb» 1/399.

Onların ilah etdikləri bu varlılıqlar Uluhiyytdən heç bir xüsusiyyətə malik deyillər. Çünki onlar yaradılmış varlıqlardır. Özləri bir şey yaratmamışlar, onlara ibadət edənlərə zərrə qədər fayda verə və onlara gələn bəlanı aradan qaldıra bilməzlər. Həmçinin onlara həyat verməzlər, öldürməzlər. ***«Müşriklər isə onu qoyub heç bir şey yarada bilməyən, əksində özləri yaradılan, özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən, diriltməyə, öldürməyə və yenidən diriltməyə gücləri çatmayan bütləri özlərinə ilah qəbul etdilər».*** *(əl-Furqan 3).*

Uluhiyyət Tövhidi bütün Peyğəmbərlərin çağırdığı Tövhiddir. Əvvəlki ümmətlərin məhv olmasına səbəb də elə bu Tövhidin inkarı olmuşdur. Baxın, Allah Nuh – *əleyhissəlam* - ın qövmi haqqında belə buyurur: ***Və*** *(öz tabeçiliyində olanlara)* ***dedilər: «Öz tanrılarınızı tərk etməyin,*** *(xüsusi ilə)* ***Vəddi, Suvaı, Yəğusu, Yəuqu və Nəsri atmayın».*** *(Nuh 23).* İbn Abbas – *radıyallahu anhu* - rəvayət edir ki, bunlar Nuh - *əleyhissəlam* - ın qövmünün əməlisaleh insanları idilər. Onlar öldükdən sonra şeytan onların yaşadığı qövmün insanlarına vəsvəsə edir ki, onların qəbirləri üstündə onların heykəllərini ucaltsınlar və onların adlarını həmən heykəllərə versinlər. Uzun müddət keçdikdən və elm yaddan çıxdıqdan sonra o, heykəllərə ibadət etməyə başladılar[69].

Həqiqətən də bu belədir. Bu hadisələri biz indiki günümüzdə də görə bilərik. Nə qədər əməlisaleh insanlar var ki, öldükdən sonra onların qəbirləri üstündə pirlər, məsçidlər, ibadətgahlar tikilir. Uzun zaman keçdikdən sonra insanların o, qəbirlərin üstünə gəlib onlardan kömək dilədiklərini görürük. Lakin insan bir şeyi unutmamalıdır ki, sıxıntı, kədər, bəla gələndə insan o ibadət etdiklərini unudaraq, əllərini göyə açıb Allaha dua edir. ***«İnsana bir sıxıntı üz verən zaman - uzananda da, oturanda da, ayaq üstə də bizə dua edər. Lakin onu sıxıntıdan qurtardıqda ondan ötrü bizə heç dua etməmiş çıxıb gedər».*** *(Yunus 12).* ***«De ki: «Mənə deyə bilərsinizmi? Sizə Allahın əzabı gəlsə və ya qiyamət başınızın üstünüm alsa Allahdan başqasına dua edib yalvaracaqsınız? Əgər doğru danışan adamlarsınızsa*** *(deyin görək)****. Xeyr, yalnız Allaha dua edib yalvaracaqsınız. O, əgər istəsə yalvardığınız bəlanı aradan qaldırar. Siz də Ona şərik qoşduğunuz bütləri unudarsınız».*** *(əl-Ənam 40,41).* Bəli, Allah bu bəlaları uzaqlaşdırdıqdan, sovuşdurduqdan sonra onlar yenə də Allahı unudub ona şərik qoşarlar. ***«Müşriklər gəmiyə mindikləri zaman ancaq Allaha dua edərlər. Sağ-salamat quruya çıxdıqları zaman yenə də*** *(Allaha)* ***şərik qoşarlar».*** *(əl-Ənkəbut 65).* ***«Sizi suda və quruda gəzdirən***

---

[69] Buxari.

***Odur. Siz gəmidə olduğunuz, gəmilər gözəl bir külək vasitəsilə içərisində olanları apardığı, onlar da sevindikləri vaxt birdən fırtına qopub dalğalar hər tərəfdən gəlilərin üzərinə hücum etdikdə və müsafirlər dalğaların onları bürüdüyünə** (həlak edəcəyini) **başa düşdükdə sidqi-ürəkdən Allahın dininə sarılaraq Ona belə dua edərlər: «Əgər bizi bu təhlükədən qurtarsan Sənə şükr edənlərdən olarıq. Onları xilas edincə yer üzündə haqsız yerə zülm etməyə, azğınlığa başladılar. Ey insanlar! Etdiyiniz zülm, haqsızlıq fani dünya malı kimi öz əleyhinizədir. Sonra hüzurumuza qaytarılacaqsınız. Biz də nə etdiklərinizi sizə xəbər verəcəyik».** (Yunus 22-23).* İmran b. Hüseyn - *radıyallahu anhu* – nun atası müşrik idi. Qüreyşlilər ona deyirlər ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bizim bütləri təhqir edir. Ona de ki, belə etməsin və o, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına yollanır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ondan soruşur ki, neçə bütə ibadət edirsən. O: «Biri göydə, yeddisi isə yerdə». Peyğəmbər: «Bəla gəldikdə kimə dua edirsən?». O: «Göydə olana?». Peyğəmbər: «Bəs nə üçün gələn bəladan sni qoruyana, sənə istədiklərini verənə yerdəkiləri şərik qoşursan?». Hüseyn fikirləşir ki, doğrudan da Muhəmməd düz deyir. Göydə olan Allah kifayət etdiyi halda yerdəki bütləri, daşları vasitəçi etmək, şərik qoşmaq ağıla batan iş deyildir. Tövbə edərək geri tönür»[70].

Özünü müsəlman sayan hər bir kəs Allahın təkliyini qəbul edib, ondan qeyrisinə ibadət etməklə Allahın əzabından canını qurtaracağını zənn etməsin. Çünki İslam dininin başı, sonu, içi və çölü də Uluhiyyət Tövhididir. Peyğəmbərlərin ilk və son çağırışı da budur. Bunun üçün Pəyğəmbərlər göndərilmiş, kitablar endirilmiş, cihad məqsədi ilə qılınclar çəkilmiş, möminlər ilə kafirlər, Cənnət ilə Cəhənnəm əhli bir-birindən ayrılmışdır. «Allahdan başqa ibadətə layiq heç bir ilah yoxdur» kəlməsinin mənası da elə budur. ***«Səndən əvvəl elə bir Peyğəmbər göndərmədik ki, ona Allahdan başqa heç bir ilah yoxdur. Buna görə də yalnız mənə ibadət edin!» deyə vəhy etməyək».** (əl-Ənbiya 25). **«Mən cinləri və insanlaı yalnız mənə ibadət etmək üçün yaratdım».** (əz-Zariyat 56).*

O, dövr ilə indiki dövr, Allahdan qeyrisinə ibadət edənlər bir və tək ilaha ibadət etmirdilər. Onlar birdən çox ilaha ibadət edib, bununla Allaha yaxınlaşdıqlarını irəli sürürdülər. O, dövr ilə indiki dövr, Allahdan qeyrisinə ibadət edənlərin sözləri də eynidir. Biz Allahı qəbul edirik, sadəcə biz bu salehlərlə Allaha yaxınlaşmağa yol axtarırıq. Allah Qurani Kərimdə Allaha belə bir yolla yaxınlaşmağı axtaranlar barəsində buyurur:

---

[70] İbn Həcər «İsabə» 2/87.

«Allahı qoyub özlərinə dost tutanlar: «Biz onlara bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik!» Deyirlər. *(əz-Zumər 3).* ***«Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütlərə ibadət edir və: «Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir!» deyirlər. De ki: «Allaha göylərdə və yerdə bilmədiyi bir şeyimi xəbər verirsiniz? Allah özünə şərik qoşulan bütlərdən uzaqdır və ucadır».*** *(Yunus 18).*

O, halda ibadət Allaha edilərsə səhih olar. Allah Rububiyyəti qəbul edən müşriklərə bu Tövhidin fayda vermədiyini, əksinə Allah Qurani-Kərimdə onları mömin yox kafir olaraq adlandırmışdı. Əgər bir kimsə Rububiyyəti, İsim və Sifətlərin Tövhidini qəbul edib, lakin bununla bərabər qəbrə gedib o, qəbir sahibinə ibadət etsə və ya ona yaxınlaşmaq məqsədi ilə bir qurban kəssə, belə bir kimsə müşrik və kafirdir. Əbədi Cəhənnəmlikdir.

Həmçinin Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* - də onlara qarşı qılınc qaldırmış, onların canlarını və mallarını halal qılmışdı. ***De ki: «Şübhəsiz Rəbbim məni doğru yola, həqiqi dinə, batildən haqqa tapınan və müşriklərdən olmayan İbrahimin dininə yönəltdi!» De ki: «Mənim namazım da, ibadətim də, həyatım və ölümüm də aləmlərin Rəbbi Allah üçündür».*** *(əl-Ənam 161-162).*

Möhtərəm oxucularımız! Allaha ibadət edin, ona heç bir şeyi ortaq (şərik) qoşmayın, öz əməllərinizi, işlərinizi puça çıxartmayın. Allah öz qullarına ona ibadət, itaət etməyi əmr edir. Ona itaət etdiklərinə görə, bundan ötrü onlara bol qarşılıq verəcəyini vəd etmişdi. Ona üsyan edilməsini qadağan etmiş, bundan ötrü onları cəzalandıracağını xəbər vermişdi. ***«Bunlar Allahın sərhədləridir.*** *(hökümləridir)* ***Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaət edərsə, Allah onu ağacları altından çaylar axan Cənnətlərə əbədi olaraq daxil edər ki, bu da böyük uğur və qurtuluşdur. Hər kəs Allaha və Peyğəmbərinə itaət etməyib onun sərhədlərini aşarsa, Allah da onu həmişəlik Cəhənnəmə daxil edər. Onu rüsvayedici əzab gözləyir».*** *(ən-Nisa 13-14).*

İSİM VƏ SİFƏTLƏR TÖVHİDİNDƏ ŞİRK

1. Allah - *subhənəhu və təalə* - nin isimlərini bütlərə qoymaq. əl-Lat, əl-Uzza və Manat[71] ərəb bütpərəstlərinin əsas bütləri idi. əl-Lata Sukayf

[71] İbn Cərir ət-Təbəri Sufyan əs-Sourinin Mənsura istinadla Mucahiddən etdiyi rəvayətdə Mucahidin: ***«Bir deyin görək Lat və Uzza nəyə qadirdir».*** Ayəsinin şərhində deyir ki: «O (Lat, Uzza) həmişə onlar üçün sıyıq bişirərdi, öləndən sonra

qəbiləsi, əl-Uzzaya Qureyş və Bəni Kinanə qəbilələri, Manata Bəni Hilal, Əus və Xəzrəc qəbilələri itaət edirdilər. Allahın əl-İlah adını, əl-Lat adı ilə dəyişərək öz bütlərinə qoymuşlar.

əl-Lat – Taif şəhərində ağ dağın adı idi. Sukayf qəbiləsindən olanlar bu bütləri ilə fəxr edirdilər. İbn Hişam – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in əmri ilə Muğirə b. Şöbə və Əbu Sufyan b. Hərb - *radıyallahu anhum* – onu yandırıb dağıdırlar. Sonralar isə onun yerində Məscid tikirlər»[72].

əl-Əziz - adını, əl-Uzza – İbn Cərir – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «Məkkə ilə Taif arasında, Nəxl adlanan yerdə ağac adı idi». İbn Hişam – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «Məkkənin fəthi günü Xalid b. Valid - *radıyallahu anhu* – oranı dağıdır. Xalid - *radıyallahu anhu* – oranı dağıddıqdan sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəlir. Peyğəmbər: «Qayıt ora çünki sən heç bir şey etməmisən» deyə buyurur. Xalid - *radıyallahu anhu* – ora qayıtdıqda keşikçilər dağa tərəf qaçaraq: «Ey Uzza! Ey Uzza!» deyə qışqırmağa başladılar. Xalid - *radıyallahu anhu* – bütün yanına yaxınlaşdıqda saçları üzərinə tökülmüş lüt bir qadın gördü. Qılıncı ilə vurub onu öldürdü və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına qayıdaraq başına gələnləri danışdır. Peyğəmbər: «O, Uzza idi!» deyə buyurdu[73].

əl-Mənnan - adını, əl-Manat – Məkkə ilə Mədinə arasında, Hudeydə adlanan yerin adı idi. Aişə - *radıyallahu anhə* – deyir: «Əli - *radıyallahu anhu* – Məkkənin fəthi günü oranı dağıdır»[74]. ***«Bir deyin görək Lat və Uzza nəyə qadirdir. Digəri üçüncüsü olan Manat da həmçinin… O, bütlər sizin və atalarınızın qoyduqları adlardan başqa bir şey deyildir. Allah onlara dair bir dəlil endirməmişdir».*** *(ən-Nəcm 19-23).* ***«Allahdan başqa ibadət etdikləriniz sizin və atalarnızın qoyduğu adlardan başqa bir şey deyildir. Allah isə heç bir dəlil endirməmişdir. Hökm ancaq Allahındır. O, sizi yalnız Onun özünə ibadət etməyə çağırır».*** *(Yusuf 40).*

2. Allah - *subhənəhu və təalə* - yə layiq olmayan adı vermək. Məs: Yəhudi və Xristianların dediyi kimi Ata, oğul və bizim dilimizdə işlənən o, kişiyə qurban olum və s. ***«Şübhəsiz ki, Allah Məryam oğlu İsadır***

---

isə onun qəbrini ziyarət etməyə başladılar». İbn Abbas - *radıyallahu anhu* –deyir ki: «O, ziyarətçilər üçün sıyıq hazırlayardı».

[72] İbn Hişam 1/85-86, İbn Kəsir «əl-Bidayə vən Nihəyə» 5/32, İbn Məcə 743, Əbu Davud 450, İbn Qeyyim «Zədul Məad» 3/499.

[73] İbn Kəsir 7/429-430, Nəsəi «Sünnən Kubra» «Tuxfa əl-Əşraf» 4/235.

[74] Buxari.

deyənlər kafir oldular. Halbuki, Məsih belə demişdir. Ey israil oğulları! Mənim də sizin də Rəbbiniz olan Allaha ibadət edin». *(əl-Maidə 72).*

3. Allah - *subhənəhu və təalə* – yə naqis sifətlər vermək. Məs: Yəhudilər və Xristianlar dedilər ki, Allah xəsisdir, göyləri və yeri xəlq etdikdən sonra dincəldi və s. ***Yəhudilər dedilər: «Allahın əlləri bağlıdır. Bu dedikləri sözə görə onların öz əlləri bağlandı və lənətə gəldilər. Xeyr! Allahın əlləri açıqdır, istədiyi kimi lütf və ehsan edər».*** *(əl-Maidə 64).* ***«O, nə mürgü nə də yuxu bilər».*** *(əl-Bəqərə 255).* Finhas adlı bir yəhudi Əbu Bəkr - *radıyallahu anhu* – onu İslama dəvət etdikdə demişdir: «Allaha and olsun ki, ey Əbu Bəkr! Biz fəqir (kasıb) olmadığımızdan Allaha ehtiyacımız yoxdur. O, isə fəqir birisidir. Əgər möhtac olmayan bir varlıq olmasaydı bizdən borc tələb etməzdi» ***«Allah kasıbdır, biz isə dövlətliyik! deyənlərin sözlərini Allah, əlbəttə eşitdi. Biz onların dediklərini və Peyğəmbərləri haqsız yerə öldürdüklərini yazacaq və*** *(qiyamət günü)* ***onlara: «Atəşin əzabını dadın!» deyəcəyik».*** *(Ali İmran 181)*[75]. Allah bütün bu deyilənlərdən münəzzəhdir.

4. Allah - *subhənəhu və təalə* - nin Sifətlərinə keyfiyyət isnad edib və onun Sifətlərini Allahın yaratdıqlarına bənzədən – Müşəbbihlər (bənzədənlər). Bunlar müşriklərdən də pisdirlər. Müşriklər yerdəkiləri Allaha şərik qoşurlar, onlar isə Allahı yaratdıqlarına bənzədirlər. ***«Allah ona aid etdikləri sifətlərdən uzaqdır».*** *(əs-Saffət 159).*

5. Allah - *subhənəhu və təalə* – nin İsim və Sifətlərini qismən və ya tamamilə inkar edən – ***MUATTILA***. Onların iddialarına görə Allahın İsim və Sifətlərini qəbul etmək Allahı yaratdıqlarına bənzətmək deməkdir. Bunlar da iki qismdirlər. **1)** Allahın İsimlərini qəbul edərək mənasız olduğunu qeyd edirlər. Bütün bunlara ***SİFƏTİ SƏLBİYYƏ*** [76] – Uca Allahın zatına və varlığına yaraşmayan, O, uca Allah haqqında imkansız olan vəsflərdir. ***SƏLB ETMƏK*** – qaldırmaq, uzaqlaşdırmaq mənasındadır. Bunlar da ***SİFƏTİ ZATİYYƏ*** və ***SİFƏTİ SUBUTUYYƏ*** başlıqları altında sayılan on dört sifətin ziddidir. Bunlar ***ADƏM*** (yoxluq), ***HUDUS*** (sonradan varolmaq), ***FƏNA*** (varlığının sonu olması, bəlli bir müddətdən sonra yox olub getməsi), ***TƏADDÜT*** (ortağı, şəriki, köməkçiləri olması), ***MUŞABƏHƏT*** (sonradan yaradılmış bir şeyə bənzəməsi, bənzəri və

---

[75] İbn Cərir ət-Təbəri təfsir kitabında. Sənədi zəifdir.

[76] ***SİFTİ SUBUTİYƏ*** – Uca Allahın zatına yaraşır və zatından ayrılmayan, əzəli və əbədi olan vacib sifətlərdir. Allah bu sifətlərlə əzəldən bəri vəsflənmişdir. Bu sifətlərin heç biri sonradan qazanılmış sifətlər deyildir. Bu sifətlər – Həyat (Furqan 58), Elm (Ali İmran 29), İradə, Qüdrət, Bəsir, səmi, Kəlam, Təkvin (yoxdan var etməsi).

oxşarı olması), Başqalarına möhtac olmaq, Ölü və ya cansız olmaq, ***CAHİL*** (elmsiz, biliksiz), ***ACİZ*** (gücsüz olmaq), İradəsiz olmaq, Görməmək, kor olmaq, Eəşitməmək, kar olmaq, Danışmaması, Yaratmamaq. **2)** Bütün İsim və Sifətləri inkar edənlər.

6. İnsanlar arasında olan bəzi müraciətlər. Məs: Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurur: «Sizdən heç kim öz (qulluqçusuna) Rəbbinə su ver, Rəbbini doydur, Rəbbinə dəstəmaz aldır və s deməsin. (Ey kölələr!) Sizdən də heç kimsə Rəbbim deyə xitab etməsin. Həmçinin qulum deyə xitab etməsin. Oğlum, qızım desin»[77].

Bu şirk iki növdür. 1. Məbud – ibadət olunanla (Allahın İsimləri, Sifətləri və Felləri ilə) bağlı olan şirk. Bu şirk özü də iki növə bölünür. 1) İnkar (Tətil) şirki. Bu da şirkin ən pis növüdür. Fironun şirki kimi. ***"Firon dedi: "Aləmlərin Rəbbi nədir?*** *(Nə cür şeydir?)****".*** *(əş-Şuəra 23).* ***"Firon*** *(istehza ilə)* ***dedi: "Ey Haman! Mənim üçün bir uca qəsr tik ki, bəlkə, yollara yetişim. Göylərin yollarına*** *(yetişim)* ***və Musanın Allahını görüm*** *(Ona vaqif olum).* ***Doğrusu, mən onu yalançı sayıram!" Firona pis əməli beləcə yaxşı göstərildi. O,*** *(haqq)* ***yoldan çıxarıldı. Fironun hiyləsi ancaq boşa çıxdı.*** *(Firon xeyli xərc çəkib uca bir bina tikdirdi. Musanı təkzib etmək üçün cürbəcür vasitələrə əl atdı, lakin bunların hamısı hədər getdi. O, Musaya heç bir şey edə bilmədi)****".*** *(əl-Mumin 36,37).* Şirklə inkarçı (tətilçi) yanaşı olan bir şeydir və biri digərini tələb edir. Hər bir şirk qoşan insan inkar (tətil) edəndir və hər bir inkar edən (tətilçi) də müşrikdir. Lakin şirkin özündə inkarın əsli yoxdur. Bəzən də görürsən ki, müşrik insan Allah – *subhənəhu və təalə* – nin yaradan olsduğunu, Allahın sifətlərini etiraf edir. Lakin Allahın tövhid haqqını inkar edir. Şirkin əsası inkardır. Bu da üç qismdir. 1) Bu yaradılan şeylərin yaradıcısının olmamasını qeyd etmək. Allahın varlığını, eyni zamanda Yaradanın mövcudluğunu inkar edən kommunistlər. Onlar deyirlər ki: «Allah yoxdur, hər şey maddidir». Hər bir şey öz-özünə yaranıb və təbiətdən yaradılıb. 2) Allahın kamil İsimlərini, Sifətlərini və fellərini inkar etmək. Cəhmiyyəliləri bura misal gətirmək olar. 3) Allaha davranışda olan inkardır ki, insan Tövhidin həqiqətini yerinə yetirmir. Məs: ***Vəhdətul Vucud –*** onlar deyirlər ki, Xaliq (yaradan) və məxluq (yaradılan) yoxdur. Onların hər ikisi də bir şeydir və gördüyün hər bir şey Allahdır. Rəbbin mövcudluğunu etiraf edə-edə kainat işlərini idarə edən övliyalardan olan müqəddəslərin mövcudluğunu iddia etmək. Bəzi sufilərin dedikləri ki,

---

[77] Müslim.

Allah öz məxluqatına hülul edir. Sufi İbn Arabi deyir ki: «Rəbb bəndədir, bəndə Rəbdir. Kaş ki, mənim şerim haqqı deyərdi». Bəziləri ifrata vararaq: «İt də, donuz da bizim tanrımızdır. Allah kilsə rahibindən başqa bir şey deyildir». Həllac deyir ki: «Mən Oyam, O da mən»[78]. Sufilər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə qeyb haqqında mütləq bilik şamil edib: «Ey qeybin ən böyük bilicisi, Sənə pənah gətirdik biz! Ey qəlblərə şəfa verən, Sənə xeyir-duamızı yetirdik biz!» Buseyri öz «Burdə» qəsidəsində deyir ki: «Dünyanın xeyri də, zərəri də sənin səxavətindəndir». Həmçinin də Ateistlərin şirki də bura daxildir. 2. Ona ibadətdə, davranışda (müaməlğdə) olan şirk (Allahla yanaşı başqa bir İlah da qəbul etmək). Belə bir kimsə hər nə qədər Allahı zatında, Sifətlərində və Fellərində heç bir şəriki olmamasına inansa da müaməlğdə şirk qoşmuşdur. Allahın İsim və Sifətlərini, Rəbliyini inkar və rədd etmədən Allah ilə yanaşı başqa İlah qəbul edən Nəsranilərin şirki kimi. Onlar Allahın Rububiyyətini, İsim və Sifətlərini inkar etmirlər. İsa – *əleyhissəlam* - və onun anasını da İlah sayırlar. Həmçinin bura Qədəriyyəlilərin şirki də daxildir ki, onlar deyirlər ki, hər bir şey Allah – *subhənəhu və təalə* – nin istəyi olmadan yaranır. Bu – o, kəslərdir ki, qulun iradəsini və seçim qabiliyyətini israr etməkdə həddi aşaraq, nəticədə Allahın istəyini və qədərini inkar etmişlər. Onlar deyirlər ki: «Qulun əməlləri Allah tərəfindən yaradılmayıb, təmamilə insanın özündən aslıdır». Qulun qüdrət və iradəsi ilə öz əməllərinin yaradıcısı olduğunu irəli sürmüşlər. Bununla da Allahdan başqa iki yaradıcı olduğunu qəbul

---

[78] ***Hululiyyə –*** Allah - *subhənəhu və təalə* – nin Zatıyla hər yerdə olduğunu qeyd edənlərdir. Onlar Allah - *subhənəhu və təalə* – nin ***Məiyyə –*** Birlikdə, bərabər olmaq sifətində həddi aşaraq Allahın ona yaxın olan (əl-Mukərrəbun) şəxslərə hulul etdiyini (yəni nüfuz etmək, girmək, iki şeyin bir şeymiş kimi birləşməsini) irəli sürən sapıq firqədir. Onlara görə kim nəfsini itaətlə tərbiyə edər, dünya ləzzətləri və şəhvətlərinə səbr edərsə Allaha yaxın olanların (əl-Mukərrəbun) məqamına yüksəlir. Sonra o, bəşəriyyət sifətlərindən təmizlənincəyə qədər, saflaşmaya və saflaşmış olanların dərəcəsinə yüksəlməyə davam edəcəkdir. Saflaşma əsnasında bəşəriyyətdən bir parça da belə qalmadıqda İsa b. Məryəmə hulul edən Allahın ruhu ona da hulul edər. O, zaman istədiyi kimi olan şeydən başqasını diləməz və əməllərinin tamamı Allahın feli olur, sonunda da Allaha birləşərək, Allah olur!? AbdulKahir əl-Bağdadiyyənin bölümünə görə 11 qurupdur. Bunlar: Hululiyyə, Səbəiyyə, Beyaniyyə, Cənahiyyə, Hatabiyyə, Şurayiyyə, Nemiriyyə, Rizamiyyə, Mukannaiyyə, Hulmaniyyə, Hallaciyə və Azafira. Hululiyyə eyni zamanda müşəbbihlərin (bənzədənlərin) həddi aşanlarıdır. Rafizilər içərsində də Allahın imamlara Hulul etdiyini deyənlər də vardır. Bax: «Məqalətul İslamiyyə» 1/81,82, «Fərq Beynəl Firaq» s. 198,205.

etmişlər. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onları «Bu ümmətin məcusiləri» deyə adlandırmışdır. Çünki məcusilər şeytanın şərri və pisi yaratdığına inanaraq, Allah ilə birlikdə onun bir başqa yaradıcı olduğunu iddi edirlər. Bu qurup da qulları Allah ilə birlikdə yaradıcı olaraq qəbul etmişlər. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qədəriyyə bu ümmətin məcusiləridir. Xəstələnəcək olurlarsa onları ziyarətə getməyin, ölürlərsə cənazələrində iştirak etməyin»[79]. Həmçinin də bura Nəmrudun şirki də daxildir. ***«****(Ya Muhəmməd!)* ***Allahın verdiyi hökmüranlıq üzündən*** *(azğınlaşaraq)* ***İbrahim ilə Rəbbi barəsində mübahisə aparan şəxsi*** *(Nəmrudu)* ***görmədinmi? İbrahim: Mənim Rəbbim həm dirildir, həm də öldürür – dediyi zaman o: Mən də həm dirildir, həm də öldürürəm – demişdir. İbrahim: Allah günəşi şərqdən doğdurur, bacarırsansa sən onu qərbdən doğdur – dedikdə o, kafir donub qalmışdır. Həqiqətən Allah özünə zülm edənləri düz yola yönəltməz».*** *(əl-Bəqərə 258).* Bu insan artıq özünü Allaha şərik qoşmuşdur. Öldürməkdə və diriltməkdə. Onda İbrahim – *əleyhissəlam* - onu başqa bir dəlillə bağlayır. Artıq kafir susdu və bağlandı. Həmçinin də bura daxildir ulduzları, bürcləri şərik qoşanlar. Oğlaq, buğa və s. bürclər. Onları bu aləmdə işləri düzüb-qoşan Rəblər qəbul etmişlər. Həmçinin günəşə, oda ibadət edənlərin də şirki bura daxildir.

DUADA ŞİRK

Xəstəliklərdən şəfa, müsibətdən qorunmaq, ruzinin genişliyi, övlad diləməkdə və s. kimi ancaq Allahın qadir olduğu xüsuslarda istər peyğəmbər olsun, istər alim olsun, istər övliya olsun, istər saleh bir qul olsun (ya filankəsin cəddi, ya filankəsin ruhu) deyərək məxluqdan ummaq və Allaha edilən duada onları vasitəçi etmək duada şirk sayılır. Dua da ibadət olduğu üçün digər ibadətlər kimi yalnız Allaha edilməlidir. Allaha ibadətdə heç bir şey, heç bir kimsə ortaq edilməz.

Şeyx Useymin – *rahmətullahi aleyhi* – «Kəşfu Şubuhət» kitabının şərhində deyir ki, dua iki növdür:

1. Savabı ümüd edərək, cəzasından qorxularaq dua edilənə ibadət niyyətilə edilən ibadət duası. İbadət duası isə qulun dua etdiyi zatın savabını istəyərək və onun cəzasından qorxaraq dua ilə ibadətə yönəlməsi deməkdir. Bunun Allahdan qeyrisinə edilməsi doğru deyildir. Allahdan qeyrisinə edilməsi dindən çıxardan böyük bir şirkdir. ***«Mənə dua edin,***

---

[79] Əbu Davud «Aunul Məbud» 12/452, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 5039, «Şərhu Təhaviyyə» s 273 həsən hədis.

Mən də sizin dualarınızı qəbul edim! Mənə ibadət *(dua)* ***etməyi təkəbbürlərinə sığışdırmayanlar Cəhənnəmə zəlil olaraq girəcəklər».*** *(əl-Mumin 60).* Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Dua ibadətdir»[80]. Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allaha dua edin və əmin olun ki, O sizə cavab verəcəkdir»[81]. Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah Ondan istəməyənə qəzəblənir»[82].

2. İstək duası – Bu da istək və ya ehtiyacların qarşılanması üçün edilən duadır. Bu da üç qismdir. 1) Uca Allaha dua etmək. Bu uca Allaha olan bir ibadətdir. Allahdan başqa heç bir kimsənin yerinə yetirməyə cücü çatmadığı hər hansı bir şeyi Allahdan başqasına dua edərək istəyən bir kimsə, dua etdiyi istər diri olsun, istər də ölü olsun müşrik və kafir olur. 2) Həyatda olan bir kimsədən gücü çata biləcəyi şeyləri istəyərək dua etmək. Məs: Ey filankəs mənə su ver demək kimi. 3) Ölü və hal-hazırda olmayan (qeybdə) olan bir kimsədən bu kimi şeyləri istəmək. Bu da şirkdir. Çünki ölü və qeybdə olan bir kimsənin bu kimi şeyləri yerinə yetirmək imkanı yoxdur. Bu istəklə bir kimsəyə dua etməsi o, varlığın kainatda hansısa bir gücə sahib olduğuna inandığını göstərir. Bundan ötrü o, kimsə müşrik birisidir.

İndi isə gəlin baxaq görək ki, Allah – *subhənəhu və təalə* – Ondan qeyrisinə dua edənlər haqqında nə buyurur: ***«Allahdan başqa dua etdikləriniz də sizin kimi bəndələrdir. Əgər bu aləmdə haqlısınızsa onda onları çağırın qoy sizə cavab versinlər».*** *(əl-Əraf 194).* Subhənəllah! Allah bizə buyurur ki, Allahdan qeyri dua etdikləriniz də sizin kimi insanlardır. Sizin kimi yeyirlər, içirlər, gəzirlər, evlənirlər, işləyirlər və ölürlər. Onlar da ehtiyac vaxtı övlad dilədikdə, şəfa istədikdə, müsibət anında əllərini göyə tərəf qaldıraraq Allaha dua edərirlər. Onlar da hər bir şeydə sizin kimi Allaha möhtac idilər. Əgər möhtac olmasaydılar ilk öncə özlərinə kömək edərdilər ki, xəstələnməsinlər, ölməsinlər. ***«Sizin Allahdan başqa dua etdikləriniz nə sizə, nə də özlərinə kömək edə bilərlər».*** *(əl-Əraf 197).* Gördünüzmü! Sizin Allahdan qeyri dua etdikləriniz nə sizə, nə də özlərinə kömək edə bilərlər. ***«Allahdan başqa sənə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilənə dua etmə. Əgər belə etsən özünə zülm edənlərdən olarsan».*** *(Yunus 105).* ***«Haqq olan*** *(qəbul edilən)* ***dua yalnız Allaha olan duadır. Ondan başqa edilən dualar qəbul***

[80] Buxari «Ədəbul Mufrad» 7714, Əbu Davud 1479, Tirmizi 3432, İbn Məcə 3828, Əhməd 4/267, Həkim 1/419.
[81] Tirmizi 3474.
[82] Buxari «Ədəbul Mufrad» 658, Əhməd 2/442, Tirmizi 3770, İbn Məcə 3827.

olunmaz *(bütlər, (ölülər) onların dualarını eşitməzlər)****. Müşriklərin vəziyyəti*** *(quyu üstündə duran)* ***ağzına su almaq məqsədi ilə iki ovcunu açan*** *(dili və əlləri ilə quyuya işarə edərək ovcunun su ilə dolmasını gözləyən)****, lakin*** *(quyu heç bir şey anlamadığı üçün)* ***suyun yetişmədiyi insanın vəziyyətinə bənzər*** *(bütlər (ölülər də) belədir, çünki onlar görməz, eşitməz və dərk etməzlər)****. Kafirlərin duası isə zəlalətdən*** *(puç, mənasız sözlərdən)* ***başqa bir şey deyildir».*** *(ər-Rəd 14).* Allah – *subhənəhu və təalə* – bu ayədə istisna qoymadı ki, sizlər peyğəmbərdən, seyyiddən, övliyadan və ya filankəsin cəddinə, ruhuna və ya ağaca, daşa, pirə dua edərək kömək diləsəniz sizin duanıza cavab veriləcəkdir. Allah buyurdu ki: ***«Haqq olan*** *(qəbul edilən)* ***dua yalnız Allaha olan duadır. Ondan başqa edilən dualar qəbul olunmaz*** *(bütlər, (ölülər) onların dualarını eşitməzlər)****».*** Allah – *subhənəhu və təalə* – Ondan qeyrisinə dua edənlərin halını bizə misal olaraq başa salır ki, biz qullar bunu daha yaxşı başa düşək. ***«Müşriklərin vəziyyəti*** *(quyu üstündə duran)* ***ağzına su almaq məqsədi ilə iki ovcunu açan*** *(dili və əlləri ilə quyuya işarə edərək ovcunun su ilə dolmasını gözləyən)****, lakin*** *(quyu heç bir şey anlamadığı üçün)* ***suyun yetişmədiyi insanın vəziyyətinə bənzər*** *(bütlər (ölülər də) belədir, çünki onlar görməz, eşitməz və dərk etməzlər)****».*** Elə bil ki, sən evlənməmisən, lakin övlad olmasını istəyirsən (gözləyirsən). Məgər bu mümkündür? Əlbəttə ki, yox. Eynilə qəbir ətrafında duraraq qəbir sahibindən istəyənin halıda belədir. Hətta bəzən görürsən ki, Allahdan qeyrisinə dua edənlər qəbrin ətrafında yalvararaq, göz yaşı tökərək ağlayırlar. Halbuki Allah üçün bəlkə də heç bir dəfə də olsun göz yaşı tökməyiblər.

Dua ibadətdir. Çünki dua özündə Tövhidin üç qismini də əhatə edir. O, kəs ki, Allahı çağırır və Allahdan qeyrisini çağırmır artıq o, kimsə ibadətin bütün növlərini yerinə yetirmişdir. O, insan bilir ki, Allah onun Rəbbidir və onun istədiyini yalnız Rəbbi verəcəkdir. Əgər ruzi istəyirsə etiraf edir ki, Allah ruzi verəndir. Əgər şəfa istəyirsə bilir ki, Allahın əş-Şəfi ismi vardır və şəfanı da yalnız O, verəcəkdir. Bu da Rububiyyət tövhididir. Bununla o, insan Allahın ad və sifətlərini də etiraf edir. Etiraf edir ki, Allah eşidir. Dua edən insan bilir ki, Allah əs-Səmi eşidəndir. İstənilən yerdə, vəziyyətdə və şəraitdə onu görür və eşidir. Allah onun etdiyi duanı ona verməyə qadirdir. Allah onun duasına icabət edir. Bununla bərabər qətiyyətlə, təzim edərək Allahdan istəyir. Əgər o, insan bisəydi ki, Allah onu eşitmir və ona cavab verməyəcəkdir onda o, kimsə Allaha dua etməzdi. Buradan da Allahdan qeyrisini çağırmaq, Allahdan qeyrisindən Peyğəmbərdən, övliyadan, seyyiddən, pirdən, ocaqdan,

daşdan, ağacdan qəbr sahibindən istəmək şirk olur. Nəyə görə? Çünki o, insan dua etdikdə o, qəbr sahibinin eşitdiyinə etiqad edir. Əgər etiqad edirsə deməli Allaha xas olan sifətlərdən birini o, kimsəyə vermiş olur. Allaha xas olan sifətlərdən birini məxluqa vermək də şirkdir. Buna görə də Allahdan qeyrisinə dua böyük şirkdir və insanı İslamdan çıxardaraq bütün yaxşı əməllərini puç edir. Çünki sən dua etdikdə artıq o, ölən şəxsin sənə ruzi verə biməsinə, sənin dualarını eşitməsinə və sənə cavab verməsinə inanaraq bunu edirsən. Artıq insan tək olan Allaha dua edərsə o, kimsə Allahın Rəbb olmasını Rububiyyətini, İsim və Sifətlərini də etiqad etmiş olur. Uluhiyyətə gəldikdə isə Allahın qarşısında zəlil olmaqla, özünün möhtac olduğunu bildirməklə, yalvarmaqla, Allahı çağırmaqla artıq Uluhiyyət tövhidini etiqad etmiş olur. Buna görə də dua ən böyük ibadətdir və bu duanı Allahdan başqasına yönəltmək olmaz. ***«Qiyamət gününə qədər ona cavab verə bilməyən Allahdan qeyrisinə müraciət edəndən də artıq yolunu azmış kim ola bilər! Bunlar isə onların müraciətini eşidə bilməzlər. İnsanlar bir yerə toplandıqda bunlar onlara düşmən kəsiləcəklər, onların ibadətlərini inkar edəcəklər».*** *(əl-Əhqaf 5-6).* ***«Yaxud əli hər yerdən üzülüb darda qalan bir kimsə Ona dua etdiyi zaman onun duasını qəbul buyuran,*** *(sizdən)* ***şəri sovuşduran, sizi yer üzünün varisləri edən kəs? Məgər Allahla yanaşı başqa bir tanrımı var? Siz nə az düşünüb daşınırsınız».*** *(ən-Nəhl 62).*

Belə bir sual verə bilərsiniz ki, məgər o, ölən insanlar saleh qullar deyillər? Allaha ibadətlərilə yaxınlaşan övliyalar deyillər? Bəli, bu kimi şeyləri biz də inkar etmirik. Biz də deyirik ki, onlar əməli saleh qullar olublar. Sağ ikən onların yanlarına xəstə gələn insanlar üçün əllərini qaldıraraq Allaha dua edərdilər və Allah da onların dualarını qəbul edərək xəstəyə şəfa verirdi. Lakin bütün bunlar onların sağlığında mümkün idi. Artıq öldükdən sonra onların əməl dəftərləri bağlanmışdır. Artıq onların sizin dualarınıza ehtiyacı vardır. Baxın – Allah öz şərəfli, yer üzərində insanlar içərisində ən hörmətli və Allaha ən sevimli olan qulları haqqında nə buyurur. Allah onları insanların ən şərfliləri, hörmətliləri olduqlarını qeyd etməklə yanaşı onların bütün yaradılmışlar kimi Allahın qulu olduqlarını da qeyd edir. ***«Həqiqətən də Nuh çox şükr edən qul idi».*** *(əl-İsra 4).* ***«Aləmləri qorxutmaq üçün haqqı batildən ayıran Quranı öz quluna*** *(Muhəmmədə)* ***nazil edən Allah nə qədər uca, nə qədər uludur».*** *(əl-Furqan 1).* ***«O,*** *(Məryəm oğlu İsa)* ***ancaq nemət verdiyimiz və İsrail oğullarına ibrət dərsi etdiyimiz bir quldur».*** *(əz-Zuxruf 59).* ***«İsa əl-Məsih də, yaxın mələklər də Allahın qulu olmağı əsla özlərinə ar***

bilməzlər. Allah ona ibadət etməyi özünə ar bilənlərin və lovğalıq edənlərin hamısını Öz hüzuruna toplayacaqdır». *(ən-Nisa 172).* Bəli, xəstəlik, ölüm, yemək və içmək kimi şeylərə ehtiyac duyduğunuz kimi onlar da bu kimi şeylərə ehtiyac duyurlar. ***«Məni yaradan və məni doru yola yönəldən Odur! Məni yedirdən də, içirdən də Odur! Xəstələndiyim zaman mənə yalnız O şəfa verir. Məni öldürcək sonra dirildəcək də Odur və Qiyamət günü xətamı bağışlayacağına ümüd etdiyim də Odur!».*** *(əş-Şuəra 78-82).* Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əgər sənə desələr Muhəmməd sabah nə olduğunu bilir, inanma»[83]. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən ancaq sizin kimi bir insanam. Unutduğunuz kimi unuduram. Unutduğum zaman yadıma salın»[84]. Həmçinin də şəhadət kəliməsinn mənası da buna dəlalət edir: «Mən şəhadət edirəm ki, Allahdan başqa ibadətə layiq heç bir haqq ilah yoxdur və Muhəmməd onun qulu və Rəsuludur». Gördüyünüz kimi ilk öncə biz onu qul, sonra rəsul adlandırdıq. Buna görə də onları Allahın onlar haqqında buyurduğundan artıq vəsf etmək, şişirtmək olmaz. Onlar Allahın quludurlar, onlara ibadət olunmaz. Peyğəmbərlərin Rububiyyətdə, kainatın idarə edilməsində və ya ibadətdə haqq sahibi olduğuna heç bir şəkildə inanmamalıyıq. Əksinə onlar quldular, onlara ibadət edilməz və onlar rəsuldurlar. Onlar, Allahın istədiyindən artıq nə özünə, nə də hər hansı bir kimsəyə nə fayda, nə də zərər vermək gücünə malikdirlər. ***De ki: «Mən sizə demirəm ki, mənim yanımda Allahın xəzinələri vardır. Mən qeybi də bilmirəm və sizə də demirəm ki, mən mələyəm. Mən özümə gələn vəhyə tabe oluram». De ki: «Kor görənlə bir olurmu? Məgər düşünmürsünüz!»*** *(əl-Ənam 50).* ***«Peyğəmbərləri onlara cavab olaraq demişdilər: «Biz də sizin kimi adi bir insanıq. Lakin Allah öz bəndələrindən dilədiyinə nemət bəxş edər. Allahın izni olmadan biz sizə heç bir dəlil gətirə bilmərik».*** *(İbrahim 11).* ***«De ki: «Mən də sizin kimi ancaq bir insanam. Mənə vəhy olunur ki, sizin tanrınız yalnız tək olan Allahdır. Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına ümüd bəsləyirsə yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətdə heç kəsi şərik qoşmasın»*** *(Kəhf 110).* Ona əmr edilən şeylərə uyan bir əmirdirlər. ***De ki: «Mən sizə nə bir zərər, nə də bir xeyir vermək qüdrətinə malik deyiləm!» De ki: «Məni Allahdan heç kəs qurtara bilməz və mən ondan başqa heç bir sığınacaq tapa bilmərəm!»*** *(əl-Cinn 21-22).* ***De ki: «Mən Allahın istədiyindən başqa özümə nə bir***

[83] Buxari.
[84] Buxari, Müslim.

xeyir, nə də bir zərər verə bilərəm. Əgər qeybi bilsəydim, sözsüz ki, *(özüm üçün)* ***daha çox xeyir tədarük edərdim və mənə pislik də toxunmazdı. Mən iman gətirən bir tayfanı qorxudan və müjdələyənəm»*** *(əl-Əraf 188).* Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – buyurdu: «Məni Xristianların İsa – *əleyhissəlam* – ı öydükləri kimi öyməyin. Mən bir qulam, deyin Allahın qulu və rəsulu. Məni tərif etməkdə həddi aşmayın. Məni Allahın layiq bildiyi dərəcədən artıq yüksəltməyin. Rəbbim məni necə vəsf edibsə elə də vəsf edin»[85].

Beləliklə, bizə aydın oldu ki, nə Pyğəmbərlər, nə Allahın Rəsulu, nə də ondan daha aşağı mərtəbədə olan yaradılmışlardan heç birisi ibadətə layiq deyildir. İbadət ancaq bir və tək olan Allaha edilir. Qiyamət günü isə Allaha şərik qoşduqlarınız sizin şirkinizi danacaqlar. ***«Sizin Ondan qeyri dua etdikləriniz bir çəyirdək qabığına da sahib deyillər. Əgər siz onlara dua etsəniz onlar sizin dualarınızı eşitməzlər. Eşitsələr də belə cavab verməzlər. Özləri də Qiyamət günü sizin şərik qoşduqlarınızı danacaqlar. Heç kəs sizə hər şeydən xəbərdar olan Allah kimi xəbər verə bilməz».*** *(Fatir 13-14).* ***«Allah müşrikləri və onların Allahdan qeyri ibadət etdikləri bütləri məşhərə toplayacağı gün belə buyuracaqdır. Mənim bu bəndələrimi siz*** *(düz yoldan)* ***çıxartdınız, yoxsa onlar özləri yoldan çıxdılar. Səni qoyub başqa dostlar, hamilər qəbul etmək bizə yaraşmaz. Lakin sən onlara və atalarına o, qədər nemət verdin ki, hətta səni xatırlamağı belə unutdular və məhrum edilmiş bir tayfa oldular».*** *(əl-Furqan 17-18).* ***«Şübhəsiz ki, Allah Məryəm oğlu məsihdir deyənlər kafir oldular. Halbuki Məsih*** *(İsa)* ***belə demişdir: «Ey İsrail övladları! Mənim də, sizin də Rəbbiniz olan Allaha şərik qoşana Allah şübhəsiz ki, Cənnəti haram edər. Onun düşəcəyi yer Cəhənnəmdir. Zalimlərin heç bir köməkçisi yoxdur».*** *(əl-Maidə 72).* ***«Xatırla ki, o zaman*** *(Qiyamət günü)* ***Allah belə buyuracaq: Ya Məryəm oğlu İsa! Sənmi insanlara: Allahla yanaşı məni və anamı da özünüzə tanrı bilin – demişdin?*** *(İsa cavabında)* ***deyəcək: Sən pak və müqəddəssən! Haqqım çatmayan bir şeyi demək mənə yaraşmaz, əgər bunu mən demiş olsaydım sən onu mütləq bilərdin. Sən mənim ürəyimdə olan hər şeyi bilirsən, mən isə Sənin zatında olanı bilmirəm. Şübhəsiz ki, qeybi bilən ancaq sənsən!».*** *(əl-Maidə 116-117).* Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günü insanlar bir yerə toplanacaqlar. Allah: «(Dünyada ikən) Kim nəyə ibadət

---

[85] Buxari, Əhməd.

edirdisə onun ardınca düşsün!» deyə buyurur. Onlardan kimiləri günəşin, kimiləri ayın, kimiləri də tağutların[86] ardınca düşürlər»[87]. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günü olduqda bir carçı qışqıraraq: «Hər ümmət (dünyada ikən) kimə ibadət edirdisə qoy onun ardınca düşsün». Bundan sonra Allahdan başqa bütlərə, tağutlara və s. ibadət edənlərin hamısı heç bir kimsə qalmadan Cəhənnəmə sürüklənirlər. Sonda yalnız əməli saleh kimsələr, (Allaha ibadət edən) günahkarlar, həmçinin də Kitab Əhlindən bir qurup kimsələr qalır. İlk öncə Yəhudilər çağrılırlar və onlardan: «(Dünyada ikən) Nəyə ibadət edirdiniz?» deyə soruşulur. Onlar: «Biz Allahın oğlu Üzeyr – *əleyhissəlam* – a ibadət edirdik!» deyərlər. Onlara: «Yalan deyirsiniz! Allah özünə nə bir zövcə (yoldaş), nə də bir övlad götürmüşdür! (İndi) Nə istəyirsiniz?». Onlar: «Ey Rəbbimiz! Biz çox susadıq, bizə su ehsan et!» deyərlər. Onda onlara: «Ora su içməyə gedərsinizmi?» deyə işarə edilərək Cəhənnəmə sürüklənirlər. Cəhənnəm onlara şərab (ilğım) kimi görsənir. Onlar da onu (su zənn) edib Cəhənnəmə tökülürlər. Sonra Xristianlar çağrılaraq onlara da: «(Dünyada ikən) Nəyə ibadət edirdiniz?» deyə soruşulur. Onlar: «Biz Allahın oğlu İsa – *əleyhissəlam* – a ibadət edirdik!» deyərlər. Onlara: «Yalan deyirsiniz! Allah özünə nə bir zövcə (yoldaş), nə də bir övlad götürmüşdür! (İndi) Nə istəyirsiniz?». Onlar: «Ey Rəbbimiz! Biz çox susadıq, bizə su ehsan et!» deyərlər. Onda onlara: «Ora su içməyə gedərsinizmi?» deyə işarə edilərək Cəhənnəmə sürüklənirlər. Cəhənnəm onlara şərab (ilğım) kimi görsənir. Onlar da onu (su zənn) edib Cəhənnəmə tökülürlər. Sonda Allaha ibadət edən əməli saleh və günahkar kimsələrdən başqası qalmaz. Aləmlərin Rəbbi olan Allah – *subhənəhu və təalə* – onların yanlarına (onların) tanımaqlarına yaxın bir surətdə gəlir və onlara: «Hər ümmət ibadət etdiyi şeyin ardınca düşmüşdür. Bəs siz nəyi gözləyirsiniz?» deyə buyurar. Onlar: «Biz dünyada ikən onlara möhtac olmağımıza baxmayaraq bu insanlardan ayrı olduq və onlarla dostluq etmədik. Biz ibadət etdiyimiz Rəbbimizi gözləyirik!» deyərlər. Allah: «Mən sizin Rəbbinizəm!» deyə buyurar. (Başqa rəvayətdə: «Onlar bir və ya iki dəfə: «Biz Allahla yanaşı başqa birisinə ibadət etmirik!» deyərlər. Hətta bir qismi (imtahanın şiddətindən doğru olandan) dönməyə yaxınlaşır. Sizinlə onun arasında bir

---

[86] ***TAĞUT*** **–** tüğyan sözündəndir. Həddi aşmaq deməkdir. İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «Tağut bəndənin ibadətdə, itaətdə və tabeçilikdə ifrata varması, həddi aşmasıdır. Allah və Rəsulunu buraxıb onların əvəzində ibadət etdiyi, itaət etdiyi və ardınca getdiyi kimsə deməkdir.

[87] Buxari 806, Müslim 182.

əlamət varmı ki, bunun sayəsində siz onu tanıya biləsiniz. Onlar: «Bəli!» deyirlər. Bundan sonra Rəbbimiz (Qiyamət günü) ayağını ortaya çıxarır (göstərir) və bütün mömin kişi və qadınlar onun qarşısında səcdəyə qapanırlar. (Yalnız) dünyada ikən göstəriş və riyakarlıqla səcdə edənlər qalırlar. (Onlardan hər biri) səcdə etməyə çalışarlar. Lakin onların onurğa sümükləri tək bir sümük halına düşər (əyilməz) və (onlar səcdə edə bilməzlər)». Sonra başlarını (səcdədən) qaldırırlar. İlk dəfə görmüş olduqları surət deyişmiş olaraq: «Mən sizin Rəbbinizəm!» deyə buyurar. Onlar da: «Bizim Rəbbimiz Sənsən!» deyərlər[88]. ***«Yəhudilər: Üzeyr Allahın oğludur – Xaçpərəstlər də: «Məsih*** *(İsa)* ***Allahın oğludur – dedilər. Onların ağzında gəzən bu boş sözlər daha öncə küfr edənlərin*** *(mələklər Allahın qızlarıdır deyənlərin)* ***sözlərinə bənzəyir. Allah onları öldürsün. Necə də haqdan üz çevirirlər».*** *(ət-Tövbə 30).*

Görün Məsih İsa – *əleyhissəlam* - Xristianların ibadətindən necə də imtina edir. Sənin buyurduqlarını onlara çatdırıb dedim ki, mənim də sizin də Rəbbiniz olan Allaha ibadət edin. Allah bilir ki, Məsih özünə ibadət etməyi onlara əmr etməmişdir. Buna heç bir zaman razılıq verməmişdir. Lakin Allah bu ayələrlə bəşəriyətə bəyan edir ki, Peyğəmbərlərdən heç kəsə ibadət etmək olmaz. Əgər Peyğəmbərlərə ibadət etmək olmazsa bəs onda onlardan fəzilətcə aşağı olan imam, seyyid, övliya, daş, ağacdan, qəbr sahiblərinə necə ibadət etmək olar? Yol azmışlar Allahın öz Peyğəmbərinə bu sözləri buyurduğunu oxumurlarmı: ***«Allah sənə bir zərər yetirmiş olsa səni ondan Allahdan başqa heç kəs qurtara bilməz».*** *(Yunus 107).* Əgər Allah Peyğəmbərin özünə bir zərər yetiribsə o, özünü bundan qoruya bilməz. Bəs onda Peyğəmbərdən sonra gələn imam, övliya başqasına baş verən zərəri necə dəf edə bilər?

Çox vaxt insanların əksəriyyəti ibadət deyildikdə yalnız namaz başa düşürlər. Ona görə də görürsən ki, etiraz edərək deyirlər ki, biz onlara namaz (ibadət) etmirik? Lakin bu səhf bir fikirdir. Çünki ibadətin anlamı genişdir. Bura Allahın sevdiyi və razı qaldığı zahiri və batini hər bir söz və əməl (namaz, oruc, dua, qurban, nəzir, məhəbbət, qorxu, niyyət və s) daxildir. ***«O, sizə mələkləri və peyğəmbərləri özünüzə Rəbb qəbul etməyi əmr etməz. O, sizə müsəlman olduqdan sonra, özünüzü Allaha təslim etdikdən sonra kafir olmağı heç əmr edərmi».*** *(Ali İmran 80).* Subhənəllah! Heç Allah bizə müsəlman olduqdan sonra imamlara, övliyara, pirlərə, qəbir sahiblərinə ibadət etməyi əmr edərmi? Həqəqətən də bu ayələrdə ağıl sahibləri, düşünən insanlar üçün ibrətlər vardır.

---

[88] Buxari 4581, Müslim 183.

«Ey insanlar! Çəkilən məsələ qulaq asın. Dua edilən Allahdan başqa qeyriləri hamılıqla toplansalar belə bir milçək də yarada bilməzlər. Əgər milçək onlardan bir şeyi aparsa onlar onu geri qaytara bilməzlər. İstəyən də aciz, istənilən də». *(əl-Həcc 73).* ***«Sizin Ondan qeyri dua etdikləriniz bir çəyirdək qabığına da sahib deyillər. Əgər siz onlara dua etsəniz onlar sizin dualarınızı eşitməzlər. Eşitsələr də belə cavab verməzlər».*** *(Fatir 13-14).* ***«Dua edilən Allahdan qeyriləri heç bir şey yarada bilməzlər. Onlar özləri yaradılıblar. Onlar ölüdürlər, diri deyillər və nə vaxt diriləcəklərini də bilmirlər».*** *(ən-Nəhl 21).* ***«Allahı qoyub yalnız qadın bütlərə dua edir və yalnız asi şeytana ibadət edirlər. Allah şeytana lənət etdi. O, isə dedi: «Əlbəttə mən Sənin bəndələrindən lazımı payı alacağam».*** *(ən-Nisa 117-118).* Bəli, bu da şeytanın vədidir və şeytan da Allahın qullarından lazımı payı onları Allahdan qeyrisinə dua etməyə yönəldərək alır. Lakin bizlər Allahın kitabını oxusaq və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in sünnəsinə uysaq bu azğın şeytanın yoluna heç vaxt uymarıq.

QƏBİR ZİYARƏTLƏRİ

Böyük səadətin dünya və axirətdə kəramətin ancaq Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yolu ilə getməklə mümkün olduğu bilinməkdədir. Lakin şeytan insan üçün açıq-aydın bir düşməndir. Min cür hiylələri ilə Adəm övladlarını doğru yoldan saptırmağa, onları böyük günahlara düşməyə çağırır ki, Cəhənnəm əhlindən olsunlar. Şeytanın insanı sürüklədiyi fitnələrin başında qəbir fitnəsi gəlir. Şeytanın bu hiyləsi nəticəsində insanlar Allahdan başqa Rəblər qəbul etdilər. Onların qəbirlərinə tapınaraq onları bütləşdirdilər. Qəbirlərin üzərlərinə heykəllər düzəldərək orada yatanların surətlərini üzərlərinə çəkdilər. Ölmüş vəlilərin ehtiyaclara cavab verdiyinə, sıxıntıları apardığına inanmaq, onlardan yardım və kömək diləməyə başladılar. Bəziləri hətta ayağa qalxanda, oturanda, büdrəyəndə, çətinlikdə, sıxıntıda və s. müqəddəs saydığı insanların adlarını dilinə gətirərək onlardan kömək istəyir. «Ya Muhəmməd», «Ya Əli», «Ya Hüseyn» və s. ***«Allahdan başqa ibadət etdiyiniz bütlər də sizin kimi bəndələrdir».*** *(əl-Əraf 194).* Bəziləri qəbirlərin ətrafında Kəbəni təvaf edir ki, təvaf edir, bəziləri də sürünərək təvaf edirlər. Əllərini qəbirlərə sürtür, onların ocaqlarını öpür, təmizləyir, oranız toz-torpağını üzünə, bədəninə sürtür. Qəbir gördükdə boynunu bükür, səcdə edir, özünü qəbirin yanında aşağı sayaraq zəlil olur, xəstəsinin şəfa tapması, uşağının olması ya da bir işinin asanlıqla baş verməsi üçün istək və arzularını bildirərək: «Ey ağam! Uzaqdan gəlmişəm, ümüdlərimi boşa çağırma» deyərək zəlil kimi yalvarır. ***«Allahı***

qoyub Qiyamətədək özünə cavab verə bilməyən bütlərə ibadət edən kimsədən daha çox haqq yoldan azmış kim ola bilər? Halbuki bu bütlər onların ibadətindən xəbərsizdilər». *(əl-Əhqaf 5).* Bəziləri qəbirlərin yanında saçlarını qırxır, özləri ilə bu kimi ziyarətgahlara (pirlərə, türbələrə, məzarlara) «Həcc edərkən yerinə yetiriləcək ibadətlər» adlı kitablar da gətirirlər. Bu böyük xəstəliyi ilk olaraq Nuh – *əleyhissəlam* – ın qövmündə görürük. Allah Nuh – *əleyhissəlam* - ın qövmü haqqında belə buyurur: ***«Və** (öz tabeçiliyində olanlara)* ***dedilər: «Öz tanrılarınızı tərk etməyin,*** *(xüsusi ilə)* ***Vəddi, Suvaı, Yəğusu, Yəuqu və Nəsri atmayın».*** *(Nuh 23).* İbn Abbas – *radıyallahu anhu* - rəvayət edir ki, bunlar Nuh - *əleyhissəlam* - ın qövmünün əməlisaleh insanları idilər. Onlar öldükdən sonra şeytan onların yaşadığı qövmün insanlarına vəsvəsə edir ki, onların qəbirləri üstündə onların heykəllərini ucaltsınlar və onların adlarını həmən heykəllərə versinlər. Uzun müddət keçdikdən və elm yaddan çıxdıqdan sonra o, heykəllərə ibadət etməyə başladılar[89]. Buna səbəb də Onların Rəblərinin kitabı və Nəbilərinin sünnətindən uzaqlaşdıqları üçün öz ağıllarına və nəfsi istəklərinə uydular. Sıratal Mustəqimdən ayrıldıqca yalanlamağa başladılar. Allah və Rəsulunun hökmünün önünə keçdilər. Beləcə də nəsildən-nəsilə zəlalətə düşdülər. İxtilaf edib firqələrə bölündülər. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Kim nübuvət cizgisindən ayrılarsa şirkə və digər günahlar içərisinə düşər. İnsanların inanclarında şirk yox idi. Adəm – *əleyhissəlam* – və uşaqları Allahı tövhid etmək inancı üzərə idilər. İnsanlar tək bir ümmət idilər sonra ixtilafa düşdülər. ***«İnsanlar** (əvvəlcə)* ***ancaq tək bir ümmət idilər*** *(eyni bir dində idilər).* ***Sonra*** *(aralarında ixtilaf düşdüyü üçün)* ***ayrıldılar».*** *(Yunus 19)».* ***«İnsanlar tək bir ümmət idilər».*** *(əl-Bəqərə 213).* İbn Abbas – *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Adəm ilə Nuh – *əleyhimussəlam* – arasında altı əsr (Başqa rəvayətdə: on əsr) vardır. Bu dövürdə yaşayan insanların hamısı da Allahın şəriəti üzərə idilər. Onların hamısı İslam dini üzərə idilər. Daha sonra ixtilafa düşdülər. Rəsulların şəriətlərinə uymağı tərk etdikləri üçün şirkə düşdülər. Allah da müjdələyən və qoxudan Rəsullar göndərdi. Göndərilən ilk Rəsul isə Nuh – *əleyhissəlam* – idi»[90].

Bütlərə tapınmaq belə başladı. O, zaman onlar qəbirlərə dəvət etmək və qəbir əhlinin surətlərini çəkməklə iki fitnəyə düşdülər. Aişə – *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Ummu Sələmə (və Ummu Həbibə) – *radıyallahu anhə* -, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə

---

[89] Buxari H. 4920.
[90] İbn Kəsir 1/250, Məcmuul Fətava 20/106.

Həbəşistanda gördüyü bir kilsə haqqında xəbər verdi. Adı Mariyadır. Onlar bu kilsənin gözəlliyindən və kilsədəki rəsmlərdən söz etdilər. Orada gördüklərini söylədikdən sonra, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Onlar özlərindən olan saleh bir qul və ya saleh bir kimsə öldükdə qəbri üzərində məscid tikir və üzərində (sənin söylədiyin) kimi surətlərini çəkərdilər. Onlar Allah qatında məxluqların ən şərliləridirlər»[91]. Qəbr olan məsciddə səcdə edənin halı budursa, onda qəbrə səcdə edənin halı necə olar. İbn Həcər – *rahmətullahi aleyhi* – «Fəthul Bəridə» deyir ki: «Bu hədis saleh kimsələrin qəbirləri üzərində məscid inşa etmək və Xristiyanların etdiyi kimi onlara bu salehlərin surətini çəkmənin haram olduğunu göstərməkdədir. Bunların hər birinin haram olmasında şübhə yoxdur. Həm Adəm oğullarının rəsmlərini çəkmək, həm də qəbir üzərində məscid ucaltmaq haramdır. Bərəkət və şəfaətlərini ummaq üçün Peyğəmbərlərin və salehlərin rəsmlərini çəkmək İslama görə haramdır. Bu bütlərə tapınmağa bənzəyir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onların Qiyamət günü Allah qatında insanların ən şərliləri olacağını bildirmişdir. Seyr etmək, təsəlli tapmaq, vaxt keçirmək, əylənmək üçün rəsm çəkmək haramdır. Bu böyük günahlardandır. Rəsm çəkənlər Qiyamət günü ən şiddətli əzaba məruz qalanlar olacaqlar. Çünki Allahdan başqa heç kimsənin etməyə qadir olmadığı Allahın fellərindən bənzərini etməyə qalxan bir zalımdır. Zatı, sifətləri və fellərində Ona bənzər heç bir şey yoxdur». İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ən şərli insanlar Qiyamət qopduğu vaxt həyatda olanlardır və qəbirləri məscid halına gətirən kimsələrdir»[92].

Artıq Allaha Rəsulu – *sallallahu aleyhi və səlləm* – peyğəmbərlərin qəbirlərini səcdəgaha çevirənləri lənətləmişdir. Əgər qəbrləri səcdəgaha çevirənlər lənətlənmişsə onda onlara bir başa ibadət edənlərin, dua edənlərin, kömək istəyənlərin, şəfa, övlad istəyənləri, ora gedərək qurban kəsənlərin halı necə olacaqdır. Cündab b. Abdullah əl-Bəcəli - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ölümündən beş gün qabaq buyurdu: «Nə badə məndən sonra əvvəlkilər kimi Peyğəmbərlərin qəbirlərini ibadətgaha çevirəsiniz. Mən bunu sizə qadağan edirəm»[93]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İlahi mənim qəbrimi

---

[91] Buxari 1/416, H. 1341, Müslim 2/66, H. 528, Nəsəi 1/115, Əhməd 6/51.
[92] İbn Huzeymə «Sahih» 1/92, İbn Hibban 340,341, Əhməd 3844,4143, Əbu Yala «Musnəd» 257/a.
[93] Müslim H. 532.

ibadət olunan büt etmə. Öz Peyğəmbərlərinin qəbirlərini məscidlərə (ibadət olunan yerə) çevirən bir qövmə Allahın şiddətli əzabı tutar (lənət etsin)»[94]. İbn AbulBərr – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Mənim qəbrimi namaz qılınan, səcdə edilən və beləcə ona ibadət edilən bir büt halına gətirməyin. Çünki Allah bu cür iş edənlərə şiddətli qəzəb edər. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – isə səhabələrini və ümmətini əvvəlkilərin etdikləri kimi Peyğəmbərlərinin qəbirlərinə doğru namaz qılan, oraları qiblə və məscid edən digər ümmətlərin etdikləri pis işdən çəkindirmişdir. Çünki bütpərəslər səcdə etdikləri və ucaltdıqları bütlərinə qarşı belə hərəkət edirlər. Bu da ən böyük şirkdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bu işin Allahı nə qədər qəzəbləndirdiyini və Onun razı olmadığı işlərdən bir iş olduğunu bildirməkdədir. Çünki ümmətinin də əvvəlki ümmətlərin yolunu izləməkdən qorxurdu. O, həm kitab əhlinə, həm də kafirlərə müxalif olmağı sevərdi. Ümmətinin isə onlara uymasından qorxurdu. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bu sözlərinə diqqət edin: «Həqiqətən siz əvvəlkilərin (sünnəsi – yolu), adət ən-ənələr ilə gedəcəksiniz. Hər bir şeydə onlara qarış-qarış oxşamağa çalışacaqsınız. O, dərəcəyə qədər ki, onlardan biri kərtənkələ yuvasına girsə belə siz də onun ardınca girəcəksiniz». Biz: «Ya Rəsulullah! Sən Yəhudi və Xristianları (Başqa rəvayətdə: Farslar və Rumluları) nəzərdə tutursan?» deyə soruşduq. Peyğəmbər: «Onlardan başqa kimlər olacaq» deyə buyurdu[95].

Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah Yəhudilərə lənət etsin. Onlar Peyğəmbərlərinin qəbrlərini məscid halına gətirdilər»[96]. Aişə – *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – (vəfatından öncə) xəstələndiyi vaxt buyurdu: «Allah Yəhudilərə və Xristianlara lənət etsin. Çünki onlar Peyğəmbərlərinin qəbirlərini ibadətgaha (məscidlərə) çeviriblər»[97]. Aişə – *radıyallahu anhə* – deyir ki: «Əgər belə omasaydı Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbri çölə çıxardılardı. Yalnız onun qəbrinin məscid halına gətrilməsindən qorxurduq»[98]. Aişə – *radıyallahu anhə* – ilə İbn Abbas - *radıyallahu anhu*

[94] İmam Məlik, Əhməd 7352, İbn Sad 2/241-242, Əbu Yala «Musnəd» 312/a, Əbu Nuaym «Hilyə» 6/317.

[95] Buxari, Müslim, İbn Həcər «Fəthul Bəri» 65/90/b.

[96] Buxari 2/422, Müslim, Əbu Davud 2/71, Əhməd 2/284,366,453,518, Əbu Yala «Musnəd».

[97] Buxari H. 4443, Müslim H. 529.

[98] Aişə – *radıyallahu anhə* – nin sözləri açıq bir şəkildə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in evində dəfn edilməsinin səbəbini ortaya qoymaqdadır. Bu da

– rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ölümü yaxınlaşdığı vaxt üzünü Hamisanın ucuyla örtür və sonra örtüyü üzündən qaldıraraq buyurardı: «Allah Yəhudilərə və Xristianlara lənət etsin. Çünki onlar Peyğəmbərlərinin qəbirlərini ibadətgaha (məscidlərə) çeviriblər». Aişə – *radıyallahu anhə* – deyir ki: «(O, bu sözləriylə) onların etdiklərinin bənzərini etməkdən bizi çəkindirirdi»[99]. Əbu Ubeydə b. Cərrah - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in son söylədiyi sözlər bunlardı: «Hicaz əhalisi ilə Nəcran əhalisi arasında olan Yəhudiləri ərəb yarmadasından çıxardın. Bunu da bilin ki, insanların ən şərliləri Peyğəmbərlərinin qəbirlərini məscid halına gətirənlərdir»[100]. Hafiz İraki – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Əgər bir

---

irəlidə qəbir üzərinə məscid tikən kimsələrin önündə yolu bağlamaqdır. Məqsəd Peyğəmbərin qəbrini məscid etməmək idi. Aişə – *radıyallahu anhə* – deyir ki: «Səhabələr Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in harada dəfn edilməsi barəsində ixtilaf etdilər». Biri: «Onu namaz qıldığı yerdə dəfn edək» dedi. Əbu Bəkr: «Onu ibadət edilən bir büt halına gətirməkdən Allaha sığınırıq» dedi. Digərləri: «Onu mühacir qardaşlarımızın yanında Bəqidə dəfn edək» dedi. Əbu Bəkr: «Bizlər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbrinin Bəqidə olmasından xoşlanmarıq. İnsanlar bu vaxt onun Allah qatında məqamına sığınaraq dua edərlər» dedi. Halbuki Allahın haqqı Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in haqqının üstündədir. Əgər onu çölə çıxarsaq Allahın haqqını zay etmiş olarıq. Əgər ona verdiyimiz sözü yerinə yetirməsək Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbrinə də xəyanət etmiş olarıq» dedi. Səhabələr: «Bəs onda nə edək ya Əbu Bəkr?» dedilər. O: «Peyğəmbərlər öldükləri yerdə dəfn edilirlər» dedi. Bundan sonra: «Sən sözü qəbul edilən və hörmət edilən birisisən» dedilər. Sonra yatağının yanında bir çizgi çəkdilər. Əli, Abbas, Fadl və ailə xalqı onu götürdülər. Digərləri isə yatağının olduğu yerdə məzar qazmağa başladılar». İbn Kəsir – zəif hədis. Suyuti «Cəmiul Kəbir» 3/147/a,b.

HƏMÇİNİN - burada bir məsələ də vardır ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in evində dəfn edilməsi başqalarının da evində dəfn edilməsi üçün dəlil deyildir. Çünki dəfn qəbristanlıqda edilməlidir. İbn Urva «Kavakibud Dərar» adlı əsərində 88/1 təfsir 548-də deyir: «Müsəlmanların qəbristanlıqda dəfn edilməsi Əbu Abdullah (İmam Əhməd) tərəfindən evlərində dəfn edilməsindən daha bəyənilən bir xüsusdur. Çünki ölən kimsənin həyatda qalan mirasçıları olan kimsələrə daha az zərər verər və qəbristan axirət məskənlərinə daha çox bənzəyər. Burada dəfn edilənlər üçün daha çox dua edilir. Səhabələr, tabiinlər və onlardan sonra gələnlər də qəbristanlıqda dəfn edilmişlər».

[99] Buxari 1/422, 6/386, 8/116, Müslim 2/67, Nəsəi 1/115, Əhməd 1/218, 6/34,229,275, Darimi 1/326.

[100] Əhməd 1691, 1694, Tahavi «Müşkilul Əsar» 4/13, Heysəmi «Məcmuul Zəvaid» 5/325.

kimsə içində dəfn edilmə qəsdi ilə bir məscid tikəcək olursa bu lənətin içərisinə girər. Hətta məsciddə dəfn edilmək haramdır»[101].

Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Evlərinizi qəbir yerinə, qəbrimi də bayram yerinə çevirməyin. Mənim üçün Allahdan xeyir-dua istəyin (salavat). Harda olsanız sizin xeyir-duanız (salavatınız) mənə çatar»[102]. Əli b. Huseyn - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir nəfər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbrinin yanına gələrək dua etməyə başladı. Əli b. Huseyn onu çağırıb dedi: «Mən sənə atamdan eşitdiyim, onun da Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən eşitdiyi bir hədisi danışacağam: «Qəbrimi bayram yerinə, evlərinizi də qəbir yerinə çevirməyin. Mənə salavat göndərin. Harada olsanız sizin salavatınız mənə çatacaqdır»[103]. Qəbri bütün qəbirlərin ən üstünü və ən fəzilətlisi olduğu halda bayram yerinə çevrilməsi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – tərəfindən qadağan edilirsə, digərləri üçün bu daha da mühümdür. Əhli Kitab Peyğəmbərləri və saleh kimsələrin qəbirlərini bayram yerinə çevirdiyi kimi, qəbrimi bayram yerinə çevirməniz əhəmiyyətsizdir. Qəbristanlıqları bayram yerləri etmək İslamdan əvvəl edilən bayramlardandır. Hər il müəyyən vaxtlarda qəbirləri ziyarət edib oralarda ibadət edərdilər. İslamın gəlməsilə bunlar qadağan edildi. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Mən bu əməli icazə verən heç kəsi tanımıram. Çünki bu təntənələr keçirməyin bir növüdür. Əksinə hədis onu göstərir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məscidində namaz qılmağa gedərkən onun məzarını salamlamaq üçün ziyarət etmək şəriətə görə qadağan edilmişdir. Səhabələr və onların davamçıları Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məscidini ziyarət edir, namaz qılıb qurtardıqda ya oturar, ya da çıxardılar. Onlar onun məzarını salamlamaq üçün ziyarət etməzdilər. Çünki bilirdilər ki, onun üçün salavat gətirmək daha yaxşıdır». ***«Allahın elçisini öz aranızda bir-birinizi çağırdığınız kimi çağırmayın».*** *(ən-Nur 63).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim mənə bir dəfə salavat gətirərsə Allah o, kimsəyə on dəfə salavat deyər»[104]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəbrimi bayram edilən yerə çevirməyin. Mənə salavat

---

[101] Munəvi «Fəyzul Qadir» 5/274.

[102] Əbu Davud 2042, Əhməd 2/367, İsmayıl əl-Qazi «Fadl əs-Salət alən Nəbi» səh. 20, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 7226.

[103] Əbu Yala 465, İbn Əbi Şeybə H. 7542, Buxari «Taixi Kəbir» 1,2/186, İsmayıl əl-Qazi «Fadl əs-Salət alən Nəbi» səh. 30.

[104] Müslim.

gətirin. Harda olsanız sizin salavatınız mənə çatacaqdır»[105]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən də yer üzündə Allahın mələkləri vardır ki, mənim ümmətimin mənə göndərdikləri salavatı mənə çatdırırlar»[106]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mənə salavat deyəndə Allah mənə ruh verir ki, mən də o, kimsəyə salam deyim»[107]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ya Əli! Ən xəsis insan bilirsənmi kimdir?». Əli: «Allah və Rəsulu daha gözəl bilir» dedi. Peyğəmbər: «Mənim adım çəkiləndə mənə salavat gətirməyən kimsədir» deyə buyurdu[108]. Ənəs – *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bir gün minbərə çıxdı və: «Amin! Amin! Amin!» deyə buyurdu. Səhabələr: «Bu nədir ya Rəsulullah!» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «Cəbrail mənə gələrək dedi: «Qoy utansın (burnu yerlə sürtünsün) o, kimsə ki, sənin adın çəkildiyi vaxt sənə salavat gətirməyən»[109]. Bununla da aydın oldu ki, salam və salavat ona istənilən yerdən çatır. Salavatınızın qəbrimə çatması uzaq və yaxın olmanıza görə deyildir. Bir şeyi də yadda saxlamaq lazımdır ki, salavat yalnız Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – üçündür[110].

Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* –: «Evlərinizi qəbir yerinə çevirməyin…» söünü zikr etmişdir ki, bu da nafilə ibadətlərə aiddir ki, evlərdə qılınması daha uyğundur və beləliklə də qəbir yerinə bənzəməsin deyə bir əmirdi. Digər tərəfdən də qəbir yerlərində ibadət etməkdən də çəkindirir. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Namazlarınızın bir qismini evlərinizdə qılın. Evlərinizi qəbristanlığa çevirməyin»[111]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Evlərinizi qəbristanlığa çevirməyin. Şübhəsiz ki, şeytan Bəqərə surəsi oxunan evdən qaçar»[112]. Zeyd b. Sabit - *radıyallahu*

---

[105] Əbu Davud, Əhməd.
[106] Nəsai.
[107] Əbu Davud.
[108] Tirmizi.
[109] Buxari, Müslim.
[110] Salavatın bir neçə forması gəlmişdir ki, bunlardan: «Allahım! İbrahimə və İbrahimin ailəsinə xeyir-dua verdiyin kimi, Muhəmmədə və Muhəmmədin ailəsinə də xeyir-dua ver! Şübhəsiz ki, Sən tərifəlayiqsən, Sən şöhrətlisən! (Başqa rəvayətdə: Allahın! İbrahimin ailəsinə xeyir-dua verdiyin kimi, Muhəmmədə, onun zövcələrinə və nəslinə (Əhli Beytinə) də xeyir-dua ver!)» Buxari «Fəthul Bəri» 6/407, Müslim 1/306.
[111] Müslim 777.
[112] Müslim 780.

anhu – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ey insanlar evlərinizdə namaz qılın. Çünki fərz namazlarından sonra ən fəzilətli namaz bir kimsənin evində qıldığı namazıdır»[113]. Cabir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizdən biriniz namazını məsciddə qıldıqdan sonra evi üçün də namazlarından bir hissəsini ayırsın. Çünki Allah namazı səbəbilə evində xeyir yaradır»[114].

QƏBİRLƏRİ HƏR İL MÜƏYYƏN VAXTLARDA ZİYARƏT EDƏRƏK BAYRAM YERLƏRİNƏ ÇEVİRMƏYİN FƏSADLARINDAN

Qəbri uzaqdan gördükdə həmən yeri yıxılaraq öpmələri, başlarını açaraq çığırmağa başlamaları, nə yaratmağa, nə də diriltməyə qüdrəti olmayandan imdad diləyərək fəryadla səslərini yüksəltmək. Bununla da həcc edən birindən daha çox savab qazandıqlarını düşünmələri. Qəbrə çatdıqda orada iki rükət namaz qılmaları, səcdə edərək ölüdən lütf və riza diləmələri, səslərini Allah üçün deyil, şeytan üçün yüksəltmələri, ehtiyacın götrülməsini, sıxıntıların qaldırılmasını, xəstəlikdən şəfa, yoxsulluqdan zənginlik, sonsuzluqdan övlad ölüdən istənilir. Yanaqlarını qəbrin üzərinə qoyaraq kömək istəmələri, öpmələri, qəbirin ətrafını sürünərək təvaf etmələri, saçlarını kəsmələri, qurbanlarını və nəzirlərini vermələri sonda isə Allah bizə də, sizə də bol savab versin – deyərək bir-birilərini təbrik arxasını qəbirə tərəf çevirmədən oranı tərk etmələridir.

Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbirlər haqqında sünnətini araşdıran, onun bu mövzuda əmir və qadağalarını, səhabə və onlara ən gözəl bir şəkildə tabe olanların yolunu bilən və insanların bu gün etdiklərinin şahidi olan kimsə arada böyük ziddiyətin olduğunun şahidi ola bilər. Çünki Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbrin yanında namaz qılmağı nəhy etdiyi halda onlar qılırlar, qəbirləri məscid etməyi qadağan etdiyi halda onlar qəbir üzərində məscid tikirlər və ya ölünün vəsiyyəti ilə (vəsiyyəti olmadan) onu orada (məscidin həyətində) dəfn edirlər. Qəbirlər üzərində qəndil yandırmağı qadağan etdiyi halda onlar yandırırlar, qəbirlərin yerlə bir edilməsini əmr etdiyi halda onlar müxalif olaraq yüksəldillər, üzərinə yazı yazılmasını qadağan etdiyi halda üzərinə yazılar yazır (ayə, hədis, şer və s). Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «(Ziyarət məqsədi ilə) Yalnız üç məscid üçün səfərə çıxmaq olar. Məscidul Həram (Məkkə), mənim məscidim (Mədinə) və əl-

[113] Müslim 731.
[114] Müslim 778.

Əqsa məscidi (Qüts)»[115]. Lakin Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in bu əmrinə də müxalif olaraq istədikləri yeri ziyarət etmək məqsədilə səfər edirlər.

Hər bir kəs bilməlidir ki, şirk zülmlərin zülmü, çirkin şeylərin ən çirkini və münkərlərin münkəri olduğundan Allahın pis və şiddətlə qarşıladığı işlərin başında gəlir. Buna görə də Allah şirk əhli üçün dünyada və axirətdə cəzalar qoymuş, şirki əsla bağışlamayacağını və müşriklərin də nəcis olduğunu bildirmişdir, qurban və digər kəsdiklərinin yeyilməsini haram etmiş, onlarla evlənməyi və onlarla dostluq etməyi qadağan etmiş, onları mələklər, Peyğəmbərlər və bütün möminlər üçün düşmən etmişdir. ***«İbrahim və onunla birlikdə olanlar*** *(möminlər)* ***sizin üçün gözəl örnəkdir. O, zaman onlar öz qövmünə belə demişlər: «Şübhəsiz ki, bizim sizinlə və sizin Allahdan başqa ibadət etdiklərinizlə heç bir əlaqəmiz yoxdur. Biz sizin dininizi inkar edirik. Siz bir olan Allaha iman gətirməyincə bizimlə sizin aranızda həmişə ədavət və nifrət olacaqdır!».*** *(əl-Mumtəhinə 4).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Uca və Böyük olan Allah İslamı qəbul etmiş müşrikin əməllərini o, müşrikləri tərk edib müəlmanlara qoşulmayınca qəbul etməz»[116]. Onların mal və qadınları Tövhid əhli üçün halal edilmişdir. Nə üçün şirk ən böyük zülmdür? Çünki sən şirk qoşmaqla birbaşa Allahın haqqına girmiş olursan. Allahın Rububiyyət, Uluhiyyət haqqına girmiş olursan. Adi bu dünyada olan insanlar şərikliyi qəbul etmirlər. İstəmirlər ki, kimsə onlara mallarında, dövlətlərində, pullarında, hansısa bir ticarətdə şərik olsunlar. Bu şərikliyə tez qızır və qəzəb edir. Lakin Allaha özü kimi bir zəlil, aciz, ehtiyacı olanı şərik qoşur və bundan heç qəlbi də ağramır və elə zənn edir ki, bu ona bağışlanacaqdır. Onlar Allah haqqında çox pis bir zənnə qapanıblar. ***«Allahı haqqı ilə təqdir etmədilər…».*** *(əl-Həcc 74).* Başqasını Allaha şərik qoşub sonra da Allaha qurban olum, Ondan qorxduğunu söyləyən Allahı haqqı ilə tövhid etmiş olurmu?

Qəbirpərəstlər insanları haqq yoldan çıxartmaq, zəlalətə sürükləmək üçün bir çox əfsanələrdə uydururlar ki, guya filankəs qəbrlərdən sıxıntıdan qurtarmaq üçün kömək istəmiş və o, sıxıntıdan qurtulmuşdur, filan kişi müsibətdən qurtarmaq üçün qəbr sahibinə dua etmiş və bu müsibətdən qurtarmışdı, kimsə neçə illər övlad azsusunda olmuş və qəbr sahibindən övlad istəmiş onun övladı olmuşdur və s. bu kimi hekayələr onlarda çox olur. İnsan nəfsi ehtiyaclarının ödənilməsi və sıxıntıların qaldırılması üçün çox düşkündür. Xüsusən də çox sıxıntı içərisində olan kimsə hər yola baş

---

[115] Buxari 3/57, 1189, Müslim 1379, Nəsəi 3/114, Əhməd 6/7 və 397, Məlik 827.
[116] Nəsəi, əl-Albani «Səhih Silsilə» 3515.

vurur. Çətinlikdə olan insana şeytan vəsvəsə verərək: «Görürəsn ki, neçə ildiki sənin övladın olmur. Lakin filankəs filan pirə gedən kimi övladı oldu» və ya «Görürsən ki, Allaha dua edirsən heç sağalmırsan, lakin filankəs filan pirə gedib orada dua edən kimi və ya (o, pir) üçün qurban kəsən kimi sağaldı» deyərək insanların qəlblərinə şübhə salır. Aciz insanda şeytanın hiyləsinə aldanaraq dərhal Allahdan qeyrisinə ibadət olunan yerlərə meyl edir. Oraya gedərək aciz, sınmış, yazıq bir şəkildə, qırılmış, hər şeydən əli üzülmüş bir şəkildə qəbr sahibinə boyun əyərək dua edər. Uca Allahda qəbr üçün deyil onun o, insanın yazıq halına baxaraq onun duasını qəbul edir. Cahil insan da duasının qəbul olunmasında qəbrin rolu olduğunu zənn edir və bununla da zəlalətini artırır. Artıq onda Allaha deyil qəbrlərə iman yaranar. Heç bir şübhə olmayan Allaha and olsun ki, əgər o, kimsə bu şəkildə başqa yerdə (evində) dua etsəydi Allah onun duasını qəbul edərdi.

QƏBRİSTANLIQDA QURAN OXUMAQ

Qəbir üzərində Yəsin və Qurani Kərimdən digər surələr oxumaq dinimiz tərəfindən qadağan edilmişdir. Əgər ölən kimsə sağlığında ikən namaz qılan, oruc tutan, ibadət edən deyildisə Qurani Kərimin ayələrini onun üçün oxumağın heç bir faydası olmayacaqdır ziyandan başqa. Çünki Qəbir başında Quran oxumaq ölən kimsə üçün əzab və ya əzabının artmasına səbəb ola bilər. Əməl etməmiş bir ayə oxunduqda ona: «Bu ayələri eşitmədinmi? Bəs nə üçün əməl etmədin?» deyilərək müxalif olduğu üçün, əməl etmədiyi üçün əzab görə bilər. Məkil b. Yəsər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ölüm ayağında olan kimsələrin üzərində Yəsin surəsini oxuyun»[117]. Bu hədis İslam alimləri tərəfindən zəif qəbul edilmişdir. Hətta səhih olsaydı da belə hədisdə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ölüm ayağında olan kimsələrin yanında Yəsin surəsinin oxunmasını əmr edir. Çünki ölüm ayağında olan kimsələrin yanında xeyirli söhbətlər etməyi, onlara ***Lə İləhə İlləllah*** kəliməsini təlqin etməyi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dilindən səhih hədislər vasitəsilə bizə çatmışdır. Çünki Qurani Kərim yalnız dirilərin onu oxuyub ibrət almarından ötrü nazil olmuşdur. Qəbrdə olanlara isə artıq biz haqqı eşitdirə bilmərik. ***Kor ilə görən eyni olmaz, zülmətlə nur da eyni olmaz, kölgə ilə isti də eyni olmaz, dirilərlə ölülər də eyni deyillər. Şübhəsiz ki, Allah dilədiyinə*** *(ayələrini)* ***eşitdirər. Sən isə*** *(Ya Peyğəmbər!)* ***qəbrlərdə***

---

[117] Əbu Davud 3121, Nəsəi, əl-Albani «Zəif hədislər» 5861, 5961, «Mişkət» 1622.

olanlara** (haqqı) **eşitdirn deyilsən». (Fatir 19-22). Artıq dünyasını dəyişən kimsənin əməl dəftəri bağlanmışdır. Onun üçün Qurani Kərimdən istənilən surəni də oxusan ona heç bir köməyi olmayacaqdır əgər o, bu dünyada onu yaradan Rəbbinə bir dəfə də olsun belə səcdə etməmişdirsə. Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ölənin arxasıyca üç şey gedər. Ailəsi, malı və əməli. İkisi geri dönər. Biri isə onunla qalar. Ailəsi və malı geri dönər, əməli isə yanında qalar»[118].

əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* – «Əhkəmul Cənaiz» 241-242 kitabında deyir ki: «Ölmüş insanlar üçün Quran oxumaq haqda nə Sünnədə, nə də şəriətimizdə heç bir dəlil gəlməmişdir. Əgər belə bir şey şəriətdə bildirilmiş olsaydı Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bunu edər və səhabələrinə də bunu öyrədərdi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in sevimli zövcəsi Aişə - *radıyallahu anhə* – ondan qəbristanlığı ziyarət etdikdə nə demək barəsində soruşduqda Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ona qəbir əhlini salamlamağı və onlar üçün dua etməyi bildirmiş, lakin nə Fatihə surəsini oxumağı, nə də Qurandan hər hansı başqa bir surəni oxumağı ona tövsiyə etməmişdir. Əgər bu haqda Allah tərəfindən bir şey vəhy olunsaydı sössüz ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onu gizlətməyim bəyan edərdi». İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Ölülər onlar üçün oxunan Qurandan heç bir mükafat almırlar». Təfsir İbn Kəsir 4/258, İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* – ölülər üzərində Quran oxumağı bidət sayardı». «İqtida» 182. İmam Məlik – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Mən bu əməli edən bir kimsə tanımıram. Məlumdur ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in səhabələri, Saleh sələflərdən heç kəs bu əməli etməmişdir». «İqtida Sıratal Mustəqim» 182. İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* – «Zədul Məad» kitabında deyir ki: «Qəbirin ətrafında əyləşmək, qəbir sahibi ilə danışmaq, onun üçün Quran oxumaq, qəbirdə ona verilən suallara cavab olaraq ona verilən sualların cavablarını ona diqtə etmək və s. əməllər dinlə heç bir əlaqəsi olmayan bidətlərdir». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Öz evlərinizi qəbristanlığa çevirməyin! Şeytan Bəqərə surəsi oxunan evdən uzaqdır». Müslim 780. Bu hədis onu göstərir ki, qəbristanlıqlar Quran oxumaq yeri deyildir. Buna görə də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – insanları evlərində Quran oxumağa sövq etmiş və Quran oxunmayan evləri isə qəbristanlığa bənzətmişdir».

---

[118] Buxari 6514.

QƏBİRLƏRLƏ BAĞLI BƏZİ QADAĞALAR

HƏMÇİNİN - qəbirləri məscid halına gətirmək, onların üzərində namaz qılmaq, qəbirə doğru namaz qılmaq da şəriətimiz tərəfindən qadağan edilmişdir. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbirlərin üzərinə bina tikməyi, onların üzərinə oturmağı və ya onların üzərində namaz qılınmasını qadağan etmişdir»[119]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Heç bir qəbirə doğru namaz qılmayın və heç bir qəbirin üzərində namaz qılmayın»[120]. Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbirlərə doğru namaz qılmağı qadağan etmişdir» [121]. İbn Həcər Heytəmi – *rahmətullahi aleyhi* - «Zəvacir» 1/121-də deyir ki: «Qəbrin məscid halına gətrilməsi, onun üzərində və ya ona doğru namaz qılmaq deməkdir». Sanani – *rahmətullahi aleyhi* - «Sublus Səlam» 1/214-də deyir ki: «Qəbirləri məscid halına gətirmək, onlara doğru namaz qılmaq, yaxud da onların üzərində namaz qılmaq mənasından da daha geniş mənaları əhatə edir». Amr b. Dinar - *radıyallahu anhu* – qəbirlər arasında namz qılmaq haqqında soruşulduqda rəvayət etdi ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İsrail oğulları peyğəmbərlərinin qəbirlərini məscid halına gətirmişdilər. Bu səbəblə də Allah onlara lənət etdi»[122]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəbirlər üzərində oturmayın və onlara doğru namaz qılmayın»[123]. Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, mən bir gün qəbirin yanında namaz qılırdım. Ömər - *radıyallahu anhu* – məni gördü və: «Qəbirdən uzaq dur! Qəbirdən uzaq dur!» dedi[124]. Cabir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəbirləri əhəngləməyi, üzərinə oturmağı və üzərinə bina tikməyi qadağan etmişdir»[125]. Qəbirlər üzərində məscid tikilməsinin qadağan edilməsi kimi, orada namaz qılmanın da qadağan edilməsini içərisinə alır. Çünki vasitənin qadağan edilməsi, onunla qəsd edilən,

---

[119] Əbu Yala «Musnəd» 66/b, Heysəmi «Məcmauz Zəvaid» 3/61.
[120] Təbərani «Kəbir» 3/145, 150, Buxari «Tarihus Sağir» 163.
[121] İbn Hibban 343.
[122] AbdurRazzaq 1591.
[123] Müslim 3/62, Əbu Davud 1/71, Nəsai 1/124, Tirmizi 2/154, Beyhəqi 3/435, Əhməd 4/135.
[124] Əbu Həsən Dinəvəri, Emali Əbil Həsən Qazvinin məclislərindən bəzilərinin yer aldığı bir cuzdə səhih bir isnad ilə rəvayət etmişdir. Buxari Muallaq olaraq "Fəthul Bəri" 1/437, AbdurRazzaq «Musənnəf» 1/404,1581.
[125] Müslim 3/62, Tirmizi 2/155, Əhməd 3/339,399.

çatmaq istənilənin də qadağan edilməsini əhatə edir. Məs: Din içki satmağı qadağan etmişdirsə, onu içmək qadağanı da bu çərçivəyə daxildir. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hamam (ayaq yolundan) və qəbristanlıqdan başqa yer üzü mənim üçün məscid edildi»[126]. Cabir b. Abdullah əl-Ənsari - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Məndən əvvəl heç bir kimsəyə (Peyğəmbərə) verilməyən beş şey mənə verilmişdir» Yer üzü mənim üçün təmiz və məscid qərar verildi. Buna görə də namaz vaxtı çatmış hər kim olursa olsun olduğu yerdə namazını qılabilər…»[127]. Huzeyfə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İnsanlar üzərinə üç şeylə təfdil olunduq. Namaz da səflərimiz mələklərin səfləri kimi edildi, bütün yer üzü bizə məscid qılındı və yerin torpağı su tapılmadıqda bizə təmizlik vasitəsi edildi»[128].

Allahdan qeyrisinə ibadət edənlərə isə bu qədər yer üzü bəs etmir. Qəbirlərə, pirlərə gedərək önündə necə alçaldıqlarını, təmiz ürəkdən ibadət etdiklərini, boyun əydiklərini görə bilərsiniz. Heç Allahın evlərində bu cür ibadət etmirlər. Onların əksəriyyəti isə məzarların yanında etdikləri duaların və yalvarmalarının xeyirini gözləyirlər. Buna görə də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbristanlıqda namaz qılmağı qadağan etmişdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbristanlıqda namaz qılmağı onun mundarlığına görə deyil, şirkin mundarlığına görə qadağan etmişdir. Çünki şirkə aparan yol əsasən məzarların yanında ibadət etməkdən başlayır. İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* – «əl-Umm» adlı əsərində 1/246-da deyir ki: «Mən qəbir üzərində məscid tikilməsini və ya dülzəldilməmiş halda üzərində namaz qılınmasını, yaxudda qəbirə doğru namaz qılınmasını məkruh (haram) görürəm. Əgər bir kimsə qəbirə doğru namaz qılarsa namzını qılmış olur, lakin çox pis bir iş etmiş olur[129]«. Şeyx Aliyul Kari «Mirkatul Məfatin Şərhu Mişkətul Məsabih» 1/456-da deyir

---

[126] Əhməd 3/83-96, Əbu Davud H. 492, Tirmizi H. 317, İbn Məcə H. 745, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 1/536, H. 2767.
[127] Müslim 521.
[128] Müslim 522.
[129] Burada Məkruhdan qəsd edilən haramdır deməkdir. Çünki: «Əgər bir kimsə qəbirə doğru namaz qılarsa namzını qılmış olur, lakin çox pis bir iş etmiş olur» sözü haram etdi mənasındadır. Quran üslubunda da pislik ***SEYYİƏ*** deməkdir. Allah – *subhənəhu və təalə* – uşaqlarınızı öldürməyi, zinaya yaxınlaşmağı, can almağı və s. şeyləri qadağan etdikdən sonra buyurur: ***«Bütün bunlar Rəbbinin dərgahında bəyənilməyən*** (*məkruh*)***, pis şeylərdir».*** *(əl-İsra 23,33,36,37,38).*

ki: «Onlara lənət edilməsinin səbəbi, ya onların ucaltmaq üçün Peyğəmbərlərin qəbirlərinə doğru səcdə etmələridir ki, bu isə açıq bir şirkdir, ya da onların uca Allah üçün namaz qılmağı Peyğəmbərlərin dəfn edildikləri yerdə tikmələri və onların qəbirləri üzərində səcdə edib namaz qılarkən qəbirlərinə yönəlmələridir. Beləliklə onlar uca Allaha ibadət edərkən peyğəmbərləri ucaltmaqda həddi aşmış olurlar. Gizli şirk deyilən budur. Çünki bunda Allahın izin vermədiyi şəkildə hər hansısa bir yaradılışa təzim vardır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bunu ümmətinə ya Yəhudi adətlərinə bənzədiyinə görə, ya da gizli şirk olduğuna görə qadağan etmişdir».

HƏMÇİNİN - qəbirlərin əhənglənməsi, onların üzərlərinin yazılması, başqa yerdən torpaq gətirərək ora qatılmasını Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qadğan edilmişdir. Abdullah b. Cabir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* –: «Qəbirləri əhəngləməyi, üzərinə yazılar yazmağı və torpaq əlavə etməyi qadağan etmişdir»[130].

HƏMÇİNİN - qəbirlərin yerlə bir olması və ya zaman keçdikcə o, qəbirlərin itməsi. Buna görə də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Əli - *radıyallahu anhu* – nu hündür, ucaldılmış qəbirləri dağıdaraq yerlə bir edilməsini əmr etmişidr. Əbu Həyyac əl-Əsədi deyir ki, Əli - *radıyallahu anhu* – dedi ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məni göndərdiyilə göndərimmi səni? Silmədiyin bir surət, düzənləmədiyin yüksəldilmiş bir qəbir qalmasın!» dedi[131]. Sumamə b. Şufeyy rəvayət edir ki, biz Fudalətu b. Ubeyd - *radıyallahu anhu* – nun əli altında Rum ərazisində Rodos adasında idik. Bir qardaşımız vəfat etdi. Bunun üzərinə Fudalətu b. Ubeyd onun dəfn edilməsini və qəbrinin dümdüz edilməsini əmr etdi. Qəbir yerlə bir edildi. Bunun ardından Fudalə: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbirin yerlə bir edilməsini əmr edərkən eşitdim» dedi[132].

HƏMÇİNİN - qəbirlər üzərində oturmaq, onlara ayaq basmaq, orada ehtiyacı ödəmək qadağan edilmişdir. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizdən birinizin bir od parçası üzərində oturaraq paltarını yandırması və odun dərisinə qədər çatması onun üçün bir qəbrin üzərinə oturmaqdan

---

[130] Əbu Davud 3226, Tirmizi 1052, İbn Məcə 1563, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 2/1155, H. 6841-6843.

[131] Müslim H. 969, Əbu Davud H. 32184, Tirmizi H. 1049.

[132] Müslim 968.

daha xeyirlidir»[133]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Od parçasının və ya qılıncın üstündə yeriməyim və yaxud da ayaqqabılarımın ayağıma tikilməsi mənə bir müsəlmanın qəbri üstündə yeriməkdən daha sevimlidir»[134]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəbrlərin arasında təbii ehtiyacını ödəyənlə bunu bazarın ortasında edənin ikisi də mənim üçün eynidir»[135]. Bəşir b. Xasasiyə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbrlərin arasındə ayaqqabı ilə gəzən bir şəxsi görərək buyurdu: «Ey dəri ayaqqabıların sahibi! Çıxart onları»[136]. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ölmüş insanın sümüklərini sındırmaq, eynilə diri insanın sümüklərini sındırmaq kimidir»[137].

HƏMÇİNİN - Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «(Ziyarət məqsədi ilə) Yalnız üç məscid üçün səfərə çıxmaq olar. Məscidul Həram (Məkkə), mənim məscidim (Mədinə) və əl-Əqsa məscidi (Qüts)»[138]. Üç məsciddən başqa yerlər üçün səyahətə çıxmaq şirkə düşmək səbəblərindəndir. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – Tur dağına getdiyi zaman Bəsrə b. Əbu Bəsrə əl-Ğifari ilə qarşılaşdı. Bəsrə: «Haradan gəlirsən?» deyə soruşdu. Əbu Hureyrə: «Tur dağından» deyə cavab verdi. Bəsrə: «Əgər ora çıxmamışdan qabaq səni görsəydim bunu etməyə imkan verməzdim. Çünki Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in belə buyurduğunu eşitdim: «Miniyə ancaq üç məscidə getmək üçün minilir…»[139].

HƏMÇİNİN - də qadınların qəbristanlıqları tez-tez ziyarət etmələri qadağan edilmişdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbirləri ziyarət edən qadınlara, onları məscidlər edənlərə və qəndil yandıranlara lənət etmişdir»[140]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in haqqında lənət oxuduğu şey böyük günahlardan sayılır. Əbu Muhəmməd Məqdisi – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Qəbirlərdə qəndil yandırmaq mübah olsaydı bunu edənə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – lənət

---

[133] Müslim 2/667.
[134] İbn Məcə 1/499, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 5038.
[135] İbn Məcə 1/499, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 5038.
[136] Səhuh Əbu Davud 3230, əl-Albani «Cənazə Əhkamları» səh. 173.
[137] Buluq əl-Məram 563.
[138] Buxari 3/57, 1189, Müslim 1379, Nəsəi 3/114, Əhməd 6/7 və 397, Məlik 827.
[139] Məlik 1/109, Əhməd 6/7/397, əl-Albani «Səhih Sünnən Nəsəi» 1/309.
[140] Nəsai 4/94-95, Əbu Davud 3236, Tirmizi 32, İbn Məcə 1575İbn Hibban 2169, Həkim 1/s. 374.

etməzdi. Çünki bu əməldə qəbirləri, bütləri ucaltma, təzim vardır. Həmçinin də malı zay etmək də vardır». Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* –: «Qəbirləri tez-tez ziyarət edən qadınları lənətləyib»[141]. Ummu Atiyyə - *radıyallahu anhə* – deyir ki: «Biz qadınlar cənazələri təqib etməkdən nəhy olunduq. Cənazə arxasından getmək bizim üzərimizə fərz edilmədi»[142].

QƏBİR ZİYARƏTİ

QƏBİR ZİYARƏTİ İKİ NÖVDÜR: 1. Şəri ziyarət. Bu ziyarət Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in izin verdiyi şəkildə edilən ziyarətdir. Bundan da gözlənilən məqsəd iki cürdür. 1) Ziyarət edənə aiddir ki, bu da öyüd və ibrət almasıdır. 2) Qəbirdəkilərə aiddir ki, bu da ziyarət edən kimsənin onlara salam verməsi və onlara dua etməsidir.

2. Bidət olan ziyarətdir ki, bu da qəbirlərin yanında namaz qılmaq, onların ətrafında dolanmaq, qəbrləri öpmək, torpağını götürmək, qəndil yandırmaq, qəbr sahiblərindən kömək istəmək və s. bu kimi şəriətimizin qadağan etdiyi şeylərdir. Buna görə də ziyarətçinin sünnətə tabe olması və əmr ediləndən kənara çıxmamalıdır. Özünə və ölən kimsəyə yaxşılıq etdiyini düşünərək bu sərhəddi keçməməlidir. Bureydə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəbirləri ziyarət etməkdən sizləri qadağan etmişdim. Artıq onları ziyarət edin…»[143]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Anam üçün istiğfar diləmək üçün Rəbbimdən izin istədim mənə izin vermədi. Qəbrini ziyarət etmək üçün Rəbbimdən izin istədim mənə izin verdi. Siz də qəbirləri ziyarət edin. Çünki qəbir ziyarəti ölümü xatırladır»[144]. Əbu Səid - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizlərə qəbir ziyarətlərini qadağan etmişdim. İndi isə kim ziyarət etmək istəyərsə ziyarət etsin. Lakin çirkin söz söyləməsin»[145]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qəbristanlığa girdikdə bu duanı edərdi: «Ey bu diyarın mömin və müsəlman sakinləri! Sizə salam olsun! Allah istəsə (İnşəallah) biz də sizə qovuşacağıq. (Allah bizdən əvvəl gedənlərə və qalanlara rəhmət etsin). Allahdan özümüzə və sizə salamatlıq

---

141 Əhməd 2/337, Tirmizi 1056, İbn Məcə 1576.
142 Müslim 938.
143 Müslim 977.
144 Müslim 976.
145 Əhməd 3/38, Heysəmi 3/57, Nəsəi 4/89.

diliyirəm»[146]. Keçən hədislərdən də göründüyü kimi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbristanlıqları ziyarət etməsində məqsəd həm ziyarət edənin özünə, həm də ölüyə bir yaxşılıq, xeyir olduğunu bildirmişdir. Ziyarət edənin özünə xeyir etməsi ölünün vəziyyətindən ibrət alması və axirəti xatırlamasıdır. Çünki insanların dünya işlərinə başları qarışdığından (kimisi var-dövlət dalıyca qaçır, kimisi şan-şöhrət, kimisi vəzifə və s) Allahı unudurlar. Allah, yalnız xəstəlik və ölüm anlarında yadlarına düşür. Buna görə də qəbirləri ziyarət etmək insana ölümü, axirəti xatırladır. Ağıllı insan bir az da olsa düşünür ki, bu gün mən kimisə çiynimdə daşıyaraq qəbr evinə yola salıram, sabah isə məni kimsə çiynidə daşıyacaqdır. Özünü o, ölmüş insanın yerində düşünərək: «Görəsən o, gələn mələklərin suallarına cavab verə bildimi? Ondan soruşanda ki, Rəbbin kimdir? Dinin nədir? Peyğəmbərin kimdir? Suallarına ***MMM*****…..** deyərək mızıldanmadımı. Görəsən o, cavab verə bildimi. Qəbri Cənnət baxçalarından bir baxçamı oldu, yoxsa Cəhənnəm atəşindən bir çuxur?» Orada durduqca bunları düşünəcək və ibrət alacaqdır. Ölüyə xeyiri isə ona salam vermək, Allahdan onun üçün rəhmət, məğfirət və afiyət diləməkdir. Osman b. Auf - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ölünü dəfn etdikdən sonra başı üstündə duraraq buyurardı: «Qardaşınız üçün Allahdan məğfirət və sabitlik diləyin, çünki o, bu an sorğu-sualdadır»[147]. Sufyan əs-Souridən – *rahmətullahi aleyhi* – dən edilən rəvayətdə deyilir ki: «Ölüyə Rəbbin kimdir? Deyə sual edildikdə şeytan ona bir şəkildə görünərək və özünə işarə edərək: Mən sənin Rəbbinən» deyər[148]. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahım! Onu bağışla, ona rəhm et, ona salamatlıq ver, onu əfv et, onu gözəl tərzdə qarşıla, onun yerini geniş et! Onu su, qar və dolu ilə yu! Ağ paltarı kirdən təmizlədiyin kimi onu da günahlardan təmizlə! Ona evinin əvəzinə daha xeyirli ev ver, ailəsinin əvəzinə daha xeyirli ailə, zövcəsinin əvəzinə daha xeyirli zövcə ver! Onu Cənnətə daxil et! Onu qəbir əzabından qoru!»[149]. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahım! Dirimizi və ölümüzü, burada olanımız və olmayanımızı, kiçiyimizi və böyüyümüzü, kişimizi və qadınımızı bağışla! Allahım! Bizdən kimi öldürsən mömin kimi öldür!

---

[146] Müslim 2/671, İbn Məcə 1/494.
[147] Əbu Davud 3221, Həkim 1/370, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 945.
[148] Zəif əsər.
[149] Müslim 2/663.

Allahım! Onun əcrindən bizi məhrum etmə və ondan sonra bizi azdırma!»[150].

MƏHƏBBƏTDƏ, TƏZİMDƏ ŞİRK

Məxluqu Allahı sevdiyin kimi sevmək. Bu da Allahın bağışlamadığı şirkdir. ***«İnsanlar içərisində elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini Allaha şərik qoşub onu Allahı sevən kimi sevənlərdə vardır. Halbuki iman gətirənlərin Allaha olan məhəbbəti daha qüvvətlidir. Əgər özlərinə zülm edənlərin vaxtında görəcəkləri əzabdan xəbərləri olsaydı onlar bütün qüvvət və qüdrətin Allaha məxsus olduğunu və onun əzabının şiddətli olacağını bilərdilər».*** *(Bəqərə 165).* ***«Onlar orada çənəboğaz olub deyərlər: «Allaha and olsun ki, biz açıq-aydın azmışdıq! Çünki biz sizi aləmlərin Rəbbi ilə bərabər tutduq».*** *(əş-Şüəra 97).* Onlar o, ilahlarını yaratmaqda, ruzi verməkdə, öldürməkdə, diriltməkdə, mülkdə, qadir olmaqda Allaha bərabər tutmayıblar. Onlar Allaha sevgidə, təzimdə bərabər tutublar. Sənin kimi aciz bir qul necə aləmlərin Rəbbi, hər şey əlində olan ilə bərabər tutula bilər. Sənin kimi hər şeyə möhtac olan möhtacsıza (Allaha) bərabər tutula bilər. Bundan da daha böyük və çirkin bir zülm ola bilərmi. Məxluqu Allaha bərabər tutduğuna görə. ***«Göyləri və yeri xəlq edən, zülmətləri və nuru yaradan Allaha həmd olsun!*** *(Bu qüdrəti gördükdən)* ***sonra kafir olanlar yenə*** *(bütləri)* ***öz Rəbbinə tay tutarlar».*** *(əl-Ənam 1).* Bu elə bir bərabərlikdir ki, ən böyük zülmü, çirkinliyi əhatə edir. ***«Ey iman gətirənlər! Sizdən hər kəs dinindən dönsə Allah*** *(onun yerinə)* ***elə bir tayfa gətirər ki,*** *(Allah)* ***onları, onlar da*** *(Allahı)* ***sevərlər. Onlar möminlərə qarşı mülayim, kafirlərə qarşı isə sərt olar, Allah yolunda vuruşar və heç kəsin tənəsindən qorxmazlar. Bu Allahın lütfüdür, onu istədiyinə verər. Allah*** *(lütfü ilə)* ***genişdir,*** *(O, hər şeyi)* ***biləndir».*** *(əl-Maidə 54).* Bu ayədə məhəbbətin dörd əlaməti qeyd olunmuşdur: 1) Allah onları, onlar da Allahı sevərlər. 2) Onlar möminlərə qarşı mülayim, kafirlərə qarşı sərt olarlar. 3) Allah yolunda vuruşarlar. 4) Heç kəsin tənəsindən qorxmazlar.

MƏHƏBBƏT İKİ QISMƏ BÖLÜNÜR: Bunları bilmək və onların arasını ayırd etmək hər kəsə mühümdür. İnsanların çoxları da bu məhəbbətin aralarını ayırd edə bilmədiklərinə görə azmışlar. 1. İbadət olan məhəbbət. Allah – *subhənəhu və təalə* – ni sevmək. 2. Özü-özlüyündə ibadət olmayan məhəbbətdir ki, hansısa bir səbəbə görə ibadət ola bilr. Bu özü də dörd qismə bölünür. 1) Allah – *subhənəhu və təalə* – nin sevdiklərini sevmək (əməlləri, şəxsləri). İnsanı İslama salan və

---

[150] İbn Məcə 1/480, «Səhih İbn Məcə» 1/251.

küfürdən çıxardan budur. Allahı sevdikdən sonra Allahın sevdiklərini də sevmək. İnsanlar içərisində Allaha ən sevimlisi bu məhəbbətdə ən güclü olandır. Yəni Allahın sevdiklərini sevən kimsədir. 2) Şəfqət, mərhəmət olan məhəbbət. 3) Ehtiram olan məhəbbət (böyüklərə, elm əhlinə) və s. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Böyüklərimizə hörmət etməyən, kiçiklərimizə rəhm etməyən və alimlərimizin haqqını ödəməyən bizdən deyildir»[151]. (Bəzi rəylərə görə: Allah üçün sevmək. Bu da Allahın sevdiyi şeyləri sevməyə tabedir. Allahın sevdiklərini sevmək düzgün olmaz insan Allah üçün də sevmədikcə). 4) Təbii məhəbbət. Bu da insanın öz təbiətinə, fitrətinə meyl etdiyi şeyləri sevməsidir. Susuz insanın suyu, acımış insanın yeməyi, insanın öz övladlarını, yoldaşını, ata və anasını sevməsi və s. Bu kimi şeyləri sevməyə görə insan məzəmmət olunmur. Lakin nə vaxt məzəmmət olunur? Əgər bu kimi şeylər Allahı sevməkdən, zikr etməkdən yayındırarsa. ***«Ey iman gətirənlər! Nə mal-dövlətiniz, nə də oğul-uşağınız sizi Allahın zikrindən yayındırmasın! Hər kəs bunu etsə belələri əsl ziyana uğrayanlardır».*** *(əl-Munafiqun 9).* İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Nə vaxt Quranda ***YƏ ƏYYUHƏL LƏZİNƏ*** gəldisə diqqətli ol! Burada ya səni xeyirə çağıran əmr vardır, ya da səni şərdən çəkindirən qadağa vardır». ***«O, kəslər ki, nə ticarət, nə alış-veriş onları Allahı zikr etməkdən, namaz qılmaqdan və zəkat verməkdən yayındırmaz».*** *(ən-Nur 37).* Bunların hər biri özü-özlüyündə ibadət deyildir lakin Allah üçün edilərsə ibadət sayılar.

ALLAHDAN QEYRİSİNİ SEVMƏK OLAN MƏHƏBBƏT DƏ İKİ YERƏ BÖLÜNÜR: 1. Növdə olan məhəbbət. Allahdan qeyrisini sevirsən ibadət niyyətilə. ***«****(Ya Peyğəmbər!)* ***Allaha və axirət gününə inanan heç bir tayfanın Allaha və Onun Peyğəmbəri əleyhinə çıxanlarla – öz ataları, oğulları, qardaşları, yaxın qohumları olsalar belə – dostluq etdiyini görməzsən. Onlar elə kimsəlrdir ki, Allah onların qəlblərinə iman yazmış və öz dərgahından onlara güc vermişdir. Allah onları altından çaylar axan Cənnətlərə daxil edəcəkdir. Onlar orada əbədi qalacaqlar. Allah onlardan, onlar da Allahdan razıdırlar. Onlar Allahın firqəsidirlər. Bilin ki, Allahın firqəsi məhz onlar, nicat tapıb əbədi səadətə qovuşanlardır».*** *(əl-Mücadələ 22).* 2. Keyfiyyətdə olan məhəbbət. Allahı sevdiyin kimi bir kimsəni sevirsən. ***«De ki: Əgər atalarınız, oğullarınız, qardaşlarınız, övrətləriniz, qəbiləniz, qazandığınız mallar, kasad olmasından qorxduğunuz ticarət, xoşunuza gələn məskənlər sizə Allahdan, Onun Peyğəmbərindən və Allah yolunda cihad etməkdən***

[151] Musnəd 5/323, Mustədrək 1/211.

əzizdirsə, Allahın əmri gəlincəyə qədər gözləyin. Allah fasiqləri doğru yola yönəltməz». *(ət-Tövbə 24).*

İnsanlar bir-birilərini dünya malına görə, hansısa bir vəzifəyə görə sevirlər və əlaqələr saxlayırlar. Bütün bunlar bitdikdə o, dostluq da bitəcəkdir. Yalnız Allah xatirinə olan dostluqdan başqa: ***«Müttəqilər müstəsna olmaqla, o gün dostlar bir-birinə düşmən kəsiləcəklər».*** *(əz-Zuxruf 67).* ***«Sizin haminiz ancaq Allah, Onun Peyğəmbəri və iman gətirənlərdir».*** *(əl-Maidə 55).*

DOSTLUQ İKİ QİSMƏ BÖLÜNÜR: 1. Allahın bəndəsini Özünə dost tutması. ***«Allah Ona inananların dostudur. Onları zülmətdən çıxarıb işığa tərəf yönəldər. Kafirləri dostu isə şeytandır. Onları nurdan ayırıb zülmətə salarlar».*** *(əl-Bəqərə 257).* 2. Bəndənin Allahı özünə dost tutması. ***«Hər kəs Allahı, Onun Peyğəmbərini və iman gətirənləi özünə dost tutsa, şübhəsiz ki, qələbə çalanlar məhz Allahın firqəsidir».*** *(əl-Maidə 56).*

HƏQİQİ SEVGİ UCA SEVDİYİNİ TƏKLƏŞDİRMƏYİ TƏLƏB EDİR

Sən bunu bildikdən sonra heç vaxt mümkün deyildir ki, insanın qəlbində Allahı sevməklə digər (surətlərə, şəkillərə) olan eşq bir yerdə olsun. Bunların ikisi də zidd olan bir şeylərdir və heç vaxt birləşə bilməzlər. Mütləq bunların birisi digərini qəlbdən çıxarmalıdır. Əgər sənin qəlbində Allah sevgisi varsa digər olan haram sevgilər sənin qəlbindən çıxmalıdır. Əgər bunlara sevgi varsa onda sənin Allaha olan sevgin zəifləyir. Əgər bir kimsənin qəlbində Allah sevgisi olarsa bu sevgi onu başqalarını sevməkdən yayındırar. Allahdan başqasını sevdikdə isə onu da Allah üçün sevir və ya Allahın sevgisinə bir vasitə olduğu üçün sevir. Buna görə də Allah – *subhənəhu və təalə* – dən qeyrisi müstəqil olaraq sevilmir. İnsanda həqiqi sevgi varsa o, Allahı təkləşdirməyi tələb edir. Allahdan qeyrisini sevgidə Allaha şərik qoşmamağı tələb edir. Hətta insanlar arasında da görürsən ki, başqasını qısqanır sevildiyinə görə. Onda insan necə başqasını (sevgidə) Allaha şərik qoşa bilər. Bu sevgi yalnız tək olan Allaha aiddir. Allahdan qeyrisini sevmək isə bu sahibi üçün bir əzab və bəladır. Buna görə Allah məhəbbətdə ona şərik qoşanı bağışlamır. Bundan aşağı olanları isə istədiyinə bağışlayır. Bu kimi şeyləri sevmək insana daha məfəətli olanı ötürür. Əksinə ondan elə bir şeyi ötürür ki, insanın xoşbəxtliyi, səadəti, həqiqi həyatı onu sevməkdədir. Buna görə də bəndə bu iki sevgidən birini seçsin. Çünki onların ikisi də bir qəlbdə yerləşə bilməz. Od ilə su kimi. Əgər bir kimsə Allaha sevgidən, Allaha zikrdən, Allahala qovuşmaq istəyindən üz döndərərsə Allah da onu

başqasını sevməklə imtahana çəkər və bununla ona dünyada əzab verər. Həmçinin bərzəxdə və axirətdə də əzab verər. Ona bütləri sevməklə, xaçları, qadınları, odları sevməklə imtahan edər. İnsanda o, sevdiyinin quludur. Əgər bir kimsənin İlahı Allah olmazsa onun İlahı öz nəfsi-istəyi olar. ***«Nəfsini özünə tanrı edən və Allahın bilərəkdən yoldan çıxartdığı, qulağını və qəlbini möhürlədiyi, gözünə də pərdə çəkdiyi kimsəni gördünmü?».*** *(Casiyə 23).*

İBADƏTLƏ SEVGİ

İbadət nədir? İtaətkarlıqla yanaşı sevgidir və həmçinin sevdiyinin qarşısında zəlil olmaqdır. ***TƏABBUDUN*** – ibadətin xüsusiyyətidir ki, itaətlə yanaşı sevmək, sevgi ilə yanaşı da insanın zəlil olmasıdır. Əgər bir kimsə bir şeyi sevərsə artıq qəlbini ona yönəltmiş, qəlbi ona ibadət etmişdir. ***TƏABBUD*** – sevginin ən axırıncı dərəcəsidir ki, buna da ***TƏTƏYYUM*** deyilir. Sevginin birinci mərtəbəsinə ***ƏLƏQA*** – deyilir. Sevənin sevdiyinə qəlbi ilə (əlaqə) bağlanması olduğuna görə. İkinci dərəcəsi ***SABƏBƏ*** – qapanmaq adlanır. Çünki qəlb artıq sevdiyinə qapanmışdır. Üçüncü dərəcəsi ***ĞARAM*** – bir şeylə yanaşı olmaq. Sevginin qəlbdə daima (uzaqlaşmadan) olması. Buna görə də ərəb dilində borclu insana Ğarim deyilir. Borc sahibinin həmişə dalıyca düşdüyünə görə ona ğarim deyilir. Cəhənnəmin əzabı da Ğaramə (daimidir). Dördüncü dərəcəsi ***EŞQ*** – bu isə sevgidə ifrata varmaqdır. Buna görə də Allah eşqlə vəsf olunmaz. Beşinci dərəcə ***ŞÖVQ*** – qəlbin sevdiyinə qarşı səfər etməsidir. Ammar b. Yəsir - *radıyallahu anhu* – namaz qıldıqdan sonra dua edir: «(Bu dua təşəhhüd ilə salamın arasında deyilir) Allahım! Mən Səndən qeybi bilməyinlə və məxluqat üzərində olan qüdrətinlə Səndən istəyirəm ki, həyat (yaşamaq) mənim üçün xeyirlidirsə məni yaşat, ölümüm xeyirlidirsə mənim canımı al. Allahım! Mən səndən qeyibdə və aşkarda Səndən qorxmağı diləyirəm. Səndən qəzəbdə və razı olduğun halda haqq kəliməni söyləməyi diləyirəm. Kasıblıqda da, varlılıqda da mötədil olmağı Səndən diləyirəm. Qurtarmayan bir nemət Səndən diləyirəm. Kəsilməyən sevinc, ölümdən sonra Səndən sərin bir yaşayış diləyirəm. Sənin cəmalına baxmağı diləyirəm. Səninlə görüşməyə şövq diləyirəm. Heç bir çətinliyə, fitnəyə düşmədən Allahım bizi iman zinəti ilə zinətləndir və bizi doğru yolda olub yol göstərənlərdən et!». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əgər bir kimsə Allah ilə görüşməyi sevərsə Allah da o, kimsə ilə görüşməyi sevər». ***«Hər kəs Allahla qarşılaşacağına ümüd edirsə Allahın müəyyən etdiyi vaxt mütləq gələcəkdir. Allah*** *(hər şeyi)* ***eşidən və biləndir».*** *(əl-Ənkəbut 5).* Allah bildi ki, bu Allah dostlarını Allah ilə görüşməyi (şövqi) güclüdür,

qəlbləri Allah ilə qovuşmasa sakitlik tapmayacaqdır Allah onlar üçün müəyyən bir vaxt təyin etdi ki, onların nəfsləri sakitləşsin. Kim Allah ilə qovuşmağı ümüd edirsə həqiqətən Allahın təyin etdiyi vaxt gəlib çatacaqdır. Həqiqətən də ən gözəl yaşayış bu sevənlərin şövq içində olanların yaşayışıdır. Həqiqətən də onların yaşayışı gözəl yaşayışdır. Qəlb üçün bu yaşayışdan daha xoş və gözəl yaşayış yoxdur. Bu da ayədə zikr olunan gözəl yaşayışdır. ***«Mömin olub yaxşı işlər görən kişi və qadına xoş həyat nəsib edəcək və etdikləri yaxşı əməllərə görə mükafatlarını verəcəyik».*** *(Nəhl 97).* Burada həyat dedikdə möminlərlə kafirlər, yaxşı insanlarla pis insanlar arasında olan həyat qəsd olunmur. Çox vaxt görürsən ki Allahın düşmənləri dünya həyatında (yemək, içmək və s. kimi şeylərdə) Allah dotlarından daha yaxşı yaşayırlar və üstün olurlar. Ona görə də bu ayədə qəsd olunan gözəl yaşayış başqa bir şeydir. Allah artıq zamin durmuşdur iman gətirib saleh əməl edən kimsəyə xoş həyat verməyi. Allah – *subhənəhu və təalə* – öz vədinə sadiqdir. Dərdləri toplaşaraq bir dərdi olan kimsədən gözəl yaşayışı olan kimsə ola bilərmi. Hansı ki, onun bütün dərdi bir olan Allah – *subhənəhu və təalə* – nin razılığını qazanmaqdır. Qəlbi, fikri dağınıq, başqalarının razılığını qazanmağa yönəlməyib. O, artıq Allaha yönəlib. Artıq onun fikirləri, qəlbi Allaha yönəlib. Artıq Allah – *subhənəhu və təalə* – ni sevmək, Onunla görüşmək, şövqün, istəyin olması, Onunla yaxınlaşaraq ünsiyyət tapmaq onun qəlbini bürümüşdür. Qəlbində olan fikrin başlanğıcı da bunun üzərində olur. Görürsən ki, susanda Allah üçün susur, danışanda Allah üçü danışır, baxanda da Allahla baxır (Allah onun baxışını qoruyur), tutanda da Allahla tutur, atdığı addımları da xeyirli yerlərə atır və Allahla hərəkət edir, onunla yaşayır və Onunla da ölür. Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah – *subhənəhu və təalə* – buyurdu: «Kim mənim dostumala düşmənçilik edərsə, mən ona müharibə elan edərəm. Qulum, üzərinə fərz qıldığım şeylərdən daha çox sevdiyim hər hansı bir şeylə mənə yaxınlaşmaz. Qulum nafilələrlə mənə yaxınlaşarsa mən onu sevərəm. Elə ki, onu sevdim, artıq onun eşidən qulağı, görən gözü, tutan əli, yürüyən ayağı olaram. Əğər məndən bir şey istəsə and olsun ki, ona verərəm. Sığınacaq istəsə onu himayəmə alaram»[152]. Bu hədis özündə məhəbbətin, Allah sevgisini qazanma səbəblərinin ikisini özündə əhatə etmişdir. Fərzləri yerinə yetirmək və həmçinin də nafilələri yerinə yetirmək. Allah bu hədisdə xəbər verir ki, Allaha yaxınlaşanların içərisindən ən çox

[152] Səhih Buxari 6502.

sevdiyi fərz olan ibadətlə yaxınlaşanlardır. Bundan sonra isə nafilə ibadətlərlə yaxınlaşanlardır. İnsan nafilə ibadətlərin sayını o, qədər çoxaldır ki, hətta Allah – *subhənəhu və təalə* – nin sevdiyi bir insana çevrilir. Allahı sevmək onun qəlbində elə bir sevgi yaradır ki, artıq başqasını sevməkdən üz döndərir. Allahdan başqasına onun qəlbində yer qalmır. Şəkk yoxdur ki, belə bir insan eşidəndə Allahla eşidir (Allah onun qulağını qoruyur, eşitdikdə yalnız xeyirli şeylər eşidir), Görəndə də Allahla görür (gözü yalnız xeyirli şeylərə yönəlir), Tutanda da Allahla tutur (Allah onun tutmasını da qoruyur), yeriyəndə də Allahla yeriyi (xeyirli yerlərə gedir). Daima özünü Allahın nəzarəti altında bilir. Bu hədisdə zikr olunan əsas qulaq, göz, əl və ayaqdır. Bu əzalar dərk etmək və əməl etmək əzalarıdır. Çünki görmək və eşitmək qəlbə iradə və ikrah (nifrət) hissi gətirir və sonra bununla da əlini və ayağını işlədir. Əgər bəndənin görməsi də, eşitməsi də Allahla olarsa onun bu dərk etmək əzaları Allah tərəfindən qorunmuş olar. Həmçinin o, insan sevgisində də, nifrət etməsində də qorunmuş olar. O, işləri tutanda da, yeriyəndə də Allah üçün edər. Əgər o, insanın qulağı, gözü qorunursa eyni ilə dili də qorunar. Çünki yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi qulaq, göz bunlar nə gətirirlərsə qəlbə gətirirlər. Dil isə qəlbin tərcüməçisidir. Qəlbdə olanları danışır. Allahın bu bərabərliyi də xüsusi bərabərlik adlanır.

TƏTƏYYUM

Sevənin sevdiyinə itaət etməsi. Sevgi onu qul etdi deyilir. ***TƏABBUD*** – sözünün həqiqəti nədir? Sevdiyi üçün zəlil və itaətkar olmaq. Buradan da bu söz yaranmışdır ki, ***TARİQUN MUABBƏDUN*** – zəlilləşən yol, ayaqların tapdalanması ilə zəlilləşən yol. Bəndəni sevgi sevdiyini sevməklə itaətlə zəlil etmişdir. Bəndənin ən uca və şərəfli məqamı da ***UBUDİYYƏT*** – qulluq məqamıdır. Onun bundan da uca dərəcəsi yoxdur. Artıq Allah bəşəriyətin ən əfsəli və şərəflisi olan Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i ən şərəfli dərəcələrdə belə qulluqla vəsf etmişdir. Allah – *subhənəhu və təalə* – insanları özünə ibadət üçün yaratmışdır. Bu da məhəbbətin ən uca növüdür. Allahın qarşısında itaətkar və zəlil olmaqla. İslamın da həqiqəti və İbrahim – *əleyhimussəlam* – ın dini də budur. Artıq İbrahim – *əleyhimussəlam* – dinindən üz döndərən səfeh insandır. Buna görə də Allah qatında bağışlanılmaz günah şirkdir. Allaha şirk qoşmağın əsası da məhəbbətdə Allaha şirk qoşmaqdır. Bu barədə deyilmişdir ki, möminlər Allaha olan sevgisi müşriklərin öz bütlərinə olan sevgisindən daha böyükdür. Çünki Allaha şərik qoşanlar Allahı da sevirlər, şəriklərini də. Onlar Allahı sevsələr də belə şərik qoşduqlarına görə onların Allaha olan sevgisi azalmışdır. Allahı təkləşdirənlər isə

Allaha olan sevgiləri xalis olduğu üçün möminlərin sevgiləri o, şirk qoşanların sevgisindən daha ucadır. O, şərikləri aləmlərin Rəbbinə bərabər tutmaq bu da məhəbbət tərəfdən bərabər tutmaq olmuşdur. Allah – *subhənəhu və təalə* – nin bu yaratdıqlarını yaratmaqda əsas qəsd bu məhəbbətin xalis Allaha olmasıdır. Buna görə də Allah özündən başqasını hami tutanları, şəfaətçi tutanları inkar etmişdir. Əgər bəndə tək Allahı dost tutarsa Allah onun üçün şəfaətçilər də hasil edər, həmçinin onunla mömin bəndələri arasında dostluq bağlayar və insanlar özləri də Allah üçün onun dostları olarlar. Qaldı ki, o şəxsə ki, Allahı qoyaraq özünə başqasını dost tuta.

Haqq olan şəfaət də Tövhid ilə, Allahı təkləşdirməklə hasil olur. Şirk əhli ilə tövhid əhlinin ayrıldığı yer də elə budur. Allah dilədiyini doğru yola yönəldir. Burada qəsd olunan da odur ki, həqiqi qulluq Allaha şirk qoşmaqla hasil ola bilməz. Allah üçün sevmək isə qulluğun tələb etdiyi şeylərdəndir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i özündən, nəfsindən, valideyinlərindən, övladlarından və cəmi insanlardan da çox sevmək mühüm bir şeydir ki, insanın imanı onsuz tamamlanmır. Müstəqil olaraq tək Allah sevilir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də ona görə sevilir ki, o Allahın Rəsuludur. Bunlardan başqa olan digər sevgilər də bura daxildir. Bu sevgi də Allahı sevməyi tələb edən sevgidir. Əgər sən Allahı sevirsənsə sənin Allaha olan sevgin bunları sevməyi tələb edir.

XULLƏ

Məhəbbətin kamilliyini tələb edir. Sevənin qəlbində sevdiyindən başqasına artıq yer qalmır. Bu elə bir dərəcədir ki, burada artıq heç bir şəriklərə yer qalmır. Bu da iki xəlilə xasdır. Nə vaxt ki, İbrahim – *əleyhissəlam* – Allah – *subhənəhu və təalə* – dən övlad istədi Allah da ona övlad bəxş etdi. Bu övlada olan sevgidə qəlbi ona bağlandı. Qəlbində bir pay da onun üçün ayırdı. Artıq Allah qısqandı ki, xəlilinin qəlbində Allahdan başqasına yer olduğuna görə və əmr etdi ki, oğlunu kəssin. Bu əmr də yuxuda idi və bu əmri yerinə yetirmək daha böyük olsun deyə imtahan tərəfdən. Əsas qəsd uşağın kəsilməsi deyildir. Əsas qəsd onu qəlbindən kəsmək üçün idi. Qəlb Allah üçün xalis olsun deyə. Nə vaxt ki, İbrahim – *əleyhissəlam* – Allahın əmrini yerinə yetirməyə tələsdi Allaha olan sevgisini övlad sevgisindən üstün tutdu. Məqsəd də hasil olduqda kəsmək aradan qaldırıldı və onun əvəzinə qoç göndərildi.

Xullə məhəbbətin ən son dərəcəsidir. Xullə aiddir iki kimsəyə o, da İbrahim və Muhəmmədir (Hər ikisinə də Allahın salamı olsun). Kim deyirsə ki, məhəbbət xullədən daha üstündür bu onun elminin və fəhminin daha aşağı olduğunu göstərir. Məhəbbətin ən yüksək dərəcəsi olan Xəlillik

dərəcəsinə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də çatmışdır. Şübhəsiz Allah İbrahimi xəlil etdiyi kimi məni də xəlil etmişdi[153]. Bu hədis Xəlil İbrahimə, məhəbbət isə Məhəmmədə aid bir məqamdır deyənlərin fikirlərini məhv edir. Çünki Məhəbbət digər insanlar haqqında da sabitdir. ***«Allah tövbə edənləri, təmiz və pak olanları sevər».*** *(əl-Bəqərə 222).* ***«Şübhəsiz ki, Allah müttəqiləri sevər».*** *(Ali İmran 76).* ***«Allah yaxşılıq edənləri sevər».*** *(Ali-İmran 134).* Beləliklə xəlillik İbrahimə, həbiblik Muhəmmədə xas olduğunu söyləyənlərin sözlərinin tutarsız olduğu ortaya çıxdı. Əksinə xəlillik hər iksinə də aiddir, həbiblik isə ümumidir. Ola bilər ki, kimsə sizə belə bir hədis də gətirə bilər. Lakin bilin ki, bu hədis zəifdir. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İbrahim Allahın Xəlilidir. Bunu da bilin ki, mən Allahın həbibiyəm və övünmürəm»[154].

BƏNDƏ SEVDİYİNİ ƏN UCA SEVDİYİ ÜÇÜN TƏRK EDİR

İnsan sevdiyi bir şeyi başqa sevdiyi bir şey üçün tərk edir. Ondan da böyük istədiyi bir şey üçün. Lakin az sevdiyini çox sevdiyi üçün tərk edir. İki əməldir. Biri az sevimlidir, digəri isə daha çox sevimlidir. Lakin az sevimli olanı çox sediyinə görə digərini ona görə tərk edir. Həmçinin insan bəzən xoşlamadığı şeyi də tərk edir.

Hər bir nəfs malı sevir. İnsanın təbiətində bu vardır. Buna görə də sədəqə vermək də nəfsə ağırdır. Lakin insan bunu edir Allahı daha çox sevdiyinə görə. İnsan malı sevir. Lakin onu çıxardır Allah rizası üçün, Allahı daha çox sevdiyi üçün. Bu da onun imanının sadiqliyinə dəlalət edir. Əgər o, iman onda olmasaydı sədəqə çıxarmazdı. Həmçinin də bu ağlın xüsusiyyətlərindəndir ki, insan iki sevimlidən ən üstün sevdiyini seçsin və ya iki xoşlamadığı işdən daha yüngül olanı seçsin. Bu da sevginin və nifrətin güclü olmasının kamilliyindəndir. Bu da iki işlə kamilləşir (tamamlanır). 1) İnsanın dərk etməsinin güclü olmasına görə. 2) Qəlbin şücayətinə görə.

İnsanın iki sevimli şeydən ən sevimlini etməməsinə və ya iki xoşlamadığı işdən daha yüngül olanı seçməməsinə səbəb iki şeyə görədir. O, şeyin nə dərəcədə sevimli olduğunu, üstün olduğunu dərk etmədiyinə görə və ya dərk edib lakin nəfsində, qəlbində olan acizliyinə görədir. Daha xeyirli və yararlı olanı üstün tutmağa qadir deyildir. Əgər insanın dərk etmək qabiliyyəti güclü olarsa və həmçinin də qəlbində şücayət olarsa

---

[153] Müslim.

[154] Tirmizi 3620 qərib hədis. Sənədi zəif.

bununla o, kimsə səadətin səbəblərinə müvəffəq olmuş olar. İnsanlardan eləlləri də vardır ki, onun şəhvətinin gücü ağlının, imanının gücündən daha güclüdür. Şəhvəti ağlını üstələyir və bu zaman güclü zəifə qalib gəlir. Eləri də vardır ki, imanı şəhvətini üstələyib. Görürsən ki, həkim öz xəstəsini filan-filan yeməkləri yeməkdən onu çəkindirir. Lakin insanın şəhvəti (nəfsi-istədiyi) ağlına güc gələrək o, yeməklərdən yeyir. Belə bir insanı şəxsiyyəti itən insan adlandırırlar. Qəlbi xəstə olanlarda belədir. Onlarda nəfsi istəklərinə görə xəstəliklərini artıran şeyləri üstün tuturlar. Şərrin əsası da elə idrakı (dərk etməyin) aşağı olmasına və nəfsin zəif olmasına görədir. Xeyrin əsası mənbəyi isə idrakın kamil və nəfsin də güclü olmasındandır. Deməli sevgi və iradə hər bir şeyin mənbəyidir (əsasıdır). Hər bir tərk etməyində əsası nifrət və xoşlamamaqdır. Bu iki şey sevgi və nifrət insanın xoşbəxtçiliyinin və bədbəxçiliyinin əsasıdır. İnsanın səadəti buna bağlıdır Allah üçün sevib nifrət etməyə. Həmçinin də insanın əməli onun sevgi və iradəsinin əməlinə bağlıdır.

Bəzən görürsən ki, insanlar ləzzət almağı qəsd edirlər. Lakin bu ləzzətin ardıyca nə kimi ağrıların gəldiyini isə düşünmürlər. O, kimsə bilmədiyi yerdən nəfsinə ağrı gətirir. Elə zənn edir ki, onun hasil olması ilə ləzzət tapacaq. Elə şeylə qəlbinə şəfa gətirmək istəyir ki, onun ardıyca qəlbinə sonsuz xəstəlik gəlir. Bu da baxışları qısa olanların fikirləridir. O, kimsələr ki, baxışları yalnız bu dünyayadır. Dünyanı axirətdən üstün tutanların işi belədir. Onlar işi tuturlar ki, burada ləzzət vardır lakin aqibətini fikirləşmirlər. Ağlın xüsusiyyəti isə aqibəti fikirləşəndir. İnsanların ən ağıllıları da o, kimsələrdir ki, axirəti (əbədi ləzzəti) bu fani dünya ləzzətindən üstün tutanlardır. Səfeh insan isə əbədi bir neməti dünyəvi şeylərə dəyişəndir. Dünyada olanlar isə tez qurtarandır. Sələflər deyirlər ki: «Mən ağıllı insanların səy etdikləri şeylər barəsində fikirləşdim. Fikirləşdim ki, ağıllı insanlar nə kimi şeylərə səy göstərirlər. Gördüm ki, bunların istəkləri birdir. Lakin əldə etmək yolları müxtəlifdir. Mən gördüm ki, onların hər biri dərdlərini, qəmlərini, kədərlərini uzaqlaşdırmaq üçün səy göstərirlər. Gördüm ki, kimisi bu dərd-qəmi özündən yemək-içməklə, kimisi ticarət və qazanmaqla. kimisi şəhvətini söndürməklə, kimisi evlənməklə, kimisi musiqi ilə, kimisi oyun, əyləncə ilə uzaqlaşdırır. Bunların tələb etdikləri ağıllı insanların istədikləri şeylərdir. Lakin bu yollardan heç biri onları o, istədikləri şeyə çatdırmır. Bunların çoxu o, şeyin ziddidir. Mən bu yolların içərisində o, şeyə çatdıran yalnız bir əməl gördüm. Allaha yönəlmək, Allahın razılığını hər bir şeydən üstün tutmaq. O, şeylərdə ləzzət olsada onlar ani keçici şeylərdir. Yenə də bunların ardıyca qəm-kədər, bədbəxtçilik gəlir. Əgər

insan iman yolunu tutarsa o, uca bir şeyi əldə edər. Əgər bəndə üçün bu iman hasil olarsa deмək hər bir şey onun üçün hasil olmuşdur. Əgər bu yoxa çıxarsa onda hər bir şeydə boş şeydir. İnsanı bu xoşbəxtçiliyə, səadətə çatdıran bu bir yoldur. Əgər insan bu şeyi yeməkdə, içməkdə, şəhvətdə axtararsa onda o, kimsə heyvandan heç bir şey ilə fərqlənmir. Hətta heyvan bu işlərdə ondan üstündür. Çünki heyvandan çox yeyən, içən, yatan və həmçinin şəhvətdə də heyvandan çox məşğul olan yoxdur. İnsan mütləq fərqlənməlidir. ***«Mömin olub yaxşı işlər görən kişi və qadına xoş həyat nəsib edəcək və etdikləri yaxşı əməllərə görə mükafatlarını verəcəyik».*** *(Nəhl 97).* Hamı xoş həyat axtarır. Kafir, fasiq, mömin və s. lakin Allah xoş həyatı imanda və saleh əməldə qoymuşdur. Belə bir insan xəstəlik anında da, müsibətdə də xoş həyat içindədir. Bu da yalnız möminə xasdır.

SEVİLƏN İKİ QİSMDİR: 1) Özü-özlüyündə sevilən. 2) Başqası üçün sevilən. Allahdan qeyri sevilən hər bir şey başqası üçün sevilən adlanır. Özlüyündə sevilən isə Allahdan başqa heç kəs yoxdur. Allah – *subhənəhu və təalə* – dir ki, özlüyündə sevilir. Allahdan qeyri sevilən hər bir şey və ya hər bir kəs bu məhəbbətə tabedir. Allahın mələklərini, peyğəmbərlərini, salehlərini sevmək Allaha olan sevgiyə bağlıdır. Allahın tələb etdiyi sevgidir ki, əgər Allahı sevirsənsə mələklərini, peyğəmbərlərini də sevməlisən. Allahı sevmək onun sevdiyi şeyləri də sevməyi tələb edir. O, şeylər özlüyündə müstəqil olaraq sevilmir. Allah sevir deyə sevirirk. Bil ki, zatına görə sevilən yalnız tək olan Allahdır. İnsanda nifərət də artır nəyə görə Allahın sevdiyi şeylərə zidd olduğuna görə. O, şeylər ki, Allahın sevgisinə müxalifdir, Allah sevmir, nə qədər nifrət edirsə sən də bir o, qədər də ona nifrət etməlisən. Bir var fasiq müsəlman, bir də var kafir. Kafir nifrət olunmalıdır. Çünki kafirdə sevilən bir yer yoxdur. Əksinə ona nifrət edilir. Fasiq müsəlmana isə onun asiliyinə görə nifrət edilir, imanına görə isə sevilir. Bu da düzgün və ədalətli bir tərəzidir ki, bununla dost və düşmən bilinir. Elə bir kimsə vardır ki, Allahın xoşlamadığını sevir, Allahın sevdiyini isə xoşlamır. Artıq bilirik ki, bu kimsə Allahın düşmənidir. Elə kimsələrdə vardır ki, Allahın sevdiyini sevir, xoşlamadığını isə sevmir. Belə bir kimsə Allahın dostlarındandır. Allahın dostluğuna çatmaqda nədən ibarətdir? Allahın sevdiyi şeylərə müvafiq olmaq, onun qəzəbləndiyi şeylərə müxalif olmaq. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Sevən və nifrət edilən üç yerə bölünür. 1) Bütövlükdə sevilən mömin. 2) Bütövlükdə nifrət edilən kafir. 3) Yarı sevilən və nifrət edilən fasiq müsəlman.

ALLAHDAN QEYRİ SEVİLƏN DƏ İKİ QİSMDİR: 1) Sevən sevdiyinə çatdığına görə ləzzət alır 2) Onunla ağrı çəkir lakin o, ağrıya dözür sevdiyinə çatdığına görə. Bunun da misalı xoşlamadığı dərmanı içən insana bənzəyir ki, dərman xoşuna gəlməsə də belə sonda şəfa olduğunu görə içir. *«(Allahın düşmənlərinə qarşı)* ***vuruşmaq xoşunuza gəlmədiyi halda, sizə vacib edildi. Bəezən xoşlamadığınız bir şey sizin üçün xeyirli, bəzən də xoşladığınız bir şey sizin üçün zərərli ola bilər.*** *(Onu)* ***Allah bilir, siz biməzsiniz».*** *(əl-Bəqərə 216).* Allah bu ayədə bizə xəbər verir ki, döyüşmək xoşunuza gələn bir şey deyildir. Lakin bu döyüşmək onlar üçün xeyirlidir. Nəyə görə? Daha mənfəətli, sevimli bir şeyə çatdırdığına görə. Nəfs isə daima rahatçılığı və arxayınçılığı sevir. Görürsən ki, dünyəvi işlərdə də insanlar ağır, xoşa gəlməz işlərə dözürlər onun ardıyca ləzzət gəldiyinə görə. Hətta o, ləzzət davamlı olmasa da belə. Buna görə də bu kimi işlər dörddür. 1. Elə bir işdir ki, nəfs də xoşlamır və nəticəsi də xoşa gəlməzdir. 2. Elə bir işdir ki, xoşa gəlməzdir lakin nəticəsi sevimli bir şeyə çatdırır. 3. Elə bir işdir ki, həm xoşa gələndir, həm də nəticəsi də sevimli bir işə çatdırır. 4. Elə bir işdir ki, xoşa gələndir, lakin nəticəsi isə xoşlanılmaz bir şeyə çatdırır.

Nəfsə gəldikdə nəfs özünə yaxın olanı istəyir (dünyəvi işləri). Ağıla və imana gəldikdə isə daha mənfəətli olanı və daha əbədi olanı üstün tutur. Qəlbdə bunların ikisi arasındadır. Gah buna yönəlir, gah da digərinə. Ağıl və iman daima insanı ***HAYYƏ ALƏL FƏLƏH*** – xoşbəxçiliyə çağırır. Buna görə də insanda şəhvət gücləndiyi zaman nəfsinə deyir ki: Ey nəfs səbr et! Bu çətinliklər müəyyən bir vaxtdır. Sonra qurtaracaqdır». Bu da ağıllı, imanı güclü olan insanın mövqeyidir.

HƏR BİR ƏMƏLİN KÖKÜ VƏ QAYNAĞI MƏHƏBBƏTDİR (İSTƏR HAQQ, İSTƏR BATİL OLSUN)

Əgər hər bir əməlin kökü və qaynağı sevgidirsə onda dini əməllərin də əsası Allah və Rəsulunu sevməkdir. Həmçinin də dini sözlərin də əsası Allah və Rəsulunu təsdiq etməkdir. İradə, istək Allah və Rəsuluna olan sevginin kamilliyinə və ya insanda olan şübhələr təsdiqin kamilliyinə mane olur. Bu da insanın imanının əslinə ziddir. İmanı zəiflədir. İmanın əslinə, təsdiqin də kamilliyinə zidd olan iradə, istək güclənərsə artıq bu küfrə çevrilir. İnsanda olan qətiyyətə yorğunluq, zəiflik gətirir. İnsanın Allah üçün sevməsi yalnız nifrətlə kamilləşir. İnsanda tək sevgi deyil, həmçinin nifrət də olmalıdır. İbarihimin Allaha Xəlil olması du düşmənçiliyi həqiqi surətdə həyata keçirdikdən sonra ortaya çıxdı. Nə

vaxt Allah üçün sevmək olur? Allahdan qeyri ibadət olunanları uzaqlaşdırmaqla, nifrət etməklə olur. ***«İbrahim və onunla birlikdə olanlar sizin üçün gözəl örnəkdir. O, zaman onlar öz qövmünə belə demişdilər: Şübhəsiz bizim sizinlə və sizin Allahdan başqa ibadət etdiklərimizlə heç bir əlaqəmiz yoxdur. Biz sizin dininizi inkar edirik. Siz bir olan Allaha iman gətirməyincə bizimlə sizin aranızda həmişə ədavət və nifrət olacaqdır».*** *(əl-Mumtəhinə 4).* ***«İbrahim*** *(Lə İləhə İlləllah)* ***kəlməsini öz nəsli arasında həmişəlik qalan bir söz etdi. Bəlkə qayıdalar».*** *(Zuxruf 28).* İbrahim – *əleyhissəlam* - Allah üçün sevməyi və Allahdan qeyri ibadət olunan hər bir şeydən uzaq olmağı özündən sonra bir kəlimə olaraq qoydu ki, özündən sonra gələn hər bir Peyğəmbər bunu götürsün və özündən sonrakılara ötürsün. Bu da ***Lə İlə İlləllah*** kəliməsidir. Bu da o, kəlimədir ki, həniflərin imamı olan İbrahim – *əleyhissəlam* - Qiyamət gününə qədər buna tabe olanlara miras qoymuşdur. ***Lə İlə İlləllah*** elə bir kəlimədir ki, göylər və yerlər onunla durur. Bunun üçün Allah bütün məxluqatı yaratdı. Bunun üçün din qurulmuş və qiblə təyin edilmişdir. Cuhad qılıncları bunun üçün qaldırılmışdır. Allahın bəndəsi üzərində xalis haqqıdır. Bu elə bir kəlimədir ki, qanı, malı, zürriyəti qoruyan bir kəlimədir. Bu kəlimə qəbr və Cəhənnəm əzabından qurtaran bir kəlimədir. Yalnız Cənnətə bu kəlimə ilə daxil olmaq olar. Kim bu kəndirdən yapışmasa Allaha çata bilməz. Salamatçılıq diyarının açarıdır. Bu kəliməyə görə insanlar bədbəxtlərə və xoşbəxtlərə bölünmüşlər. Qəbul olunana və qovulana bölünmüşlər. Bununla küfr diyarı iman diyarından ayrılmışdır. Nemət diyarı bədbəxçiliyin və alçağlığın diyarından seçilmişdir. Fərzi və sünnəti daşıyan əsas dayaqda elə budur. Kimin son kəliməsi ***Lə İləhə İlləllah*** olarsa Cənnətə daxil olar. Bu kəlimənin sirri nədir Allahı təkləşdirmək: Sevgidə, qorxuda, ucaltmaqda, təzimdə, ümüddə, təvəkküldə, rəğbətdə, Allhdan qeyri sevilən hər bir şey Allahın məhəbbətinə tabe olaraq sevilir. Müstəqil olaraq sevilmir. Müstəqil olaraq yalnız Allah sevilir. Həmçinin də Allaha olan sevginin artmasında vasitə olduğuna görə sevilir. Ona yönəlmək, ondan istəmək (övlad, şəfa və s), Ona nəzir demək, Ona qurban kəsmək (filankəsin cəddi üçün, filankəsin pirinə yox), Ona tövbə etmək, Ona səcdə etmək, çətinlikdə də, sevincdə də Ondan istəmək. Yəni ***Lə İlə İlləllah*** kəliməsini həqiqi surətdə həyata keçirmək budur. Buna görə də Allah həqiqi surətdə şəhadət gətirən insana Cəhənnəmi haram etmişdir.

İnsanlardan elələri də vardır ki, onların şəhadəti ölüdür, elələri də vardır ki, onları şəhadəti yuxuludur. Oyadanda oyanır. Elələrinin də şəhadəti durmağa daha yaxındır. İnsanın qəlbində olan şəhadət ruhun

bədəndə olması kimidir. Elə ruh vardır ki, ölüdür, eləsi də vardır ki, xəstədir ölümə yaxındır. Elə ruh da vardır həyata daha yaxındır. Elə ruh da vardır ki, sağdır və bədənin bütün xeyirlərini yerinə yetirir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən elə bir kəlimə bilirəm ki, hər hansı bir kimsə ölüm ayağında onu söyləyərsə onun ruhu üzərinə bir ruh verilər. Bu da ***Lə İləhə İlləllah*** kəliməsidir». Deməli ruhun həyatı onda olan o, kəlimənin həyatına görədir. Bu kəlimə nə qədər güclü olarsa ruh da bir o, qədər güclü olar. Bədənin həyatı onda olan ruha görədir. Hər kəs bu kəlimə üzərə ölərsə o, kimsə Cənnətdə gözəl nemətlər içərisində olar. İnsanın Allahı sevməsi, Ona qovuşmaq istəyi, Onunla ünsiyyətdə olmaq istəyi onun dünyadakı ruhunun Cənnətidir. Əgər bir kimsənin Cənnəti olarsa bu dünyada şəkk yoxdur ki, Qiyamət günü də onun düşəcəyi yer Cənnətdir. Əgər bir kimsə bu kimi şeylərdən məhrum olarsa şəkk yoxdur ki, Qiyamət günü də o, kimsə Cənnətə düşməkdən məhrum olar. Əbrarlar bu dünyada da Cənnətdədirlər, o dünyada da. Hətta bu dünya onlar üçün dar və sıxıntılı olsa da belə. Facirlər isə bu dünyada da Cəhənnəmdədirlər, o dünyada da. Bu dünya onlar üçün geniş və dəbdəbəli olsada belə. ***İNNƏL ƏBRARA LƏFİ NƏİM VƏ İNNƏL FUCCƏRA LƏFİ CƏHİM***

İxlaslı olan mömin bu dünyada insanlar içərisində xoş yaşayışı olan kimsədir. Ağıl tərəfdən də ən böyük nemət içində olan kimsədir. Hər tərəfdən də geniş qəlbi olan muxlis mömindir. Bu da axirət Cənnətindən əvvəl dünyada olan Cənnətdir. Çünki insan nəyi çox sevirsə onu da çox xatırlayır. Bil ki, qəlbində olan Allah sevgisi daha çox olsaydı onu da çox xatırlayardın. Həmçinin də o, ruh Allahdan qeyrisinə yönəldiyinə, qapandığına görə sərxoışluğuna qapanmış o, sərxoşun vəziyyətdindədir. Sərxoşun malı, uşaqları, ailəsi yansa da belə o, öz sərxoşluğuna qapandığına görə o, sevdiklərinin yandığını hiss etmir. Ayıldıqda, sərxoşluq pərdəsi ondan qalxdıqdan sonra o, kimsə öz halını, ağrılarını bilib və dadır. İnsanın halı da belədir. Öləndə isə ayılır və halını bilir. Onda da artıq əzab qat-qat olur. Müsibətə qərq olan insan bu müsibətin nə ilə əvəz olunmasını umur. Əgər insan müsibətə düçar olursa və onun müsibətinin heç bir əvəzi yoxdursa onda onun halı necə olacaqdır. Çünki axirət əzabı əvəz olunmazdır. Artıq insan o, vaxtı ayılır və əzabının nə qədər şiddətli olduğunu bilir. Sələflər deyirlər ki: «İnsan yuxudadır, öləndə isə ayılacaqdır». Bu dünyada olan hər bir şeyin əvəzi vardır lakin axirətdə olanların isə əvəzi yoxdur. Allahın haqqını zay etsə onun heç bir əvəzi yoxdur. Ey Adəm övladı! Mən səni ibadət üçün yaratdım oynama. Mənə

itaət etsən məni taparsan. Sən məni tapsan hər bir şeyi taparsan. Məni ötürsən hər bir şeyi ötürərsən. Mən sənə hər bir şeydən də sevimliyəm».

MƏHƏBBƏTİN MÜXTƏLİF NÖVLƏRİ

Məhəbbətin altında da müxtəlif növləri vardır. ***«Ey iman gətirənlər! Sizdən hər kəs dinindən dönsə Allah elə bir tayfa gətirər ki, Allah onları, onlar da Allahı sevərlər. Onlar möminlərə qarşı mülayim, kafirlərə qarşı isə sərt olarlar. Allah yolunda vuruşar və heç kəsin tənəsindən qorxmazlar. Bu Allahın lütfüdür onu istədiyinə verər. Allahın*** *(lütfü)* ***genişdir və O,*** *(hər şeyi)* ***biləndir!».*** *(əl-Maidə 54).* ***«İnsanlar içərisində elələri də vardır ki, Allahdan qeyrilərini Allaha şərik qoşub onu Allahı sevən kimi sevənlərdə vardır. Halbuki iman gətirənlərin Allaha olan məhəbbəti daha qüvvətlidir. Əgər özlərinə zülm edənlərin vaxtında görəcəkləri əzabdan xəbərləri olsaydı onlar bütün qüvvət və qüdrətin Allaha məxsus olduğunu və onun əzabının şiddətli olacağını bilərdilər».*** *(Bəqərə 165).* Məzəmmət olunan məhəbbətin ən əzəmətlisi Allahla yanaşı başqa birisini Allah kimi sevməkdir ki, bu şirki məhəbbətdir. Bu elə bir məhəbbətdir ki, sevən insan sevdiyini Allahla yanaşı tutur. Allah kimi sevir. Bəyənilən məhəbbətin növlərindən ən əzəmətlisi isə Tək olan Allahı sevmək və sevdiklərini sevməkdir. Allahı və Allahın sevdiklərini sevmək səadətin, xoşbəxtliyin əsası və başıdır. Əzabdan insan yalnız bununla qurtara bilər. Bu məzəmmət olunan şirki məhəbbət isə bədbəxtçiliyin əsasıdır. O, kəslər ki, tək olan Allaha ibadət edir və onu da sevirlər, onlar Cəhənnəmə daxil olmazlar, olsalarda belə orada əbədi qalmayacaqlar. Qurani Kərim də bu məhəbbəti əmr etmək və bu məhəbbətin tələb etdiyi şeyləri əmr etmək üzərədir. Quran ayələri Allahla yanaşı başqasını sevməkdən çəkindirmişdir. Quran bu haqda təfsilatı ilə xəbər verərək həm Allahı sevənin, həm də Allahla yanaşı qeyrisini sevənin aqibəti barəsində dünyada, bərzəxdə və axirətdə də xəbər vermişdir.

Peyğəmbərin dəvətinin əsası Tək olan Allaha ibadət etməkdir. Elə bir ibadətdir ki, kamil Allahı özündə sevməyi əhatə edən ibadət, həmçinin də Allah qarşısında kamil şəkildə itaətkar olmaq, zəlil olmaqdan və Allahı təzim etməkdən ibarətdir. Bunun da tələb etdiyi şeylər İtaət və təqvadır. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizdən hər hansı bir kimsə məni uşaqlarından, valideynlərindən və cəmi insanlardan çox sevmədikcə iman etmiş olmaz»[155]. Əgər bu sevgi Allahın Rəsulunu sevənin dərəcəsidirsə

[155] Buxari, Müslim.

bəs onda o, Rəsulu göndərəni sevməyin dərəcəsi necədir? Bəs Allahı sevmək nə cür olmalıdır? Allahı övladlarından, valideyinlərindən, cəmi insanlardan, qulağından, gözündən, nəfsindən də daha sevimli olmalıdır. Allah ona hər bir şeydən də sevimli olmalıdır. İnsan bir tərəfdən sevilə bilər. Digər tərəfdən isə sevilməyə də bilər. Lakin Allah yalnız zatına görə hər tərəfdən sevilir. Buna görə də Uluhiyyət yalnız ona yönəlməlidir. Hər bir canlının iradəsi və sevgisi vardır. Hər bir canlının da özünə görə əməli vardır. Hər bir canlı hərəkət etdikdə onun hərəkətinin əsası (onu hərəkətə gətirən) sevgisi və iradəsidir. Bu kimi şeylərin aqibəti nə zaman yaxşı ola bilər. O, vaxt ki, bütün bunlar onu yaradan üçün olarsa. Necə ki, onun yaradılışı da tək olan Allahın[156] yaratması ilədir. ***«Əgər yerdə və göydə***

---

[156] Buna görə də Allah buyurur ki, yerlərdə və göylərdə Allahdan başqa ilahlar olsaydı onların nizamı pozulardı. Allah buyurur ki, onların ikisi də müvazinətini itirərək yox olardılar. Allah göyləri və yerləri pozulmuş halda da saxlaya bilər. Onlar düzgün şəkildə ola bilməz əgər onların məbudu tək olan Allah deyilsə. Əgər aləmin. Kainatın iki ilahı olsaydı şəkk yoxdur ki, onların nizamı pozulardı. İki ilah olsaydı biri digərini məğlub etmək istəyərdi. Ona üstün olmaq istəyərdi. Özü tək ilah olamaq istəyərdi. Bu da Uluhiyyətin kamilliyinə ziddir. Əgər ilahlardan biri digərini məğlub edərsə tək ilah olar. Məğlub olan isə ilah sayılmır. Onlardan hər biri öz yaratdıqlarını ayırar, hər biri o, biri üzərində üstün olmağa çalışar. Əgər belə olarsa bu da göylərin və yerlərin arasında olanların işlərinin pozulmasını tələb edir. Necə ki, bunu biz dünyada da müşahidə edə bilərik. Bir dövlətin iki hökmüdarı olarsa bu da dövlətin pozulması deməkdir. İbn Qeyyim - *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Düşmənlər heç vaxt İslama tamah göstərməyiblər. Yalnız o. vaxt ki, müsəlmanların padşahları çoxalıb onda düşmənlər tamah göstəriblər. Onlardan hər biri öz torpağını ayırdıqdan sonra. Onlardan hər biri də digəri üzərinə üstünlük tələb etdiyinə görə. Bir xəlifə olduqda isə tamah heç vaxt göstərməyiblər. Göyləri və yerlərin düz olması, saleh olması. Bütün yaradılmışların işlərinin nizamlı şəkildə olması açıq-aydın dəlildir ki, Allahdan başqa ibadətə haqqı olan İlah yoxdur. Bütün mülk də Onundur. Diriləndən də, öldürən də Odur. Yuxarıdan aşağıya doğru başlayaraq Allahdan qeyri bütün ilahlar batildir. ***«Allah heç bir övlad götürməmişdir. Onunla yanaşı heç bir tanrı yoxdur. Əgər belə olsaydı, onda hər bir tanrı əlahiddə öz yaratdıqları ilə gedər, və onların bir qismi*** *(dünyadakı padşahlar kimi)* ***digərinə üstün olmağa çalışardı. Allah müşrikləri*** *(Ona)* ***aid etdikləri sifətlərdən tamamilə kənardır».*** *(əl-Muminun 91).* ***«Əgər yerdə və göydə Allahdan başqa tanrılar olsa idi, onların ikisi də*** *(müvzinətdən çıxıb)* ***pozulardı. Ərşin sahibi olan Allah müşriklərin*** *(Ona)* ***aid etdikləri sifətlərdən tamamilə uzaqdır!».*** *(əl- Ənbiya 21-22).* Allahdan qeyri ibadət etdiyiniz ilahlarda (Peyğəmbərlər, övliyalar, pirlər, seyyidlər) onlar da mənim qullarımdır. Onlar da sizin kimi mənim rəhmətimi

Allahdan başqa tanrılar olsa idi, onların ikisi də *(müvazinətdən çıxıb)* ***pozulardı. Ərşin sahibi olan Allah müşriklərin*** *(Ona)* ***aid etdikləri sifətlərdən tamamilə uzaqdır!».*** *(əl-Ənbiya 22).*

MƏHƏBBƏTİN TƏSİRİ, ONA TABE OLAN ŞEYLƏR VƏ ƏHKAMLARI VARDIR

İstər bəyənilən, istər məzəmmət olunan məhəbbət olsun onun da əhkamları və təsiri vardır. Xoşa gələn bəyənilən məhəbbət odur ki, sahibi üçün dünyada və axirətdə də mənfəət verən şeyi cəlb edir. Bu da səadətin ünvanı olan məhəbbətdir. Bunun ziddi də sahibi üçün dünyada və axirətdə də zərər verən şeyləri gətirir. Bu da bədbəxtçiliyin ünvanıdır. Ağıllı olan kəs özünü bədbəxt edən bir şeyi seçməz. Onun bu kimi şeyləri etməsi cəhalət və zülm tərəfdən olur. Bəzən özünə zərər verən, mənfəət verməyən şeyləri istəyir. Bu da insanın özünə olan zülmüdür. Belə bir kimsə ya sevdiyinin halını bilmir. Sevgisində olan zərərləri bilmədən onu sevir. Bu da öz nəfsi-istədiyinə bilmədən tabe olanın halıdır. Bəzən də bilir ki, bu sevgidə zərərlər vardır. Lakin nəfsi-istədiyini bilməsindən üstün tutur. Bəzən də onun məhəbbəti iki işdən yaranır. 1) Fasiq etiqaddan. 2) Məzəmmət olunan nəfsi-istəkdən. Bu da zənninə və nəfsi istəklərinə tabe olanın halıdır.

Məhəbbətin öz növü və ona tabe olanın da öz hökmü vardır. O, bəyənilən məhəbbət səadətdir. Xoşbəxtçiliyin ünvanıdır və ona tabe olan hər bir şeyin halıda belədir. Məzəmmət olunan məhəbbətin nəticələri onun sahibi üçün zərərlidir. Onu Rəbbindən uzaqlaşdıraraq xüsrana salır. Bu da hər bir itaətdən, günahdan yaranan hər bir şeyin nəticəsi də belədir. İtaətdən yaranan hər bir şey sahibi üçün Allaha yaxınlaşdıran bir əməldir. Günahdan. Acizlikdən və üsyandan törənən hər bir şey isə sahibi üçün bir xüsran və Allahdan uzaqlaşmaqdır. ***«Həqiqətən Allah yaxşı işlər görənlərin mükafatını zay etməz. Onların sərf etdikləri elə bir az-çox xərc, keçdikləri elə bir vadi olmaz ki, Allah*** *(Qiyamət günü)* ***əməllərinin qarşılığını daha gözəl versin deyə, əvəzində onlara*** *(savab)* ***yazılmamış olsun!».*** *(ət-Tövbə 120-121).* Onların itaətlərindən yaranan nəticə onlar üçün saleh əməl yazılır (Allah yolunda çıxdıqları səfərdə başlarına gələn hər bir çətinlikdə aclıq, susuzlu, yorğunluq onlar üçün savabdır). İkinci ayədə isə onların etdikləri saleh əməlin özü onlar üçün yazılır. Bunlar arasında fərq nədir? Birinci əməllər onların fellərindən deyildir. İtaətdən

---

umurlar və əzabımdan da qorxurlar. Belə olduğu halda nəyə görə məni buraxaraq onlara ibadət edirsiniz.

törənən bir şeydir. Buna görə də onlara saleh əməl olaraq yazılır. İkinci isə onların öz əməlləridir. Bu da onlara savab olaraq yazılır.

MƏHƏBBƏT VƏ İRADƏ HƏR BİR DİNİN ƏSASIDIR

Məhəbbət hər bir əməlin əsası olduğu kimi, hər bir dinin də (istər haqq, istər batil olsun) əsasıdır. Çünki dinin özü zahiri və batini əməllərdən ibarətdir. Hər bir əməlində əsası iradə və məhəbbətdir. Din – itaət, əxlaq, səadət və adət deməkdir. İnsan itaətə daima əməl etdikcə din onun əxlaqına və adətinə çevrilir. ***«Doğrudan da sən böyük bir əxlaq sahibisən!».*** *(Nun 4).* Əxlaq dinlə təfsir edilmişdir. Həmçinin də zəlillik və itaətkarlıq mənaları da vardır. Həmçinin Allah Qiyamət gününü din günü adlandırır. Çünki Allah o, günü insanları əməllərinə görə hesaba çəkəcəkdir. ***«Əgər sizdən*** *(dediyiniz ki, Qiyamət günü əməllərinizə görə)* ***haqq-hesab çəkilməyəcəksə, və əgər*** *(öləndən sonra heç bir dirilmə, haqq-hesab yoxdur)* ***iddianızda doğrusunuzsa, bəlkə o, çıxan canı geri*** *(bədənə)* ***qaytarasınız?».*** *(əl-Vaqiə 86-87).* Bu xitab ölüm anında olan kimsənin yanındakılara yönəlmişdir. Əgər siz zəlil olan qul deyilsinizsə onun ruhunu geri bədəninə qaytarın. Həmçinin də əgər sizlər məğlub olan deyilsinizsə, qul deyilsinizsə, qiyamət günü hesaba çəkilməyəcəksinizsə onun ruhunu qaytarın. Çünki onlar Qiyamət gününü inkar edirdilər. Onlar dirilməyi, haqq-hesabı inkar etdiklərinə görə artıq Rəbblərinə küfr etdilər. Bununla da Allahın Rububiyyətini, qüdrətini, hikmətini inkar etmiş olurlar. Ya onlar etiraf etməlidirlər ki, onların üzərində mütləq hakim Allah vardır, hər bir şeyi idarə edən, istədiyi vaxt öldürən və dirildən, qadağa qoyan, cəza və savab verən. Əgər bunları etiraf edirlərsə dirilməyi də etiraf etməlidirlər. Əgər inkar etsələr onda etiraf etməlidirlər ki, onlar məhkum olunan qul deyillər, onları idarə edən Rəbləri yoxdur. Əgər belədirsə onda onlar ölümü özlərindən uzaqlaşdıra bilirlərmi? Ruhu o, qərarlaşan yerinə qaytara bilirlərmi? Bu da onları ən güclü şəkildə aciz qoymaqdır. Görün onların acizliyi necə üzə çıxdı. Hətta bütün insanlar və cinlər toplaşsalarda belə. Bu ayə Allahın Rububiyyətinə, təkliyinə, qulları üzərində mütləq hakim olmasına dəlalət edir.

DİN İKİDİR: 1. Şərri din. 2. Hesab dini. Bunların ikisidə Allaha məxsusdur. Hər ikisinin də əsası məhəbbətdir. Əgər Allah bir şeyi əmr edirsə deməli Allah o, şeyi sevir, Allah bir şeyi qadağan edirsə deməli o, şeyi sevmir, ona nifrət edir. Bu da sevdiyinin əksi olduğuna görə. Allahın dini məhəbbətə və Onun razılığına qayıdır. Həmçinin də bəndənin dini nə vaxt qəbul edilir onun dini məhəbbət və razılıq üzərində qurularsa. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi*

və səlləm – buyurdu: «Rəbb olaraq Allahdan, din olaraq İslamdan və Rəsul olaraq Muhəmməddən razı olan kimsə imanın şirinliyini, tamını tapar»[157]. Bu din də məhəbbət üzərində qurulub. Həmçinin Allahın cəza (haqq-hesab) dini də yaxşılıq edəni mükafatlandırmaq, pislik edəni cəzalandırmağı əhatə edir. Bütün bu işlərin hər biri Allaha sevimlidir. Çünki bunlar Allahın ədaləti və fəzilətidir. Allah cəzalandırır ədalətinə görə, mükafatlandırır rəhmətinə görə. Allahın kamil sifətləridir, Allah da öz sifətlərini sevir. Həmçinin də kim Allahın İsim və Sifətlərini sevirsə Allah da onu sevər. Bu dinin də hər biri Allahın düzgün yoludur. Allah da onun üzərindədir. Əmr etməkdə də, qadağa qoymaqda da, savab verməkdə və cəzalandırmaqda da Allah düzgün yoldadır. ***«Hud belşə cavab verdi: Allahı şahid tuturam və siz də şahid olun ki, mən sizin*** *(Rəbbinizə)* ***qoşduğunuz şəriklərdən uzağam! Bircə Allahdan başqa! İndi hamılıqla mənə qarşı nə hiylə qurursunuzsa, qurun və mənə heç möhlət də verməyin! Mən özümün və sizin Rəbbiniz olan Allaha təvəkkül etdim.*** *(Yer üzündə)* ***elə bir canlı yoxdur ki, onun ixtiyarı Allahın əlində olmasın. Həqiqətən Rəbbim düz yoldadır!».*** *(Hud 54-56).* Nə vaxt ki, Hud bildi ki, Rəbbi yaratmaqda, əmr verməkdə, savab və cəzalandırmaqda, hökm verməkdə, qədərdə düzgün yoldadır bunu da vacib edən elmdir. Bütün insanlar qarşısında söyləyərək: «Siz şahid olun ki, mən sizin şirk qoşduqlarınızdan uzağam. Siz hamınız mənə hiylə qurun sonra da möhlət də verməyin mən Rəbbim olan sizində Rəbbiniz olan Allaha təvəkkül etdim. Hər bir şeyin ixtiyarı onun əlindədir. Mən necə başqasından qorxa bilərəm ki, onun da ixtiyarı Allahın əlindədir. O, da Allahın hökmü altındadır». Ümumən Allahın idarəçiliyi adillikdən və fəzilətdən kənara çıxmır. Allah bir kimsəyə ruzi verirsə, ona ikram edərsə, onu qaldırarsa onu müvəffəq edərsə bu Allahın fəziləti və rəhmidir. Bir kimsənin də ruzisinin qarşısını alarsa, onu alçaldarsa, zəlalətə salarsa, bədbəxt edərsə bu Allahın ədaləti və hikmətidir. Allah bunların ikisində də düzgün yoldadır.

ALLAHA OLAN SEVGİNİ ARTIRMAĞIN YOLLARI

İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – Allaha qarşı olan sevgini artırmağın bir neçə yolunu göstərmişdir.

1. Qurani Kərimi oxuyub onun mənaları və məzmunu haqqında ***TƏDƏBBÜR*** – oxumaq, öyrənmək və başa düşmək. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Bizdən birimiz on ayə öyrəndikdən

[157] Müslim 34.

sonra, onların mənasını dərk edib əməl etmədikcə başqa ayə öyrənməzdik. Elmlə əməli birləşdirərdik»[158].

2. Fərz əməllərlə yanaşı Allaha nafilə ibadətlərlə yaxınlaşmaq. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah – *subhənəhu və təalə* – buyurdu: «Kim mənim dostumala düşmənçilik edərsə, mən ona müharibə elan edərəm. Qulum, üzərinə fərz qıldığım şeylərdən daha çox sevdiyim hər hansı bir şeylə mənə yaxınlaşmaz. Qulum nafilələrlə mənə yaxınlaşarsa mən onu sevərəm. Elə ki, onu sevdim, artıq onun eşidən qulağı, görən gözü, tutan əli, yürüyən ayağı olaram. Əğər məndən bir şey istəsə and olsun ki, ona verərəm. Sığınacaq istəsə onu himayəmə alaram»[159].

3. Hər bir vəziyyətdə Allahı dildə, qəlbdə və sözdə tərif etmək. Bəndənin sevgisinin dərəcəsi məhz bundan aslıdır.

4. O, şeyə qarşı olan sevgiyə baxmayaraq öz sevdiklərini Allahın sevdiklərinin yanında ikinci plana qoymaq.

5. Quran və Sünnədə keçən Allahın gözəl İsimlərini öyrənmək, onların mənalarını başa düşməkdə və onlarla ibadət etməkdə arzulu və həris olmaq. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Mətləblərin ən ucası və qayələrin ən böyüyüdür. Nəfslərin bilmək istədikləri və yönəldikləri şeylərin içərisində ən şərəflisidir. Allahın İsim və Sifətlərini bilmək hidayətin əsasıdır».

6. Qəlbin Allah qarşısında zəlil olması.

7. Gecənin son üçdə birində Rəbbinin kitabını oxuyaraq bağışlamnma diləmək və tövbə etmək.

8. Allahın verdiyi bütün gizli və aşkar nemətləri etiraf etmək. ***«Əgər şükür etsəniz sizə olan nemətimi artıracağam. Yox əgər nankorluq etsəniz mənim əzabım həqiqətən də şiddətlidir».*** *(İbrahim 7).*

9. Qəlblə Allah arasına girən hər şeydən uzaqlaşmaq. ***«De ki: Əgər atalarınız, oğullarınız, qardaşlarınız, övrətləriniz, qəbiləniz, qazandığınız mallar, kasad olmasından qorxduğunuz ticarət, xoşunuza gələn məskənlər sizə Allahdan, Onun Peyğəmbərindən və Allah yolunda cihad etməkdən əzizdirsə, Allahın əmri gəlincəyə qədər gözləyin. Allah fasiqləri doğru yola yönəltməz».*** *(ət-Tövbə 24).* İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Allahın Rəsulunun ardıyca getməyib, onun əmrlərini başqa əmrlərdən üstün tutmayıb onu sevdiyini bəyan edənlər yalan danışırlar. ***«Allaha, Peyğəmbərinə iman gətirdik, itaət etdik***

[158] İbn Kəsir 1/2.
[159] Səhih Buxari 6502.

***– deyər, bundan sonra isə onlardan bir dəstə** (Peyğəmbərdən) **üz çevirər. Beləri mömin deyillər».** (ən-Nur 47).*

MƏHƏBBƏTİN DƏRMANI

Belə bir bəlaya düşməyin səbəbi insanın cahilliyindən və qəlbinin Allahdan qafil olmasındandır. Ona vacib olan isə ilk əvvəl Rəbbinin təkliyini, qoyduğu yolları, ayələrini öyrənsin. Bundan sonra zahiri və batini ibadətləri yerinə yetirsin. Çünki ibadət etdikcə qəlbi başqasının fikri ilə məşğul olmaqdan uzaqlaşır. Belə bir xəstəliyə düşənin ixlasdan yaxşı dərmanı yoxdur. Bu elə bir dərmandır ki, Allah bunu öz kitabında zikr etmişdir. ***«Doğurdan da qadın ona meyl salmışdır. Əgər Rəbbinin dəlilini** (xəbərdarlığını) **görməsəydi, Yusif də ona meyl edərdi. Biz pisliyi və biabırçılığı ondan sovuşdurmaq üçün belə etdik. O, həqiqətən bizim sadiq bəndələrimizdəndir».** (Yusuf 24).* Onun uzaqlaşmasına səbəb ixlası olmuşdur. Əgər insanın qəlbi xalis olarsa və əməlləri Allah üçün edərsə qəlbində eşq yerləşməz. Belə bir şeylər yalnız boş bir qəlbdə yer tapır. Şair deyir ki: «Onun istəyi mənim qəlbimdə yerləşdi. Mən onu bilməzdən əvvəl. Boş qəlbə təsadüf etdi və orada da yerləşdi». Eşqə düşməkdə nə dini, nə də dünyəvi xeyirlər vardır. Əksinə dini və dünyəvi zərərlər vardır.

1) İnsan eşqə düşəndə məxluqun sevgisi ilə məşğul olur. Onu zikr etməklə qəlbini məşğul edir. Allah sevgisi və Allahı zikr etməkdən məhrum olur. Bunların hər ikisinin də bir qəlbdə cəmləşməsi isə imkansız bir seşdir. Onlardan biri digərini mütləq məğlub etməlidir. Hansı güclü olarsa o, da qəlbdə yerləşər.

2) Eşqə düşən insan qəlbində o, sevdiyinə görə əzab çəkir. Allahdan qeyrisini sevən şəxs mütləq onunla əzab çəkməlidir. Yer üzündə sevəndən bədbəxt bir kimsə yoxdur. Sən onu həmişə ağlayan görərsən. Ya ayrılmaq qorxusuna görə ağlayır, ya da darıxmaq qorxusu vardır.

3) Aşiq insanın qəlbi sevdiyinin ovcundadır. Ona əzab verir. Lakin o, kimsə eşqdən məst olduğuna görə o, müsübəti artıq hiss etmir. Aşiqin eşqi bağlı olan bir əsirin eşqi kimidir.

4) Eşqə düşən insan sevdiyi ilə məşğul olduğuna görə dini və dünyəvi xeyirləri ötürür. Bundan da zərərli bir şey yoxdur. Nədən bilinir ki, eşqə düşən insan dini və dünyəvi xeyirlərdən uzaqlaşır? Dini işlərdə qəlb bütünlüklə Allaha yönəlməlidir. Eşqə düşən insanın qəlbi isə dağınıq olduğu üçün Allaha tam şəkildə yönələ bilmir. Dünyəvi xeyirlərə gəldikdə isə bu xeyirlərdə tabedir dini xeyirlərə, əgər insan dini xeyirlərdən uzaqlaşarsa şübhəsiz ki, dünyəvi xeyirdən də məhrum olar.

5) Dünya və axirət bəlaları o, eşqə düşənə daha yaxındır. Səbəbləri isə qəlb hər dəfə eşqə düşənə yaxın olarsa, onunla əlaqəsi güclənərsə bir o,

qədər də insan Allahdan uzaqlaşar. Allahdan ən uzaq düşən qəlb də eşqə düşən kimsənin qəlbidir. Əgər qəlb Allahdan uzaq düşərsə bəlalar ona yaxınlaşar. Hər tərəfdən şeytan onu yaxalayar. Əgər bir kəsi düşməni ələ alarsa ona hər bir bəlanı, müsibəti ona yönəldər. Bacardığı hər bir müsibəti ona toxundurar. Onda o, qəlbin halı necə olar ki, düşməni onda yerləşib. O, qəlbin səadəti, xoşbəxtçiliyi və sevinci yalnız Ona yaxın olmaqdadır.

6) Eşq qəlbdə çoxalarsa sahibinin zehnini də korlayır. İnsanda vəsvəsələrin artmasına səbəb olur. Bəzən də eşq insanı dəlilərin səviyəsinə çatdırır. O, dəlilər ki, onların ağılları korlanıb və onlar ağılları ilə hərəkət etmirlər. İnsanda ən şərəfli şeydə onun ağlıdır. İnsan o, ağlı ilə heyvandan fərqlənir, seçilir. İnsanın ağlı yoxa çıxarsa o, kimsə danışmayan heyvanın dərəcəsinə düşər. Bəzən də heyvanın halı ondan daha yaxşı olar. Məcnunun ağlını da belə bir eşq almışdır.

QORXUDA ŞİRK

QORXUNUN (XOFUN)[160] DÖRD NÖVÜ VARDIR:

1. İbadət olan qorxu: Bu yalnız Vahid və şəriksiz Allahdan olan qorxudur. ***«Şübhəsiz ki, Rəbbinin hüzurunda haqq-hesabdan qorxanı iki*** *(Ədn və Nəim)* ***Cənnət gözləyir.*** *(ər-Rahmən 46).* ***«Amma kim*** *(Qiyamət günü)* ***Rəbbinin hüzurunda durmaqdan qorxmuş və nəfsi-istəyinə şəhvəti qadağan etmişsə həqiqətən də onun yeri Cənnətdir».*** *(ən-Nəziət 40-41).* Allah öz mələklərini vəsf edərək buyurur: ***«Onlar öz fövqündə***

---

[160] ***XAŞİYƏ*** – qorxduğu kimsənin əzəmətini və böyüklüyünün kamilliyini bilmə əsasında yaranan qorxudur. ***«Qulları arasında Allahdan ən çox alimlər qorxar».*** *(Fatir 28).* Yəni, Onun əzəmətinin və böyüklüyünün kamilliyini bilənlər qorxar. Buna görə də Xaşiyə, Xofdan daha geniş, üstün mənanı əhatə edir. Həmçinin də xaşiyə yalnız alimlərdə olur. Misal olaraq bir kişi bir nəfərdən qorxur. Lakin onun ona gücü çatıb çatmayacağını bilmir. Bu xofdur. Lakin həm qorxur, həm də bilir ki, ona gücü çatacaq bu xaşiyədir. Mömin qul Allaha qorxu ilə ümüd arasında olmalıdır. İtaət halında ümüd üstün gəlməlidir ki, itaəti çoxaltsın və qəbulu ümüd etsin. Bir günah edəcək olursa qorxu üstün gəlməlidir ki, o günahdan qaçıb cəzasından qurtara bilsin. Bir elm adamı deyir ki: Xəstəlik halında ümüd tərəfi çoxalt. Sağlam olduqda isə qorxu tərəfi çoxalt. Çünki xəstənin qəlbi qırıqdır, ruhu zəifdir. Bəlkə də əcəli yaxınlaşmışdır və öləcəkdir. O, kimsə bu halı ilə uca Allaha gözəl zənn bəsləməlidir. Sağlığında isə uzun müddət həyatda qalmağı ümüd etməkdədir və buna görə də belə bir haldan qurtula bilmək üçün qorxu tərəfi üstün olmalıdır. Bir görüşə görə də qorxu və ümüd eyni olmalıdır ki, ümüd Allahın məkrindən səni əminliyə salmasın, qorxu da Allahın rəhmətindən ümüd kəstirməsin.

olan Allahdan qorxar və özlərinə buyurulanları edərlər». *(ən-Nəhl 50).* ***«Allahın risalətini təbliğ edənlər Ondan qorxar, Allahdan başqa heç kəsdən qorxmazlar.Allahın çəkdiyi haqq-hesab kifayətdir»****(əl-Əhzab 39).*

2. Şirk olan qorxu: Bu bəndənin hər hansısa bir şeydən Allahdan qorxduğu kimi və daha artıq qorxmasıdır. *«(Ya Muhəmməd!)* ***O, şəxsləri görmürsənmi ki, onlara*** *(vaxtı ilə)* ***müharibədən əl çəkin, namaz qılın, zəkat verin! deyilmişdir. Onlara cihad etmək vacib olduqda isə içərilərindən bir qismi Allahdan qorxan kimi və ya daha artıq insanlardan qorxuya düşərək: «Ey Rəbbimiz! Cihad etməyi nə üçün bizə vacib etdin, nə olardı ki, bizi yaxın zamana qədər*** *(öz əcəlimiz çatana qədər)* ***yubadardın» dedilər. Onlara söylə ki, dünyanın ləzzəti və faydası azdır, lakin müttəqi üçün axirət daha xeyirlidir. Sizə*** *(müttəqilərə)* ***xurma çəyirdəyindən olan nazik tel qədər belə zülm olmayacaqdır».*** *(ən-Nisa 77).* Nuh – *əleyhissəlam* – ın qövmü dedilər: ***«Biz ancaq bunu deyirik ki, bəzi tanrılarımız*** *(onlara tapınmağımızı qadağan etdiyinə görə)* ***sənə sədəmə*** *(xətər)* ***toxundurmuşdur*** *(ona görə də ağzına gələni danışırsan). (Hud)* ***belə cavab verdi: Allahı şahid tuturam və siz də şahid olun ki, mən sizin*** *(Rabbimizə)* ***qoşduğunuz şəriklərdən uzağam».*** *(Hud 54).* Bu qorxu məzarlara və bütlərə səcdə edənlərdə olur. Özləri qorxduqları üçün (filankəsin cəddi səni tutar, şəkkə etmə və s.) Tövhiddə sabit olanları bununla qorxudurlar. ***«Adamlar arasında elələri də vardır ki, biz Allaha iman gətirdik – deyər, Allah yolunda bir əziyyət gördükdə isə insanların fitnəsini[161] Allahın əzabı kimi qəbul edər».*** *(əl-Ənkəbut 10).* Zahirinə baxsaq bu ayənin qorxu ilə heç bir əlaqəsi olmadığını düşünərik. Lakin bu belə deyildir. Çünki onlar insanların fitnəsini, ona verdikləri əzab-əziyyəti Allahın əzabı hesab edib və onların fitnəsindən Allahın əzabından qorxduğu kimi qorxdular. Buna görə də insanların dediklərini, insanların əmrlərini Allahın əmrindən üstün tutdular.

3. Asilik olan qorxu: Bu bəndənin bir insandan və ya bir qrup insandan qorxaraq fərz olanı tərk etməsi, onlardan qorxaraq harama yol verməsi və bunun da ikrah həddinə çatmasıdır. Çünki bir fərzi tərk etməyə və ya bir haramı etməyə səbəb təşkil edən hər bir şey haramdır. ***«Sizi yalnız o, şeytan öz dostlarından olması ilə qorxudub çəkindirir. Amma siz onlardan qorxmayın! Əgər möminsinizsə Məndən qorxun*** *(Xof)».* *(Ali İmran 175). «(Ya Muhəmməd!)* ***Hara*** *(səfərə)* ***çıxsan*** *(namaz vaxtı)* ***üzünü Kəbə məscidinə tərəf çevir. Harada olsanız üzünüzü o, tərəfə döndərin***

---

[161] Qurani Kərimdə fitnə əzab yerində də işlədilir.

ki, özlərinə zülm edənlərdən başqaları sizə irad tutmasınlar. Siz onlardan deyil Məndən qorxun ki, Mən də sizə olan nemətimi tamamlayım. Bəlkə onda siz haqq yolunu tapasınız». *(əl-Bəqərə 150).* ***«Onlardan qorxmayın, Məndən qorxun!».*** *(əl-Maidə 3).* ***«İnsanlardan qorxmayın, Məndən qorxun!».*** *(əl-Maidə 44).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Uca Allah Qiyamət günü öz bəndəsinə deyəcəkdir: «Sən günah gördükdə sənə onu düzəltməyə nə mane oldu?». O: «Ey Rəbbim! Mən insanlardan qorxdum» deyəcəkdir. Allah: «Sən ilk öncə Məndən qorxmalısan» deyə buyurdu[162]. ***«Allahın məscidlərini yalnız Allaha, qiyamət gününə iman gətirən, namaz qılıb zəkat verən və Allahdan başqa heç kəsdən qorxmayan adamlar təmir edə bilərlər. Məhz onlar doğru yolu tapa bilənlərdən ola bilərlər».*** *(ət-Tövbə 18).* Aişə – *radıyallahu anhə* – nin Muaviyə – *radıyallahu anhu* – ya nəsihət olaraq yazdığı məktubda ona Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in sözlərini ona çatdıraraq deyir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim insanları qəzəbləndirərək Allahı razı salarsa, Allah da ondan razı olar və insanları da ondan razı edər (Başqa rəvayətdə: Onu insanlara möhtac etməz). Kim də Allahı qəzəbləndirərək insanları razı salmağa çalışarsa Allah da ona qəzəblənər və insanları da onun üstünə qəzəbli olaraq salar (Başqa rəvayətdə: Onun işini insanlara həvalə edər)»[163]. İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İnsanları razı salmaq ağla sığmayan bir şeydir. O, halda sənin halını düzəldən işə bax. Ondan ayrılma və ondan başqa hər bir şeyi də kənara burax. Yardılmışları razı salmaq nə sənin gücün dairəsində olan bir şeydir, nə də əmr olunan bir şeydir. Yaradanı razı salmaq isə güc yetrilə bilən və əmr olunan bir xüsusiyyətdir». Əbu Səid – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «İnsanda olan yəqinliyin zəifləməsinin səbəbi Allahı qəzəbləndirib insanların razılığını axtarmaq, Allahın verdiyi ruziyə görə onlara şükr etmək, Allahın sənə vermədiyinə görə başqalarını məzəmmət etmək. Allah ruzisini nə tamahkarın tamahı gətirər, nə də nifrət edənin nifrəti uzaqlaşdıra bilər»[164]. Bəzi insanlar elə zənn edirlər ki, ruzini verən filankəsdir. O, şəxs olmasa maaşım verilməz, ac qalaram, aclıqdan ölərəm və ümüdünü ona bağlayır. Onun istədiyi, tamah etdiyi dünya və axirət Allahın əlindədir. Çünki o, kimsə Allahdan razı qalıb, Allahın sevdiyi və razı qaldığı şeylərə itaətlə yönəlir. Çünkü o,

---

[162] İbn Məcə 4008.

[163] Tirmizi əl-Albani «Səhihul Cəmi» 5886, İbn Hibban 276, əl-Qudamə «Musnədu Şihab» 499,500, əl-Humeydi «Musnəd» 266

[164] Əbu Nəim «Hiylə», Beyhəqi.

bilmişdir ki, hər bir xeyir, onun öz xeyiri də Allahın əlindədir. Allahın Rəbb olması ilə razı qalan insan məxluqdan ümüdünü üzmüşdür. O, bilir ki, ruzini verən Allahdır, lakin bunlar səbəblərdir. Əbul-Abbas Abdullah b. Abbas - *radıyallahu anhu*– rəvayət edir ki, bir gün (minikdə) Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in arxasında oturmuşdum. O, buyurdu: «Ey oğul! Mən sənə bir neçə kəlimə öyrədəcəm. Allahı qoru ki, Allahda səni qorusun. Allahı qoru ki, onu öz qarşında tapasan. Bir şey dilədikdə, Allahdan dilə. Kömək istədikdə yenə də Allahdan kömək istə. Bunu da bil ki, əğər bütün insanlar sənə xeyir vermək üçün bir yerə yığışsalar da belə Allahın yazdığından artıq sənə heç bir xeyir verə bilməzlər. Bunu da bil ki, əğər sənə zərər vermək üçün bir yerə yığışsalar da yenə də Allahın yazdığından artıq sənə zərər verə bilməzlər. (Çünkü) qələmlər qaldırılmış, səhifələrin (mürəkkəbi) qurumuşdur»[165]. Allahın verdiyi ruziyə görə başqalarına şükr edənlərin misalını Şeyx Useymin - *rahmətullahi aleyhi* - belə izah edir: «Sən öz uşağına pul verirsən ki, apar bunu filankəsə ver. O, da pulu həmən kimsəyə verdikdə pulu alan o, uşağı tərifləyir. Lakin pulu verəni unudur. Pulu verən uşağın atası, vasitə isə övladı idi. Bu da Allahın verdiyi ruzini başqaları ilə bağlayanların misalıdır. İkinci sinif insanlar isə Allahın vermədiyi şeylərə görə insanları qınayırlar. Buna da misal olaraq: Hər hansı bir şəxs Allah yolunda sədəqə paylayır və sənə çatanda sədəqə qurtarır və ya sənə vermir. Buna görə də onu məzəmmət edir. Bu da yəqinliyin zəifliyindəndir. Buna görə də qul (insan) hər bir işdə Allahın razılığını gözləməlidir».

4. Təbii qorxu: Bu insanın düşməndən, vəhşi heyvandan, atəşdən, suda boğulmaqdan və s. qorxmasıdır. Bunda da həddi aşmamaq şərtilə. ***«Belə ki, Musa qorxaraq səhəri nigarançılıq içində qarşıladı. Bir də nə görsə yaxşıdır! Dünən ondan imdad diləyən kəs bu gün fəryad çəkib yenə onu köməyə çağırır. Musa ona dedi: «Sən doğurdan da açıq-aşkar bir azğınsan».*** *(əl-Qəsəs 18).* ***«Musa qorxu və intizar içində şəhərdən çıxıb Pərvərdigara! Məni bu zalım tayfanın əlindən qurtar! dedi»*** *(əl-Qəsəs 21).* ***«Qardaşım Harun danışıqda məndən bəlağətlidir. Onun da, mənim də dediklərimi təsdiqləyərək bir köməkçi göndər. Onların məni yalançı hesab edəcəklərindən qorxuram».*** *(əl-Qəsəs 34).* ***«Musa dedi: «Ey Rəbbim! Mən onlardan bir nəfəri öldürmüşəm, qorxuram ki, onlar da məni öldürərlər».*** *(əl-Qəsəs 33).* ***«Musa dedi: «Ey Rəbbim! Onların məni yalançı sayacaqlarından qorxuram!».*** *(əş-Şuəra 12).* Buna görə də Uca Allahdan qorxmaq tariflənən bir şəkildə ola bildiyi kimi, tərifə layiq

[165] Tirmizi 2516, əl-Albani «Səhih əl-Cəmi» 7834.

olmayan bir şəkildə də ola bilər. Tərifə layiq olan Allah qorxusu əgər bir kimsə ilə Allaha üsyan arasına bir əngəl təşkil edərsə və o, kimsənin fərzləri edib, haramları tərk etməyə gətirib çıxardarsa bu qorxu tərifλənməyə dəyər. Bu qayə əldə edilərsə qəlb hüzur tapar, Allahın neməti ilə sevinər, mükafatı umacaq hala gələr. Tərifə layiq olmayan qorxu isə qulu Allahın rəhmətindən ümüd[166] kəsməyə gətirən qorxudur. O, vaxt qul həsrətlər çəkməyə başlayar və hətta ümüdsüzlüyü güclü olduğu üçün günah etməyə davam edər. ***«Rəbbindən** (Onu) **görmədikləri halda qorxanları isə bağışlanma və böyük bir mükafat gözləyir».*** *(əl-Mulk 12).* ***«O, kəslər ki, nə ticarət, nə alış-veriş onlaı Allahı zikr etməkdən, namaz qılmaqdan və zəkat verməkdən yayındırmaz. Onlar qəlblərin və gözlərin haldan-hala düşəcəyi bir gündən qorxarlar».*** *(ən-Nur 37).* ***«Məgər axirətdən qorxan, Rəbbinə ümür bəsləyən, gah səcdəyə qapanıb, gah da ayaq üstə durub gecə saatlarını ibadət içində keçirən** (müti bəndə kafirlə birdirmi?)**».*** *(əz-Zumər 9).*

TƏVƏKKÜLDƏ ŞİRK

İbn Rəcəb – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Təvəkkül – etimad etmək, həvalə etmək, acizliyi izhar etmək, başqsına etimad etməkdir. İstilahi mənası isə: «Qəlbin sadiq formada Allaha etimad etməsi, xeyirli şeyləri əldə etmək və zərərli şeyləri tərk etmək üçün». Şeyx Useymin – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Sidq ürəkdən Allaha etimad etmək, mənfəətli şeyləri əldə etmək və zərərli şeyləri tərk etmək və Allahın əmr etdiyi səbəblərdən tutmaqdır». İmam Əhməd – *rahmətullahi aleyhi* – dən soruşduqda ki: «O, kəslər ki, işləməyib evlərində oturaraq biz Allaha təvəkkül edirik deyirlər» onlar haqqında fikrin nədir? O: «Onlar bidətçidirlər» deyə cavab verdi[167]. Allaha təvəkkül dinin yarısı sayılır. Din

---

166 ***RƏCA*** – ümüd, insanın əldə edilməsi mühtəməl olan bir şeyi umması deməkdir. Bəzən əldə edilmə ehtimalı uzaq olan bir şey haqqında da işlədilir və bu yaxınmış kimi qəbul edilir. Zəlillik və boyun əyməyi əhatə edən bir rəca ancaq uca Allaha qarşı olur. Belə bir ümüdün Allahdan başqasına bağlanması ümüd edənin qəlbinin durumuna görə ya kiçik, ya da böyük şirkdir. ***«Artıq kim Rəbbinə qovuşmağı ümüd edirsə saleh bir əməl etsin və Rəbbinə ibadətində heç kimi şərik qoşmasın».*** *(əl-Kəhf 110).* Bunu da bil ki, tərifə layiq olan rəca ancaq uca Allaha itaət edib, bu itaətin savabını gözləyən ya da günahlardan tövbə edib, tövbəsinin qəbul olunmasını ümüd edən kimsələr haqqında işlədilir. Əməlsiz bir ümüd isə bir aldanmaqdan başqa bir şey deyildir. Şeyx Useymin «Üç Əsas» Xof və Rəca bölümü.

167 Təvəkkül zamanı insanın həm Allaha arxalanması, həm də səbəblərdən yapışması mühümdür. Əgər tək Allaha təvəkkül edib səbəblərdən tutmazsa onda

isə yardım diləmək və ibadət etməkdir. Təvəkkül isə yardım istəmək. Yönəlmək isə ibadət sayılır. ***«Yalnız Ona ibadət et və yalnız Ona təvəkkül elə».*** *(Hud 123).* ***«Əgər inanırsınızsa yalnız Allaha təvəkkül edin».*** *(əl-Maidə 23).* ***«Artıq möminlər yalnız Allaha təvəkkül etməlidirlər».*** *(Ali İmran 122).* ***«Kim Allaha təvəkkül edərsə Allah ona yetər».*** *(ət-Taləq 3).* ***«Ey Rəbbimiz! Biz sənə təvəkkül etdik və Sənə yönəldik. Son dönüş də Sənədir».*** *(əl-Mumtəhinə 4).* ***«Sən onlardan üz döndər və Allaha təvəkkül et. Vəkil olaraq Allah yetər».*** *(ən-Nisa 81).* ***«Allah təvəkkül edənləri sevər».*** *(Ali İmran 159).* ***«Allah bizə yollarımızı göstərdiyi halda, biz nə üçün Ona təvəkkül etməməliyik».*** *(İbrahim 12).* ***«Möminlər yalnız o, kəslərdir ki, Allahın adı çəkildikdə*** *(onun heybət və əzəmətindən)* ***ürəkləri qorxudan titrəyər, Allahın ayələri oxunduğu zaman həmin ayələr onların imanlarını daha da artırar, onlar ancaq öz Rəblərinə təvəkkül edərlər. Namaz qilar və verdiyimiz ruzidən sərf edərlər».*** *(əl-Ənfal 2-3).* ***«Ona ibadət edin və yalnız Ona təvəkkül edin».*** *(Hud 123).* ***«Allaha iman gətirirsinizsə Ona təvəkkül edin. Əgər müsəlmansınızsa».*** *(Yunus 84).*

TƏVƏKKÜL DÖRD NÖVDÜR:

1. Uca Allaha olan təvəkkül. Bu imanın kamilliyinin bir hissəsi və səmimi imanın əlamətlərindəndir. Təvəkkül olmazsa iman tamamlanmaz.

2. Hansısa bir xeyirin əldə edilməsi və ya zərərin aradan qaldırılması üçün ölü bir kimsəyə güvənmək olan gizli təvəkkül. Bu böyük bir şirk olan təvəkküldür. Bu Allahın qadir olduğu bir şeyi Allahdan qeyrisindən istəməkdir. Abdullah b. Ukeym – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kim boynundan nə

---

bu ağılda naqislik sayılır. Necə ola bilər ki, İnsan evində otursun və desin ki, mənə pul gələcək. Evlənməmiş desin ki, mənim uşağım olacaq və s. İkinci tərəfdən əgər insan Allaha təvəkkül etməyib tək səbəblərdən tutarsa bu da insanın tövhidinin naqis olmasındandır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də dəvəsini buraxaraq (heç kəs onu oğurlamaz və itməz deyərək) Allaha təvəkkül edən insana: «Dəvəni bağla sonra isə təvəkkül et» deyə buyurmuşdu. Həmçinin Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – özü belə döyüşə getdikdə Allaha təvəkkül edər lakin bununla bərabər zirehini də geyinərdi. Eynilə Məkkədən mədinəyə getdikdə Allaha təvəkkül edər, lakuin yolu göstərmək üçü özü ilə bərabər bələdçi də götürərdi. Ömər – *radıyallahu anhu* – nun dövründə bir qrup insanlar həccə gəlirlər. Lakin özləri ilə heç bir azuqə gətirmirlər. Ömər – *radıyallahu anhu* – onlardan bunun səbəbini soruşduqda onlar bizlər Allaha təvəkkül edənlərik. Ömər: «Sizlər Allaha təvəkkül edənlər deyilsiniz, sizlər özlərinə güvənənlərsiniz» dedi.

assa ona təvəkkül etmiş olar»[168]. İmam Əhməd – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Təvəkkül ürəyin fəaliyyətidir. Güclü iman tam təvəkkülə bağlıdır, təvəkkülün zəifliyi isə zəif imanın sübutudur. İnsan Allahdan qeyrisinə təvəkkül etdikdə aləmlərin Rəbbinə şərik qoşur».

3. Allahın və insanların qadir olduqları bir şeyi yalnız insanlardan istəmək. Bu kiçik şirkdir. Məs: Bir kimsə xəstələnərsə və bu xəstəliyi əsnasında yalnız həkimə arxalanarsa bu kiçik şirkdir. Çünki həkim sənin sağalmağın üçün bir səbəbdir. Şəfa verən isə Allahdır. Həmçinin də hər hansı bir şəxsə təvəkkül etmək ki, sənə ruzini verən budur. Ruzin bu şəxsdən gəlir. İstər şəxs olsun, istər əməl. Əgər ona təvəkkül edirsənsə, ona güvənirsənsə kiçik şirk sayılır. Həmçinin bir kimsə vəzifəsinə arxayındır ki, mənə çörək verən budur. Bu olmasa acından ölərəm.

4. Allahın yaratdıqlarının bacardıqları işlərdə vəkil təyin etməklə təvəkkül etmək. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Əli – *radiyallahu anhu* – nu Həcc vaxtı qurban kəsmək üçün öz heyvanını ona həvalə etməsi, həmçinin də Hudeybiyyə sülhndə müşriklərə məktub yazdıqda bu işi ona həvalə etməsi və s. Ömər – *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Əgər siz haqqı ilə Allaha təvəkkül etsəniz Allah sizlərə ac olaraq gedən və tox olaraq qayıdan quşa ruzi verdiyi kimi sizi də ruziləndirər»[169]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kim evindən çıxarkən Allahın adı ilə, Allaha təvəkkül etdim. Allahdan başqa güc və qüvvət sahibi yoxdur» deyərsə ona: «Hidayət edildin, qorundun və himayə edildin» deyilər. Bunun üzərinə şeytan digər bir şeytana: «Hidayətə yönələn, qorunan və himayə edilən bir kimsəni necə sapdırım?» deyər[170]. İbn Abbas – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «(İbrahim – *əleyhissəlam* – öz qövmünün bütlərini sındırdığı üçün qövmü tərəfindən həps edilir. Onun üçün böyük bir tonqal qalanır. Əmr edilərək onu yanar tonqala atırlar. Allah Cəbrail – *əleyhissəlam* – göndərir. Cəbrail – *əleyhissəlam* – onun yanına gələrək: «İstəyirsən sənu bu bəladan qurtarım və qövmünü yerlə-yeksan edim» dedi. İbrahim: «Allah mənə kifayət edər, Ona gözəl vəkildir» deyə buyurdu. Bu zaman Allah oda əmr edir ki, od sərin və salamat olsun[171]. Allahın əmri ilə atəş İbrahim – *əleyhissəlam* – zərər

---

[168] Əhməd 4/211, Tirmizi 2073.

[169] Tirmizi 2344.

[170] Tirmizi 3426 «Səhih Tirmizi» 3/151.

[171] Bəziləri qeyd edirlər ki, o zaman bütün dünya odları sərin olur. Lakin bu səhf fikirdir. Çünki Allah orada müəyyən bir odun sərin olmasını əmr edir. Çünki hər bir şey Onun əmrinə tabedir. Əgər Allah tək sərin ol! desəydi, su o, qədər sərin olardı ki İbrahim – *əleyhissəlam* – təsir edərdi. Lakin Allah sərinliklə yanaşı

toxundurmur») İbrahim – *əleyhissəlam* – oda atıldıqda: «***HƏSBUNƏLLAHU VƏ Nİ'MƏL VƏKİL*** – Allah bizə yetər. O, nə gözəl Vəkildir» deyə buyurur. Eyni sözü Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də (Uhud döyüşündə müşriklər dəstə yığıb gəldikdə münafiqlər): «İnsanlar sizlərə qarşı ordu hazırladılar. Onlardan qorxun» dedilər. Bu zaman onların imanları artdı və onlar: «Allah bizə yetər. O, nə gözəl vəkildir» deyə buyurdular[172]. Daha bir misal olaraq təvəkkülə İbrahim – *əleyhissəlam* – ın yoldaşı Həcəri göstərmək olar. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, İbrahim – *əleyhissəlam* – İsmail – *əleyhissəlam* – ın anası (Həcəri) və hələ beşikdə olan oğlu İsmail – *əleyhissəlam* – ı Kəbəyə gətirir. Onları məscidin üst tərəfində bitən böyük bir ağacın yanında buraxaraq geri dönür. Sonralar orada Zəm-Zəm suyu çıxmışdır. O, günlərdə Məkkədə su olmadığı kimi, heç bir kimsə də yox idi. (İbrahim) Onları orada buraxaraq yanlarında içi xurma ilə dolu bir kisə və bir də su ilə dolu tuluq qoyur. Sonra İbrahim – *əleyhissəlam* – (Şama) qayıtmaq üçün oradan çıxır. İsmail – *əleyhissəlam* – ın anası (Həcər) onun ardınca düşərək: «Ey İbrahim! Bizləri heç bir insan olmayan və heç bir şeyin olmadığı bir vadidə tək buraxıb hara gedirsən!» deyə səslədi. (Həcər) Bu sözləri bir neçə dəfə təkrar etdi. Lakin (İbrahim) ona tərəf dönüb baxmadıqda (Həcər): «Bunu sənə Allahmı əmr etdi!» deyə soruşdu. (İbrahim): «Bəli!» deyə cavab verdi. (Həcər): «Onda O, bizi tək buraxmaz!» deyib geri (İsmail) yanına qayıtdı. İbrahim – *əleyhissəlam* – yoluna davam edərək əs-Səniyyə adlanan bir təpəyə çatdı. (Onlar tərəfindən) gçrülməyən bir hündürlüyə qalxaraq üzünü Kəbəyə tərəf çevirdi və əllərini səmaya qaldıraraq Allaha dua etdi: ***«Ey Rəbbimiz! Mən əhli-əyalımdan bəzisini*** *(İsmaili və anası Həcəri)* ***Sənin Beytul-həramının*** *(Kəbənin)* ***yaxınlığında, əkin bitməz bir vadidə sakin etdim. Ey Rəbbimiz! Onlar*** *(vaxtlı-vaxtında)* ***namaz qılsınlar deyə belə etdim. Elə et ki, insanların bir qisminin qəlbləri onlara meyl etsin. Onlara*** *(bu yerin ağaclarının)* ***meyvələrindən ruzi ver ki,*** *(nemətinə)* ***şükr edə***

---

salamat olmasını da əmr edir. Bəzi rəvayətlərdə gəlir ki, o zaman bütün heyvanlar İbrahim – *əleyhissəlam* – a kömək etmək üçün odun söndürülməsinə çalışırdılar. Yalnız sürünən olan kətənkələdən başqa. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim kərtənkələni bir zərbəyə öldürərsə ona yüz savab, kim ki, iki zərbəyə öldürərsə ona birincinin yarısı qədər, kim də üç zərbəyə öldürərsə ona da ikincinin yarısı qədər savab vardır» Müslim.

[172] Buxari 4563.

bilsinlər!» (İbrahim 37)»[173]. İbn Abbas – *radıyallahu anhu* – bizə Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – dən belə bir hədis nəql etmişdi: «Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurmuşdu: «Mənə bütün ümmətlər göstərildi. Peyğəmbər gördüm ki, ətrafında çox kiçik bir camaat var idi. Peyğəmbər gördüm ki, ətrafında bir və ya iki nəfər var idi. Bir Peyğəmbər də gördüm ki, ətrafında bir nəfər də belə yox idi» deyərkən, mənə üzaqdan bir qaraltı göstərildi. Mən onları ümmətimdən zənn etdim». Mənə: «Bu Musa – *əlehissəlam* – ın qövmüdür» dedilər. Sən üfüqə doğru bax! Mən baxdıqda bir də nə gördüm? Böyük bir qaraltı. Mənə təkrar: «Digər üfüqə doğru bax!» deyildi. Yenə də böyük bir qaraltı gördüm. Mənə: «Bu sənin ümmətindir. Bunlar ilə bərabər yetmiş min nəfər hesabsız və əzabsız olaraq Cənnətə girəcəkdir» deyildi. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – bu xütbəsindən sonra qalxıb evinə girdi. Bunun ardından insanlar, hesabsız və əzabsız olaraq Cənnətə girəcək olan bu kimsələr haqqında müzakirəyə başladılar. Bəzisi: «Şübhəsiz ki, bunlar Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in dost-yoldaşlarıdır». Bəziləri də: «Bəlkə onlar İslamda doğulan və Allaha şərik qoşmayanlardır» dedilər. Bunlardan başqa bəzi fikirlər irəli sürüldü. Bu vaxt Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – onların yanına gəldi və: «Haqqında müzakirə etdiyiniz şey nədir?» deyə buyurdu. Ona məsələni başa saldıqdan sonra Peyğəmbər: «Cənnətə haqq-hesabsız girən möminlər, ovsun oxumazlar və tələb etdirməzlər. Təşəəüm, Tətəyyür etməzlər, dağlamaqla müalicə etmirlər və hər şeydə öz Rəblərinə təvəkkül edərlər» deyə buyurdu[174]. Bu

---

[173] Buxari 3364.

[174] ***OVSUN*** – ərəbcə ***RUQİYYƏ*** Quranı şəfa məqsədilə oxumaqdır. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – ovsun oxumurlar sözünü deməyib. Bu söz unutqanlıq nəticəsində bu hədisə əlavə edilmişdir». Əksinə Ondan ovsun haqqında soruşduqda o, dedi ki: «Sizlərdən kim qardaşına faydalı ola bilərsə qoy bunu etsin» Müslim 2199, «Şirk olmayan ovsunda qorxulu heç nə yoxdur» Müslim 2200, Bundan başqa Cəbrail – *əleyhissəlam* – Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – ovsun oxumuşdur Müslim 2186, Həmçinin də Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – özü səhabələrə ovsun oxuyardı Buxari 10/177, Müslim 2194, Dağlamaqda ovsun kimi icazə verilib. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – Ubey b. Kəbin yanına həkim göndərir ki, onu dağlasın. Çünki damarı kəsilmişdir Müslim 2207, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Şəfa üç şeydədir. Balda, qan almada və odla dağlamaqda. Lakin mən ümmətimə dağlamağı qadağan edirəm. Dağlama xoşuma gəlmir Buxari 10/116, İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Dağlama haqqında hədislər dörd yerə bölünür. 1. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in onu tətbiq etməsi. 2. Onu bəyənməməsi. 3.

vaxt Ukkaşa b. Mihsan ayağa qalxıb: «Mən də onlardan etməsi üçün Allaha dua et» dedim. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sən onlardansan». Onun ardınca başqa birisi qalxıb dedi: «Məni də onlardan etməsi üçün Allah dua et» dedi. Peyğəmbər: «Bu işdə Ukkaşa səndən qabağı düşdü» buyurdu[175]. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in zamanına iki qardaş var idi. Biri davamlı olaraq Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəlir və (ondan elm tələb edir, faydalanırdı). Digəri isə öz işləri ilə məşğul olurdu. İşləri ilə məşğul olan qardaş, qardaşının bu əməlindən (iş ilə məşğul olmamasından) xoşlanmayaraq Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – şikayət etdi. Peyğəmbər: «Bəlkə də onun hörmətinə görə sənə də ruzi verilir»[176].

İSTƏK VƏ NİYYƏTDƏ ŞİRK

İstək və niyyətdə şirkə gəlincə bu sahili olmayan dəniz kimidir. Bu məsələdə şirkdən qurtaran çox az kimsə olur. Əgər bir kimsə əməli ilə Allahdan qeyrisinin razılığını güdərsə və ya niyyət edərsə ki, hər hansı bir şeylə Allahdan qeyrisinə yaxınlaşmaq, Allahdan qeyrisindən mükafat diləyərsə belə bir kimsə niyyətdə, istəkdə Allaha şirk qoşmuşdur. İxlas – insanı sözlərində, əməllərində, niyyətdə və iradədə xalis Allah üçün edir. İbrahim – *əleyhissəlam* - ın hənif dini də elə budur. Bu dindən başqası da qəbul edilmir. Həqiqi din də elə budur. ***«Kim** (axirətdən vaz keçib)*

Bundan imtina edənləri təriфləməsi. 4. Bunu qadağan etməsi. Tətəyyür isə ərəblərdə quş uçuşu ilə səfərlərinin uğurlu olub olmadığına inanırdılar. Bu əməl də şirkin bir növüdür. Cənnətə soğu-sualsız girənlər bu kimi əməllərə deyil yalnız Allaha təvəkkül edərlər. Lakin bu o, demək deyil ki, onlar səbəblərdən götürmürlər. Əksinə səbəblərdən tutaraq təvəkkül edirlər. Vasitələrdən istifadə etmədən təvəkkül zəifləyir. Səbəblərdən istifadə etməyən elə zənn edir ki, təvəkküldə səbəblərdən imtina etmək təvəkkülü gücləndirir. Lakin bu səhf fikirdir. Onda xəstələndikdə də dərman içmə və de ki, mən Allaha təvəkkül edirəm. Çünki Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – də buyurur ki: «Allah müalicəsini göndərmədiyi heç bir xəstəlik göndərməyib» Buxari 10/113, «Hər bir xəstəliyin müalicəsi vardır və əgər dərman və xəstəlik üst-üstə düşərsə Allahın izni ilə sağalma başlayır» Müslim 2204, Usamə b. Şərik deyir ki: «Mən Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in yanında idim Bir qrup bədəvi gələrək dedilər: «Ya Rəsulullah! Biz dərman qəbul edəkmi?». O: «Bəli, qəbul edin. Çünki Allah böyük və qüdrətlidir. Müalicəsini göndərmədiyi heç bir xəstəlik yoxdur, birindən başqa» deyə buyurdu. Onlar: «Bu hansı xəstəlikdirki?» dedilər. O: «Bu qocalıqdır» deyə buyurdu Əhməd 4/278, Əbu Davud 3855, İbn Məcə 3436.

[175] Buxari, Müslim.

[176] Tirmizi 2346.

dünyanı və onun bər-bəzəyini istəyirsə, biz ona əməllərinin əvəzini *(sağlamlıq, sərvət, övlad, gözəl yaşayış)* ***elə dünyada verərik. Onların dünyadakı mükafatları əsla azaldılmaz. Belələrinin axirətdə atəşdən başqa heç bir payı yoxdur. Onların dünyada gördükləri işlər puç olar və bütün əməlləri boşa çıxar».*** *(Hud 15-16).* Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən Qiyamət günü əleyhinə hökm olunan ilk kimsə Allah yolunda (vuruşaraq) şəhid olmuş bir kimsədir. O, Allahın hüzuruna gətirilir. Allah da ona vermiş olduğu nemətləri xatırladır. O, da onları etiraf etdiyini bildirdikdən sonra (Allah): «Bu verdiyim nemətlərin əvəzində sən nə əməl etdin?» deyə buyurur. (Şəhid): «Mən Sənin yolunda vuruşdum və şəhid oldum!» deyə cavab verir. (Allah): «Sən yalan söylədin! Çünki sənə (sən) cəsursan desinlər deyə vuruşdun və (onlar da) sənin haqqında belə demişlər!» deyə buyurur. Sonra əmr verilir və o, kimsə üzü üstə sürüklənərək Cəhənnəmə atılır». (İlk sorğuya çəkilənlərdən biri də) Elm öyrənmiş, öyrəndiyini başqalarına öyrətmiş və Quran oxuyan bir kimsədir ki, Allahın hüzuruna gətrilir. Allah da ona vermiş olduğu nemətləri xatırladır. O, da onları etiraf etdiyini bildirdikdən sonra (Allah): «Bu verdiyim nemətlərin əvəzində sən nə əməl etdin?» deyə buyurur. (Alim): «Elm öyrəndim, öyrəndiyim (elmi) başqalarına öyrətdim və Sənin rizan üçün Quran oxudum!» deyə cavab verir. (Allah): «Sən yalan söylədin! Çünki sənə (sən) alimsən desinlər deyə elm öyrəndin, gözəl qiraətçisən desinlər deyə Quran oxudun və sənin haqqında da bunlar söylənildi!» deyə buyurur. Sonra əmr verilir və o, kimsə üzü üstə sürüklənərək Cəhənnəmə atılır». (Sorğuya çəkilənlər-dən biri də) Allahın var-dövlət verdiyi və hər cür sərvət ehsan buyurduğu bir kimsədir ki, Allahın hüzuruna gətrilir. Allah ona da vermiş olduğu nemətləri xatırladır. O, da onları etiraf etdiyini bildirdikdən sonra (Allah): «Bu verdiyim nemətlərin əvəzində sən nə əməl etdin?» deyə buyurur. (Varlı): «Xərclənilməsini sevdiyin elə bir yol yoxdur ki, mən o, yolların hamısında Sənin rizan üçün (malımı) sərf etməyim!» deyə cavab verir. (Allah): «Sən yalan söylədin! Çünki sənə (sən) mərhəmətlisən desinlər deyə sərf etdin və sənin haqqında da bunlar söylənildi!» deyə buyurar. Sonra əmr verilir və o, kimsə üzü üstə sürüklənərək Cəhənnəmə atılır»[177].

ALLAHDAN QEYRİSİNƏ QURBAN KƏSİLMƏZ

ZƏBH – müəyyən bir şəkildə qan axıdmaq məqsədiylə canın çıxması deməkdir. Bu da bir neçə şəkldə olur.

---

[177] Müslim 1905.

1. Allahın adı ilə, təzim olaraq, onun önündə zəlil olaraq və Ona yaxınlaşmaq məqsədilə ibadət olaraq kəsilən heyvan. Belə bir ibadət uca Allahın buyurduğu şəkildə sadəcə Allah üçün edilir. ***«Öz Rəbbinə namaz qıl və qurban kəs!».*** *(əl-Kövsər 2). «(Ya Muhəmmədə!)* ***De ki: «Mənim namazım da, həyatım da, ölümüm də aləmlərin Rəbbi olan, heç bir şəriki olmayan Allaha məxsusdur. Mənə ilk müsəlman kimi bu əmr olunmuşdur!».*** *(əl-Ənam 162-163).*

2. Bu şəkildə Allahdan qeyrisi üçün edilərsə böyük bir şirkdir. Burada diqqət yetiriləsi bir məsələ də vardır ki: Kimin üçün kəsirsən? Kimin adı ilə kəsirsən? Görürsən ki, kəsən insan Allahın adı ilə «***Bismilləh***» deyərək kəsir. Lakin kəsdiyi kimsə övliya, seyyid və ya hər hansısa böyük bir şəxsin qarşısında edir bunu. Bu da Rububiyyətdə şirk, onun adına kəsərsə bu da Uluhiyyətdə şirk sayılır. ***«Müşriklər Allah üçün Onun yaratdığı əkinlərdən və davarlardan pay ayırıb öz batil imanlarına görə: «Bu Allahın və bu da Allaha şərik qoşduğumuz bütlərin – dedilər. Onların bütləri üçün ayrılmış hissə Allaha çatmaz, Allah üçün ayrılmış hissə isə bütlərə çatardı. Onların verdikləri hökm necə də pisdir».*** *(əl-Ənam 136).* ***«Üstündə Allahın adı çəkilməmiş heyvanların ətindən yeməyin».*** *(əl-Ənam 121).* Amir b. Vəsilə deyir ki: «Bir dəfə mən Əli b. Əbu Talib - *radıyallahu anhu* – nun yanında idim. Bir kişi onun yanına gələrək soruşdu: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – sənə sirr olaraq heç nə deməyib?». Əli - *radıyallahu anhu* – qəzəblənərək dedi: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – gizli olaraq mənə heç bir şey deməyib. Yalnız bu dörd şeydən başqa». Kişi: «Ey əmirəlmöminin onlar nədir?» deyə soruşdu. Əli: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahdan qeyrisinə qurban kəsənə Allah lənət etsin»[178]. Tariq b. Şihabın - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bir kişi bir milçəyə görə Cənnətə, başqa bir kişi isə bir milçəyə görə Cəhənnəmə düşdü». Səhabələr: «Ey Allahın Rəsulu! Bu necə ola bilər?» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «İki nəfər bütə sitayiş edən bir tayfanın yanından keçirdi. Onlar heç kimə həmən bütə qurban kəsməmiş oradan keçməyə icazə vermirdilər. Bütpərəstlər həmin iki nəfərdən birinə dedilər: «Qurban kəs!». O, kimsə: «Mənim qurban etməyə heç nəyim yoxdur» dedi. Onlar: «Heç olmasa bir milçək qurban et!» dedilər. O, da miçəyi bütə qurban etdi və ona yoluna davam etməyə icazə verdilər və o. kimsə Cəhənnəmə düşdü. Bütpərətlər ikinci kişiyə dedilər:

[178] Müslim 1978, İmam Nəvəvi «Şərh səhih Muslim» 13/150.

«Qurban kəs!». O: «Mən hələ Allahdan başqa heç kimə qurban kəsməmişəm» dedi. Onun boynunu vurdular və Cənnətə daxil oldu»[179].

3. ***Zəbh*** – bəzən müsafirə ikram olaraq, toy məclislərində və övlad olduqda kəsilə bilər. Salman b. Amir əd-Dabbi - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Yeni doğulan oğlan uşağı üçün qurban kəsmək lazımdır (Əqiq)»[180]

4. Ətini yemək məqsədilə və ya ticarətini etmək və s. buna bənzər məqsədlərlə kəsmək. Bu da mübah olan bir kəsməkdir. ***«Məgər Bizim öz əllərimizlə onlar üçün davarlar yaratdığımızı və özlərinin də onlara sahib olduqlarını görmürlərmi? Bu davarları onların ixttiyarına verdik. Onlardan mindikləri də var, ətini yedikləri də. Onların o, heyvanlarda*** *(başqa-başqa)* ***mənfəətləri və içəcək südləri də var. Hələ də şükr etməzlərmi?».*** *(Yasin 71-73).* ***«Orada heç vaxt namaz qılma. İlk gündən binası təqva üzərində qurulmuş məscid namaz qılınmağına daha layiqdir. Orada paklanmağı sevən insanlar vardır. Allah pak olanları sevər».*** *(ət-Tövbə 108)*[181]. Sabit b. Dəhhaq - *radıyallahu anhu* – rəvayət

---

[179] Əhməd «Zuhd» səh. 15. Zəif hədis.

[180] Buxari 5472. Oğlan uşağı üçün iki, qız uşağı üçün isə bir qurban kəsilir.

[181] İbn Kəsir – *rahmətullahi aleyhi* – bu ayə barəsində deyir ki: «Allah Rəsulu Mədinəyə gəlməzdən əvvəl orada cahillik dövründə xristianlığı qəbul etmiş Əbu Amir ər-Rahib adlı bir nəfər yaşayırdı. Allah Rəsulu Mədinəyə gəldikdən sonra və Bədrdə İslamın zəfərindən və müsəlmanların sayı artdıqdan sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onu İslama dəvət etdi. Lakin o, qəbul etməyib Məkkəyə, sonra isə Herakla qaçdı və oranın sakinlərini müsəlmanlara qarşı müharibəyə çağırdı. Sakinlər söz verdilər və o, orada qaldı. Sonra tayfasından bir dəstə adama yazaraq bildirdi ki, ordu ilə gəlib Muhəmmədi öz işindən döndərcəkdir. O, onlara özü üçün müşahidə məntəqəsi olan qala tikməyi əmr etdi. Bu məqsədlə Quba məscidinin yanında məscid tikməyə başladılar. Onu qaytardıqda Allah Rəsulundan orada namaz qılmağı xahiş etdilər. Peyğəmbər: «Əgər Allah istəsə qayıdanda orada namaz qılarıq, axı biz səfərə çıxırıq». Tabukdan dönərkən Mədinəyə yarım günlük yol qalmışdı, onun yanına Cəbrail – *əleyhissəlam* - küfr və müsəlmanlar arasında bölgü salmaq niyyətilə tikilmiş «Zərər məscidi» əd-Dirar haqda xəbər gətirdi. Allah Rəsulu Mədinəyə çatmazdan əvvə oranı yerlə-yeksan etmək üçün adamlar göndərdi. ***«Zərər vurmaq, küfr etmək, möminlər arasına təfriqə salmaq məqsədilə əvvəllər Allaha və Onun Peyğəmbərinə qarşı müharibə edən kimsədən göz-qulaq olmaq üçün məscid düzəldən və: Biz*** *(bununla)* ***yaxşılıqdan başqa bir şey istəmədik – deyə and içənlərin, həqiqətən yalançı olmaları barədə Allah özü şahidlik edəcəkdir».*** *(ət-Tövbə 107).* Allah bu cür məascidlərdə namaz qılmağı qadağan etdi. Sonra Peyğəmbərə ilk günlərindən Allah xofuna əsaslanan İslam və onun tərafdarları üçün olan Quba məscidində namaz qılmağı buyurdu: «Quba məscidində (iki

edir ki, bir nəfər Buvanə adlanan yerdə dəvəni qurban kəsməyi nəzir etmişdi və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in bu haqda fikirini soruşduqda o buyurdu: «Orada cahiliyyə dövründə insanların ibadət etdiyi büt olubmu?». O, kimsə: «Yox» olmayıb. Peyğəmbər: «Orada müşriklərin

---

rükət) namaz ümrəyə bərabərdir» İbn Məcə 1411, Tirmizi 324, Nəsəi 2/72, əhməd 3/487. İbn Abbas, Urva, Atiyy, əş-Şabi, əl-Həsən (Allah onlardan razı olsun) və başqaları bu ayədə Quba məscidi haqda söhbət getdiyini deyirdilər. Əbu Səid rəvayət edir ki: «Bir gün ilk gündən Allah xofuna əsaslanan məscid haqda mübahisə edirdilər». Biri: «Bu Quba məscididir» deyirdi. Digəri: «Bu Allah Rəsulunun məscididir» deyirdi. Onların mübahisəsini eşidən Allah Rəsulu buyurdu: «Bu mənim məscidimdir» Müslim 1398, Əhməd 3/8, Tirmizi 3098. Bu ayədən aydın olur ki, Allaha itaətsizliyə əsaslanan məscidlərdə namaz qılmaq və ya başqa ibadətləri keçirmək olmaz. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Müsəlman alimləri məzarlar üzərində məscidlər tikməyi qadağan ediblər. Məzarlara and verməyə, məzarlara hədiyyə aparmağı, pul verməyi, heyvan kəsməyi qadağan ediblər. Bütün bu əhdlər günahdır. Həmçinin də heç bir sələf alimi demir ki, məzarlarda namaz qılmaq, dua oxumaq, qurban kəsmək başqa yerlərdən daha yaxşıdır». Şeyx Abdul Aziz b. Baz – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Məsciddə məzar varsa, məzar namaz qılanların arxasında, qarşısında, sağında və ya solunda olmasından aslı olmayaraq orada namaz qılmaq düzgün deyildir». İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Heç bir məsciddə ölünün dəfn edilməsi doğru deyildir. Əgər məscid dəfndən öncə salınıbsa ya qəbir yerlə bir edilir, ya da ölü oradan çıxardılaraq başqa yerə basdırılır. Məscid qəbirdən sonra inşa edilmişsə ya məscid qaldırılır, ya da qəbir qaldırılır. Çünki qəbir üzərindəki məsciddə nə fərz, nə də nafilə qılınır. Bu qadağan edilmişdir» əl-Fətava 1/107,192. İmam Əhməd – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: Cənazə namazları xaric qəbirlər arasında namaz qılınmaz». Nəfi deyir ki: Aişə ilə Ummu Sələmə - *radıyallahu anhə* – nin cənazə namazlarını Bəqinin ortasında qıldıq. O, gün imam Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – idi. İbn Ömər də orada idi» İbn Rəcəb «Fəthul Bəri» Bax: «əl-Kəvəkibud Dərari» 65/81/1-2, AbdurRazzaq «Musənnəf» 1/407/1594, Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bir qəbr üzərinə (cənazə) namazı qıldı». Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir zənci qadın məscidi süpürürdü. Bir gün Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onu görmədi. Və nə oldu? deyə soruşdu. Səhabələr: «O, öldü» deyə cavab verdi. Peyğəmbər: «Mənə xəbər vermək lazım deyildi?» deyə buyurdu. Peyğəmbər: «Qəbrini mənə göstərin». Qəbr ona göstərildikdə o, da bu qadının qəbri üzərində (cənazə) namaz qıldı və: «Bu qəbrlərin içi zülmətlə doludur. Allah qıldığım namazla oranı işıqlandırır» deyə buyurdu. Müslim 955, Müslim 956, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah Yəhudilərə lənət etsin. Onlar Peyğəmbərlərinin qəbrlərini məscid halına gətirdilər» Buxari 2/422, Müslim, Əbu Davud 2/71, Əhməd 2/284,366,453,518, Əbu Yala «Musnəd».

hansısa bayramı keçrilibmi?». Adam: «Yox, keçrilməyib» dedi. Bu zaman Peyğəmbər: «Əhdinə əməl et. Allaha asiliklə əlaqəsi olsa, həmçinin Adəm övladının malik olmadığı halda əhdini yerinə yetirmək olmaz»[182].

ALLAHDAN QEYRİSİNƏ NƏZİR VERİLMƏZ

«(Allah yolunda) ***xərclədiyiniz və nəzir etdiyiniz hər hansı şeyi şübhəsiz ki, Allah bilir, lakin*** *(xəsislik göstərib)* ***özlərinə zülm edənlərin*** *(Qiyamət günü)* ***heç bir köməyi olmaz».*** *(əl-Bəqərə 270). «(Ya Muhəmməd!)* ***İmranın zövcəsinin: «Ey Rəbbim, bətnimdəkini sənə xidmətçi olmaq üçün nəzir edirəm. Bu nəziri məndən qəbul et! Əlbəttə sən eşidən və bilənsən! - dediyini xatırla!».*** *(Ali İmran 35).* ***«Sonra həcc əməllərini yerinə yetirsinlər, nəzirlərini versinlər və qədim evin*** *(Kəbənin)* ***başına dolansınlar».*** *(əl-Həcc 29).* ***«Onlar*** *(Allahdan*

---

[182] Əbu Davud 13313. Əgər müsəlman Allah tərəfindən qadağan olunan bir işi görməyi niyyət edibsə onu etməməlidir. Bü cür əhdin başqa bir şeylə əvəz edilməsi haqda fikirlər müxtəlifdir. İbn Məsud, İbn Abbas, Əbu Hənifə (Allah onlardan razı qalsın) və başqaları deyirlər ki, onun kəffarəsi vacibdir. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allaha itaət etməyi nəzir edən Ona itaət etsin, Ona itaət etməməyi (asi olmağı) nəzir edən isə Ona itaətsizlik etməməlidir (asi olmamalıdır)» Buxari 11/504,508, Əhməd 6/36, Əbu Davud 3289, Tirmizi 1526, Nəsəi 7/17, İbn Məcə 2126. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allaha itaətsizlikdə nəzir yoxdur, onun kəffarəsi isə andın kəffarəsi kimidir» Əbu Davud 3290, Tirmizi 1254, İbn Məcə 2135, Nəsəi 7/26-27, Əhməd 6/247. İmam Şafii, əş-Şabi (Allah onlardan razı olsun) və başqaları deyirlər ki, bu cür nəzirin kəffarəsi tələb edilmir. Həmçinin də qəzəbli olarkən verilən əhdləri (nəziri) yerinə yetirmək olmaz. Boşanmaq üçün and içmisənsə və s. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəzəbli ikən verilən nəzir yoxdur, onun kəffarəsi isə andın kəffarəsi kimidir» Əhməd 4/439, Nəsai 7/28,29. Həmçinin insan əlində olmayan bir şeylə niyyət etməməlidir. Məs: Allah mənim xəstəmi sağaltsa filankəsin qulunu azad edərəm. Bir qadın Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək dedi: «Ya Rəsulullah! Mən nəzir etmişəm ki, sənin başının üstündə qaval çalım». Peyğəmbər: «Nəzirini yerinə yetir» Əbu Davud 3312, Əhməd 5/353. Şeyx Useymin – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «İnsanın özünü hər hansı bir şey ilə və ya vacib olmayan bir itaət ilə yükümlü etməsi mənasına gələn nəzir məkruhdur. Bəzi elm adamları bunu haram da qəbul etmişlər. Çünki Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – nəzir etməyi qadağan etmiş və buyurmuşdu: «O, ayrıca bir xeyir gətirməz, sadəcə onun vasitəsilə simic bir kimsədən bir şeylər çıxardılır». Lakin insan Allaha itaət etmək üçün nəzir edirsə onu yerinə yetirməsi vacibdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim Allaha itaət etməyi nəzir edərsə Ona itaət etsin» Buxari.

qorxanlar) ***elə kimsələrdir ki, verdikləri nəziri yerinə yetirər və dəhşətli gündən*** *(Qiyamət günündən)* ***qorxarlar».*** *(əd-Dəhr 7).* ***«Müşriklər Allah üçün Onun yaratdığı əkinlərdən və davarlardan pay ayırıb öz batil imanlarına görə: «Bu Allahın və bu da Allaha şərik qoşduğumuz bütlərin – dedilər. Onların bütləri üçün ayrılmış hissə Allaha çatmaz, Allah üçün ayrılmış hissə isə bütlərə çatardı. Onların verdikləri hökm necə də pisdir».*** *(əl-Ənam 136).* ***«Müşriklər onlara verdiyimiz ruzidən heç bir şey bilməyən, anlamayan bütlərə pay aparırlar. Allaha and olsun ki, yaxdığınız iftiralara görə sorğu-sual ediləcəksiniz».*** *(ən-Nəhl 56).* Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allaha itaət etməyi nəzir edən Ona itaət etsin, Ona itaət etməməyi (asi olmağı) nəzir edən isə Ona itaətsizlik etməməlidir (asi olmamalıdır)»[183]. Allahdan qeyrisinə qurban kəsmək, nəzir demək böyük şirkdir. Bu şirk insanı İslam dairəsindən çıxardaraq əbədi olaraq cəhənnəmə vasil edir. Bu kimi şeylərdə məqsəd müqəddəs saydıqları insanların məzarlarını ucaltmaq, onların aləmdə hansısa bir gücə sahib olmalarına, bədbəxçiliyi, sıxıntıları qaldırmaqlarına inanmalarından yaranan bir şeydir. Bu məqsədlə də görürsən ki, onların məzarlarına yetişmək üçün üzün bir yolu piyada getməyi nəzir edirlər, salehlərin əl sürtdükləri daşlara, ağaclara əl sürtmələrini, onların gəzdikləri, ayaq basdıqları yerləri qarış-qarış gəzməyi nəzir edirlər. Orada edilən ibadətləri məscidlərdə edilən ibadətlərdən daha üstün sayırlar.

NƏZİR - bir şeyi öz nəfsinə vacib etmək deməkdir. ***«Sizi tək bir nəfərdən*** *(Adəmdən)* ***xəlq edən və onunla ünsiyyət etmək üçün özündən zövcəsini*** *(Həvvanı)* ***yaradan Odur. Adəm zövcəsi ilə yaxınlıq etdikdə o,*** *(Həvva)* ***yüngül bir yüklə yükləndi*** *(hamilə oldu)* ***və*** *(bir müddət)* ***həmin yükü daşıdı. Həvva ağırlaşdığı vaxt onların hər ikisi Allaha dua edib: Əgər bizə saleh bir uşaq versən*** *(bu nemətə görə Sənə)* ***şükr edənlərdən olarıq! – dedi. Allah onlara saleh verdikdə özlərinə verdiyi*** *(uşağın adı)* ***ilə əlaqədar Allaha bir para şəriklər qoşmağa başladılar. Allah isə Ona qoşulan şəriklərdən ucadır!».*** *(əl-Əraf 189,190)* [184] . İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Nəzir səbəbilə simic bir kimsədən mal çıxarılır»[185].

---

[183] Buxari 11/504,508, Əhməd 6/36, Əbu Davud 3289, Tirmizi 1526, Nəsəi 7/17, İbn Məcə 2126.

[184] Bu ayəyə əsasən bəzi alimlər bu şəkildə nəzir deməyi haram görürlər. Nəzir Allah ilə də bağlı ola bilər, insan ilə də: Allah ilə bağlı nəzir adlanır, insan ilə bağlı olan isə əhd adlanır.

[185] Müslim 1639.

Ukbə b. Amr – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Nəzirin kəffarəsi andın kəffarəsidir»[186]. Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Mən Ya Rəsulullah! Mən cahiliyyədə Məsidul həramın içində bir gecə etiqaf etməyi nəzir etmişdim» dedim. Peyğəmbər: «Nəzirini yerinə yetir» deyə buyurdu[187]. Ənəs – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – iki oğlunun arasında zorla yeriyən bir qoca kişini gördü və: «Bunun halı nədir?» deyə buyurdu. Oğullar: «(Atamız) yeriyərək Kəbəyə getməyi nəzir etmişdir» dedilər. Peyğəmbər: «Allah bu qocanın öz nəfsinə zülm edərək etdiyi ibadətdən uzaqdır» deyib miniyinə minməsini əmr etdi»[188]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – xütbə verirdi. Bu vaxt bir nəfərin ayaq üstə olduğunu gördü və kim olduğunu soruşdu. Səhabələr: «Əbu İsraildir. O, günəş altında ayaq üstə durmağı, kögəyə keçməməyi, danışmamağı və oruc tutmağı nəzir etmişdir». Peyğəmbər: «Ona deyin ki, danışsın, kögəyə keçsin və otursun. Lakin orucunu isə tamamlasın» deyə buyurdu[189].

İTAƏTDƏ ŞİRK

Kim Allahın halal etdiyini haram etməkdə, haram etdiyini də halal etməkdə alimlərə və başçılara tabe olarsa artıq onları özünə tanrı seçmiş olar. ***«Ey iman gətirənlər! Allaha itaət edin, Peyğəmbərinə itaət edin və özünüzdən olan ixtiyar sahiblərinə. Əgər bir iş barəsində mübahisə etsəniz Allaha və Qiyamət gününə inanırsınızsa onu Allaha və Peyğəmbərə həvalə edin! Bu daha xeyirli və nəticə etibarilə daha yaxşıdır».*** *(ən-Nisa 59).* Şəukani – *rahmətullahi aleyhi* – bu ayənin təfsirində deyir ki: «Cabir b. Abdullah - *radıyallahu anhu* –, Mucahid – *rahmətullahi aleyhi* – deyirlər ki, əmr sahibləri alimlərdir». Qatadə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki, onlar fiqh və elm sahibləridir». Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Onlar əmrlərdir». Daha doğru olan odur ayə hər ikisinə də aiddir». Allah – *subhənəhu və təalə* – buyurur ki, Allaha itaət edin, Peyğəmbərinə itaət edin və əmr sahiblərinə. Çünki Allaha və Peyğəmbərinə itaət etmək vacibdir. Əmr sahiblərinə gəlincə isə yalnız Allaha itaət olunan şeylərdə itaət olunur, asi olunan şeylərdə isə itaət olunmur. İbn Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Müsəlman bir kimsə (Allaha)

---

[186] Müslim 1645.
[187] Müslim 1656.
[188] Müslim 1642.
[189] Buxari.

asiliklə əmr olunmadığı müddətdə idarəçilərini dinləyib itaət etməsi vacibdir. İstər sevdiyi bir (iş, əməl) olsun, istərsə də sevmədiyi bir (iş, əməl) olsun. (Allaha) asiliklə əmr olunduğu vaxt isə nə dinləmək, nə də itaət vardır» [190].

Adiy b. Hatim - *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Mən Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in bu ayəni belə oxuduğunu eşitdim: ***«Onlar Allahı qoyub öz alimlərini və rahiblərini, Məryəm oğlu Məsihi özlərinə tanrı etdilər. Halbuki onlara ancaq bir olan Allaha ibadət etmək əmr olunmuşdur. Ondan başqa heç bir tanrı yoxdur».*** *(ət-Tövbə 31).* Mən: «Onlar, onlara (alim və rahiblərə) ibadət etmədilər». O: «Məgər onlar Allahın halallarını haram edəndə onlarla birlikdə haram hesab edən, haramlarını halal edəndə onlarla birlikdə haram hesab etmirlərmi?» deyə buyurdu. Mən: «Bəli» bu belədir. Peyğəmbər: «Bu da onlara ibadət etmək deməkdir» deyə buyurdu[191]. ***«Onun əmrinə qarşı çıxanları başlarına gələcək bir bəladan, yaxud da düçar olacaqları bir əzabdan qorxsunlar»*** *(ən-Nur 63).* İmam Əhməd – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «Bu bəlanın nə olduğunu bilirsiniz? Bəla – şirkdir. Çünkü bir kimsə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in sözlərindən bəzilərini rədd edəcək olursa, qəlbinə bir miqdar azmaq düşər və sonda da məhv olar»[192].

Şeyx Useymin – *rahmətullahi aleyhi* – alimlərə və başçılara şəriətə müxalif olan (asilik, haramda) itaət edən insanları üç qismə bölmüşdür.

1. İtaət edir və onların dediklərini Allahın buyurduqlarından üstün tutur. Bu kimi kimsələr kafirdirlər. 2. Onlar Allahın hökmü ilə razıdırlar və təsdiq də edirlər ki, Allahın hökmü daha üstündür və insanların mənafeyi üçün bu daha münasibdir. Lakin nəfsinə, şeytani vəsvəsələrə uyaraq Allaha asi olmaqda həmən bəndələrə tabe olur. Bu kimi kimsələr fasiqlərdir. 3. Cahillikləri üzündən tabe olurlar. Elə bilirlər ki, Allahın əmri elə budur. Bilmirlər ki, bu qadağan olumuş əməllərdir. Bunlar özləri də iki qrupa bölünürlər: 1) Haqqı öyrənə bildikləri halda öyrənməyərək bir başa o, kimsələrə tabe olurlar. Bu kimi kimsələr günahkarlardır. 2) Onların heç bir öyrənmək imkanları yoxdur. Bilmədən tabe olurlar.

ALLAHIN HÖKMÜ İLƏ HÖKM VERMƏK - «Allahın Nazil etdiyi ilə hökm etməyənlər əlbəttə kafirdirlər». *(əl-Maidə 44).* ***«Allahın nazil etdiyi ilə hökm etməyənlər əlbəttə zalimdirlər».*** *(əl-Maidə 45).* ***«Allahın nazil etdiyi ilə hökm etməyənlər əlbəttə fasiqdirlər».*** *(əl-Maidə 47).* Allah bu ayədə hökm verənləri üç sinifə böldü. Bəzi alimlər qeyd edirlər ki, bu

---

[190] Buxari 7144, Müslim 1839.
[191] Tirmizi 3094, Suyuti «Durrul Mənsur» 3/230, İbn Cərir 16631.
[192] Şeyx Useymin «Üç əsas» şərhi.

üç vəsf bir adamın vəsfidir. İkinci qrup alimlər isə qeyd edirlər ki, bu üç vəsf üç sinif insanın vəsfidir və ən səhih rəy də elə budur. İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* – «Namazı tərk edənin hökmü» adlı əsərində qeyd edir ki: «Burada küfrün altında bir küfr, münafiqliyin altında bir münafiqlik, şirkin altında bir şirk, fasiqliyin altında bir fasiqlik və zülmün altında bir zülm də vardır. Sufyan b. Uyeynə, Hişam b. Huceyrdən, o da Tavusdan, o da İbn Abbas – *radıyallahu anhum* – dan: ***«Kim Allahın nazil etdiyi ilə hökm etməzsə həqiqətən onlar kafirlərdir»*** ayəsi haqqında belə dediyi rəvayət edilir: «Bu onların inandıqları (bildikləri) küfr deyildir». AbdurRazzaq – *rahmətullahi aleyhi* –dedi: «Bizə Mamər, ona da Tavus, ona da babasından xəbər verdi ki: «İbn Abbas: ***«Kim Allahın nazil etdiyi ilə hökm etməzsə həqiqətən onlar kafirlərdir»*** ayəsi haqqında soruşuldu. O, belə dedi: «O, bununla kafir olur. Lakin Allahı, mələkləri, kitabları və Peyğəmbərləri inkar edən bir kafir kimi deyildir. Yenə ondan gələn başqa bir rəvayətdə: «Bu dindən çıxaran bir küfr deyildir». ***«Allahın nazil etdiyi*** *(kitab və şəriət)* ***ilə hökm etməyənlər, əlbəttə kafirlərdir».*** *(əl-Maidə 44).* Muhəmməd əl-Əmin əş-Şingiti – *rahmətullahi aleyhi* – «Ədvaul Bəyan» adlı təfsirində qeyd edir ki: «Alimlər bu ayənin müsəlmanlara yoxsa kafirlərə aid olmasında ixtilaf etmişlər. Əş-Şəbidən bir dəfə onun müsəlmanlara, başqa bir dəfə isə kafirlərə aid olduğu rəvayət edilmişdir. Həmçinin Tavusdan rəvayət edilmişdir ki, ayə müsəlmanlara aiddir və ayədəki küfrdən məqsəd (insanı kafir edən, İslamdan çıxaran) küfrdən qeyri küfrdür. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Sizin (müsəlmanı dindən çıxaran) küfr deyildir»[193]. Vəki, Sufyandan, o da İbn Curəycdən, o da Ata – *radıyallahu anhum* – dan belə dediyi rəvayət edilir: «Küfrün altında bir küfr, zülmün altında bir zülm və fasiqliyin altında bir fasiqlik vardır. Allah Təalənin nazil etdiyi şeydən başqası ilə hökm edəni kafir olaraq isimləndirmişdir və peyğəmbərlərinə nazil etdiyi şeyləri bilə-bilə inkar edəni də kafir olaraq isimləndirmişdi. Kafirlərin hamısı eyni səviyyədə deyildir. ***«Kafirlər zalimlərdir»*** *(əl-Bəqərə 254).* Ayəsində olduğu kimi kafirləri zalım deyə isimləndirmişdir. Nigahda, Talaqda, ricatta və hululda Allahın qoyduğu sərhədləri aşanları da zalım deyə isimləndirmişdir. ***«Bu Allahın hüdudlarıdır*** *(hökmləridir).* ***Allahın müəyyən etdiyi hüdudları aşan kimsə özünə zülm etmiş olar»*** *(ət-Talaq 1).* Allahın Peyğəmbəri Yunus – *əleyhissəlam* - belə deyir: ***«Pərvərdigara! Səndən başqa heç bir tanrı yoxdur. Sən pak və müqəddəssən! Mən isə həqiqətən zalimlərdən olmuşam» deyib dua***

[193] Təfsir ət-Təbəri 4/592, Təfsir İbn Kəsir 2/84.

etmişdi» *(əl-Ənbiya 87).* Allah dostu Adəm – *əleyhissəlam* - belə dedi: ***«Adəm və Həvva: «Ey Rəbbimiz! Biz özümüzə zülm etdik»*** *(əl-Əraf 23).* Allahın kəlimi Musa – *əleyhissəlam* - belə dedi: ***«Ey Rəbbim! Şübhəsiz ki, mən özüm-özümə zülm etdim»*** *(əl-Qəsəs 16).*

Bu zülm küfr mənasında olan zülm deyildir. Allah fasiqi də kafir deyə isimləndirmişdir. Allah ayədə buyurur: ***«Allah bu məsəllə bir çoxlarını*** *(fasiqləri)* ***düz yoldan azdırır, bir çoxlarını isə doğru yola aparır. O, kəslər ki, Allahla əhd bağladıqdan sonra onu pozarlar»*** *(əl-Bəqərə 26-27).* *«(Ya Muhəmməd!)* ***Biz sənə açıq-aydın dəlillər göndərdik, onları yalnız fasiqlər inkar edərlər»*** *(əl-Bəqərə 99).* Bu kimi ayələr Qurani-Kərimdə çoxdur. Allah mömini də fasiq olaraq isimləndirir. Allah ayədə buyurur: ***«Ey iman gətirənlər! Əgər bir fasiq sizə pis bir xəbər gətirsə, dərhal onun doğruluğunu yoxlayın, yoxsa bilmədən bir qövmə pislik edər, sonra da etdiyinizə peşman olarsınız»*** *(əl-Hucurat 4).* Bu ayə əl-Həkəm b. Əbil As haqqında nazil olmuşdur[194]. Burada olan fasiq (kafir) mənasında olan fasiq kimi deyildir. Allah buyurur: ***«İsmətli qadınlara zina isnad edib, sonra dörd şahid gətirə bilməyən şəxslərə səksən çubuq vurun və onların şəhadətini heç vaxt qəbul etməyin. Onlar sözsüz ki, əsl fasiqlərdir»*** *(ən-Nur 4).* Allah iblis haqqında buyurur: ***«O, öz Rəbbinin əmrindən çıxdı*** *(fasiq oldu)****»*** *(əl-Kəhf 50).* Başqa bir ayədə buyurur: ***«Həmin aylarda həcc ziyarəti vacib olan şəxsə həcdə olarkən qadınla yaxınlıq, söyüş söyüb pis sözlər danışmaq*** *(fasiqlik etmək),* ***dava-dalaş etmək yaraşmaz»*** *(əl-Bəqərə 197).* Bu ayədə fasiqlik (küfr mənasında) olan fasiqlik kimi deyildir. İki növlü küfr, iki növlü zülm və iki növlü fasiqlik vardır. Cəhalət (bilməməzlik) də iki növlüdür. Bunlardan birisi küfr cəhalətdir ki, ayədə Allah bu haqda buyurur: ***«Sən bağışlama yolunu tut, yaxşı işlər görməyi əmr et və cahillərdən üz döndər»*** *(əl-Əraf 199).* Digəri isə küfr olmayan cəhalətdir ki, bu haqda Allah buyurur: ***«Allah yanında yalnız o, kəslərin tövbəsi qəbul olunar ki, onlar nadanlıq ucundan*** *(bilmədən)* ***pis bir iş gördükdən sonra dərhal tövbə edərlər»*** *(ən-Nisa 17).* Şirk də iki növlüdür. Biri dindən çıxaran şirkdir ki, ən böyük şirk budur. Digəri dindən çıxarmayan şirkdir, bu isə kiçikdir və riya kimi əməli şirkdir. Allah böyük şirk haqqında buyurur: ***«Allaha şərik qoşana Allah şübhəsiz ki, Cənnəti haram edər. Onun düşəcəyi yer Cəhənnəmdir»*** *(əl-Maidə 72).* ***«Allaha şərik qoşan kimsə göydən düşən, quşların onu sürətlə alıb apardığı, yaxud küləyin sovurub uzaqlara***

[194] Bu əsəri Suyuti «Əsbabun-Nuzul» 180 isimli kitabında əl-Vəlid b. Ukbə haqqında nazil olunduğunu zikr etmişdir. Heysəmi «Məcmuul Zəvaid» 7,109, Əhməd və Təbərani.

atdığı bir şeyə bənzər» *(əl-Həcc 31).* Riya şirki haqqında Allah buyurur: ***«Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına ümid bəsləyirsə yaxşı iş görsın və Rəbbinə etdiyi ibadətdə heç kəsi şərik qoşmasın»*** *(əl-Kəhf 110).*

NƏ VAXT İNSAN ALLAHIN HÖMKÜ İLƏ HÖKM VERMƏZSƏ KAFİR SAYILIR? 1. Əgər Allahın hökmündən başqa hökmlə hökm verməyi qanuni görərsə artıq kafir olur. 2. Allahdan qeyrisinin hökmünü üstün sayarsa kafir sayılır. ***«Onlar cahiliyyət dövrünün hökmünümü istəyirlər? Tam qənaət sahibi olan camaat üçün Allahdan daha yaxşı hökm verə bilən kimdir».*** *(əl-Maidə 50).* 3. Allahın hökmü ilə Allahdan qeyrisinin hökmünü eyni sayarsa kafir sayılır.

NƏ VAXT İNSAN ALLAHIN HÖKMÜ İLƏ HÖKM VERMƏZSƏ ZALIM SAYILIR? 1. Onlar etiqad edirlər ki, Allahın hökmü daha yaxşıdır. Bunu tətbiq etmək daha vacibdir. Lakin hökm verdiyi şəxsdən xoşu gəldiyi üçün, qohumu olduğu üçün və ya hökm verdiyi insana nifrət etdiyi üçün Allahın hökmü ilə hökm vermir. Məs: İki nəfər hakimin yanına gəlir ki, onların arasında Allahın hökmü ilə hökm versin. Birinə nifrət etdiyi üçün (düz də olsa belə) hökmü onun əleyhinə çıxardır. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əgər insanlara iddia (tələb) etdikləri şeylər verilsəydi, bir qurup kimsələr başqa kimsələrin malları və qanları üzərində haqq iddia edərdilər. Lakin sübut etmək iddia edənin üzərinə düşür və and içmək isə inkar edənin üzərinə düşür»[195].

NƏ VAXT İNSAN ALLAHIN HÖKMÜ İLƏ HÖKM VERMƏZSƏ FASİQ SAYILIR? 1. Öz nəfsi-istəklərinə uyaraq Allahın hökmü ilə hökm vermir. Lakin Allahın hökmünə etiqad edərək üstün sayır. Dünya malına, pula uyaraq məsələni rüşvət verənin xeyrinə həll edir. Bu kimi kimsələr fasiqdirlər.

TƏKFİR MƏSƏLƏSİ - Bəzi insanlar təkfir etməkdə həddi aşaraq heç bir şərtə, qayda və qanuna əməl etmədən insanları təkfir edirlər. Hər bir kəs bilməlidir ki, təkfir etmək üçün həm xüsusi, həm də ümumi hökmlər vardır. Ümumi hökm ayrıdır, xüsusi hökm isə tam başqadır. Məs: Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim Ramazan orucunu ixlasla və əcrini umaraq ibadət edərsə keçmiş günahları bağışlanar»[196]. Bu hədisdə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ümumi olaraq qeyd edir ki, kim Ramazanı ixlasla oruc tutarsa keçmiş günahları bağışlanar. Lakin gəlin bu hədisə xüsusi tərəfdən baxaq. Məgər kimsə deyə bilərmi ki, əgər mən Ramazan orucunu tutmuşamsa deməli

---

[195] Beyhəqi 10/252. Bir hissəsi Səhih Buxari 5/167; Səhih Müslim 4/300.
[196] Buxari, Müslim.

mənim keçmiş günahlarım bağışlanmışdır? Ona görə də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyuranda ki, filan əməli edən kafirdir, filan əməli edən kafirdir – bu o, demək deyildir ki, biz görsək ki, kimsə belə edir deməli o, kimsə kafirdir. Xüsusi şəxslər üçün xüsusi şərtlər vardır ki, bunların yalnız biri əməlin özünə aiddir, digər dördü isə şəxsin özü ilə bağlıdır.

1. Sübut olunmalıdır ki, (Quran və Sünnə) ilə onun etdiyi əməl küfr əməldir. Əgər biz şübhə etsək və qəti qərarda olmasaq ki, bu əməl və ya söz küfrdür belə bir kimsəni küfrdə ittiham etmək olmaz.

2. Şəxslə bağlı olan dörd şərt isə:

1) Həddi-buluğa çatmış olsun, ağlı başında olsun. Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç şəxsin üzərindən qələm qaldırılmışdır (onlara günah yazılmır). Həddi buluğa çatmamış uşaq, ruhi xəstə və yuxuda olan şəxs»[197].

2) Onun etdiyi küfr öz ixtiyarı ilə (qəsdli şəkildə) olmalıdır. Əgər onun etdiyi küfr qəzəb, sevindirici bir hadisə zamanı və ya məcbur edilərək baş verərsə bununla o, kimsə küfr etmiş olmur. ***«Qəlbi imanla sabit olduğu halda*** *(küfr sözünü deməyə)* ***məcbur edilən*** *(dil ilə deyib ürəyində onu təsdiq etməyən)* ***şəxs istisna olmaqla, hər kəs iman gətirdikdən sonra küfr etsə*** *(onu ağır təhlükə gözləyir).* ***Lakin qəlbən küfrə razı olanlara*** *(qəlbində könüllü surətdə küfrə yer verənlərə)* ***Allahın qəzəbi tutar və onlar şiddətli bir əzaba düçar olarlar».*** *(ən-Nəhl 106).* İbn Abbas - *radıyallahu anhu*– rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah mənə görə ümmətimin səhvən, unutqanlıqdan və ya məcburiyyət qarşısında qalaraq etdiyi günahlardan keçib (bağışlayıb)»[198]. Ənəs b. Məlik - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah - *subhənəhu və təalə* – qulunun tövbə etməsi ilə sizdən hər hansı birinizin bu halından daha çox sevinir». Bir kimsə otsuz boş bir quru ərazidə dəvəsi ilə gedirdi. Dəvənin üzərində də o, kimsənin yeyəcək və içəcək şeyləri də vardır. (Başqa rəvayətdə: «Çöllük bir əraziyə çatdıqda ona şirin bir yuxu gəldi. Dəvəsi üzərindən enərək bir ağac tapıb altında mürgüləmək üçün uzandı). Oyandıqda bir də baxdı ki, dəvəsi yeyəcək və içəcək şeylərlə birlikdə yoxdur. Dəvəsini axtarmaq üçün oyana-buyana qaçır. Nəhayət dəvəsini axtarıb tapmaqdan ümüdünü kəsdikdə yatdığı yerə qayıdaraq: «Artıq buradan ölənə qədər ayrılmayacağam!» deyib yan tərəfi üstə uzanaraq

---

[197] Əbu Davud 4391, əl-Albani «İrvaul Ğəlil» 297.

[198] İbn Macə 2045; Beyhəqi 7/356. əl-Albani «Mişkətul-Məsabih» 6293.

yatdı. (Ayıldıqda) Bir də baxdı ki, dəvəsi başı üzərində dayanıb. Dəvəsinin ipindən tutaraq sevincinin şiddətindən: «***ALLAHUMMƏ ƏNNƏ ABDİ VƏ ƏNƏ RABBUKƏ*** – Allahım Sən mənim qulumsan, mən də Sənin Rəbbinəm!» deyə şükr edir. «Sizdən hər hansı biriniz (itmiş dəvəsini) üzərində yemək və içəcəyi ilə birlikdə tapmasından daha çox, Uca Allah tövbə etmiş mömin qulunun tövbəsindən ötrü sevinir»[199].

3) Ona hüccət qaldırılmalıdır ki, bu əməl küfrdür. Abdurrahman Abdulxaliq bu məsələylə bağlı belə demişdir: «Cəzalandırma elmdən sonra gəlir – mahiyyəti məlum olan bir şəriət qaydasıdır. Uca Allah bu məsələylə bağlı buyurur: ***«Allah bir tayfanı doğru yola yönəltdikdən sonra qorxub-çəkinməli olduqları şeyləri özlərinə bildirmədən onları*** *(haqq yoldan)* ***çıxartmaz. Həqiqətən Allah hər şeyi*** *(olduğu kimi, incəliyinə kimi)* ***biləndir»*** *(ət-Tövbə 115)*[200]. ***«Biz Peyğəmbər göndərməmiş əzab verməriк!».*** *(əl-İsra 15).* Həmçinin İbn Kəsir – *rahmətullahi aleyhi* – bu ayənin təfsirində demişdir: «Uca Allah Öz müqəddəs nəfsindən olan ədalətli hökmünün bəyanından və insanlara peyğəmbər xəbərdarlığı çatdıqdan sonra hər hansı bir tayfanın əleyhinə dəlil və sübut olmadıqca onları zəlalətə salmaz. Belə ki, başqa bir ayədə buyrulur: ***«Səmud qövmünə gəlincə, Biz onlara haqq yolu göstərdik…»*** *(Fussilət 17).* ***«Əgər Biz onları*** *(məkkə müşriklərini)* ***bundabn əvvəl məhv etsəydik, mütləq belə deyəcəkdilər: «Ey Rəbbimiz! Nə üçün zəlil və rüsvay olmazdan qabaq bizə bir Peyğəmbər göndərmədin ki, Sənin ayələrinə*** *(hökmlərinə)* ***tabe olaydıq»*** *(Ta ha 134).* ***«Biz Peyğəmbərləri*** *(möminlərə)* ***müjdə verən və*** *(kafirləri)* ***əzabla qorxudan kimi göndərdik ki, daha insanlar üçün peyğəmbərlərdən sonra Allaha qarşı bir bəhanə yeri qalmasın»*** *(ən-Nisa 165).* Çünki bəzi əqidəvi məslələrdə belə Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in zamanında səhabələr arasında da bilgisizlik vardı. Buna baxmayaraq Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – onları təkfir etməmişdir. Ömər – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in zamanında Abdullah adında Hişam ləqəbli bir kimsə vardır. Bu adam Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – i güldürürdü. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – onu içki içdiyinə görə bir neçə dəfə çobuq cəzası ilə cəzalandırmışdır. Bir gün yenə də Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gətrilir. Əmr verərək ona yenə də çubuq vurulur. Orada olanlardan biri: «Allahım buna lənət et! Bu əməldən ötrü nə qədər çox gətrilir». Bu sözləri eşidən Peyğəmbər: «Ona lənət etməyin. Allaha and olsun ki, bilindiyinə görə o,

---

[199] Buxari, Müslim.
[200] AbdurRahman Abdulxaliq «İman və Küfr ayrımı» s. 79-80.

Allah və Rəsulunu sevən birisidir»[201]. Rəvayət edildiyinə görə Qudamə b. Məzun içkini halal hesab edərək içərmiş. Bundan xəbər tutan Ömər – *radıyallahu anhu* – isə onu kafir adlandırmamış, bir müsəlman kimi cəzalandırmışdır. Çünki o, Qurani Kərimin ayəsini düzgün başa düşməyərək içki içərmiş. Həmçinin Əbu Cəndəl b. Suhel və dostları da şamda olarkən içki içmiş və bunu halal saymışlar. ***«İman gətirib yaxşı işlər görənlərə pis əməllərdən çəkinib iman gətirdikləri, saleh əməllər etdikləri, sonra pis əməllərdən çəkinib iman gətirdikləri, sonra yenə də pis əməllərdən çəkinib yaxşı işlər gördükləri təqdirdə*** *(haram edilməmişdən əvvəl)* ***daddıqları*** *(yeyib içdikləri)* ***şeylərdən ötrü günah tutulmaz. Allah yaxşı iş görənləri sevər»*** *(əl-Maidə 93)*[202].

4) Etdiyi əməli yozmamlıdır. Əbi Əfva – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Muaz – *radıyallahu anhu* – Şamdan gəldiyi zaman Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – ə səcdə etdi. Allah Rəsulu: «Bu nədir, ey Muaz!» deyə buyurdu. Muaz: «Mən Şamda olarkən onların Rahiblərinə və Patriklərinə səcdə etdiklərini gördüm və daxilimdən bu hərəkəti sizin üçün də etmək fikrinə düşdüm» deyə cavab verdi. Peyğəmbər: «Əgər mən Allahdan başqa səcdə etməyi hər hansı bir kimsəyə əmr verməli olsaydım, qadının öz ərinə səcdə etməsini emr verərdim. Muhəmmədin nəfsi əlində olan Allaha and olsun ki, qadın ərinin haqqını ödəyincəyə qədər Rəbbinin haqqını ödəmiş olmaz. Hətta qadın dəvənin belindəki palanın üstündə oturmuş olsa belə, əri onu istədikdə ərinin istəyinə mane olmamalıdır»[203]. Səcdə ibadətdən sayıldığı üçün yalnız Allaha edilməlidir. Lakin kimsə bilmədən Allahdan qeyrisinə səcdə edərsə bu əməlinə görə təkfir edilməz. İmam Şəukani – *rahmətullahi aleyhi* – belə demişdir: «Bilmədən Allahdan qeyrisinə səcdə edən kimsə təkfir edilməz»[204].

TAĞUT **-** Tüğyan – sözündəndir. Həddi aşmaq deməkdir. İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Tağur bəndənin ibadtdə, itaətdə və tabeçilikdə (ardıyca) getdiyi hər bir şeydə ifrata vararaq həddi aşmasıdır». ***«Şübhəsiz ki,*** *(tufanda)* ***su həddiniz aşdığı*** *(tuğyan etdiyi)* ***zaman sizləri gəmidə Biz daşıdıq».*** *(əl-Haqqa 11)* buyurduğunda da bu kökdən gəlməkdədir. ***«****(Ya Muhəmməd!)* ***Sənə nazil olana və səndən əvvəl nazil***

---

201 Buxari 8/14 – Babın adı isə: «İçki içənə lənət etməyin məkruh olması və bundan ötrü dindən çıxmadığı babı»

202 İbn Qudamə «əl-Muğni» 12/276. B. 1040, Abdurrazzaq «Musənnəf» 9/240, h. 17076, İbnHəcər «Fəthul Bəri» 13/173, f. 93 əl-Əhkam b. 15.

203 İbn Məcə 1853, İbn Hibban 1390, Əhməd 4/381, əl-Albani «İrvaul Ğəlil» 7/57.

204 Şəukani «Neylul Əvtar» 6/210.

edilənlərə iman gətirdiklərini iddia edənləri görmürsənmi? Onlar Tağutun hüzurunda mühakimə olunmaq istəyirlər. Halbuki onlara inanmaları əmr olunmuşdur. Şeytan isə onları çox uzaq olan bir zəlalətə sürükləmək istər. Onlara: Allahın nazil etdiyinə və Peyğəmbərə tərəf gəlin! – deyildiyi zaman münafiqlərin səndən büsbütün üz döndərdiklərini görərsən». *(ən-Nisa 60-61).* əş-Şabi – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Münafiqlərdən biri bir Yəhudi ilə mübahisə edərkən Yəhudi Muhəmmədin rüşvət almayacağını bildiyinə görə demişdir: «Mühakimə üçün gedək Muhəmmədin yanına» demişdir. Münafiq isə yəhudilərin rüşvət alacağını bildiyi üçün: «Yaxşı olar ki, yəhudi hakimə müraciət edək» dedi. Beləliklə də hər ikisi mühakimə üçün Cuheynədəki bir kahinin yanına gedib ona müraciət etmək barədə razılığa gəldilər. Belə olduqda: ***«****(Ya Muhəmməd!)* ***Sənə nazil olana və səndən əvvəl nazil edilənlətrə iman gətirdiklərini iddia edənləri görmürsənmi? Onlar Tağutun hüzurunda mühakimə olunmaq istəyirlər».*** Ayəsi nazil oldu. Bu ayənin nazil olma səbəblərindən digərində isə: İki nəfər öz aralarında mübahisə edirlər və təklif edirlər ki, Peyğəmbər *sallallahu aleyhi və səlləm*–ə müraciət etsinlər ki, aralarında hökm versin. Onlardan bir: «Kəb b. Əşrəfə müraciət etsək yaxşı olar» deyir. Nəhayət Ömər - *radıyallahu anhu* – ya müraciət edirlər. onlardan biri hadisəni Ömərə danışır. Ömər - *radıyallahu anhu* – Allahın Rəsuluna müraciət etməyə razı olmayan kimsədən soruşur ki, onun Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə müraciət etmək istəməməsi doğrudurmu? O, kimsə: «Bəli, bu belədir» deyir. Ömər - *radıyallahu anhu* – qılıncı ilə vurub onu öldürür»[205]. ***«O, halda onların arasında Allahın nazil etdiyi kitabla hökm et. Onların nəfslərinin istədiyinə uyma. Allahın sənə nazil etdiyinin bir qismindən sənə tovlayıb yayındıra biləcəklərindən ehtiyat edib özünü onlardan gözlə. Əgər onlar*** *(bu hökməlrdən)* ***üz döndərsələr, bil ki, Allah onları bəzi günahlarına görə müsibətə düçar etmək istəyir. Doğurdan da insanların çoxu fasiqlərdir».*** *(əl-Maidə 49).* ***«Biz hər ümmətə Allaha ibadət edirn və tağutdan çəkinin deyə peyğəmbər göndərdik».*** *(ən-Nəhl 36).* Hər bir millətin Tağutu onun Allahı və Rəsulunu buraxaraq onların əvəzində müraciyət etmiş olduğu, ibadət etdiyi və Allahın bəsirətinə xilaf olaraq ardıyca getdiyi və ya itaətin yalnız Allaha və Peyğəmbərinə deyil onlara da məxsus olduğunu deyən kimsələrdir. Allahdan qeyrisinə ibadət etməklə onun ibadət etdiyi şey tağutdur. Həmçinin ardıyca getdiyi şey – ona deyiləndə ki, Allah və Rəsulu bizə belə deyib, onlar bizim şeyximizin

---

205 İbn Həcər «Fəthul Bəri» 5/29.

ardıyca gedirik. Bunlar tağutdur. Həmçinin itaət etdiyi. Bura daxildir hər bir şəxs valideyn, rəhbər və s. onlara tabe olmaqda Allahın qoyduğu həddi aşarsansa sən onu tağut etmiş olursan. ***«Amma xeyr! Rəbbinə and olsun ki, onlar öz aralarında baş verən ixtilaflarda səni hakim təyin etməyincə və verdiyin hökmlərə görə özlərində bir sıxıntı duymadan sənə tam bir itaətlə boyun əyməyincə iman gətirmiş olmazlar».*** *(ən-Nisa 65).*

Onda belə bir sual ortaya çıxır ki, Yəhudi və Nəsranilər İsa və Uzeyr – *əleyhimussəlam* – a ibadət edirlər və bu ibadətdə həddi aşırlar. Onda İsa və Uzeyr – *əleyhimussəlam* – tağutdur? Xeyr, onlar ardıcıllarına əmr etməyiblər ki, onlara ibadət etsinlər. Əksinə Qiyamət günü onların bu ibadətlərini danacaqlar. **«*Xatırla ki, o zaman*** *(Qiyamət günü)* ***Allah belə buyuracaq: Ya Məryəm oğlu İsa! Sənmi insanlara: Allahla yanaşı məni və anamı da özünüzə tanrı bilin – demişdin?*** *(İsa cavabında)* ***deyəcək: Sən pak və müqəddəssən! Haqqım çatmayan bir şeyi demək mənə yaraşmaz, əgər bunu mən demiş olsaydım sən onu mütləq bilərdin. Sən mənim ürəyimdə olan hər şeyi bilirsən, mən isə Sənin zatında olanı bilmirəm. Şübhəsiz ki, qeybi bilən ancaq Sənsən!».*** *(əl-Maidə 116-117).* Buna görə də Tağut məsələsində dördüncü şərt odur ki, ona ibadət etməkdə, itaət etməkdə və ardıyca getməkdə özləri razı olsunlar. ***«Sonra insanlar Allahın özlərinin həqiqi ixtiyar sahibinin hüzuruna qaytarılar. Bilin ki, hökm Allahındır və O, ən tez haqq-hesab çəkəndir».*** *(əl-Ənam 62).* ***«Bilin ki, yaratmaq da, əmr etməkdə Ona məxsusdur».*** *(əl-Əraf 54).* *«(Ya Peyğəmbər!)* ***Nəfsini özünə tanrı edən və Allahın bilərəkdən yoldan çıxartdığı, qulağını və qəlbini möhürlədiyi, gözünə də pərdə çəkdiyi kimsəni gördünmü? Allahdan başqa kim onu doğru yola sala bilər? Məgər düşünüb ibrət almırsınız?».*** *(əl-Casiyə 23).*

TAĞUT BEŞ QİSMDİR – 1. İblis. ***«Qiyamət gününə qədər Mənim lənətim sənin üstündən əskik olmasın».*** *(ə-Sad 78)* ayəsində Allahın xitab etdiyi lənətli və İlahi rəhmətdən qovulmuş şeytandır. ***«Biz mələklərə Adəmə səcdə edin dedikdə İblisdən başqa hamı səcdə etdi. O, lovğalanaraq imtina etdi və kafirlərdən oldu».*** *(əl-Bəqərə 34).*

2. Allahdan qeyrisinə özünün razılığı ilə ibadət olunanlar. Bundan Allaha sığınırıq. İstər həyatda ikən ona ibadət edilsin, istərsə də ölümündən sonra ona ibadət edilsin. Bundan razı olduğu təqdirdə o, kimsə tağutdur.

3. İnsanları özünə ibadət etməyə çağıran bir kimsə də belədir. İstər ona ibadət etməsinlər. Belə bir kimsənin çağırışı istər qəbul edilsin, istərsə də qəbul edilməin o, kimsə tağutdur.

4. Qeybi bildiyini iddia etmək. Qeyb insanın görmədiyi, hal-hazırda olmayan deməkdir. Bu da iki növdür. 1) Nisbi qeybdir ki, bəzi insanlar üçün məlum ola bilir. Bəzi kimsələr üçün məchul. 2) Mütləq qeyb isə yalnız Allah tərəfindən və Allahın istədiyi Peyğəmbər tərəfindən bilinə bilər. Bunu bildiyini iddia edən kimsə kafirdir. Çünki o, bu iddiasıyla Allah və Rəsulunu yalanlamışdır. ***«Göylərdə və yerdə qeybi Allahdan başqa heç kəs bilməz. Onlar nə vaxt diriləcəklərini də bilməzlər».*** *(ən-Nəml 65).* Qeybdən xəbər verən insanlara bir sualımız vardır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qeybi bilmədiyi halda, sizin qeybi bilməniz necə mümkün ola bilər? Sizmi daha üstünsünüz, yoxsa Allahın Rəsulu? ***«Qeybi bilən ancaq Odur və O qeybi heç kəsə əyan etməz. Bəyənib seçdiyi Peyğəmbərdən başqa».*** *(əl-Cinn 26-27).* Bu qeyb bilgisini iddia edən kimsələrin kafir olmasını açıqlayan ikinci bir dəlil. Allah Peyğəmbərinə hər kəsə bunu elan etməsini əmr etmişdir: ***«De ki: Mən sizə demirəm ki, mənim yanımda Allahın xəzinələri vardır, mən qeybi də bilmirəm…».*** *(əl-Ənam 50).*

5. Uca Allahın nazil etdiyi ilə hökm etmək Rububiyyət tövhidinin tələb etdiyidir. Buna görə də Uca Allahdan qeyrisinə uyan kimsələrin «Rəblər» deyə adlandırmışdır: ***«Onlar Allahı qoyub öz alimlərini və rahiblərini, Məryəm oğlu Məsihi özlərinə tanrı*** *(rəblər)* ***etdilər. Halbuki onlara ancaq bir olan Allaha ibadət etmək əmr olunmuşdur. Ondan başqa heç bir tanrı yoxdur».*** *(ət-Tövbə 31).*

İSTİANƏ – YARDIM DİLƏMƏDƏ ŞİRK

BİR NEÇƏ NÖVÜ VARDIR:

1. Allahdan yardım diləmək. Bu qulun Rəbbinin qarşısında zəlil olması, işlərini Ona həvalə etməsi və Onun yetərli olduğuna inanmasını əhatə edir. ***«Yalnız Sənə ibadət edir, yalnız Səndən yardım diləyirik».*** *(əl-Fatihə 5).*

2. Məxluqatın gücünün yetəcəyi bir xüsusda yardım istəmək. Bu da özü üçün yardım istəyənin durumuna görə dəyişir. Əgər özü üçün yardım istənilən xüsus yaxşılıqdırsa bu həm yardım istəyən, həm də yardım edən üçün caizdir. ***«Yaxşılıq və təqva üzərə bir-birinizlə yardımlaşın».*** *(əl-Maidə 2).* Əgər günah üzərə olursa bu yardım istəyən üçün də, yardım edən üçün də haram olur. ***«Günah iş görməkdə və düşmənçilik etməkdə bir-birinizə kömək göstərməyin».*** *(əl-Maidə 2).* Mübah bir işdə olursa bu həm yardım istəyən üçün, həm də yardım edən üçün caizdir. Lakin yardım edən yaxşılığın qarşılığında savab ala bilər. ***«Yaxşılıq edin, şübhəsiz ki, Allah*** *(ehsan)* ***yaxşılıq edənləri sevir».*** *(əl-Bəqərə 195).*

3. Gücü çatmayan və hal-hazırda olan bir yaradılmışdan yardım istəmək. Belə bir yardım istəmək də boş bir şeydir. Bunun heç bir faydası yoxdur. Məs: Ağır bir yükü daşımaq üçün gücsüz və zəif birisindən yardım diləmək kimi.

4. Müləq olaraq ölülərdən və ya həyatda olan kimsələrdən həyata keçirə bilməyəcəkləri və qeybi bir iş haqqında yardım istəmək. Belə bir şey də şirkdir. Çünki belə bir əməli edən kimsə onların kainatda hansısa bir gücə malik olduqlarına inandığına görə edir.

5. Uca və böyük Allahın sevdiyi bir neçə əməl və ibadətləri irəli sürərək yardım istəmək. ***«Səbr və namaz ilə yardım istəyin».*** *(əl-Bəqərə 153).* Əbul-Abbas Abdullah b. Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün (minikdə) Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in arxasında oturmuşdum. O, buyurdu: «Ey oğul! Mən sənə bir neçə kəlimə öyrədəcəm. Allahı qoru ki, Allahda səni qorusun. Allahı qoru ki, onu öz qarşında tapasan. Bir şey dilədikdə, Allahdan dilə. Kömək istədikdə yenə də Allahdan kömək istə. Bunu da bil ki, əğər bütün insanlar sənə xeyir vermək üçün bir yerə yığışsalar da belə Allahın yazdığından artıq sənə heç bir xeyir verə bilməzlər. Bunu da bil ki, əğər sənə zərər vermək üçün bir yerə yığışsalar da yenə də Allahın yazdığından artıq sənə zərər verə bilməzlər. (Çünkü) qələmlər qaldırılmış, səhifələrin (mürəkkəbi) qurumuşdur»[206]. Başğa bir rəvayətdə: Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahı qoru ki, onu öz qarşında tapasan. Yaxşı günündə Allahı yada sal ki, Allahda səni çətin (pis) günündə yada salsın. Bunu da bil ki, səni ötüb keçən bəla sənə toxunmamalı idi. Sənin başına gələn bəla isə bil ki, səni ötüb keçməməli idi. Bunu da bil ki, (Allahın) yardımı, zəfəri - səbrlə birlikdədir. Qurtuluş – kədər və sıxıntı ilə bərabərdir və şübhəsiz ki, hər bir çətinliklə birlikdə - asanlıq vardır»[207]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dövründə bir nəfər münafiq möminləri incidirdi. Onlardan bəziləri dedilər: «Gedək Allah Rəsulundan bu riyakara qarşı kömək istəyək». Peyğəmbər: «Məndən yox, Allahdan kömək istəmək lazımdır»[208].

İSTİAZƏ – SIĞINMAQDA ŞİRK

Xoşlanılmayan bir şeydən himayə edilməyi istəmək deməkdir. Buna görə də istiazə edən kimsə sığındığı kimsənin himayəsinə girmiş və ona güvənmiş, ona bağlanmış deməkdir. ***BİR NEÇƏ NÖVÜ VARDIR:***

---

[206] Tirmizi 2516, əl-Albani «Səhih əl-Cəmi» 7834.

[207] əl-Albaninin tədqiqi ilə «Riyadus-Salihin» 63.

[208] Heysəmi 10/159.

1. Uca Allaha sığınmaq. Bu da Allaha möhtac olmağı, Ona bağlanmağı, hər bir işdə Allahın kifayət etməsinə və hal-hazırda, gələcəkdə, kiçik, böyük, insan və ya insandan başqa hər şeyə qarşı mütləq bir mənada himayə edəcəyinə inanıb bağlanmağı əhatə etməkdədir. ***«De ki: Pənah aparıram sübhün Rəbbinə, yaratdıqlarının şərindən, zülmətə bürünməkdə olan gecənin şərindən,*** *(ovsun oxuyub)* ***düyünlərə üfürən*** *(yaxud cadu edib iplərə düyün vuran)* ***qadınların şərindən və bir də paxılın şərindən».*** *(əl-Fələq 1-5).* ***«De ki: Pənah aparıram insanların Rəbbinə, insanların ixtiyar sahibinə, insanların tanrısına, vəsvəsə verən, qaçıb gizlənən şeytanın şərindən. O, şeytan ki, insanların ürəklərinə vəsvəsə salır. O, şeytan ki, cinlərdən də olur, insanlardan da».*** *(ən-Nəs 1-6).*

2. Uca Allahın kəlamı, əzəməti, izzəti və buna bənzər sifətlərindən hər hansı bir sifəti ilə istiazə etmək. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahın yaratdıqlarının şərindən Onun tam və əksiksiz kəlimələrinə sığınıram»[209]. ***«Əgər sənə şeytandan bir vəsvəsə gəlsə Allaha sığın. Şübhəsiz ki, Allah eşidəndir, biləndir».*** *(Fussilət 36).*

3. Ölülərlə ya da sığınma tələbini qarşılama gücünə malik olmayan canlılar ilə istiazə. Bu isə şirkdir. ***«Həqiqətən bir para insanlar bir para cinlərə pənah aparırlar*** *(sığınırlar)*. ***Bununla da onların təkəbbürünü, azğınlığını artırırdılar».*** *(əl-Cinn 6).*

4. İnsan, məkan ya da bunlardan başqa sığınılması mümkün olan şeylərlə istiazə etmək. Belə bir sığınmaq caizdir. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İrəlidə bir çox fitnələr olacaqdır. Bu fitnələr zamanı yatan kimsə, oyaq olandan, oturan kimsə ayaqda durandan, ayaqda duran kimsə yürüyəndən, yürüyən kimsə qaçandan xeyirlidir. Hər kim fitnə vaxtına yetişərsə sığınsın və ya gizlənmək üçün yer taparsa gizlənsin (Başqa rəvayətdə: Dəvəsi olan dəvəsinin yanına, qoyunu olan qoyunlarının yanına, ərazisi olan ərazisinə, bu kimi malları olmayan qılıncını alıb kəskin tərəfini daşa vurub (yaylarnızı qırın) sonra bacardığı qədər sağ qalmağa çalışsın)»[210]. Əgər zalımın şərindən sığınacaq olursa belə bir kimsənin mümkün olduğu qədər himayə edilməsi lazımdır. Lakin haram bir əməli etmək, yaxud da fərz olan bir işdən qaçmaq üçün sığınma istəyirsə belə birisinin himayə edilməsi haram olur. Əli - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – mənə dörd

[209] Əhməd 2/290, Səhih Tirmizi 3/187, Səhih İbn Məcə 2/266.
[210] Müslim 2887.

şeyi buyurdu: «Allah lənət etsin yenilik edib dinini dəyişən (bidətçiyə, cinayətkara) sığınacaq verənə»[211].

İSTİĞASƏ – İMDAD DİLƏMƏKDƏ ŞİRK

İmdad istəmək deməkdir. Bu isə çətinliklərdən və həlak olmaqdan qurtarmaq mənasına gəlir. ***BİR NEÇƏ NÖVDÜR:***

1. Uca Allahdan imdad diləmək. Bu əməllərin ən fəzilətlisi və mükəmmələrindəndir. Peyğəmbərlərin və onlara tabe olanların izlədik-ləri yol budur. ***«O, zaman siz Rəbbinizdən kömək diləyirdiniz. Allah: Mən sizin imdadınıza bir-birinin ardınca gələn min mələklə çataram! – deyə duanızı qəbul buyurmuşdu».*** *(əl-Ənfal 9).*

2. Ölülərdən və ya hal-hazırda olmayıb buna gücü çatmayan canlı kimsələrdən imdad diləmək. Bu bir şirkdir. Çünkü bu əməli yalnız belə bir kimsələrin kainatda hansısa bir gücə malik olduqlarına inanan və Rububiyyətdə onlara bir pay ayıran kimsə edər. ***«Yaxud əli hər yerdən üzülüb darda qalan bir kimsə Ona dua etdiyi zaman onun duasını qəbul buyuran,*** *(sizdən)* ***şəri sovuşduran, sizi yer üzünün varisləri edən kəs? Məgər Allahla yanaşı başqa bir tanrımı var? Siz nə az düşünüb daşınırsınız».*** *(ən-Nəhl 62).*

3. Həyatda olan, bilən və imdada yetişməyə gücü çatan kimsələrdən imdad diləmək. Bu əməl caizdir. ***«Musanın adamlarından olan kəs düşməninə qarşı ondan imdad istədi. Musa onu vurub öldürdü və dedi: Bu şeytan əməlindədndir. Həqiqətən o, azdıran açıq-aşkar bir düşməndir».*** *(əl-Qəsəs 15).*

4. Gizli bir qüvvəyə sahib olduğuna inanmadan gücü çatmayan, həyatda olan bir kimsədən imdad diləmək. Məs: Suda boğulmaq üzərə olan bir kimsənin üzməyi bacarmayan (xəstə) bir adamdan yardım istəməsi buna bənzər. Belə bir şey boş bir işdir və imdad istədiyi kimsəni ələ salmaqdır.

ŞƏFAƏTDƏ ŞİRK

Şəfaət - hər hansı bir şeyi bənzərinə bağlamaq, biri iki etmək mənasında da işlədilir. İstilahi mənası isə kimin üçünsə xeyr diləmək, şərr və əzabdan uzaq etmək üçün vasitəçi olmaq deməkdir[212]. Allah Qurani-Kərimdə bir çox ayələrdə şəfaətin yalnız ona məxsus olduğunu və heç kimsənin bu işdə hər hansı bir payı olmadığını bizə bildirir. ***«Yoxsa onlar*** *(müşriklər)* ***Allahdan qeyrilərini*** *(bütləri)* ***şəfaətçi etdilər?*** *(Ya*

---

211 Müslim 1978, İmam Nəvəvi «Şərh səhih Muslim» 13/150.

212 «Qamusul Muhit» Ayn babı, Sin fəsli s. 947, Mucemul Vəsit 1/487, Useymin «Şərhu Limatil Etiqad» s. 80.

Peyğəmbər!) ***de ki: «Onlar heç bir şeyə malik olmadıqları və heç bir şey qanmadıqları halda şəfaətmi edəcəklər?». De ki: «Bütün şəfaət yalnız Allaha məxsusdur. Göylərin və yerin hökmü onun əlindədir. Sonra siz onun hüzuruna qaytarılacaqsınız».*** *(əz-Zumər 43-44).*

Nə zaman olacağına gəlincə, Uca Allah bizə şəfaətin ancaq onun izni ilə olacağına xəbər vermişdi. ***«Allahın izni olmadan onun yanında kim şəfaət edə bilər».*** *(əl-Bəqərə 255).* ***Onun izni olmadan heç bir şəfaət edən ola bilməz».*** *(Yunus 3).* ***«Axirət də, dünya da ancaq Allahındır. Göylərdə neçə-neçə mələklər vardır ki, onların şəfaəti heç bir fayda verməz. Ancaq Allah öz istədiyi və razı olduğu kimsəyə izn verdikdən sonra*** *(onun şəfaəti fayda verər)****».*** *(ən-Nəcm 25-26).* ***«Onun hüzurunda izn verdiyi kimsələr istisna olmaqla heç kəsin şəfaəti fayda verməz».*** *(Səba 23).*

Kimlərin şəfaət edəcəyinə gəlincə isə, Uca Allah bizlərə şəfaətin ancaq onun izn verməsindən sonra gerçəkləşəcəyini xəbər verdiyi kimi, bu xüsusta ancaq onun sevdiyi kimsələrin şəfaət edəcəyini də xəbər vermişdir. ***«Ruhun*** *(Cəbrailin)* ***və mələklərin səf-səf duracağı gün Rəhmanın izn verdiyi kimsələrdən başqa heç kəs danışmayacaq, danışan da doğrunu deyəcəkdir».*** *(ən-Nəbə 38).* ***«Allahdan əhd almış kəslər müstəsna olmaqla, qalanları*** *(kafirlər)* ***şəfaət etməyə qadir olmazlar».*** *(Məryəm 87).* Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər bir Peyğəmbərin qəbul edilmiş duası vardır. Hər bir peyğəmbər də bu duasını etmişdir. Lakin mən duamı qiyamət günündə ümmətimə şəfaət etmək üçün saxladım. Artıq ümmətimdən Allaha heç bir şeyi şərik qoşmamış olan kimsələr inşəallah bu şəfaətə nail olacaqlar»[213].

Kimlər üçün şəfaət ediləcəyinə isə, Uca Allah bizlərə ancaq Allahın razı olduğu kimsələr üçün şəfaət ediləcəyini də xəbər vermişdir. ***«Allah onların nə etdiklərini və nə edəcəklərini bilir. Onlar yalnız Allahın razı olduğu kəslərdən ötrü şəfaət edə bilər və onu heybətindən qorxarlar».*** *(əl-Ənbiya 28).* ***«O, gün izn verdiyi və söz danışmağa razı olduğu kəslərdən başqa heç kimin şəfaəti fayda verməz».*** *(Ta ha 109).*

Bütün bu ayələrdən bəlli oldu ki, şəfaət yalnız Allahın söz və əməlindən razı olduğu kimsələrə izn verdikdən sonra və Allahın razı olduğu kimsələrə ediləcəkdir. Bundan qeyri olan şəfaət (yəni: Allahın gücü çata biləcək şeylərdə Allahdan qeyrisindən şəfaət istəmək) isə müşriklərin bütləri, tanrıları haqqında inandıqları şirk olan şəfaətdir.

---

[213] Buxari, Müslim.

Çünki onlara görə Allahın izni və rizası olmadan onların bütləri onlara şəfaət edəcəklər. Allah bu cür şəfaət istəyənlər haqqında buyurur: ***«Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütlərə ibadət edir və: «Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir» deyirlər. De ki: «Allaha göylərdə və yerdə*** *(özünə şərik)* ***bilmədiyi bir şeyimi xəbər verirsiniz? Allah özünə şərik qoşulan bütlərdən uzaqdır və ucadır».*** *(Yunus 18).* ***«Çünki biz sizi*** *(siz bütləri)* ***aləmlərin Rəbbi ilə bərabər tutduq. Bizi yalnız günahkarlar azdırdı. İndi artıq nə şəfaət edən kimsələrmiz, nə də bir mehriban dostumuz var! Kaş bir də*** *(dünyaya)* ***dönə biləydik, möminlərdən olardıq».*** *(əş-Şuəra 98-102). «(Ya Peyğəmbər!)* ***Onları urəklərin ağıza gələcəyi, udquna belə bilməyəcəkləri yaxın günlə*** *(Qiyamət günü ilə)* ***qorxut.*** *(O, gün)* ***zalimlərin nə bir dostu, nə də bir şəfaətçisi olar».*** *(əl-Mumin 18).* ***«Şəfaət edənlərin şəfaəti onlara fayda verməz».*** *(əl-Muddəssir 48).* ***«Qorxun elə bir gündən ki, o gün heç kəs heç kəsin işinə yarıya bilməz, heç kəsdən*** *(gördüyü pis işlər müqabilində)* ***əvəz*** *(fidyə)* ***qəbul edilməz, heç kəsin şəfaəti fayda verməz və*** *(Allahın əzabından xilas olmaqda)* ***onlara*** *(günahkarlara)* ***heç bir kömək də göstərilməz».*** *(əl-Bəqərə 123).* ***«Rəbbinin hüzuruna cəm ediləcəklərindən qorxanları Quranla xəbərdar et. Onların Allahdan başqa heç bir hamisi və həvadarı yoxdur. Bəlkə də onlar pis əməllrdən çəkinsinlər».*** *(əl-Ənam 51). «(Allaha qoşduqları)* ***şəriklərindən onlar üçün şəfaət edəcək kimsələr olmayacaq. Onlar öz şəriklərini inkar edəcəklər».*** *(ər-Rum 13).*

Allahın izni və razılığı olmayan hər hansı bir şəfaət heç kəsdən, hətta şəfaət edən Peyğəmbər də olsa belə ondan qəbul olunmaz. Allah Qurani Kərimdə üç peyğəmbəri xatırladaraq buyurur ki, onların şəfaəti, şəfaət etdikləri insanlara heç bir fayda verməmişdir. Allah onların şəfaətini qəbul etməmişdir, çünki buna onun izni və razılığı olmamışdır. ***«Nuh Rəbbinə*** *(dua ilə)* ***müraciət edib dedi: «Ey Rəbbim! Oğlum*** *(Kənan)* ***mənim ailə üzvlərimdəndir. Sənin vədin sözsüz ki, haqdır. Sən hakimlərin hakimisən». Allah buyurdu: «O, sənin ailəndən deyildir. Çünki o*** *(küfr etməklə)* ***pis bir iş görmüşdür.*** *(Və ya sənin məndən onu xilas etmək xahişin yaxşı iş deyildir).* ***Elə isə bilmədiyin bir şeyi məndən istəmə. Sənə cahillərdən olmamağı nəsihət edirəm».*** *(Hud 45-46).* ***İbrahim öz atasına: «Mən*** *(öz Rəbbimdən)* ***mütləq sənin bağışlanmağını diləyəcəyəm. Mən heç vəchlə səni Allahdan*** *(Allahın əzabından)* ***qurtara bilmərəm*** *(mənim bacardığım yalnız budur)* ***deməsi istisnadır».*** *(əl-Mumtəhinə 4).* Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – idi ki, müşrik olaraq ölən əmisi üçün Allahdan bağışlanma dilədikdə Allah ona bu əməli qadağan edərək

buyurdu: ***«Müşriklərin Cəhənnəmlik olduqları*** *(müsəlmanlara)* ***bəlli olduqdan sonra, onlarla qohum olsalar belə, Peyğəmbərə və iman gətirənlərə onlar üçün bağışlanma diləmək yaraşmaz».*** *(ət-Tövbə 113).*

Belə ki, Allah yaratdığı məxluqlardan şəfaəti yalnız üç şərtlə qəbul edir. **1)** Şəfaət edəndən Allahın razı olması. **2)** Şəfaət olunandan Allahın razı olması. **3)** Allahın şəfaət edənə şəfaət etmək üçün izn verməsi. Bu üç şərtsiz şəfaət edən istər mələk olsa, istər peyğəmbər olsa belə, şəfaəti qəbul olunmayacaqdır.

ELMDƏ ŞİRK

İlk olaraq bilinməlidir ki, hər məkanı elmi ilə əhatə edib bilən sadəcə Allahın sifətlərindəndir. O, az və ya çox, yaxın və ya uzaq, gizli və açıq hər şeyi bilir. Heç bir zaman ondan gizli qalacaq bir şey yoxdur. Bura da işıqlıqla qaranlığın, göylərlə yerin, dağların zirvəsi ilə dənizlərin dərinlikləri arasında hər hansı bir fərq yoxdur. Hər zaman və məkanda zərrə qədər də olsa heç bir şeyin gizli qalmadığı bir elm Allahın zatına aid olan sifətlərindəndir. Bu sifətlərdə heç kimsə Allaha ortaq olmaz. ***«Hər şeyi bilən Sən, hikmət sahibi Sənsən».*** *(əl-Bəqərə 32).* ***«Yerə daxil olanı da, yerdən çıxanı da, göydən enəni də, göyə qalxanı da O, bilir».*** *(Səba 2).* ***«Göylərdə və yerdə zərrə qədər bir şey Ondan gizli qalmaz»*** *(Səba 3).* ***«Qeybin açarları Allahın yanındadır. Onları ancaq Allah bilir. Allah suda və quruda nə varsa bilir. Elə bir düşən yarpaq yoxdur ki, Allah onu bilməsin. Yerin zülmətləri içində elə bir toxum*** *(kainatda)* ***elə bir şey yoxdur ki, məhz açıq-aydın kitabda olmasın».*** *(əl-Ənam 59).* ***«O, bilmədən heç bir meyvə qabığından çıxmaz, heç bir qadın hamilə olmaz və bari-hamiləni yerə qoymaz».*** *(Fussilət 47).* ***«Ey Rəbbimiz! Sənin rəhmin və elmin hər şeyi ehtiva etmişdir».*** *(əl-Mumin 7).* ***«Mən sizin bildiklərinizi bilirəm».*** *(əl-Bəqərə 30).* ***«Allah qeybləri çox gözəl biləndir».*** *(ət-Tövbə 78).* ***«Şübhəsiz ki, O gizlini də, gizlinin gizlisini də bilməkdədir».*** *(Ta ha 7).* ***«Allah hər şeyi bilməkdədir».*** *(ən-Nisa 176).*

Məxluqatdan hər hansı birinin adını tələffüz edərkən ona ayaqda ikən, oturarkən, yaxından və ya uzaqdan səslənən, başına bir bəla gəldikdə və ya düşmənlərinin şərrini sovuşdurmaq üçün ona yalvaran və onunla istiğasə etmək, düşüncəsini onu görür kimi ona yönəltmək, onun adını dililə və ya qəlbilə söylədikdə onun surətinə yaxın olduğunu və ya qəbrinin başıda durmuş kimi inanan, bütün buları gözünün önünə gətirdiyində onun bunu bildiyini, başına gələn bütün xəstəlikləri bildiyini, çətinliyi, ölümü, üzüntünü, sevinci, danışdığı hər bir şeyi eşitdiyini, zehnindən keçənləri bildiyini, başına gələn kədərləri bildiyini və bütün bunlardan xəbərdar olduğunu qəbul edən kimsə müşrik olur. Həmçinin də

hansısa seyyidin, şeyxin, imamın Allahdan vergi olaraq qeyb elmlərinə sahib olması, digər məxluqlardan fərqli olaraq gizli elmlərə sahib olmasına inanmaq da şirkdir. Bu cür şirkə elmdə şirk qoşmaq adı verilir. Bu Allahın elmini bir başqasına təhsis etməkdir.

Bu əməllərdən hər hansı birini peyğəmbərlərə, seyyidlərə, imamlara, övliyalara, şəhidlərə və s. təhsis edərək bir sıxıntı və darlıq başına gəldikdə onlara nəzir demək, uşağı olduqda onlar üçün qurbanlar kəsmək, uşaqlarını onların adları ilə adlandırmaq (İmamverdi, pirverdi və s.) onlar üçün yeməklər bişirmək və ya onların adları ilə bağlı yeməklər bişirmək (imam süfrəsi açmaq, Hədiy bişirmək, Hindistanda Fatimə - *radıyallahu anhə* – adına bir yemək növü vardır ki, ondan yalnız qadınlar yeyə bilərlər), onlar üçün meyvələr ayırmaq, bu adın xatirinə heyvanlardan müəyyən bir sürü ayıraraq (nə vaxtsa onları kəsəcəyini niyyət edərək) onlara yaxşı qulluq etmək: Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – qurbanlıq dəvə ilə gedən birisini görüb buyurdu: «Dəvəyə min get!». O, kimsə: «Ya Rəsulullah! Bu qurbanlıq bir dəvədir» dedi. Bundan sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ikinci, yoxsa üçüncü dəfəsində: «Vay sənin haluva! Min bu dəvəy get (Başqa rəvayətdə: Veyl olsun sənə!)» deyə buyurdu[214].

İslam alimlərinin qəbirçi bidət əhlinə qarşı və islam toplumlarında şirkin növlərini və səbəblərini və əlamətlərini açığa çıxartmaq üçün həqiqətən də dəyərli əməyləri olmuşdur. Müslmanların çoxu Tövhidin həqiqətini bilmədikləri üçün fərqinə varmadan da şirkə düşməkdədirlər. Şirk anlamını bəzi müsəlmanlara görə yalnız daşa, ağaca və ya bütə tapılmaqdan ibarət olduğunu bilirlər. Buna görə də bunların çoxu itaətdə, boyun əyməkdə, sevgidə və qorxuda şirkə düşmüşlər. Bunun səbəbi də qulluq və şirkin mənalarını həqiqətən də xəbərsiz olmalarına görədir.

Şirk insanı zəlil etməkdən və alçaltmaqdan başqa bir şey deyildir. Şirk insanı yaradılmışlara boyun əyməsinə, ona heç bir zərər və fayda vermədikləri kimi, nə ölümə, nə də yenidən dirilməyə güc yetirməyən insanlara qulluq etməsinə (qul olmasına) yol açar.

ŞİRKİN HƏQİQƏTİ

Şirk - Xaliqə (Yaradana) oxşamaq, Xaliqi (Yaradanı) məxluqa (yaradılmışa) oxşatmaqdır. Həqiqi bənzətmək də elə budur. Allahın özü-özünü vəsf etdiyi və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Onu vəsf etdiyi kamil İsimləri isbat (qəbul) etmək deyildir, necə ki, Allahın qəlbini çevirdiyi və başı aşağı etdiyi şəxsin halı tərsinə çevrilmiş, işi

[214] Müslim 1322.

qarışdıraraq bəsirəti kor olan şəxs belə işləri edir. Bu insan Tövhidi oxşatmaq, oxşatmağı isə ucalıq və itaət adlandırır. Buna görə də müşrik məxluqu Xaliqə oxşadır. Uluhiyyət xüsusiyyətlərindən biridə səcdə, təvəkkül, tövbə, ucaltmaq və hörmət məqsədilə and içməkdir. Kim bunları Allahdan qeyrisinə edərsə məxluqu (yaradılanı) Allaha (Yaradana) bənzətmişdir. ***Həmçinin*** - Mənfəət və zərər vermək Allahın əlindədir, dua, qorxu, nəzir, qurban və s. ibadətlər Allaha yönəlməlidir. Əgər bir kimsə bu kimi şeyləri Allahdan qeyrisinə yönəldərsə artıq məxluqu Allaha bənzətmişdir. Heç bir şeyə qadir olmayanı (öldürmək, diriltmək, mənfəət və xeyir) hər bir şey əlində olan Allaha bənzətmişdir. Bütün bu işlərin əsası Allahın əlindədir. Allahın istədiyi hər bir şey olur, istəmədiyi isə olmur. Allahın vermədiyi bir şeyi heç kəs verə bilməz, verdiyinə də heç kəs mane ola bilməz. Əgər Allah bəndəsinə rəhmət qapılarını açarsa onun qarşısını heç kəs ala bilməz., yox əgər ona rəhm etməzsə heç kəs ona rəhm edə bilməz. Ən çirkin oxşatmaqda elə budur ki, möhtac olanı, aciz olanı Qadir olana, möhtac olmayana oxşatmaqdır. Allah hər tərəfdən kamildir. Onda naqislik yoxdur. Bu da quldan (bəndədən) onu tələb edir ki, ibadətin hər bir növünü Allaha yönəltsin. Bunların hər biri də ağıl, fitrət və şəriət tərəfdən də buna dəlalət edir. Əgər bir kimsə bu kimi ibadətləri Allahdan qeyrisinə yönəldərsə artıq o, kimsə qeyrisni oxşarı və bənzəri olmayan Allaha oxşatmışdır. Bu da ən çirkin və batil bir oxşatmaqdır. Ən böyük çirkinlik olduğu üçün ən böyük zülm adlanmışdır. Bu zülmü də Allah bağışlamır baxmayaraq ki, Allah rəhməti özünə vacib etmişdir.

Uluhiyyətin xüsusiyyətlərindəndir ki, bu qulluq iki əsas üzərində qurulmuşdur. Bundan başqası da yoxdur. Sevginin ən uca dərəcəsi ilə zəlilliyin ən uca dərəcəsi. Bu da Allaha qulluğun tamamlığıdır. Bu əsaslara görə də insanlar fərqlənirlər. İnsan Allahı ən uca sevgi ilə sevməsi və bununla da yanaşı yalnız Allah qarşısında zəlil olmasıdır. Bunlardan birisi olmazsa ibadət də olmaz. Lakin şeytanlar insanların ağıllarını və fitrətlərini dəyişərək korlamışlar. Sağlam ağıl heç vaxt şəriətə zidd olmur. Əgər bir kimsə deyirsə ki, bu mənim ağlıma batmır deməli naqislik elə onun öz ağlındadır. Əgər onun ağlı sağlam olsaydı Quran və Sünnədə gələnləri qəbul edərdi. Allah öz nuru ilə dilədiyini hidayət edir.

Həmçinin - əgər bir kimsə özünü böyük apararsa, insanlara özünü ucaltmağa, tərifləməyə çağırarsa, təkəbbürlük edərsə, özünə itaət etməyə və özünə bağlanmağa qorxu, ümüd, sığınmaq tərəfdən o, kimsə özünü Allaha oxşatmışdır. Allahın Rububiyyət və Uluhiyyətini özünə götürmək istəmişdir. Şahənşah, Hökmüdarlar hökmüdarı, Hakimlər hakimi, Qazilər

qazisi, Hüccətullah, Ayətullah və s. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah qatında ən çirkin ad (ən çirkin adın sahibi) Məlikul Əmlak adını daşıyan kimsədir». Sufyan b. Uyeynə - *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Şahən şahdır». (Başqa rəvayətdə: «Qiyamət günü Allah qatında ən mənfur, ən çirkin və Allahın ən çox qəzəb etdiyi Allahdan başqa heç bir həqiqi məlik yox ikən, Məlikul Əmlak – Məlilərin məliki – adı ilə adlandırılmış kimsədir)»[215]. Hani b. Zeyd – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına bir qrup heyət gəldi. Aralarından birinə: «Əbul Həkəm deyildiyində Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – o, kimsəyə: «Həkəm Allahdır. Nə üçün sənə Əbul Həkəm deyirlər?» deyə buyurdu. Adam: «Qövmüm hər hansı bir məsələdə ixtilaf etdiklərində mənim yanıma gəlirlər, mən də həkəmlik edərək aralarında hökm verirəm. Beləcə hər iki tərəf də verdiyim hökmə razı qalırlar» dedi. Peyğəmbər: «Övladların varmı» deyə buyurdu. Adam: «Bəli, Şurayh, Abdullah və Müslim Bəni Hani» dedi. Peyğəmbər: «Ən böyüyü hansıdır?» deyə buyurdu. Adam: «Şureyh» dedi. Peyğəmbər: «Artıq sən Əbu Şureyhsən» deyə buyurdu[216].

Belə bir insan layiqdir ki, Allah onu lazımınca alçaltsın və Qiyamət günü insanların ayaqları altında etsin. Əgər surət çəkən Qiyamət günü insanlar arasında ən şiddətli əzaba düçar olan olacaqsa onda Rububiyyətdə, Uluhiyyətdə özünü Allaha oxşadan barədə zənnin nədir?

HƏNƏFİ ULƏMALARINA GÖRƏ ŞİRK

Lüğətdə şirk – Bir şeydə birisinə ortaq olmaqdır. Ortaq olmaq, şirkət eyni kökdəndir. Birisinə bir şeydə ortaq olmaq – ortaq olunan şeyin azında və ya çoxunda pay sahibi olmaq deməkdir. İstilahi mənası – Şəriətə görə hər küfrün imanın ziddi olduğu kimi, şirk də Tövhidin ziddidir. İmam Abdul Qadir əd-Dəhləvi deyir ki: «Şirk insanın Allahdan başqasında Allahın sifətlərindən bir sifətin varlığına etiqad etməsidir. Məs: «Filan kimsə hər şeyi bilir, filan kimsə dilədiyini edir, mənə xeyrin və şərrin toxunması onun əlindədir – bu kimi sözləri söyləmək və ya Allahdan başqasını Allahı ucaltdığı kimi ucaltmaqdır. Birindən bir şey istəmək üçün ona səcdə etmək və ya onun üçün etiqad sahibi olmaq»[217]. İmam Əhməd

---

[215] Müslim 2143.
[216] Buxari 811.
[217] AbdulQadir b. AbdurRahim əl-Umeri əd-Dəhləvi əl-Hənəfi H. 1230 vəfat etmiş, məşhur alimlərdəndir. Nuzhetul Havatir c. 7, səh. 302-304.

ər-Rumi[218] və Şeyx Əbul Həsən ən-Nədvi deyir ki: «Şirk sadəcə insanın başqasını Allaha şərik qoşub Onunla arasında heç bir fərq görməməsindən əlavə, insanın Allahın zatına və sifətlərinə xas olan ibadətləri başqasına təhsis etməsidir. İnsanlardan birinə səcdə etmək, onun adına qurban kəsib nəzir demək, çətin anlarda ondan kömək diləmək və onun hər yerdə hazır və nazir olduğuna inanmaq, onun qeybdən xəbər verməsinə inanmaq deməkdir. Bunların hamısı ilə şirk sabir olur və insan bununla müşrik olur» [219] . ***Həqiqətən əgər sən müşriklərdən «Göyləri və yeri kim yaratmışdır?» deyə soruşsan, onlar mütləq «Allah!» deyə cavab verəcəklər. De ki, həmd olsun Allaha!».*** *(Loğman 25).* Nə yazığ ki, chillərin çoxu sadəcə Rububiyyət tövhidinin kifayət olduğunu söyləməkdədirlər. Beləcə Uluhiyyətdə şirk qoşmaq onlara bəsit və xəfif gəlmiş və ibadəti Allahdan başqasına sərf etmişlər[220][221] . Muhəmməd Alauddin əl-Haskəfi deyir ki: «Allahdan başqasına nəzir demək, ölülərdən ötrü xalqın arasında bir çox kimsələrin başına mum yaxması, qəndil yağı və bənzəri şeylər kimi övliyaların qəbirlərinə yaxınlaşmaq üçün alınan pulun hamısı icma ilə batil və haramdır»[222]. Muhəmməd b. Yəhya b. Muhəmməd əl-Kandəhləvi əl-Hənəfi deyir ki: Qəbirlər üzərinə məscid

---

[218] Osmanlı alimlərindəndir. H. 1043 ölmüşdür. Hidayətul Arifin 1/157, Məcmuul Muəllifin 2/83. Şirkin altı növünü zikr edirlər. Şirkut Tərrib – Bu Allaha yaxınlıq üçün Allahdan başqasına ibadət etmək. Məcalisul Əbrar Alə Hazinətil Əsrar səh. 150-152.

[219] Muhəmməd İsmail b. AbdulĞani b. AbdurRahim əl-Umeri əd-Dəhləvi əl-Hənəfi H. 1193 doğulub, H. 1246 ölüb. Takviyətul İman, Tənvirul Ayneyn fi İsbati Reil Yadeyn. Ən-Nədvi Risalətul Tövhid 32-33.

[220] Əbu Hənifə və əshabının bu haqda görüşlərini öyrənmək üçün: Bədaius Sənai 1/320, Tuhfetul Fuqaha 2/256, Fəthul Mulhim 121-122, Ziyarətul Qubur s. 29, əl-İbda s. 197, Təbyinu Hakaik 1/264, Haşiyətu Mərakil Fəlah s. 405, Kəvakibud Dərari 1/317, Məcalisul Ərba s. 13 və s.

[221] Əhməd b. əs-Sərahəndi əl-Hənəfi əl-Mətrudi əl-Naqşibəndi H. 1034 öldü. Bəyanul Əqaid, Nuzhətul Havatir 5/43-45. Muhəmməd b. Əli. B. Həmid b. Sabir əl-Hənəfi ət-Təhnəvi. “Mucəmul Muəllifin” 11/47, “Bahrur Raik” 2/298, 3/88, 5/124, “Ruhul Məani” 17/213, 313, 6/129, 11/98, “Tuhfətul Fuqaha” 3/67, “Təysirur Rahmən” 2/352, “Fətva əl-Hindiyyə” 6/323,326, “əl-İbda” s. 189, “Təkviyətul İman” s. 19-21 (Urduca), “Risalətul Tövhid” s. 25-33-40, “Rəddul İşraq” s. 16-17 – Bu kitablarda Allahdan başqasına səcdə etmək, övliyalara dua eərək yardım istəmək, onlarla istiğasədə olmaq, övliya üçün nəzir, qurban kəsmək və s. kimi əməllərin şirk olması və qəbrpərəstlərə şiddətli rədd vardır.

[222] Muhəmməd b. Əli b. Muhəmməd əl-Husni əl-Haskafi hənəfiləri şam muftusudur. “Durrul Muxtar” 2/439.

bina etmək Yəhudilərə bənzəməkdir. Bu Yəhudilərin Peyğəmbərlərini və böyüklərini ucaltmaq üçün hörmət olsun deyə onların qəbirləri üzərində məscid bina etmələrində təzim və bütlərə tapınanların əməllərinə bənzər bir şeydir. Bu qəbirlərə qəndil aparmaq isə malda olan israfdır. ***«Mallarını boş yerə sərf edənlər şeytanın qardaşlarıdır. Şeytan isə Rəbbinə qarşı çox nankordur».*** *(əl-İsra 27).* Bu cür əməl etmədə Yəhudilərə bənzəmə vardır. Çünki onlar böyüklərinin qəbrləri üzərinə qəndillər asaraq oraları işıqlandırırlar və lazımsız şeylərlə qəbrlərə böyük hörmət bəsləyərlər»[223]. Alusi əl-Hənəfi deyir ki: «Mən salehlərin qəbrlərini yüksəltməyi, üzərinə daşla bina tikməyi, o qəbrlərə doğru namaz qılıb, təvaf etməyi, qəbrləri əllə salamlayıb, müəyyən vaxtlarda orada toplanmağı mübah sayan cahil kimsələr gördüm. Bunların hamısı Allah və Rəsuluna qarşı açıq bir düşmənlik və dində Allahın izn vermədiyi şeyləri etməkdir. Allah Rəsulunun səhabələrinin Onun qəbri ilə necə davrandıqlarını (üstəlik qəbri yer üzündə olan qəbrlərin ən fəzilətlisi olduğu halda) bilməyin sənə yetərli olar. Buraxdıqları izə uysan və indikilərlə onları müqayisə etsən (düşünsən) Allah səni hidayətə yönəldər»[224]. İsmail əd-Dəhləvi – “Takviyətul İman”, ən-Nədvi “Risalətul Tövhid” əsərində deyirlər ki: «Şirk fitnəsinin çox güclənməsi və insanlar arasında yayılması və Tövhid qərib qaldı. İnsanların çoxu şirkin nə məna daşıdığını bilmirlər. İman etdiklərini söylədikləri halda bir çox əməllərində şirkə düşüb onun çirkinliyinə bulaşmışlar». ***«Onların çoxu Allaha şərik qoşmadan iman etməzlər».*** *(Yusuf 106).* Bu gün insanların çoxu şeyxləri, peyğəmbərləri, imamları, mələkləri və cinləri, sıxıntı anlarında çağırıb onlardan ehtiyaclarının qaldırılmasını, istəklərinin kerçəkləşməsini ummaqdadırlar. Hətta başlarına gələcək bəlalrdan qorxaraq öz uşaqlarına Pir verdi, Huseyn qulu, Əli qulu və s. isimlər də verirlər. İnsanların qəlblərinə şübhə salmaq üçün: Bu Allahın onlara verdiyi bir nemətdir, Onlara dua edib yalvarmağımız, onlardan kömək diləməyimiz ancaq Allaha yalvarma və Ondan yardım dilməkdir. Onların Allah qatında ayrı bir yeri və məqamı vardır. Hər kəs buna çata bilməz. Onlar istədiklərini edə bilərlər. Onlar Allah qatında bizim şəfaətçilərimiz və vəkillərimizdir. Onların bu sözləri Məkkə müşriklərinin sözlərinə necə də bənzəyir. ***Allahı qoyub özlərinə dost tutanlar: «Biz onlara bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik!» Deyirlər.*** *(əz-Zumər 3).* ***«Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütlərə ibadət edir və: «Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir!» deyirlər. De ki: «Allaha***

---

[223] “Kəvakibud Dərari” 1/316-317.
[224] “Ruhul Məani” 15/239-240.

göylərdə və yerdə bilmədiyi bir şeyimi xəbər verirsiniz? Allah özünə şərik qoşulan bütlərdən uzaqdır və ucadır». *(Yunus 18).*

ŞİRK ƏHLİNİN GƏTİRDİYİ BƏZİ ŞÜBHƏLƏR VƏ ONLARA CAVAB

Batil olan bir şeyi bir kimsə dəlil deyə irəli sürərsə mütləq Qurani Kərimdə onu yox edən və dəyərsiz olduğunu sübut edən bir buyuruq vardır. ***«****(Ya Muhəmməd!)* ***Müşriklər sənin yanına gəlib elə bir misal çəkməzlər ki, Biz sənə onun doğru cavabını*** *(verməyək)* ***və*** *(onların gətirdikləri misallardan)* ***izahatca daha yaxşısını gətirməyək».*** *(əl-Furqan 33).* Yəni onlar səninlə mübahisə etmək və haqqı batilə qarışdırmaq üçün sənə bir dəlil gətirəcək olsalar mütləq Biz sənə haqqı gətirər və daha gözəl açıqlama veririk. Buna görə də Qurani Kərimdə Uca Allahın bu müşriklərin və başqalarının suallarına çox ətraflı cavab verdiyini görürük. Hətta batil olan bir şeyin lehinə Kitab Sünnədən səhih bir dəlil gətirəcək olursa, heç şübhəsiz ki, bu dəlil onun əleyhinədir. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – «Dəru Təarudin Naqli vəl Aqli» adlı əsərinin müqəddiməsində deyir ki: «Bir bidətçi və ya batil bir əqidənin sahibi öz batilini sübut etmək üçün Kitab və Sünnədən bir dəlil irəli sürərsə, heç şübhəsiz ki, bu dəlil onun lehinə yox, əleyhinə olur».

Lakin burada diqqət edilməsi olan bir xüsus da vardır ki, o da: Bir kimsə qarşı tərəfin dəlilini bilmədən və o, dəlili çürütməyə, ona qarşılıq verməyə hazır olmadan heç bir kimsəylə mübahisəyə girişməməlidir. Çünki kamil bir bilik sahibi olmadan belə bir mübahisəyə girişən kimsə Allahın istədiyi müstəsna olmaqla məğlub olar. Necə ki, düşmən ilə savaş meydanına silah və sürsatsız girmədiyin kimi.

BİRİNCİ ŞÜBHƏ VƏ CAVABI - «*(Nəhayət əshəbi-kəhf öldükdən sonra kafirlər)* ***dedilər: «Onların üstündə bir bina tikin. Rəbbi*** *(onların öldüyünü, yaxud yenidən yuxuya getdiyini və nəyə etiqad etdiyini)* ***daha yaxşı bilir. Əshəbi-Kəhf haqqındakı mübahisədə qalib gələnlər isə: Onların*** *(məzarı)* ***üstündə bir məscid tikəcəyik – dedilər».*** *(əl-Kəhf 21).* Bu şübhəyə cavabımız odur ki: Bizdən öncəkilərin şəriəti bir çox dəlillərlə sübut olunur ki, bizim şəriətimiz deyildir. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mənə daha öncə heç bir Peyğəmbərə verilməyən beş özəllik verilmişdir. Hər bir peyğəmbər müəyyən bir qövmə göndərilib, mən isə hamıya göndərilmiş Peyğəmbərəm»[225]. Əgər ayə qəbir üzərində məscid tikməyin caiz olduğunu, bizdən öncəkilərin şəriəti olduğunu bildirsə də belə, ayədəki hökmü götürməklə yükümlü deyilik. Həmçinin

---

[225] Buxari, Müslim.

də ayədə ***«Onların** (məzarı) **üstündə bir məscid tikəcəyik»*** deyənlərin mömin olduqlarına dair bir açıqlama yoxdur. İbn Cərir – *rahmətullahi aleyhi* - bunu söyləyənlər haqqında iki görüşü vardır: 1. Bunlar onların arasında olan müsəlman kimsələrdir. 2. Onların arasında olan müşriklərdir. Doğrusunu isə ən yaxşı bilən Allahdır[226]. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah Yəhudi və Xristianlara lənət etsin. Çünki onlar Peyğəmbərlərinin qəbirlərini ibadətgaha çeviriblər»[227] və s. bu qəbildən olan hədislər onu göstərir ki, bizim şəriətimizdə bu qadağan edilmişdir. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – bu sözləriylə onların etdiklərin-dən bizi çəkindirir. Ömər - *radıyallahu anhu* – nun dövründə İraqda Daniel Peyğəmbərin qəbri tapıldıqda, bunun xalqdan gizlədilməsini və qəbrin yanında tapılan bəzi döyüşlərin yazısı olan parçanın da basdırıl-masını əmr etdiyi rəvayət edilir. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məscidləri qəbirlərə çevirənlərə lənət etdiyini gördün. Əslində bu hədisdən bizdən öncəkilərin şəriətində də bunun qadağan edildiyi açıqdır. Yopxsa Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – Yəhudi və Xristianları lənətləməzdi əgər onların şəriətində bu icazəli olsaydı. Bu cür dəlil gətirmə din olaraq sadəcə Quranla kifayətlənən, sünnətə zərrə qədər də dəyər verməyən kimsələrə məxsusdur. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bunu da bilin ki, mənə Quran və onunla birlikdə onun misli verilmişdir. Bunu da bilin ki, Allahın Rəsulunun haram etdiyi, Allahın haram qıldığı kimidir»[228]. Necə ola bilər ki, Allah onları Peyğəmbərinin diliylə lənətlədiyi halda, Allah onların etdiklərini rədd etməmiş olsun. Bu ayəni dəlil gətirənlər eynilə Süleyman – *əleyhissəlam* – ın əmrinə verilən cinlərlə əlaqəli Allahın buyurduğu: ***«Onlar Süleyman üçün nə istəsə – məbəd, uca qəsrlər, heykəllər, böyük hovuzlara bənzər çanaqlar və yerindən tərpənməyən iri qazanlar düzəldirdilər».*** *(Səba 13).* Ayəsini heykəl və büt düzəltməyin caiz olduğuna dəlil gətirirlər. Heykəl və rəsim (surət) çəkməyi haram edən səhih hədislərin əksinə bu ayəni dəlil gətirirlər. Halbuki Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in hədislərinə inanan müsəlman bunu etməz.

İKİNCİ ŞÜBHƏ VƏ CAVABI - Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbri günümüzdə görüldüyü kimi məscidində olmasıdır. Bu haram bir iş olsaydı orada dəfn edilməzdi. Buna cavab olaraq deyirik ki: Günümüzdə bu nə qədərdə belə görünsə də səhabələrin dönəmində bu

---

226 İbnul Covzi «Zədul Məsir» 5/123.
227 Buxari, Müslim.
228 əl-Albani «Mişkət» 163.

belə deyildir. Çünki Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – vəfat etdikdə səhabələr onu məscidinin yan tərəfində olan evində dəfn etdilər. Məscid ilə onun evini arada qapısı olan divar ayırırdı. Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – sağlığında ikən bu qapıdan çıxıb məscidə gedərdi. Səhabələrin onu evində dəfn etmələrinə səbəb nə idi? Biz bunu yuxarıda Aişə - *radıyallahu anhə* – nin hədisində də qeyd etdik ki, onlardan sonra kiminsə onun qəbrini məscid etməsinlər deyə belə etdilər. Bu mövzuda elm əhli arasında heç bir görüş ayrılığı yoxdur. Lakin sonradan Vəlid b. Abdulməlik hicri 88-ci ildə Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in xanımllarının da evlərinin məscidə əlavə edilməsini əmr etdi. Beləcə Aişə - *radıyallahu anhə* – nin evi, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbrinin olduğu ev də məscidə qatıldı[229]. Hafiz b. Muhəmməd b. AbdulHadi «Sərimul Munki» səh. 136-da deyir ki: «Artıq o, vaxtı səhabələrdən heç kəs yox idi. Ən son vəfat edən səhabə Cabir b. Abdullah - *radıyallahu anhə* – olub ki, o da AbdulMəlikin xilafəti dövründə vəfat etmişdir. Vəfat tarixi H. 78, Vəlid isə 86 ilində xəlifə oldu, 96 ilində isə vəfat etdi»[230]. İbn Kəsir «Tarix» 9/75-də qeyd edir ki: «Söyləndiyinə görə Sad b. Museyyib, Aişə - *radıyallahu anhə* – nin evinin məscidə qatılmasına qarşı çıxmış. Sanki o, qəbrin bir məscid edilməsindən qorxurmuş kimi».

ÜÇÜNCÜ ŞÜBHƏ VƏ CAVABI - Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Hayf məscidində namaz qılmasıdır. Hədisdə bildirildiyinə görə orada yetmiş Peyğəmbərin qəbri vardır. Təbarani «Məcmul Kəbir» 3/204/2-də demişdir: «Bizə Abdan b. Əhməd, İsa b. Şazan, Əbu Həmməd b. Dəlal, İbrahim b. Tahman, o da Mənsurdan, o da Mucahiddən, o da İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – dan mərfu olaraq: «Hayf məscidində yetmiş Peyğəmbərin qəbri vardır» deyilmişdir. Heysəmi «Məcma» 3/298-də

---

[229] İbn Cərir «Tarix» 5/222, İbn Kəsir «Tarix» 9/74-75.

[230] Bu məsələ ilə bağlı cahilcəsinə bir söz söyləyənlərdən biri: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məscidini Osman - *radıyallahu anhu* – genişlətdikdə bu məscidin içərisinə ondan olmayan şeyləri də saldı və üç qəbir də məscidin içərisində qaldı. Sələfdən heç bir kimsə isə bunu pis qarşılamadı». Cavab olaraq deyirik ki: «Osman - *radıyallahu anhu* – ona atılan bu böhtanın əksini etmişdir. O, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məscidini genişlətdikdə ona işarə olunan hədislərə müxalif olmamışdır. Buna görə də məscidi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in xanımlarının evlərinin olduğu yedən genişlətməmiş və bu evləri məscidə salmamışdır. Bu da ondan öncə Ömər - *radıyallahu anhu* – etdiyinin eynisidir». Belə bir kimsələr Sələfi Salihin əqidəsini bilmədiklərinə görə belə danışırlar.

rəvayət edir ki: «…Yetmiş Peyğəmbər basdırıldı». Cavab olaraq deyirik ki: Biz Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in bu məsciddə namaz qılmasına şübhə etmirik. Şübhə edilən bu məqscidə yetmiş Peyğəmbərin basdırılması məsələsidir ki, iki tərəfdən dəlil olmaz. 1) Heç bir hədis alimi bu hədisə səhih hökmünü verməmişdir. Çünki hədisin sənədində qərib hədisləri rəvayət edən ravilər vardır. Hədisin sənədində gələn İsa b. Şazan qərib hədisləri rəvayət edəndir. İbn Hibban «Sikat» 2/10-da qərib rəvayətlər edir demişdir. İbrahim b. Tahman haqqında da İbn Ammar Məvsili demişdir: Hədisi zəif və muzdaribdir. əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Mən bu hədisin ravilərindən birinin qiraətində təhrifə düşərək «***SALLA***» (namaz qıldı) yerinə «***QUBRA***» (basdırıldı) demiş olmasında şübhə edirəm. Çünki Təbarani «Məcmul Kəbir» 3/155/1-də sika bir sənədlə: «Hayf məscidində yetmiş Peyğəmbər namaz qılmışdır…» [231] . 2) Hədisdə qəbirlərin Hayf məscidində açıqca görünməsinə işarə edən bir ifadə yoxdur. Əzraki «Tarihu Məkkə» 406-410-da Hay məscidi haqqında bir neçə bölüm açmışdır. Heç birində orada olan qəbrlərin görünməsi haqqında xəbər verməmişdir. Bilinməlidir ki, şəriətdə hökümləri zahirə görə verir. Sözü gedən məsciddə açıq, görünən qəbirlər olmadığına görə orada namaz qılmaqda heç bir xəta yoxdur. Çünki orada olan qəbirlər yoxdur, görsənmirlər. Kimsə onların yerini tanımır. Hətta bu zəif hədis olmasaydı orada yetmiş qəbir olduğu heç kimsənin ağlına da belə gəlməzdi.

DÖRDÜNCÜ ŞÜBHƏ VƏ CAVABI - İsmail – *əleyhissəlam* – ın və başqalarının qəbrinin Məscidul Həramdakı Hicr adlanan yerdə olduğuna və oranın da namaz qılmaq üçün ən üstün yer sayılır. Cavab olaraq deyirik ki: Məscidul Haramın məscidlərin ən üstünü və orada qılınan namazları yüz min namaz dəyərində olduğuna heç bir şübhə yoxdur. İsmail – *əleyhissəlam* – ın və başqa Peyğəmbərlərin Məscidul Haramda dəfn edildiklərinə dair bir səhih hədisdə belə yoxdur. Əksinə bu haqda rəvayət olunan hədislərin əksəriyyəti uydurma, zəif hədislərdir. Əzkəri «Ahbaru Məkkə» səh. 39,219,220-də rəvayət etmiş. Bu zəif rəvayətlərin də əksəriyətini bidətçilər götürərək qəbirlərə gedib orada ibadət etməyə dəlil gətirirlər. Şeys Aliyul Kari «Mirkatul Məfatih» 1/456-da deyir ki: «İsmail – *əleyhissəlam* – ın qəbrinin şəkili Hisrdə, Hatim, Həcərul Əsvədlə zəmzəm arasında yetmiş Peyğəmbərin qəbri vardır. Artıq bu qəbirlərin izləri qalmamışdır. Bunlar da dəlil gətrilməyə uyğun deyildir». Yuxarıda qeyd etdiyimiz kimi, açıq görünən qəbirlər olmadığına görə heç bir

[231] Bu haqda geniş məlumat üçün bax: əl-Albani «İslamda qəbirçiliyin sakıncaları» hədis yayınları.

problem yoxdur. Çünki bilindiyinə görə yerin özü həyatdakıların qəbridir. ***«Biz yeri dirilər və ölülər üçün toplanma yeri etmədikmi?».*** Şabi deyir ki: «Yerin içi ölüləriniz, üstü isə diriləriniz üçündür»[232]. Şair deyir ki: «Ey dostum! Bunlar hər tərəfi dolduran qəbirlərimizdir. Haradadır Ad qövmünün yaşadığı dönəmdəki qəbirlər. Xəfifcə ayağını bas yerə, mən yerin torpağının yalnız bu cəsədlərdən ibarət olduğunu zənn edirəm. Bacara bilirsənsə yavaş-yavaş havada yeri, qulların çürümüş sümüklərinin üzərindən basa-basa yerimə».

BEŞİNCİ ŞÜBHƏ VƏ CAVABI - İbn AbulBərr «əl-İtisab» adlı əsərində 4/21-23-də rəvayət edir ki: «Əbu Cəndəl b. Suheyl b. Amr - *radıyallahu anhu* –, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dönəmində Əbu Bəsir - *radıyallahu anhu* – nun qəbri üzərində bir məscid bina etmişdir». Bu hadisə Hudeybiyyə sülhü ərəfəsində baş vermişdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Mədinəyə gəldikdən sonra müsəlman olmuş qureyşli Əbu Bəsir (Utbə b. Useyd əs-Səqəfi) - *radıyallahu anhu* – onun yanına gəldi. Qureyş də onu qaytarmaq üçün iki nəfər göndərdi və onlar Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəlib: «Bizimlə bağladığın sülh müqaviləsinə görə Əbu Bəsri - *radıyallahu anhu* – nu geri qaytarmalısan!» deyə ona müraciət etdilər. O, Əbu Bəsri - *radıyallahu anhu* – nu həmin iki kişiyə təhvil verdilər. Onlar Əbu Bəsri - *radıyallahu anhu* – ilə Məkkəyə yola düşdülər və nəhayət gəlib Zul-Huleyfə adlanan yerə çatdılar. Burada onlar (xurcunlarındakı) xurmadan yemək üçün dayandılar. Əbu Bəsri - *radıyallahu anhu* – onlardan birinə (Xuneyn b. Cabirə): «Ey filankəs, Allaha and olsun ki, sənin bu qılıncın çox gözəldir!» dedi. Qılıncın sahibi onu qınından çıxardıb dedi: «Doğrudan da bu çox gözəl qılıncdır. Mən onu bir neçə dəfə təcrübədən keçirmişəm». Əbu Bəsri: «Göstər görüm necə qılıncdır?» dedi. (Qılıncı ona göstərdikdə Əbu Bəsri - *radıyallahu anhu* –) fürsət tapıb qılıncı onun əlindən aldı və nəfəsi kəsilənə qədər qılıncla onu vurdu. O, birisi isə (Xuneysin mövlası) qaçıb Mədinəyə gəldi və tələsik məscidə daxil oldu. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onun vahimə içində yürüyə-yürüyə gəldiyini görüb: «Bu adam nədənsə qorxub!» deyə buyurdu. O, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəlib dedi: «Allaha and olsun ki, yoldaşım öldürüldü! (Qorumasanız) Mən də öldürüləcəyəm!». Bu vaxt Əbu Bəsri - *radıyallahu anhu* – gəlib dedi: «Ey Allahın Rəsulu! Allaha and olsun ki, artıq O, sənə vədini yerinə yetirməyə yardım etdi və sən də məni müşriklərə təhvil verdin. Sonra isə Allah məni

---

[232] Dulabi 1/129.

onların əlindən xilas etdi». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Vay bunun anasının halına! Bu müharibə alovunu qızışdıran bir kimsədir. Əgər bir neçə nəfər də onunla həmrəy olsa (o, zaman müharibə alovu qızışacaq və sülh müqaviləsi pozulacaq)». Əbu Bəsri - *radıyallahu anhu* – bunu eşitdikdə onun yenidən müşriklərə qaytarılacağını başa düşdü və Mədinədən çıxıb dənizin sahilinə tərəf getdi. Sonra müşriklərdən canını qurtarmış Əbu Cəndəl b. Suheyl - *radıyallahu anhu* – da gəlib ona qoşuldu. Daha sonra Məkkə müşriklərindən yaxa qurtaran hər bir müsülman ona qoşuldu və beləliklə də onlar qüvvətli bir dəstəyə çevrildilər. Vallahi onlar hər dəfə Qureyşin ticarət karvanının Şama yola düşdüyündən xəbər tutduqda karvanın qabağını kəsər və onları öldürüb mallarını götürürdülər. Bu təhlükəni görən Qureyş öz tərəfindən bir nümayəndəni (Əbu Sufyan) Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına göndərdilər. Bu dəfə Qureyş Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i Allaha and verib aralarında olan qohumluq əlaqələrinin hörmətinə görə (onların ticarət karvanlarını Əbu Bəsir - *radıyallahu anhu* – və onun cəmaatından qorumaq üçün) ona yalvardılar. Onlar Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə: «Bundan sonra müsəlman olaraq Məkkədən hicrət etmiş hər bir şəxs əmin ola bilər ki, (geri gətirilməyəcəkdir)» deyə xəbər göndərmişdilər. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – səhabələrdən birini (bu xoş xəbəri çatdırmaq üçün) Əbu Bəsir və onun cəmaatının yanına göndərdi və Uca Allah bu ayəni nazil etdi: ***«Sizi onlara** (müşriklərə) **qalib etdikdən sonra Məkkə vadisində** (Hudeybiyyədə) **onların əlini sizdən, sizin də əlinizi onlardan çəkən** (onları sizinlə, sizi də onlarla vuruşmağa qoymayan) **Odur…» ayəsindən: «Kafirlər öz ürək-lərində Cahiliyyət təkəbbürünə və təəssübünə qapıldıqları zaman…».** (əl-Fəth 24-26).* Onalrın təkəbbür və təəssübü Hudeybiyyə müqaviləsinə «Bismilləhir - Rahmənir - Rahim», «Muhəmmədən Rəsulullah» sözlərini yazmaqdan imtina etmələri və həmin ili (hicrətin altıncı ilində) müsəlmanların Məkkəyə daxil olub Allahın evini ziyarət etməyə razılıq verməmələri idi[233]. Hədis Buxari, Müslim və s. səhih və sünnənlərdə rəvayət olunmuşdur: «Onun qəbri üzərində bir məscid bina etmişdir» cümləsi əlavə olunmadan rəvayət edilmişdir. Bu cümlə mudaldır, hətta münkər bir rəvayətdir[234].

ALTINCI ŞÜBHƏ VƏ CAVABI **-** Bəzi qəlblərə şübhə salanlar qeyd edirlər ki, qəbirlərin məscid halına gətirilməsində olan qadağa ancaq

---

[233] Buxari 2731, Müslim 1783.

[234] Bu haqda geniş məlumat üçün bax: əl-Albani «İslamda qəbirçiliyin sakıncaları» hədis yayınları.

qəbirdə olan kimsəyə görə fitnəyə (şirkə) düşmə qorxusuna bağlı bir şeydir. Artıq Tövhid möminlərin qəlblərində yerləşdiyinə görə bu fitnə ortadan qalxmışdır. Bu kimi şübhələr batil və əsli olmayan şübhələrdir. İbrahim – *əleyhissəlam* – dan sonra artıq kim əmin ola bilər. Heç kəs şirkə düşməyəcəyindən əmin ola bilməz nə qədər Tövhid əhli olsa da belə. İbrahim – *əleyhissəlam* – dua edərək: ***«…Məni və övladlarımı bütlərə tapınmaqdan uzaq elə!». (İbrahim 35).*** Abdullah b. Şurahbil b. Həsənə rəvayət edir ki: «Osman - *radıyallahu anhu* – nun qəbirləri dümdüz edilmə əmrini verdiyini gördüm. Ona: «Bu sənin qızın Ummu Əmrin qəbridir deyildi. O, yenə də onun düzəldilməsini əmr etdi»[235]. Aliyyul Kari «Mirkat» 2/372-də deyir ki: Elm adamları qəbrin bir qarış yüksəldilməsi müstəhəbdir». Əbu Burda - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Əbu Musa - *radıyallahu anhu* – ölüm döşəyindəikən tövsiyə etdi: «Cənazəmi götürdükdə tez-tez yeriyin. Qəbrimə mənimlə torpağın arasına girəcək heç bir şey qoymayın. Qəbrimin üzərinə bina tikməyin. Ölümümə görə saçını qırxan, səsini yüksəldən və üst-başını cıran qadınlardan uzaq olduğuma sizi şahid tuturam. Yanında olanlar: «Bu haqda bir şeymi eşitdin?». O: «Bəli, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən» deyə cavab verdi[236]. Ənəs - *radıyallahu anhu* – qəbirlər arasında məscid tikilməsini məkruh (haram) görürdü[237]. Nəfi rəvayət edir ki, Ömər - *radıyallahu anhu* – bəzi kimsələrin altında beyət edilən ağaca gedib gəldiklərini eşitdikdə o, ağacın kəsilməsini əmr etdi və ağac kəsildi»[238].

---

[235] İbn Əbi Şeybə «Musənnəf» 4/138, Əbu Zura «Tarix» 66/2, 121/2.

[236] Əhməd 4/397.

[237] İbn Əbi Şeybə 2/185, Fəthul Bəri 65/81/1 «əl-Kəvakib».

[238] İbn Əbi Şeybə 2/84/1 rəvayət etdi və ravilərin hər biri sikadır. Lakin Nəfi ilə Ömər - *radıyallahu anhum* – arasında kəsiklik vardır. Bu da hədisin zəif olduğunu göstərir. Səhih odur ki, Buxarinin səhihində «Cihad» babında 2958-də Nəfi rəvayət edir ki, İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – dedi: «(Hudeybiyyə sülhündən) sonrakı il təkrar oradan keçdikdə altında beyət etdiyimiz ağacın hansı olduğu haqqında aramızdan iki nəfər də belə bir fikirə gələ bilmədi. Bu Allahın bir rəhməti idi». əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: Artıq ağac onlar üçün gizli və tanınmaz hala gəlmişdir. Yenə Buxaridə Səid b. Museyyib atasından etdiyi rəvayəti gətirir ki: Tarix b. AbdurRahman həccə getmək üçün yola çıxdı. Yolda namaz qılan bir topluluğa rastlaşdım. Bu hansı məsciddir deyə soruşdum. Onlar: «Bu Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in altında ridvan beyəti etdiyi ağacdır» dedilər. Səid b. Museyybin yanına gələrək bunu ona danışdım. O, da gülərək: «Atam mənə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə bərabər ağac altında beyət edənlər arasında olduğunu, gələn il isə ora gəldikdə (beyət etdiyimiz ağacın hansı olduğunu) unutduq və onun hansı olduğunu tapa

İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – , AbdurRahmanın qəbri üzərində qurulmuş bir çadır gördü və: «Ey uşaq! Bunu qaldır! Etdiyi əməl ona kölgə salar» dedi [239]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – qəbrinin üzərinə çadır qurmamağı vəsiyyət etmişdir» [240]. Muhəmməd b. Kəb deyir ki: «Bu qəbirlər üzərində olan çadırlar sonradan uydurulmuş şeylərdir». Səid b. Museyyib xəstələndiyi vaxt: «Öldüyümdə qəbrimin üzərinə çadır qurmayın» [241]. Amr b. Şurahbil deyir ki: «Qəbrimi yüksəltməyin. Mühacirlərin bundan xoşlanmadıqlarını gördüm»[242]. Muhammməd b. İshaq «Məğazi» rəvayət edir ki: Yunus b. Bukeyr, Əbu Xalidə Xalid b. Dinar, Əbu Aliyəyə dedi: «Tusteri fəth etdiyimiz zaman Hurmuzun mal saxladığı evin başında mushaf olan ölü bir bədənin uzanmış olduğu bir çarpayı tapdıq. Onu Ömər b. Xattab - *radıyallahu anhu* – nun yanına gətirdik. Kəbi çağırdı və o, mushafı ərəbcəyə çevirdi. Mən ərəblərdən o, mushafı oxuyan ilk insanam. Bu Daniel - *əleyhissəlam* – deyilən birisi idi. O, nə zaman ölmüşdür? dedim. Üç yüz ildir. Ondan dəyişən nədir. Başında bəzi saçlarından başqa heç bir şey dəyişilməmişdir. Belədir çünkü Peyğəmbərlərin ətlərini torpaq çürütməz. İnsanlar ondan nə diləyərdilər? Göy üzü tutulduğu zaman onun cəsədini çıxararaq yağmur gözləyərdilər. Sonra siz nə etdiniz? Dedim. Gündüz vaxtı bi-birindən ayrı on üç qəbir qazıdıq, gecə olduqda isə onu birində dəfn etdik və qəbiri yerlə düz etdik ki, insanlar başa düşməyib sonradan gəlib qazmasınlar». Bu rəvayətdə mühacir və ənsarın etdiyinə bir baxın. Qəbiri tapıb insanların bundan fitnəyə düşməsindən qorxaraq onu gizlətmək üçün nə qədər səy göstərirdilər. Günümüzdə qəbirləri ucaltmağa çağıranlar o, zaman bunları etsəydilər səhabələr onlarla qılıncları ilə vuruşardılar. Onları Allahdan qeyrisinə ibadət edənlər sayardılar. Qəbir başında dua etmək, namaz qılmaq bir sünnət, fəzilət və ya mübah bir əməl olsaydı bunu ən yaxşı

---

bilmədik» deyə söylədi. (Başqa rəvayətdə: Ağac bizə tanınmaz hala gəldi). Səid: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in səhabələri onu tanımadıqları halda siz mi tanıyacaqsınız? Siz mi daha yaxşı bilirsiniz?» deyə cavab verdi. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – nun: «Bu Allah tərəfindən bir rəhmət oldu» sözləri buna işarədir. O, ağacın onlar tərəfindən tanınmaması Allahın bir rəhməti idi. əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «On ilə əvvəl Uhud şəhidlərinin məzarlığının gün çıxan tərəfində divarın yanında gördüyüm bir ağac var idi. Ağacın üzərində bir çox bez parçalar bağlanmışdır. Sonra onu keçən il H. 1371, M. 1952-ci ildə həcc zamanı gördüm. Ağac kökündən kəsilmişdir. Allaha həmd olsun.

[239] Buxari muallaq olaraq rəvayət edib 2/98.

[240] AbdurRazzaq 3/418 N. 6129, İbn Əbi Şeybə 4/135, İbn Sad 4/338.

[241] İbn Sad 5/142.

[242] İbn Sad 6/108.

bilən mühacir və ənsarlar olardılar və onlarda bunu özlərindən sonra gələnlərə bir sünnət olaraq buraxardılar. Onlar özlərindən sonra gələn zəlalətə düşənlərdən daha yaxşı bu dini bilirdilər. Ətraflarında Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in bir çox səhabələrinin qəbirləri olduğu halda onlardan heç biri ora gedib əsla onlara dua etməmiş və onlardan yardım diləməmişdir ki, bu Allaha daha yaxındır bunun vasitəsilə Allaha yaxınlaşım. Bu haqda cüzi bir məlumatda olsaydı belə bizə çatar və biz sidən qabaq onu edərdik. Necə ola bilər ki, qəbir başında dua etmək və ya qəbir əhli ilə duada təvəssül etmək – bu qədər fəzilətli əməl olsun – sahabə, tabiin də bu cür fəzilətli əməldən bixəbər olsun. Ümmətin ən xeyirli üç dövrü: İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən: «Ümmətivin ən xeyirliləri kimlərdi?» deyə soruşduqda o, buyurdu: «Mənim əsrimdəkilərdir. Sonra onları təqib edən (Tabiin) və yanə də onları təqib edən (Ətbəu Tabiin)»[243] - necə ola bilər ki, bu cür fəzilətdən cahil qalır, sonradan gələnlər isə elm və əməldə onları ötürlər. Hər bir xeyirdə yarışan, xeyirdə hər bir kəsdən irəli olan səhabələr necə ola bilər ki, qəbir başında fəziləti bilə-bilə orada dua etməmələri əsla yaxşı qarşılanmaz. Deməli burada bir məsələdə ortaya çıxır ki, bu əməl nə məşhur bir əməldir, nə də haqqında bir izin vardır. Bu ancaq qəbirlərə ibadət edənlərin məşhur etdikləri bir əməldir. Allah bunu əmr etmədiyi kimi haqqında bir dəlil də endirməmişdir.

Marur b. Suveyd rəvayət edir ki, Ömər - *radıyallahu anhu* – ilə birlikdə Məkkə yolu üzərində sübh namazını qıldıq. Namzda Fil surəsini və Qureyş surəsini oxudu. Sonra insanları bir yerə gedərkən gördü və: «Bunlar hara gedirlər belə?» deyə soruşdu. «Ey möminlərin əmiri! Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in namaz qıldığı bir məscid var ora gedirlər» dedi. O: «Sizdən öncəkilər də belə bir şeylə həlak oldular. Onlar Peyğəmbərlərinin izləri üzərinə düşərək oraları kilsə və məbədlər edərdilər. Bir namaz vaxtına yetişən namazını qılsın, başqa vaxtı isə keçib getsin və əhəmiyyət verməsin» dedi[244]. Səhabələr bu cür şeylərə qarşı da çıxırdılar. Əbu Vaqid əl-Leysi – *radıyallahu anhu* –rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə birlikdə Məkkədən Huneynə tərəf yola çıxmışdıq. Biz o, vaxtlar təzə müsəlmanlardan idik və küfrdən yenicə çıxmışdıq. Müşriklərin üstündən silahlarını asdıqları böyük bir Sidr ağacı vardı. Onun ətrafında yığışaraq öz adət ən-ənələrini yerinə yetirir və o, ağacı «Zətu Ənvat» deyə çağırırdılar. Biz də bu böyük bir Sidr ağacının yanından keçdikdə: «Ey Allahı Rəsulu! Onların «Zətu Ənvatı» olduğu

[243] Müslim 2533.
[244] İbn Əbi Şeybə 2/84/1, AbdurRazzaq «Musənnəf» 2/118,119, H. 2734.

kimi bizim üçün də «Zətu Ənvat» düzəlt» dedik. Peyğəmbər: «Allahu Əkbər! Şübhəsiz ki, bunlar hamısı keçmiş adət ən-ənələrdir. Nəfsim əlində olana and olsun ki, siz İsrail oğullarının Musadan istədikləri şeyin eynisini məndən istədiniz: ***«…Bizə onların sitayiş etdikləri bütlər kimi bir büt düzəlt!»*** *(əl-Əraf 138)* Həqiqətən siz əvvəlkilərin adət ən-ənəsi ilə gedəcəksiniz[245]. Ona ibadət edilməməsinə və ondan bir diləkdə olmaması-na baxmayaraq sırf silah asmaq və altında ibadət etmək üçün bir ağac əkmək Allahdan başqa bir ilah qəbul etmək sayılırsa, qəbirlərə ibadət etmək, orada dua etmək və qəbir əhlindən yardım istəmək onda nə sayılır? Allahın Rəsulunu göndərdiyi ilə bu gün zəlalət və bidət əhlinin etdiklərini bilən bir kimsə onların arasında göylə yer arası qədər fərq olduğunu görə bilər.

YEDDİNCİ ŞÜBHƏ VƏ CAVABI - Onlar deyirlər ki, Bu ayələr bütlərə ibadət edənlər haqqında nazil olmuşdur. Sizlər saleh kimsələr haqqında nə cəsarətlə bütlər deyə cavab verirsiniz? Peyğəmbərləri nə cəsarətlə büt edirsiniz? Allahdan başqa ibadət olunan hər bir varlıq ona ibadət edən kimsənin məbudu və bütü olur. Yaxşı, bütlərə tapınan kimsə ilə Peyğəmbərlərə, övliyalara tapınan kimsə arasında fərq nədir? Çünki bunlarn heç birisinin onlara ibadət edənlərə ən cüzi bir faydası da olmaz. ***«Ey iman gətirənlər! Şərab da, qumar da, bütlər də, fal oxları da şeytan əməlindən olan murdar bir şeydir. Bunlardan çəkinin ki, bəlkə nicat tapasınız».*** *(əl-Maidə 90).* ***ƏNSAB*** bütlər, ləfzi ***NUSUB*** və ya ***NASUB*** kəliməsinin çoxluğudur və Allahdan başqa ibadət edilmək üzərə ucaldılan hər bir şeyi əhatə edir. Bu bir ağac, bir daş, bir büt və ya bir qəbir də ola bilər. Bütlər Qurani Kərimdə iki qismə bölünür: 1. ***ƏNSAB*** **–** Forma və şəkili olan bütlərdir. Daş, ağac, şəkil, surət və s. Kitab əhli olan Yəhudi və Xristianlar öz ibadət etdikləri ibadətgahları dəyişərək orada çoxlu surət, insan şəkilləri çəkməyə başladılar. İki qanadlı kişi və qadın, uşaq şəkilləri çəkməyə başladılar və dedilər ki, bunlar Peyğəmbərlərdir, mələklərdir. 2. ***ƏUSƏN*** **–** Qurani Kərimdə bütün adına deyilir. Lakin forma və şəkili olmayan bütlərə də Əusən deyilir. Kiminsə ruhu, kimnsə cəddi və s. Bu növ bütə Əusən deyilir. İbrahim – *əleyhissəlam* – öz qövmünə deyir ki: ***«Sizlər Allahdan qeyrisini özünüzə*** *(Əusən)* ***bütlər götürdünüz».*** Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dua edərək deyərdi: «Ya Rəbbim! Mənim qəbrimi Əusənə ibadət olunan bütə döndərmə».

Bu sözləri söyləyən kimsə müşriklərin Rububiyyəti qəbul etdiyini, Uca Allahın hər şeyin Rəbbi, yaradıcısı və Maliki olduğunu qəbul etdiklərini

---

245 Tirmizi 2180, Əhməd 5/218, əl-Albani səhih.

bilir. Lakin müşriklər bu bütlərə onları Allaha daha çox yaxınlaşdırsınlar və onlara şəfaətçi olsunlar deyə ibadət edirdilər. Onlar o, bütə ibadət etmirdilər. O, bütün timsalında saleh kimsəni nəzərdə tuturdular. Çünki onlar üçün də o, büt deyil nə vaxtsa yaşamış saleh bir kimsənin ruhu idi. Günümüzdə də qəristanlığa gedərək qəbr sahibləri ilə Allaha yaxınlaşan: «Biz günahkar bəndələrik, onlar isə əməlisaleh insanlar olublar» deyərək onların ruhları, Allah yanında olan məqamları vasitəsilə Allaha yaxınlaşan insanlarda eynilə o, müşriklərin etdikləri əməlləri və sözləri deyirlər. Bununla bərabər belə bir inanc onlara heç bir fayda vermədi. ***«Allahı qoyub özlərinə dost tutanlar: «Biz onlara bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik!» Deyirlər.*** *(əz-Zumər 3).* ***«Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütlərə ibadət edir və: «Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir!» deyirlər. De ki: «Allaha göylərdə və yerdə bilmədiyi bir şeyimi xəbər verirsiniz? Allah özünə şərik qoşulan bütlərdən uzaqdır və ucadır».*** *(Yunus 18).*

Belə bir sözləri işlədən kimsəyə sən də bu ayəni xatırlat: ***«Onların o, yalvardıqları da Rəblərinə hansı daha yaxın olacaq deyə yol axtarırlar».*** *(əl-İsra 57).* Beləliklə müşriklərin bu şübhələrinə də cavab vermiş olduq. Belə bir bənzətmə doğru deyildir. Çünki o. müşriklər arasında vəlilərə, salehlərə ibadət edənlər də vardır. Onlar eyni şəkildə Xristianların Məryəm oğlu Məsihə ibadət etdikləri kimi Peyğəmbərlərə də ibadət edirdilər. Həmçinin mələklərə də ibadət edənlər vardır. ***«O, gün onların hamısını həşr edəcək, sonra da mələklərə belə deyiləcək: Bunlarmı sizə ibadət edirdilər?*** *(Mələklər)* ***Sən pak və müqəddəssən. Bizim ixtiyar sahibimiz onlar deyil Sənsən! Xeyr,*** *(onlar bizə yox)* ***cinlərə*** *(şeytanlara)* ***ibadət edirdilər. Onların əksəriyyəti cinlərə iman gətirmişdilər – deyə cavab verəcəklər».*** *(Səbə 40-41).*

ALLAHDAN QEYRİSİNƏ İBADƏT EDƏNLƏR GƏTİRDİKLƏRİ ÜÇ ŞÜBHƏ: 1. Biz bütlərə ibadət etmirik, yalnız Allahın övliyalarına ibadət edirik. 2. Bizlər ibadətdə onlara yönəlmirik, onları qəsd etmirik. Bizim məqsədimiz yalnız uca Allahdır. 3. Bizlər onlara bizə fayda və zərər versinlər deyə ibadət etmirik. Fayda və zərər Allahın əlindədir. Ancaq onlar bizi Allaha yaxınlaşdırsınlar deyə onlara yönəlirik. Onların şəfaətinə nail olmaq üçün. Biz Allaha şərik qoşmuruq.

Haqlarında Quran nazil olduğu müşriklər mələklərə, salehlərə, Lat və Uzzaya və başqa şeylərə ibadət etmirdilərmi? Sözsüz ki, bəli – deyiləcəkdir. Ona de ki: Müşriklər həmən varlıqlara ibadətləri dua, qurban kəsmək, nəzir vermək, sığınmaq və buna bənzər ibadətlər etmir-dilərmi? Çünki onlar da Allahın qulları olduqlarını, Onun hakimiyyəti altında

olduqlarını, işlərini səhmana salanın Allah olduğunu qəbul edirdilər. Bu varlılıqlara isə onların şəfaətini əldə etmək, onlarla Allaha yaxınlaşmaq üçün dua edib sığınırdılar.

Əgər sənə sual verilsə ki: Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə şəfaət etmək verilmişdir. Mən də ondan Allahın verdiyindən istəyirəm? Deyərsə ona belə cavab verərik. Allah Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə şəfaəti vermişdir, lakin sənə də Allaha dua edərkən Ona şərik qoşmağı qadağan etmişdir. ***«Şübhəsiz ki, bütün məscidlər Allaha məxsusdur. Allah yanaşı heç kəsə ibadət*** *(dua)* ***etməyin».*** *(əl-Cinn 18).* Allah Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə şəfaət etmək əmrini verməklə yanaşı o – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Allah izn vermədikcə şəfaət də etməz, Allahın razı olacağı kimsələrdən başqasına da şəfaət etməz. Müşrik olan bir kimsədən də əlbəttəki Allah razı olmaz və ona şəfaət də edilməz və sən də hardan biləsən ki, Allah səndən razıdır? ***«Onun razı olduğu kimsələrdən başqasına şəfaət etməzlər».*** *(əl-Ənbiya 28).*

Əgər o: «Mən Allaha şərik qoşmuram deyərsə, ona yaxşı onda Allaha şərik qoşmaq nə deməkdir, bir məni başa sal? Allaha şərik qoşmaq bütlərə ibadət etməkdir deyərsə onda ona de: Onda bütlərə ibadət etmək nə deməkdir (nə cür olur?), bunu da bir izah et? Əgər o, kimsə Allahdan başqasına ibadət etmədiyini irəli sürərsə sən ona tək Allaha ibadət etmək nə mənasına gəlir deyə soruş.

Çətin və müsibət anlarında insan Allahdan qeyri ibadət etdiklərini unudaraq Allaha dua edir və onu çağırır. ***«De ki: Mənə deyə bilərsinizmi? Sizə Allahın əzabı gəlsə və ya Qiyamət başınızın üstünü alsa Allahdan başqasınımı dua edib yalvaracaqsınız? Əgər doğru danışan adamlarsınızsa*** *(deyin görək)* ***Xeyr, yalnız Allaha dua edib yalvaracaqsınız. O, əgər istəsə yalvardığınız bəlanı aradan qaldırar, siz də Ona şərik qoşduğunuz bütlərinizi unudarsınız».*** *(əl-Ənam 40-41).* ***«İnsana bir zərər toxunduqda tövbə edərək Rəbbinə yalvarar. Sonra Allah öz dərgahından ona bir nemət əta etsə, əvvəlcə kimə dua etmiş olduğunu unudar və*** *(xalqı)* ***Allahın yolundan çıxartmaq üçün Ona şəriklər qoşar. De ki: Hələ küfrünlə bir müddət dövran sür. Şübhəsiz ki, sən cəhənnəm əhlindənsən!».*** *(əz-Zumər 8).*

SƏKKİZİNCİ ŞÜBHƏ VƏ CAVABI **-** Görürsən ki, biri Allahdan 10 il övlad itəyir. Ya Rəbbim mənə övlad ver, Ya Rəbbim mənə övlad ver. Lakin övladı olmur. Bundan sonra gedir hansısa pirdən istəyir və övladı olur. Övladın adını da qoyur pirverdi, pirqulu. Belə bir sual ortaya çıxır. Doğurdanmı ona Pir verdi? Cavab: 10 il verməyən və 11-cı il verən də

Allahın özüdür. Allah hər bir bəndəsini imtahan edir***. «İnsanlar yalnız iman gətirdik deməkləri ilə onlardan əl çəkib imtahan olunmayacaqlarınımı sanırlar? Biz onlardan əvvəlkiləri də imtahana çəkmişdik. Şübhəsiz ki, Allah düz danışanları da yalançıları da gözəl tanıyır».*** *(əl-Ənkəbut 2-3).* Kimə iman etdin? İlahın kimdir? Dində sabitsən? Yoxsa çətinliyə düşən kimi namazı tərk edirsən? O, kimsə dua edirdi. Onun duası eşidilirdi, yoxsa yox? Cavab olaraq deyirik ki: Allah zülmət bir gecədə, zülmət bir meşədə, qara daşın üzərində gəzən qara qarışqanın addımalını görür və dualarını eşidir. Yaxşı o, dua edənin 10 il etdiyi dua əbəs yerəmi idi? Xeyr, Eşidən və Görən yazırdı. Qulum mənə dua etdi. Məndən övlad istəyirdi. Çünki dua üç yerdən birinə gedər. Ya Allah onu qəbul edib cavab verər, ya dünyada ikən sənin başına gələcək bir bəlanı o, dua vasitəsilə götürər, ya da duanı sənin lehinə axirətə saxlayar, bu dünyada isə itaətinə görə verər. Deməli dua əbəs yerə getmir. 10 il dua edən səbr etdikdən sonra ilahını dəyişir. Mənə belə Allah lazım deyil. O, mənə heç nə vermədi. Özünə başqa Rəbb seçərək: Ey filankəs! Mənə övlad ver və Allah da ona övlad verir. O da elə zənn edir ki, övladı Allah yox, məsh o qəbr sahibi vermişdir. Beləliklə də o, kimsə imtahandan çıxmış olmur və dünyasını da, axirətini də xüsrana uğradanlardan olur. ***«İnsanlardan eləsi də vardır ki, Allaha şəkklə*** *(məqsədlə)* ***ibadət edərlər. Əgər ona bir xeyr toxunsa*** *(dini barəsində)* ***arxayın olar*** *(İslamdan möhkəm yapışar).* ***Yox əgər ona bir bəla, müsibət üz versə*** *(İslamdan üz döndərib)* ***yenə küfrə qayıdar. Beləsi dünyanı da əldən verər, axirəti də. Açıq-aşkar ziyan budur, bu! O, Allahı buraxıb özünə nə xeyir, nə də zərər verən bütlərə tapınır. Haqq yoldan azıb uzaq düşmək də budur! Özü də zərəri xeyrindən daha çox olana ibadət edər. O*** *(büt)* ***nə pis bir köməkçi, necə də pis bir yoldaşdır».*** *(əl-Həcc 11-13).* Qurani Kərimdə qaydadır ki, ***YƏSƏLUNƏKƏ*** – soruşanda sözü gəldikdə ***QUL*** – de ki, sözü işlədilir. Məs: ***«****(Ey Muhəmməd!)* ***Səndən qənimətlər barəsində soruşurlar. De ki: Qənimətlər Allaha və Peyğəmbərə aitdir».*** *(ən-Ənfal 1).* ***«Səndən şərab və qumaq haqqında soruşurlar. De ki:…».*** *(əl-Bəqərə 219).* ***«****(Ey Muhəmməd!)* ***Səndən heyz barəsində soruşurlar. De ki:…».*** *(əl-Bəqərə 222).* ***«Səndən yetimlər haqqında soruşurlar. De ki:…».*** *(əl-Bəqərə 220).* ***«Səndən nələrin halal olduğunu soruşurlar. Dse ki:…».*** *(əl-Maidə 4).* Lakin bu ayədə Allah istisna edərək Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə gələn vəhydə «***DE Kİ***» kəliməsini zikr etməmişdir. Ey Muhəmməd! Qullarım səndən mənim barəmdə soruşsalar mən onlara yaxınam. Ondan istəyənin duasını qəbul edərəm. Dua etmək üçün kiminsə qəbrinə, pirinə getmək lazım deyil. ***«Əgər bəndələrim səndən Mənim***

barəmdə soruşsalar mən onlara yaxınam. Dua edən Məni çağırsa onun duasına cavab verərəm». *(əl-Bəqərə 185).* ***«Rəbbiniz buyurdu: Mənə dua edin, mən də sizin dualarınızı qəbul edim!».*** *(əl-Mumin 60).* Allah demir ki, övliyaları çağırın, onlara dua edin və ya Mənim saleh bəndələrimdən kömək diləyin. ***«Müşriklər*** *(Allaha qoşduqları)* ***şəriklərini gördükdə: Ey Rəbbimiz! Bunlar bizim Səninlə yanaşı*** *(bizi Sənə yaxınlaşdırmaq məqsədilə)* ***ibadət etdiyimiz şəriklərimizdir – deyəcəklər. Bütlər də onlara: Siz yalançısınız!*** *(Biz sizi Allahı tərk edib bizə tapınmağa dəvət etməmişdik)* ***– deyə cavab verəcəklər».*** *(ən-Nəhl 86).* ***«****(Qiyamət günü)* ***hamı Allahın hüzurunda peyda olacaqdır. Zəiflər, acizlər*** *(iman gətirməyi)* ***özlərinə sığışdırmayan*** *(başçılarına)* ***deyəcəklər: Biz sizə tabe idik. İndi Allahın əzabını, azacıq da olsa bizdən dəf edə bilərsinizmi? Onlar belə cavab verəcəklər: Əgər Allah bizə doğru yolu göstərsəydi, biz də sizə göstərərdik. İndi ağlayıb sızlasaq da, səbr etsək də, fərq etməz*** *(əzabdan xilas ola bilmərik).* ***Bizim üçün heç bir qurtuluş, heç bir sığınacaq yoxdur. İş bitdikdə*** *(Cənnətlilər Cənnətə, Cəhənnəmliklər Cəhənnəmə daxil olduqda)* ***Şeytan*** *(onu məzəmmət edən kafirlərə)* ***belə deyəcəkdir: Allah*** *(Peyğəmbərlər vasitəsilə)* ***sizə*** *(pis əməlləriniz görə Cəhənnəmə düşəcəyiniz barədə)* ***doğru vəd vermişdi. Mən də sizə vəd vermişdim. Amma sonra vədimə xilaf çıxdım. Əslində mənim sizin üzərinizdə heç bir hakimiyyətim yox idi. Lakin mən sizi*** *(günah etməyə, Allaha asi olmağa)* ***çağırdım, siz də mənə uydunuz. İndi məni yox, özünüzü qınayın. Nə mən sizin dadınıza çata bilərəm, nə də siz mənim dadıma. Mən öncə*** *(dünyada)* ***sizin məni Allaha şərik qoşmağınızı da inkar etmişdim. Həqiqətən zalimləri şiddətli bir əzab gözləyir».*** *(İbrahim 21-22).*

QƏBİRPƏRƏSTLƏRİN AĞILLARINI BAŞLARINDAN ALAN ŞEY NƏDİR?

Tövhiddən üz çevirən bu sifəti istəsə də, istəməsə də belə müşrik və kafirdir. Sünnətdən üz çevirən də yenə istəsə də, istəməsə də belə bidətçidir və zəlalət əhlidir.

Allahın Rəsulu ilə göndərdiyi həqiqətdən cahil olmaları. Bütün bu cahil fikirlərin yaranmasına səbəb onların Allahın və Rəsulunun gətirdiklərinə arxa çevirmələri, qıt, naqis ağıllarını işlətmələri, uydurma hədislərə, rəvayətlərə və heç bir əsası olmayan xalq hekayələrinə söykənmələridi. Həmçinin də biz ata-babalarımızı bu cür görmüşük, filan şeyx, filan molla belə deyib xurafat və boş-boş sözlərə əsaslanmları və onları təqlid etmələridir. Qəbirpərəstlərin Rəsulullaha iftira etdikləri uydurma hədislər də bu səbəblərdən biridir. «Hər bir şey sizə ağrı verdikdə qəbir əshabına sığının»[246]. Qəbirpərəstlərin uydurduğu hekayələr ki, darlıq içində olan filankəs, filan kimsənin pirinə, ocağına getmiş və qurtulmuş və ya on il uşağı olmurdu filankəsin pirinə getdikdən sonra uşağı olub və ya Sufyan əs-Souri - *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Dəməşq məscidində qılınan namaz otuz min namaza bərabərdi»[247].

Muhəmməd Cəmil Zinu - *hafizahullah* - deyir ki: «Bizlər Peyğəmbərlərin möcüzələrini və övliyaların kəramətini inkar etmirik. Lakin biz onları Allaha şərik qoşulmasını, Allaha dua edildiyi kimi onlara da dua edilməsinə, onlara qurban və nəzir kəsilməsinə qarşı çıxırıq. Elə kasıblar vardır ki, heç bir günlük yeməyi də yoxdur, lakin övliyaların qəbirlərinə o, qədər pul, qızıl sərf edilir. Şair deyir ki: «Dirilərimizi bir dirhəm verilmir. Ölülərimizə isə miliyon sərf edilir». Allahdan qeyrisinə ibadət olunan yerlərin əksəriyyəti yalançılar və fırıldağçılar tərəfindən sərvət toplamaq məqsədilə tikilmiş yerlərdir. Buna iki misal çəkək: Tələbə yoldaşım mənə danışdı ki, bir sufi şeyxi evimizə gəlib anamdan yaşıl bayraq almaq üçün pul tələb etdi. Bu bayraq müəyyən bir küçədə vəli yaşayan evin nişanəsi olmalı idi. Anam ona pul verdi. O, yaşıl parça alıb bayraq düzəldir və onu divarın küncünə sancır. Cəmaata da car çəkir ki: «Burada Allahın övliyalarından biri olub. Mən onu yuxuda görmüşəm. (Mənə dedi ki, buranı ibadətgah et. İnsanlar burada şəfa tapacaqlar). Bu yolla sərvət tolamağa başlayır».

İki çox kasıb dost bir-birilə rastlaşırlar və hər ikisi də öz vəziyyətlərindən acı-acı danışırlar. Onlar eşidirlər ki, filan övliyanın

---

[246] Uydurma bir hədis İbn Teymiyyə «Təvəssül vəl Vəsilə» s. 297.
[247] İbn Abidin «Ahbaru Duvel» 1/41 zəif və uydurma.

qəbrinin üstünə insanlar axın-axın gələrək sərvət qoyurlar və belə qərara gəlirlər ki, bir vəli (övliya, seyyid) qəbri düzəltsinlər və bununla da pul qazansınlar. Dərə qazaraq bir eşşəyi tutub kəsərək onun içinə qoyurlar. Üstündə də bir qübbəli məzar düzəldirlər. Onların hər biri qəbir üstə oturaraq onu öpür, əl sürtür və gəlib gedənləri inandırmağa çalışırlar ki, bu filan övliyadır, sonsuz kəramət sahibidir. İstədiyinə şəfa, övlad və s. verir. Sözsüz ki, belə söhbətləri də şeytan camaat arasında tez yayır və insanlarda axışaraq bu ocağa, pirə gəlməyə başlayırlar. Ad da qoyurlar ki, filankəsin piri, filankəsin ocağı və s. ***«Allaha iftira yaxan, özünə heç bir vəhy olunmadığı halda mənə də vəhy olunmuşdur. Mən də Allahın nazil etdiyi kimi bir kitab endirəcəyəm deyən şəxsdən daha zalim kim ola bilər».*** *(əl-Ənam 93).* ***«Heç bir biliyi olmadan insanları azdırmaq üçün yalan uyduran şəxsdən daha zalim kim ola bilər. Həqiqətən Allah zalimlər tayfasını düz yola yönəltməz».*** *(əl-Ənam 144).*

Qəbirpərəstlərdə bu cür hekayələr çoxdur və onlar Allahın yaratdıqları içində ən yalançı olanlardır. Şeytan qəbir başında dua etməyi evdə, məsciddə və ya səhər vaxtlarında dua etməkdən daha sevimli göstərərək insana hiylə qurar.

BU BÜTLƏR SİZİN UYDURDUĞUNUZ ADLARDAN BAŞQA BİR ŞEY DEYİLDİR

«Açıq-aydın dəlillər gəldikdən sonra, bir-birindən ayrılan və ixtilaf törədən şəxslər kimi olmayın! Onlar böyük bir əzaba düçar olacaqlar». *(Ali İmran 105).* Onlar Rəblərinin kitabı və Nəbilərinin sünnətindən uzaqlaşdıqları üçün öz ağıllarına və nəfsi istəklərinə uydular. Sıratal Mustəqimdən ayrıldıqca yalanlamağa başladılar. Allah və Rəsulunun hökmünün önünə keçdilər. Beləcə də nəsildən-nəsilə zəlalətə düşdülər. İxtilaf edib firqələrə bölündülər. İbn Teymiyyə – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Kim nübuvət cizgisindən ayrılarsa şirkə və digər günahlar içərisinə düşər. İnsanların inanclarında şirk yox idi. Adəm – *əleyhissəlam* – və uşaqları Allahı tövhid etmək inancı üzərə idilər. İnsanlar tək bir ümmət idilər sonra ixtilafa düşdülər. ***«İnsanlar*** *(əvvəlcə)* ***ancaq tək bir ümmət idilər*** *(eyni bir dində idilər).* ***Sonra*** *(aralarında ixtilaf düşdüyü üçün)* ***ayrıldılar».*** *(Yunus 19)».* ***«İnsanlar tək bir ümmət idilər».*** *(əl-Bəqərə 213).* İbn Abbas – *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Adəm ilə Nuh – *əleyhimussəlam* – arasında altı əsr (Başqa rəvayətdə: on əsr) vardır. Bu dövürdə yaşayan insanların hamısı da Allahın şəriəti üzərə idilər. Onların hamısı İslam dini üzərə idilər. Daha sonra ixtilafa düşdülər. Rəsulların şəriətlərinə uymağı tərk etdikləri üçün şirkə düşdülər. Allah da müjdələyən və qoxudan Rəsullar göndərdi. Göndərilən ilk Rəsul isə Nuh –

əleyhissəlam – idi»[248]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Uca Rəbbindən buyurur ki: «Mən qullarımı həniflər (doğru inanc sahibləri) olaraq yaratdım. Lakin şeytanlar gələrək onları dinlərindən uzaqlaşdırdılar. Onlara halal qıldığım şeyləri onlara haram qıldılar. Haqqında bir dəlil endirmədiyim şeyləri mənə şirk qoşmalarını əmr etdilər»[249]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər bir doğulan uşaq fitrət üzərə doğular. Bundan sonra ana və atası (Yəhudi isə) onu Yəhudi edərlər, (Xristian isə) onu Xristian edərlər, (Məcusi isə) onu Məcusi edərlər…Bundan sonra Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – dedi: İstəsəniz: ***«****(Ya Muhəmməd! Ümmətinlə birlikdə)* ***batildən haqqa tapınaraq üzünü Allahın fitri olaraq insanlara verdiyi dinə*** *(İslama)* ***tərəf tut. Allahın dinini heç vəchlə dəyişdirmək olmaz. Doğru din budur, lakin insanların əksriyyəti bilməz».*** *(ər-Rum 30)*[250].

«Və *(öz tabeçiliyində olanlara)* ***dedilər: «Öz tanrılarınızı tərk etməyin,*** *(xüsusi ilə)* ***Vəddi, Suvaı, Yəğusu, Yəuqu və Nəsri atmayın».*** *(Nuh 23).* İbn Abbas – *radıyallahu anhu* - rəvayət edir ki, bunlar Nuh - *əleyhissəlam* - ın qövmünün əməlisaleh insanları idilər. Onlar öldükdən sonra şeytan onların yaşadığı qövmün insanlarına vəsvəsə edir ki, onların qəbirləri üstündə onların heykəllərini ucaltsınlar və onların adlarını həmən heykəllərə versinlər. Uzun müddət keçdikdən və elm yaddan çıxdıqdan sonra o, heykəllərə ibadət etməyə başladılar[251]. Abd b. Humeyd, Əbu Mutahhardan rəvayət edir ki, Əbu Cəfər (Bəkirin) yanında Yezid b. Muhəlləbdən bəhs edildi. Əbu Cəfər dedi ki: «O, Allahdan başqa ibadət edilən ilk yerdə öldürüldü. Sonra Vədd haqqında danışdı. Vədd müsəlman bir kimsə idi və qövmü tərəfindən sevilirdi. O, ölüncə Babil torpaqlarında qəbrinin ətrafında toplandılar və onun ölümünə üzüldülər. İblis onların Vəddə üzüldüklərini gördükdə dedi: «Sizin buna çox üzüldüyünüzü görürəm. Sizin üçün onun bir surətini çəkməmi istəyirsinizmi? Beləcə o, sizin toplandığınız yerdə olacaq və onun sayəsində Vəddi xatırlayacaqsınız». Onlar da: Bəli, çək» dedilər. İblis onlara Vəddin bir surətini çəkdi. Onlar da onun surətini toplandıqları yerə qoydular və onu xatırlamağa başladılar. Onların Vəddi xatırladıqlarını gördükdə bu dəfə dedi: «Sizin hər birinizin evində belə bir heykəl düzəltməyimə nə deyirsiniz? Beləcə bundan sizin hər birinizin evində olacaq və onu xatırlayacaqsınız». Onlar: «Bəli, olur» dedilər. Hər ev əhlinə onun kimi bir heykəl düzəltdi. Onlar da

[248] İbn Kəsir 1/250, Məcmuul Fətava 20/106.
[249] Müslim 8/159, Əhməd 4/162, İbn Əsakir 15/328/1.
[250] Buxari 11/418, Müslim 18/52, əl-Albani «İrva» 1220.
[251] Buxari.

bu heykələ yönəldilər. Heykəl vasitəsilə Vəddi xatırlamağa başladılar. Onların uşaqları böyüdü. Atalarının bu heykəllə nə cür davrandıqlarını gördülər. Nəsillər çoxaldı. Onu xatırlamaq məsələsi unudulub getdi. Sonda isə onu Allahdan başqa İlah halına gətirdilər. Allahdan başqa yer üzündə ilk ibadət edilən şey Vəddin adı verilən Vədd bütüdür»[252]. Bu cür kimsələr ölmüş insanlara göstərdikləri qayğını sağ olanlara göstərdiklərindən də çoxdur. Buna görə də şair deyir ki: «Ölülərə qibtə edirəm, kaş ki, onlara çəkilən xərc mənə çəkilərdi».

Allah - *subhənəhu və təalə* - nin isimlərini bütlərə qoymaq. əl-Lat[253], əl-Uzza və Manat ərəb bütpərəstlərinin əsas bütləri idi. əl-Lata Sukayf qəbiləsi, əl-Uzzaya Qureyş və Bəni Kinanə qəbilələri, Manata Bəni Hilal, Əus və Xəzrəc qəbilələri itaət edirdilər. Allahın əl-İlah adını, əl-Lat adı ilə dəyişərək öz bütlərinə qoymuşlar. ***əl-Lat*** **–** Taif şəhərində ağ dağın adı idi. Sukayf qəbiləsindən olanlar bu bütləri ilə fəxr edirdilər. İbn Hişam deyir: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in əmri ilə Muğirə b. Şöbə və Əbu Sufyan b. Hərb - *radıyallahu anhum* – onu yandırıb dağıdırlar. Sonralar isə onun yerində Məscid tikirlər»[254]. ***əl-Əziz*** - adını, əl-Uzza – İbn Cərir – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «Məkkə ilə Taif arasında, Nəxl adlanan yerdə ağac adı idi». İbn Hişam – *rahmətullahi aleyhi* – deyir: «Məkkənin fəthi günü Xalid b. Valid - *radıyallahu anhu* – oranı dağıdır. Xalid - *radıyallahu anhu* – oranı dağıddıqdan sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəlir. Peyğəmbər: «Qayıt ora çünki sən heç bir şey etməmisən» deyə buyurur. Xalid - *radıyallahu anhu* – ora qayıtdıqda keşikçilər dağa tərəf qaçaraq: «Ey Uzza! Ey Uzza!» deyə qışqırmağa başladılar. Xalid - *radıyallahu anhu* – bütün yanına yaxınlaşdıqda saçları üzərinə tökülmüş lüt bir qadın gördü. Qılıncı ilə vurub onu öldürdü və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına qayıdaraq başına gələnləri danışdır. Peyğəmbər: «O, Uzza idi!» deyə buyurdu[255]. ***əl-Mənnan*** - adını, əl-Manat – Məkkə ilə Mədinə arasında, Hudeydə adlanan yerin adı idi. Aişə - *radıyallahu anhə* – deyir: «Əli -

---

[252] Durrul Mənsur 6/269, İbn Urvə hənbəli «Kəvakibu Dərari» 6/112/2.

[253] İbn Cərir ət-Təbəri Sufyan əs-Sourinin Mənsura istinadla Mucahiddən etdiyi rəvayətdə Mucahidin: ***«Bir deyin görək Lat və Uzza nəyə qadirdir».*** Ayəsinin şərhində deyir ki: «O (Lat, Uzza) həmişə onlar üçün sıyıq bişirərdi, öləndən sonra isə onun qəbrini ziyarət etməyə başladılar». İbn Abbas - *radıyallahu anhu* –deyir ki: «O, ziyarətçilər üçün sıyıq hazırlayardı».

[254] İbn Hişam 1/85-86, İbn Kəsir «əl-Bidayə vən Nihəyə» 5/32, İbn Məcə 743, Əbu Davud 450, İbn Qeyyim «Zədul Məad» 3/499.

[255] İbn Kəsir 7/429-430, Nəsəi «Sünnən Kubra» «Tuxfa əl-Əşraf» 4/235.

radıyallahu anhu – Məkkənin fəthi günü oranı dağıdır»[256]. ***«Bir deyin görək Lat və Uzza nəyə qadirdir. Digəri üçüncüsü olan Manat da həmçinin… O, bütlər sizin və atalarınızın qoyduqları adlardan başqa bir şey deyildir. Allah onlara dair bir dəlil endirməmişdir».*** *(ən-Nəcm 19-23).* ***«Allahdan başqa ibadət etdikləriniz sizin və atalarnızın qoyduğu adlardan başqa bir şey deyildir. Allah isə heç bir dəlil endirməmişdir. Hökm ancaq Allahındır. O, sizi yalnız Onun özünə ibadət etməyə çağırır».*** *(Yusuf 40).*

Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən gördüm ki, Amr b. Luxey bağırsaqlarını sürükləyərək Cəhənnəmdədir. O, kimsə İsmail – *əleyhissəlam* – ın dinini dəyişdirən ilk kimsə idi. Bəzi ev heyvanlarını müqəddəsləşdirmək adətini o, gətirdi. ***«Bahirə, Saibə, Vəsilə və Haminin heç birisini Allah qanuni buyurmamışdır. Lakin kafirlər Allaha qarşı yalan uydururlar».*** *(əl-maidə 103).* İbn İshaq – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Saibə – doqquz dənə erkək dəvə doğan dişi dəvənin adı idi. Ərəblər belə bir dəvənin üzərində oturmaz, onunla yük daşımaz, tükünü qırxmazdılar və onun südündən yalnız qonaq içə bilərdi. Əgər dəvə bu doqquz erkək dəvədən sonra bir dənə dişi doğardısa onu da anası ilə bərabər müqəddəsləşdirərdilər və ona Bahirə – Saibənin qızı deyərdilər. Vəsilə – qoyun idi. Beş hamiləlik müddətində doqquz dişi qoyun doğduğuna görə belə adlanırdı. Hami – erkək dəvə idi. ***«Bu heyvanların qarınlarındakı balalrı yalnız kişilərə məxsusdur, onlar qadınlarımıza haram edilmişdir – dedilər. Əgər bala ölü doğularsa, kişilər və qadınlar ona*** *(onu yeməyə)* ***ortaqdırlar. Allah onlara bu yalan vəsflərinin cəzasını verəcəkdir. Şübhəsiz ki, O hikmət və el sahibidir!».*** *(əl-Ənam 139)»*[257].

Əbu Vaqid əl-Leysi – *radıyallahu anhu* –rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə birlikdə Məkkədən Huneynə tərəf yola çıxmışdıq. Biz o, vaxtlar təzə müsəlmanlardan idik və küfrdən yenicə çıxmışdıq. Müşriklərin üstündən silahlarını asdıqları böyük bir Sidr ağacı vardı. Onun ətrafında yığışaraq öz adət ən-ənələrini yerinə yetirir və o, ağacı «Zətu ənvat» deyə çağırırdılar. Biz də bu böyük bir Sidr ağacının yanından keçdikdə: «Ey Allahı Rəsulu! Onların «Zətu ənvat» olduğu kimi bizim üçün də «Zətu ənvat» düzəlt» dedik. Peyğəmbər: «Allahu Əkbər! Şübhəsiz ki, bunlar hamısı keçmiş adət ən-ənələrdir. Nəfsim əlində olana and olsun ki, siz İsrail oğullarının Musadan istədikləri şeyin eynisini məndən istədiniz: ***«…Bizə onların sitayiş etdikləri bütlər kimi bir büt***

---

[256] Buxari.
[257] Buxari 4623, Müslim, Əhməd 2/257, İbn Hişam 1/76.

düzəlt!» *(əl-Əraf 138)* Həqiqətən siz əvvəlkilərin adət ən-ənəsi ilə gedəcəksiniz[258]. Gördüyünüz kimi günümüzdə də belə şeylərin şahidi ola bilərik. İnsanlar ölmüş kimsələrin adlarını pirlərə, ocaqlara qoyaraq «filankəsin piri», «filankəsin ocağı» və s. həmçinin dağlara, ağaclara da ad verərək oraları da Allahdan qeyrisinə ibadət olunan yerlərə çevirirlər. ***«O, bütlər sizin və atalarınızın qoyduqları adlardan başqa bir şey deyildir. Allah onlara dair bir dəlil endirməmişdir».*** Onlara - Allahdan qorxun! Belə yerlərə getməyin, Allaha ibadət edin, bir şey istədikdə Allahdan istəyin! deyildikdə hələ bir sənə: «Biz ata-babalarımızı bu yol üzərə görmüşük, sən dünənki uşaq gəlmisən bizə İslamı öyrədirsən». Subhənəllah! Biz sizə İslamı öyrətmirik. İslam 14 əsr bundan qabaq Allah və Rəsulu tərəfindən necə qoyulubsa o, cür də davam edir. İslamı dəyişən biz deyilik, sizsiniz. Öz ağıllarınıza uyğun şəkildə istədiyiniz kimi Allaha ibadət edirsiniz. Sizləri doğru yola çağıranlara, Rəbbimiz tək olan Allahdır, Ona heç bir şeyi şərik qoşmayın deyənlərə də dil uzadaraq: «Bunlar ağıllarını itirərək dəli olmuşlar. Onlara qulaq asmayın» deyərək hələ bir tənə də edirsiniz. ***«Cənnət əhli cəhənnəm əhlinə müraciət edib: «Biz Rəbbimizin bizə vəd etdiyini*** *(axirət nemətlərini)* ***haqq olaraq gördük. Siz də Rəbbinizin sizə vəd etdiyini*** *(Cəhənnəm əzabını)* ***gerçək olaraq gördünüzmü?» deyə soruşacağıq. Onlar: «Bəli» deyə cavab verəcəklər. Elə bu zaman onların*** *(hər iki dəstənin)* ***arasında bir carçı: «Allah zalimlərə lənət etsin!».*** *(əl-Əraf 44).* ***«Həqiqətən günahkarlar iman gətirmiş kimsələrə*** *(dünyada)* ***gülürdülər. Möminlərin yanından keçərkən*** *(onları dolamaq məqsədi ilə)* ***bir-birinə göz-qaş edirdilər. Ailələrinin yanına qayıtdıqda isə*** *(onları doladıqları üçün)* ***kefləri kök qayıdardılar. Möminləri gördükdə: «Doğrusu bunlar*** *(haqq yoldan)* ***azanlardır!» deyərdilər. Halbuki onlar möminlərə nəzarətçi göndərilməmişdilər. Bu gün isə möminlər kafirlərə güləcəklər».*** *(əl-Mutəffifin 29-34).* Lakin bizlər Allahın qoyduğu qaydada, Peyğəmbərimizin buyurduğu şəkildə Allaha ibadət edirik. Ata-babalarımızın qoyduğu şəkildə yox. ***«Onlara: Allahın göndərdiyinə*** *(Qurana)* ***tabe olun – deyildiyi zaman onlar: Biz ancaq atalarımızın getdiyi yolla gedəcəyik – deyirlər. Bəs ataları bir şey anlamayıb, doğru yolda deyildilərsə necə?*** *(Yenədəmi onlara tabe olacaqlar)****».*** *(əl-Bəqərə 170, əl-Maidə 104).* ***«****(Ya Muhəmməd!)* ***Biz səndən əvvəl hər hansı bir məmləkətə*** *(Allahın əzabı ilə)* ***qorxudan bir peyğəmbər göndərdiksə, onun naz-nemət içində yaşayan başçıları sadəcə olaraq: Biz atalarımızı bir din üzərində gördük***

---

[258] Tirmizi 2180, Əhməd 5/218 əl-Albani səhih.

və biz də onların yolu ilə gedəcəyik – deyirlər. Əgər sizə atalarınızın sitayiş etdiyini gördüyünüz dindən daha doğrusunu gətirmiş olsam necə? Yenə də atalarınızın yolunumu tutacaqsınız *(Biz sizinlə göndərilənləri inkar edirik – dedilər)»****.*** *(əz-Zuxruf 23).* Sizlər ata-babalarınızın yolu ilə gedin, biz isə Allah və Rəsulunun yolu ilə gedəcəyik.

ŞİRKUL ƏSĞƏR - KİÇİK ŞİRK

Kiçik şirk insanı İslamdan çıxartmasa da belə Tövhidin əslinə də zərər verməz. Lakin Tövhidin kamilliyinə zərər verir. Kiçik şirk böyük şirkə aparan əməllər, sözlər və niyyətlərdir[259]. Burada bir məsələ də vardır ki, kiçik şirk böyük şirkə aparan yoldur. Əgər bir kimsə etiqad etsə ki, hər bir şeydən qoruyan Allahdır, sadəcə bu gözmuncuqu, həmayil səbəb olaraq taxmışam bu kiçik şirkdir. Lakin etiqad etsə ki, xeyr, mənə kömək edən, şəfa verən bu gözmuncuqudur və s. artıq bu əməl böyük şirkə çevrilir. Bunların hər ikisindən də çəkinmək lazımdır. Çünki kiçik şirkin özü belə böyük günahlardan da böyükdür.

ƏMƏLDƏ ŞİRK

HALQA TAXMAĞIN, İP BAĞLAMAĞIN, GÖZMUNCUĞU, HƏMAYİL, OVSUN VƏ TİLSİMLƏR HAQQINDA: «De ki: «Elə isə bir söyləyin görək, əgər Allah mənə bir zərər toxundurmaq istəsə, sizin Allahdan qeyri ibadət etdikləriniz onun zərərini aradan qaldıra bilərlərmi?» Yaxud: «Əgər Allah mənə bir mərhəmət əta etmək istəsə, onlar onun mərhəmətinə mane ola bilərlərmi?» De ki: «Mənə təkcə Allah kifayət edər». *(əz-Zumər 38).* ***«Əgər Allah sənə bir zərər yetirsə, səni ondan Allahdan başqa heç kəs qurtara bilməz. Əgər Allah sənə bir xeyir diləsə, heç kəs onun nemətinə maneçilik edə bilməz».*** *(Yunus 107).* İmran b. Hüseyn - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bir dəfə qolunda sarı halqa (qolbağ) olan bir nəfəri görüb buyurdu: «Bu nədir?». Adam: «Zəiflik üz verməsin deyə gəzdirirəm» dedi. Peyğəmbər: «Dərhal onu çıxart, çünki o, sənin zəifliyini daha da artırır. Əgər qolunda bu qolbaqla ölsən heç vaxt rahatlıq tapmazsan»[260]. Uqbə b. Amir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah boynunda dua (tilsim, həmayil) asanın axirətini xeyirli etməz, gözmuncuğu gəzdirənə sığınacaq verməz»[261]. Əbu Səadət deyir ki: «Gözmuncuqları ərəblərin

[259] «Qavlus Sədid fi Məqasidit Tövhid» s. 31,54.
[260] Əhməd 4/445, İbn Məcə 3531, İbn Hibban 1410.
[261] Əhməd 4/154, İbn Hibban 1443, Həkim 4/417.

uşaqların boynuna taxdığı muncuqlardır, onlar (muncuqların uşaqları nəzərdən qoruduğunu) güman edirdilər. Lakin İslam bütün bunların boş bir şey olduğunu isbat etdi». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – buyurdu: «Kim tilsim assa şirk etmiş olur». Əbu Hatim rəvayət edir ki, Huzeyfə əlində qızdırmaya qarşı ip bağlamış bir nəfəri gördükdə ipi qırdı və bu ayəni oxudu: ***«İman gətirənlərin əksəriyyəti Allaha şərik qoşmadan inanmırlar».*** *(Yusuf 106).* İnsanların Allahdan üz döndərib uşaqlarını muncuqlarla və kəndirlərlə inandırmağa nə vadar edir? ***«Allahdan qeyrisini özlərinə dost seçənlər özünə yuva qurmuş hörmüçək kimidirlər. Evlərin ən zəifi isə şübhəsiz ki, hörmüçək yuvasıdır. Kaş biləydilər! Şübhəsiz ki, Allah onların Allahı qoyub nəyə dua etdiklərini bilir. O, yenilməz qüvvət və hikmət sahibidir».*** *(əl-Ənkəbut 41,42).* Əbu Bəşir əl-Ənsari - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, dəfələrlə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – i səfərlərdə müşayət edib. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – dəvələrin boynundakı köhnəlmiş yay ipindən olan boyunbağıları (həmayili) çıxarmağı və qırılmamış bir dənə də olsun boyunbağı saxlamamaq əmri ilə qasid göndərərdi»[262]. Ruveyfi - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – mənə buyurdu: «Ey Ruveyfi! Bəlkə sən çox yaşadın. Ona görə hamıya deki, kim saqqalına düyün vursa və ya köhnəlmiş yay ipindən boyunbağı gəzdirsə, yaxud heyvan ifrazatı, sümüyü ilə təmizlənsə Məhəmməd o, adama cavabdeh deyildir»[263]. Səid b. Cubeyr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir kimsədən tilsimi qırıb atmaq bir qulu azad etmək kimidir»[264]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – buyurdu: «Ovsun, tilsim və cadu şirkdir»[265].

TİLSİM **–** Allah Rəsulunun səhabələri, onların tələbələri və sonrakı nəsillərin alimləri məzmunu Allahın Kəlamından ibarət olan tilsimlərə dair müxtəlif fikirdədilər. Abdullah b. Amr, Aişə - *Allah onlardan razı olsun* - və s. səhabələr tilsimləri (amuleti) qadağan edən hədisin yalnız şirk olanlara aid olduğuna əsaslanaraq buna icazə verirdilər. Lakin İbn Abbas, İbn Məsud, Huzeyfə, Uqbə b. Amr - *Allah onlardan razı olsun* - və s. bunu qadağan edirdilər. Bunun da bir neçə müsbət tərəfi vardır: 1) Ümumi qadağa. 2) Günah qapılarının bağlanması, çünki Allahın kəlamından olan tilsimləri taxmaq başqa tilsimləri taxmağa da gətirib

---

[262] Buxari 6/98, Müslim 2115, Əbu Davud 2552, Əhməd 5/216, Malik 2/937.
[263] Əbu Davud 36, Nəsəi 8/135, Əhməd 4/108.
[264] Vəki rəvayət etmişdir.
[265] Əbu Davud 3883, İbn Məcə 3530, Əhməd 1/381, Həkim 4/418.

çıxarır. 3) Tilsimi taxanın ona qarşı istər-istəməz hörmətsiz münasibəti, çünki o, bununla murdar yerlərə, ayaqyoluna və s. girir.

OVSUN **–** İnsanı ilan və ya əqrəb sancanda, cadu olunanda və ya göz dəyəndə, xəstələnəndə başına gələn bədbəxçiliyi götürmək üçün Qurandan və Sünnədən oxunan dualardır. İmam Süyuti – *rahmətullahi aleyhi* – ovsun barəsində demişdir: «Alimlər belə bir yekdil fikirə gəliblər ki, ovsuna üç şərt yerinə yetirildikdə icazə verilir. 1) Onlar Allahın kəlamı, Onun adları və ya sifətləri ilə olmalıdır. 2) Onlar ərəb dilində olmalı və başa düşülməlidir. 3) Tam əminlik olmalıdır ki, ovsun özü yox, Allahın izni ilə təsir göstərir.

SÖZDƏ ŞİRK

ALLAHDAN QEYRİSİNƏ AND İÇMƏK - Kəbəyə, əmanətə, şərəfə, bir şeyin bərəkətinə (çörək haqqı, işıq haqqı), bir kimsənin həyatına (sən öl, mən ölüm), peyğəmbərə, müqəddəs hesab edilən insanlar, ataya, anaya və uşaqların canına and içmək haramdır və bunlardan birinə and içən kimsə şəhadət kəliməsini söyləməsi lazımdır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim Lat və Uzzaya and içərsə dərhal ***Lə İləhə İlləllah*** – (Allahdan başqa ibadətə layiq ilah yoxdur) desin»[266]. Bir şey də vardır ki, əgər bu kimi sözlər dildə gəzən sözlərdirsə (dili bu sözlərə vərdiş etdiyinə görə və s) bu kiçik şirk, yox əgər and içdiyini Allah kimi təzim edərək and içəirsə bu artıq böyük şirkə çevrilir. Bir şeyi unutmayın ki, kiçik şirkin özü belə böyük günahlardan da böyükdür. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahım! Bilərəkdən edə biləcəyim şirkdən sənə sığınıram və bilmədən etdiyim şirkə görə isə Səndən bağışlanma diləyirəm»[267]. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Diqqət edin! Allah atalarınıza and içməyi qadağan edir. Kim and içərsə ya Allaha and içsin, ya da sussun»[268]. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – deyir ki: «Allaha yalandan and içmək Allahdan qeyrisinə doğurdan and içməkdən mənim üçün daha yaxşıdır». İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahdan qeyrisinə and içən şirk və ya küfr etmişdir»[269]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əmanətə and içən bizdən deyildir»[270]. İbn Ömər -

---

[266] Fəthul Bəri 11/536.
[267] Əhməd 4/403.
[268] Fəthul Bəri 11/530.
[269] Əhməd «Musnəd» 2/125,Tirmizi 1535, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 6204.
[270] Əbu Davud 3253, əl-Albani «Səhih Silsilə» 94.

radıyallahu anhu – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Atanıza and içməyin! Kim Allaha and içərsə doğru danışsın. Kimin üçün Allaha and içsələr qane olsun. Kimi bu qane etməzsə bu Allahdan deyildir»[271]. Qane olan kimsə Allahı əzəmətləşdirmiş olur, qane olmayanın isə Tövhidi naqisdir. Rəvayətlərdə gəlir ki: İsa – əleyhissəlam – oğurluq edən bir nəfəri görür və ona yaxınlaşaraq: «Sən oğurluq edirsən?» deyə soruşur. O: «Ondan başqa heç bir məbud olmayan Allaha and olsun ki, mən oğurluq etmədim» dedi. İsa: «Özümü (gözümü) yalançı saydım və sənin andını isə qəbul etdim» deyə buyurdu[272].

NƏ VAXT İÇİLƏN ANDLA RAZI QALMAQ OLAR VƏ OLMAZ? Bu hal beş hissəyə bölünür. Hissi tərəfdən razı olmaya bilərsən, lakin şəri tərəfdən razı qalmalısan. 1. Yəqinliklə bilirsən ki, o yalandan and içir. 2. Sən ehtimal edirsən ki, o yalandan and içir. 3. Həm yalan, həm də doğru tərəfdən də ehtimallar eynidir. Belə halda sən onun andını təsdiq edirsən. 4. Onun doğru olduğuna ehtimal daha çoxdur. 5. Bilirsən ki, o doğurdan and içir.

ANDIN KƏFFARƏSİ – Andın tərifi: İstədiyin bir şeyi Allahın adını əzəmətləşdirməklə təsdiq etmək. Nəyə görə bu Tövhid babında gətrilmişdir? Çünki çox and içmək Allahın adını dəyərsişləşdirir ki, bu da onun Tövhidinə xələldir. Çox and içmək deyildikdə məqsədyönlü şəkildə qəsd olunur. Dili vərdiş etdiyinə görə and içərsə bu çox and içmək deyildir. ***«Allah sizi bilmədən içdiyiniz andlara görə cəzalandırmaz, lakin*** *(bilə-bilə)* ***içdiyiniz andları*** *(pozmağa)* ***görə cəzalandırar. Belə bir andı pozmağın kəffarəsi ailənizə yedirtdiyiniz orta hesabından on yoxsulu yedirdib doyurmaq, yaxud geyindirmək, yaxud da bir kölə azad etməkdir. Bunları etməyə imkanı olmayan şəxs üç gün*** *(dalbadal)* ***oryc tutmalıdır. Bu içdiyiniz andların kəffarəsidir. Bununla belə andlarınızı qoruyun*** *(onları pozmaqdan çəkinin).* ***Allah ayələrini sizə belə izah edir ki, bəlkə şükr edəsiniz».*** *(əl-Maidə 89).* Andın əvvəli and içməkdir, ortası pozulmaqdır, sonu isə kəffarədir.

Ehtiyac olmadan and içmək bəyənilmir. Lakin hərdən olar. Çünki Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ondan tələb edilmədiyi halda and içmişdir. Aişə - *radiyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Mahzum oğullarından, oğurluq etmiş bir qadının durumu Qureyşliləri xeyli üzmüşdü. Qureyş: «Bu qadın haqqında Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə kim danışa bilər?» dedilər. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və*

---

[271] İbn Məcə 2101.
[272] Buxari, Müslim.

səlləm – in çox sevdiyi Usamə b. Zeyd - *radiyallahu anhu* – dan başqasının buna cəsarəti çatmaz» deyə qərar verdilər. Usamə bu halı Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – danışdıqda o, buyurdu: «Allahın qoyduğu cəzalardan birinin qaldırılmasınımı istəyirsən?» deyə buyurdu və qalxaraq bir xütbə verdi: «Sizdən əvvəlkiləri həlak edən bu idi: Özlərindən adlı-sanlı biri oğurluq edincə onu buraxardılar. Zəif və yoxsul kimsə oğurluq etdiyi zaman isə ona cəza verərdilər. Allaha and olsun ki, Muhəmmədin qızı Fatimə də oğurluq etsəydi onun belə əlini kəsərdim (Qəzəbdən onun rəngi dəyişmişdir. Usamə: «Ya Rəsulullah! Mənim üçün Allahdan bağışlanma dilə» dedim. Sonra o, qadının əli kəsildi)»[273]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən and içmək tələb edilmədiyi halda and içmişdir.

İmran b. Hüseyn - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mənim ümmətimin ən yaxşıları mənim əsrimdəkilərdir, sonra onların ardıyca gələnlər, daha sonra yenə də onların ardıyca gələnlər. (İmran - *radıyallahu anhu* – deyir ki, yadımda deyil ki, o özündən sonra iki yoxsa üç nəsil zikr etdi). Onlardan sonra elə insanlar ortaya çıxacaq ki, yalandan şahidlik etdikləri üçün onlara inanan olmayacaqdır, xəyanət[274] etdikləri üçün onlara etibar edilməyəcəkdir, vəd verəcəklər, ancaq yerinə yetirməyəcəklər. Onlar ancaq yoğunlayıb piylənəcəklər»[275]. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mənim ümmətimin ən xeyirliləri mənim əsrimdəkilərdir, sonra onların ardıyca gələnlər, daha sonra yenə də onların ardıyca gələnlər. Bundan sonra elə insanlar gələcəklər ki, şahidlik etməmiş and içəcəklər və and içməmiş şahidlik edəcəklər»[276]. ***«Əhd etdiyiniz zaman Allaha verdiyiniz əhdi yerinə yetirin. Allahı özünüzə zamin edib and içdikdən sonra onu pozmayın. Həiqətən Allah nə etdiyinizi bilir».*** *(ən-Nəhl 91).* ***«Ey iman gətirənlər!***

---

[273] Buxari 6788, Müslim 1688.

[274] ***«Ey iman gətirənlər! Bilə-bilə Allaha, Onun Peyğəmbərinə və aranızdakı əmanətlərə xəyanət etməyin».*** *(əl-Ənfal 27).* ***«Yusif dedi: Bu ona görədir ki, vəzir*** *(evdə)* ***olmadıqda mənim ona xəyanət etmədiyimi və Allahın xainlərin hiylələrinə yol vermədiyini bilsin».*** *(Yusuf 52).* Useymin – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Xəyanət etmək haramdır. Lakin Hiylə döyüş zamanı icazə verilir». Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Müharibə yalandır (hiylədir)». Buxari 3029.

[275] Buxari 5/190, 4/7, 11/212,504, Əbu Davud 4657, Tirmizi 2222.

[276] Buxari 13/16.

Əhdlərə sadiq olun». *(əl-Maidə 1).* ***«Əhdə vəfa edin. Çünki*** *(insan)* ***əhd barəsində*** *(Qiyamət günü)* ***cavabdehdir».*** *(əl-İsra 34)*[277].

ALLAHIN ADINDAN AND İÇMƏK - Allaha and içmək – Bu da iki formadadır: 1. And içmək ki, Allah belə edəcək. 2. And içmək ki, Allah belə etməyəcəkdir.

Allahın adından and içmək isə üç qismə bölünür: 1. Allah və Rəsulunun xəbər verdiyi şeylərə and içmək. İstər təsdiq, istərsə də inkar formasında. Məs: Allaha and olsun ki, Allah ona şərik qoşanı bağışlamayacaqdır, Allaha and olsun ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Qiyamət günü şəfaətçilik edəcəkdir və s. *«(Ya Peyğəmbərim!)* ***Səndən: «O*** *(bizi qorxutduğun əzab və ya Qiyamət günü)* ***doğrudurmu? – deyə xəbər alacaqlar. Onlara belə cavab ver: «Rəbbimə and olsun ki, o doğrudur. Siz ondan canınızı qurtara bilməzsiniz!».*** *(Yunus 53).* ***«Ayələrimizi inkar edənlər: Qiyamət bizə gəlməyəcəkdir – dedilər.*** *(Ya Peyğəmbər! Sən onlara)* ***de ki: Qeybi bilən Rəbbimə and olsun ki, Qiyamət sizə gələcəkdir…».*** *(əs-Səba 3).* 2. Allaha ümüd bəsləyərək və Allah barəsində gözəl zənn edərək and içirsən. Bu cür and da caizdir əgər bu iki şərt gözlənilərsə. Rubeyyə b. Nadr - *radıyallahu anhə* – Ənsarlardan bir qadının dişini vuraraq sındırır. Onlardan bunun əvəzi olaraq qisas tələb edirlər. Ənəs b. Nadr - *radıyallahu anhu* – nun bibisi idi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də qisas əmrini verdikdə Ənəs: «Ya Rəsulullah! Sən Rubeyyənin dişini sındıracaqsan! Vallahi Allah buna imakan verməyəcəkdir» deyə and içir. Peyğəmbər: «Allahın kitabında qisasdır» deyə buyurdu. Lakin sonra Ənsarlar bu qisaslarından vaz keçərək bağışlayırlar və Peyğəmbər buyurur: «Allahın elə bəndələri vardır ki, bir iş üçün Allaha and içərlərsə Allah onların andını boşa çıxarmaz. Dilədiklərini yerinə yetirər». 3. İnsanın öz nəfsinə uyaraq deməsi ki: Vallahi Allah belə edəcəkdir! Bu da qadağan olunan and içməkdir ki, Allah haqqında pis zəndə olmaqdır. Belə and içənin andını Allah puç edər. Cündəb b. Abdullah - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bir kimsə – Vallahi Allah filan

---

[277] İbn Məsud, İbn Ömər və Ənəs - *radıyallahu anhum* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Əhdini pozan hər kəs üçün Qiyamət günü bir bayraq olacaqdır. Bu filankəsin vəfasızlığının bayrağıdır» Buxari 3188, Müslim 1735. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günü hər bir əhdini pozanın arxasında əhdini pozmasının miqdarına görə bir bayraq olacaqdır. Diqqət edin! Dövlət başçısının vəfasızlığından daha böyük bir vəfasızlıq yoxdur» Müslim 1738.

kimsəni məğfirət etməz – dedi. Allah: «Mənim filan kimsəni məğfirət etməyəcəyimi Mənim adımdan and içərək söyləyən kimsə kimdir ki? Mən filan kimsəni heç şübhəsiz ki, məğfirət etdim və sənin əməlini isə boşa çıxardım» deyə buyurdu[278].

KİÇİK ŞİRK SAYILAN BƏZİ SÖZLƏR

HƏMÇİNİN - Allahdan başqasına and içmək, sənin sayəndə, Allahdan başqasını hakimlər hakimi, göydə Allah, yerdə sən, Allah və sən istəyən kimi olsun, mənim Allahdan və səndən başqa heç kimim yoxdur, Allaha və sənə sığınıram, bu Allahdan və səndəndir, ümüdüm Allaha və sənədir və s. bu qəbildən olan sözlər də sözdə şirkə aiddir. Huzeyfə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – buyurdu: «Allah və filankəs istəyən olsun deməyin. Deyin ki, Allah istəyən, sonra filankəs istəyən olsun»[279]. Quteylə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir yəhudi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək dedi: «Siz, əgər Allah və sən istəsən və ya Kəbəyə and olsun deməklə şirk etmiş olursunuz». Bundan sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onlara əmr etdi ki, and içdikdə belə desinlər: «Kəbənin Rəbbinə and olsun! Əgər Allah istəsə, sonra sən istəsən»[280]. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir nəfər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dedi: «Əgər Allah və sən istəsən». Peyğəmbər: «Məni Allaha bərabər tutdun əgər Allah istəsə (deyin)»[281]. Tufeyl - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün yuxuda gördüm ki, mən bir dəstə Yəhudinin yanına gəlib onlara dedim: «Əgər siz Üzeyr Allahın oğludur – deməsəydiniz mömin olardınız». Onlar: «Siz də əgər Allah və Muhəmməd istəməsə deməsəydiniz mömin olardınız» dedilər. Sonra bir dəstə Xristianın yanına gələrək onlara: «Əgər siz İsa Allahın oğludur deməsəydiniz mömin olardınız» dedim. Onlar: «Siz də əgər Allah və Muhəmməd istəməsə deməsəydiniz mömin olardınız» dedilər. Səhər yuxudan oyandıqda bu yuxunu bir neçə adama danışdım. Sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək yuxumu ona da danışdım. O: «Bu haqda kiməsə danışmısan» deyə buyurdu. Mən: «Bəli» dedim. Peyğəmbər: «Allaha həmd-səna etdi, Ona şükr etdi və buyurdu: «Mənə qulaq asın Tufeyl bir yuxu görüb onu sizdən bəzilərinizə

---

[278] Müslim 2621.

[279] Əbu Davud 4980, Əhməd 5/384. Dildə «və» bağlayıcısı, «sonra» zərfinin işlədilməsinin yaratdığı fərq.

[280] Nəsəi 7/6, Əhməd 6/371.

[281] Nəsəi «Əfəl əl-Yəum vəl-Leyl», Əhməd 1/214,283,347.

danışıb. Mən bəzi səbəblərə görə əvvəllər qadağan edə bilmədiyim ifadəni siz işlədirsiniz. Bundan sonra deməyin – əgər Allah və Muhəmməd istəsə – deyin ki, əgər Allah istəsə»[282].

HƏMÇİNİN **-** də hadisələrin baş veməsini Allahla əlaqələndirməmək məs: Qapıçı olmasaydı evimizə oğru girərdi, bu dərman olmasaydı mən ölərdim, təcrübəmiz olmasaydı işimiz alınmazdı, mən bunlara öz elmim sayəsində nail olmuşam, bütün bu nemətlərə mən özüm nail olmuşam, bu mənim haqqımdır Allah bunu mənə verməi idi və s. bu qəbildən olan sözlər Tövhidə zidd olan sözlərdir. ***«Başına gələn müsibətdən sonra dərgahımızdan ona bir mərhəmət əta etsək mütləq: Bu elə mənim haqqımdır. Qiyamətin qopacağını güman etmirəm. Doğurdan da əgər Rəbbimin hüzuruna qaytarılıb gətrilsəm Onun dərgahında məni ən gözəl nemət*** *(Cənnət)* ***gözləyir deyər. Biz kafir olanlara nə etdiklərini mütləq*** *(bir-bir)* ***xəbər verəcək və sözsüz ki, onlara şiddətli bir əzab daddıracağıq****. (Kafir, naşükür)* ***insana nemət bəxş etdiyimiz zaman*** *(imandan)* ***üz döndərər, haqdan uzaqlaşıb yan gəzər. Ona bir pislik üz verdikdə*** *(Rəbbinə)* ***uzun-uzadı dua edər*** *(yaxşı gündə Allahı unudar, dar gündə dərhal Ona yalvarar)***»** *(Fussilət 50-51).* ***«İnsana gəldikdə isə Rəbbin onu imtahana çəkib ehtiram etsə, ona bir nemət versə o: «Rəbbim mənə ehtiram göstərdi!» deyər. Amma nə zaman Rəbbin onu imtahana çəkib ruzisini əskiltsə: «Rəbbim məni alçaltdı, mənə xor baxdı!» deyər».*** *(əl-Fəcr 15,16).* ***«Bu mənə yalnız biliyimə görə verilmişdir! Deyər. Xeyr, bu bir imtahandır. Lakin onların əksəriyyəti bilməz».*** *(əz-Zumər 49).* İbn Kəsr – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Allah bildirir ki, bədbəxtlik baş verdikdə insan Onun qarşısında alçalır, peşmançılıq keçirir və Ona müraciət edir. Sonra isə əgər Allah bu bəlanı insan üçün rəhmlə əvəz edərsə insan icazə veriləni aşaraq azğınlıq edir və deyir: «Bu mənə biliyimə görə verilmişdir. Allah buna layiq olanları bilir. Mən Allahın yaxşı bəndəsi olmasaydım mənə bunu verməzdi». Allah: ***«Xeyr, bu tamahdır…».*** Məsələ onun güman etdiyi kimi deyildir. Biz ona verdiyimiz nemətlərlə sınadıq. Tabe olacaq yoxsa asi olacaqdır. Ancaq biz bu haqda əvvəlcədən bilirdik». ***«Şübhəsiz ki, bu sözü onlardan əvvəlkilər də demişdilər. Lakin qazandıqları onlara heç bir fayda vermədi».*** *(əz-Zumər 50).* İbn Kəsir – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Onların sözləri düzgün deyildir və sərvətləri onlara fayda verməyəcəkdir və onlar uğur qazana bilməyəcəklər». ***«Həqiqətən Qarun Musa qövmündən idi. Onlara*** *(İsrail oğullarına)* ***qarşı*** *(zülm etməkdə, Musanın üzünə ağ olmaqda və*

[282] İbn Məcə 2118, Əhməd 5/72, Darimi 2/295.

özünü yuxarı tutmaqda) ***həddini aşmışdır. Biz ona açarlarını bir dəstə güclü adamın zorla daşıya biləcəyi xəzinələr vermişdik. Qövmü ona belə dedi:*** *(Malına qürrələnib)* ***sevinmə. Şübhəsiz ki, Allah*** *(malına qürrələnib)* ***sevinənləri sevməz. Allahın sənə verdiyindən özünə axirət qazan*** *(malını Allah yolunda sərf et).* ***Dünyadakı nəsibini də unutma. Allah sənə yaxşılıq etdiyi kimi sən də yaxşılıq et. Yer üzündə fitnə-fəsad törətməyə cəhd göstərmə. Həqiqətən Allah fitnə-fəsad törədənləri sevməz.*** *(Qarun)* ***dedi: Bu mənə yalnız məndə olan elm sayəsində verilmişdir. Məgər Qarun Allahın ondan əvvəl özündən daha qüvvətli və daha varlı olan neçə-neçə kəsləri məhv etdiyini bilmirdimi? Günahkarlar öz günahları barəsində sorğu-sual olunmazlar».*** *(əl-Qəsəs 76-78).*

İnsan etiraf etsə ki, ona ruzi Allahdan deyil öz zəhməti ilə qazanmışdır, onda olan elmə görə verilmişdir bu artıq Rububiyyətdə olan şirkdir. Əgər etiraf etsə ki, ruzini verən Allahdır lakin bu elə mənim haqqımdır, Allah mənə verməli idi bu da Tövhidə zidd olan sözlərdir. Qatadə – *rahmətullahi aleyhi* – bu ayə barəsində deyir ki: «O, iddia edirdi ki, bütün qazandıqları onda olan elmə görədir. Kim iddia etsə ki, öz bacarığı ilə qazanmışdır bunları onun halı Qarunun halı kimidir. Ona görə də hər bir müsəlmana nemət gəldikdə onu Allah tərəfindən olduğunu sansın». ***«Sizə gələn hər bir nemət Allahdandır».*** *(ən-Nəhl 53).* Sən öz elminlə, bacarığınla qazansan da belə bil ki, Allah tərəfindəndir. İmam Bəğavi – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «(Bu nemət mənə) Allahdan mənə gəlmiş bir elm üzərə verilmişdir. Doğrusu bu mənim haqqımdır». Bilirəm ki, dünya həyatında bu mənə verildiyinə görə Allah qatında mənim yerim, şərəfim vardır. Mücahid – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Bu yaxşılığı əməlim sayəsində qazandım. Mən bu yaxşılığı haqq etdim». İbn Kəsr – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki, Allahın sizə bəxş etdiyi nemətlərlə qürrələnib insanlar arasında fəxr etməyin. Bu sizin əməyinizin nəticəsi olmayıb, Allahın qəza və qədəri ilə sizə bəxş edilən ruzisidir. Allahın nemətləri ilə təkəbbür və lovğalığ etməyin. Sevincinizi şükrə, kədərinizi isə səbrə çevirin[283]. ***«Onlar İslamı qəbul etdiklərinə görə sənə minnət qoyurlar. De ki: Müsəlman olduğunuzla mənə minnət qoymayın! Xeyr, əgər*** *(iman gətirdiyinizi)* ***doğru deyirsinizsə,*** *(bilin ki)* ***sizi imana müvəffəq etməklə əslində Allah sizin boynunuza minnət qoymuş olar»*** *(əl-Hucurat 17).*

[283] İbn Kəsr «Təfsir» 4/314.

Şükr etməyin üç rüknu vardır: 1. Etiraf etməlisən ki, bu nemət Allah tərəfindəndir (qəlbnən). 2. Dil ilə şükr etməlisən. 3. Həmin neməti Allahın razı qaldığı yerə sərf etməlisən. Əbu Hureyrə – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah – *subhənəhu və təalə* – İsrail oğullarından cüzəm xəstəliyinə tutulanı, keçəli və koru imtahan etmək üçün yanlarına bir mələk göndərir. Mələk cüzəm xəstəliyinə tutulanınn yanına gələrək: «Ən çox nəyi arzu edirsən?» deyə soruşur. Cüzəm: «Gözəl rəng, gözəl dəri və insanları məndən iyrəndirərək uzaqlaşdıran bu xəstəliyin getməsini arzu edirəm!» dedi. Mələk cüzəmin vücuduna əl sürtdü. Dərhal ondan bu xəstəlik getdi və ona gözəl rənglə, gözəl dəri verildi. Mələk: «Ən çox sevdiyin mal hansıdır?» dedi. Cüzəm: «Dəvə və ya inək!» deyə cavab verdi. Ona on aylıq bir dəvə verildi. Mələk: «Allah bunu sənin üçün bərəkətli etsin!» deyə dua etdi. Sonra mələk keçəlin yanına gələrək: «Ən çox nəyi arzu edirsən?» deyə soruşur. Keçəl: «Gözəl saç və insanları diksindirərək məndən uzaqlaşdıran bu keçəlliyin getməsini arzu edirəm!» deyə cavab verdi. Mələk onun da vücuduna əl sürtdü. Dərhal keçəllik ondan gedərək yerinə gözəl saç verildi. Mələk: «Ən çox sevdiyin mal hansıdır?» dedi. Keçəl: «İnək!» deyə cavab verdi. Ona da balalı bir inək verildi. Mələk: «Allah bunu sənin üçün bərəkətli etsin!» deyə dua etdi. Sonra mələk korun yanına gələrək: «Sən ən çox nəyi arzulayırsan?» deyə soruşur. Kor: «Allahdan gözlərimi geri qaytarmasını və insanları görməyimi arzu edirəm!» deyə cavab verdi. Mələk ona da əl sürtdü və Allah ona görmə qabiliyyətini verdi. Mələk: «Ən çox sevdiyin mal hansıdır?» dedi. Kor: «Qoyun!» deyə cavab verdi. Ona da balalı qoyun verildi.

Bir müddətdən sonra dəvə və mal-qara sahiblərinin heyvanları bala verdilər. Qoyun sahibinin də qoyunu quzuladı. O, qədər ki, dəvə sahiblərinin bir vadi dəvəsi, mal-qara sahibinin bir vadi mal-qarası, qoyun sahibinin də bir vadi dolusu qoyunları oldu.

Günlərin birində mələk bu üç kimsə ilə görüşmək üçün ilk görüşdüyü surətdə cüzəmin yanına gəldi və ona: «Mən kasıb birisiyəm. Səfər zamanı bütün azuqəmdən məhrum olmuşam. Bu günki gündə Allahdan, sonra da səndən başqa müraciət edəcəyim yer yoxdur. Sənə gözəl rəng, gözəl dəri və gözəl mal verən Allah xatirinə səndən bu səfərimi bitirib (yurduma) çatmaq üçün dəvə istəyirəm. Cüzəm: «Borcum çoxdur və (sənə verəcəyim malım da yoxdur)» dedi. Mələk: «Mən səni tanıyıram. Sən insanların iyrənərək çəkindiyi və Allahın var-dövlət verdiyi kasıb deyilsən?» dedi. Cüzəm: «Xeyr, mənə bu mal-qara ata babamdan mülk qalıb!» deyə cavab verdi. Mələk: «Əgər sən yalan deyirsənsə qoy Allah səni əvvəlki

vəziyyətinə qaytarsın!» dedi. Sonra mələk keçəlin yanına gəldiyi ilk görkəmdə gələrək ona da cüzəmə dediyi sözlərin eynisini dedi. Keçəl də cüzəmin verdiyi cavabın eynisini vedi. Mələk ona da bəd dua edərək: «Qoy Allah səni də əvvəlki vəziyyətinə qaytarsın?» dedi. Mələk bundan əvvəlki surətdə gəldiyi kimi korun da yanına gələrək ona da: «Mən kasıb birisiyəm. Səfər zamanı bütün azuqəmdən məhrum olmuşam. Bu günki gündə Allahdan, sonra səndən başqa müraciət edəcəyim yer yoxdur. Sənə gözünü qaytaran Allah and verirəm səndən bu səfərimi bitirib (yurduma) çatmaq üçün qoyun istəyirəm». Kor: «İstədiyin qədər götür və istədiyin qədər də saxla. Həqiqətən mən kor bir kimsə idim. Allah mənə gözlərimin nurunu verdi. Vallahi bu gün Allah üçün alacağın (götürəcəyin) heç bir şeydə sənə əngəl olmayacağam və götürdüklərini geri qaytarılmasını da istəmirəm!» deyə cavab verdi. Mələk: «Malını saxla özünə. Allah sizləri imtahan etdi və səndən də razı qaldı. O, iki yoldaşına isə qəzəb etdi» deyə cavab verdi[284].

Allah kafirlərə də nemət vermişdir. Lakin bu o, demək deyil ki, bu nemətlərlə onları Cənnətlə müjdələyir: ***«Münafiqlərin nə malları, nə də oğul-uşağı səni təəccübləndirməsin. Allah onlarla ancaq münafiqlərə dünyada əzab vermək, kafir olduqları halda canlarını almaq istər».*** *(ət-Tövbə 55).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən də Allah mömin bir bəndəsi ilə ədalətsiz davranmır. Onun etdiyi hər bir yaxşı əmələ görə onu bu dünyada da, axirətdə də mükafatlandırır. Kafir isə Allah üçün etdiyi yaxşı əməllərinin mükafatını yalnız bu dünyada alır. Axirətdə isə onun heç bir savabı olmur»[285]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – duasında buyurardı: «Allahım! Verdiyinə mane ola biləcək, vermədiyini də verə biləcək yoxdur»[286].

ƏGƏR – SÖZÜ BARƏSİNDƏ NƏ GƏLİB? **–** Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah güclü mömini zəif mömindən daha çox sevir. Hər bir işdə özünə faydalı olanı etməyə səy göstər. Allahdan kömək dilə, (Allaha sığın) aciz olma. Başına bir müsibət gələrsə demə: «Əgər belə etsəydim belə olmazdı» De ki: «Allahın qəza və qədəri bu imiş. Əgər sözü şeytana yol açır»[287].

İcazə verilən tərəfi də vardır, qadağan olunan tərəfi də. Bu sözü 6 şəkildə işlədə biərsən: 1. Əgər – sözünü şəriətə etiraz şəkilində işlədsən haramdır. *«(Müharibəyə getməyib Mədinədə evlərində)* ***oturan və***

[284] Buxari 3464, Müslim 2964.
[285] Muxtəsər Səhih Müslim 60.
[286] Buxari 1/255, Müslim 1/414.
[287] Buxari, Müslim.

(müharibəyə getmiş) ***qardaşları haqqında: «Əgər onlar sözümüzə qulaq assaydılar, öldürülməzdilər» deyənlərə*** *(Ya Məhəmməd!)* ***söylə ki: «Əgər doğru deyirsinizsə, onda*** *(bacarıb)* ***ölmü özünüzdən uzaqlaşdırın».*** *(Ali-İmran 168).*

2. ***Əgər*** – sözünü Qədərə etiraz edərək söyləmək də haramdır. ***«****(Müharibəyə getməyib Mədinədə evlərində)* ***oturan və*** *(müharibəyə getmiş)* ***qardaşları haqqında: «Əgər onlar sözümüzə qulaq assaydılar, öldürülməzdilər» deyənlərə*** *(Ya Məhəmməd!)* ***söylə ki: «Əgər doğru deyirsinizsə, onda*** *(bacarıb)* ***ölmü özünüzdən uzaqlaşdırın».*** *(Ali-İmran 168).*

3. ***Əgər*** **–** sözünü peşman olmaq, heyfslənmək şəklində də işlətmək qadağandır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah güclü mömini zəif mömindən daha çox sevir. Hər bir işdə özünə faydalı olanı etməyə səy göstər. Allahdan kömək dilə, (Allaha sığın) aciz olma. Başına bir müsibət gələrsə demə: «Əgər belə etsəydim belə olmazdı» De ki: «Allahın qəza və qədəri bu imiş. Əgər sözü şeytana yol açır»[288].

4. ***Əgər*** **–** sözünü günah əməllərdə dəlil gətirmək. ***«Müşriklər belə deyəcəklər: Əgər Allah istəsəydi nə biz, nə də atalarımız müşrik olar və nə də biz bir şeyi haram bilərdik. Onlardan əvvəlkilər də*** *(öz Peyğəmbərlərini)* ***belə təkzib etmişdilər. Həyat əzabımızı daddılar. Onlara de ki: Bizim qarşımıza çıxara biləcək bir elminiz varmı? Siz yalnız zənnə qapılır və yalan uydurursunuz».*** *(əl-Ənam 148).*

5. ***Əgər*** **–** sözünü arzulamaq şəkilində demək. Bunun da hökmü arzu edən şəxsin arzuladığı şeydən aslıdır. Yaxşı şeyi arzu edirsə olar: Əgər mənim pulum olsaydı Allah yolunda belə edərdim, pis şeyi arzu edirsə qadağandır: Əgər pulum olsaydı belə içərdim. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «İki fəzilət sahibindən başqa heç kəsə həsəd (qibtə) caiz deyildir. Onlardan biri Allah tərəfindən bir kimsəyə Quran biliyi verilə və o, da onu gecə və gündüz oxuyar. Digəri isə Allah tərəfindən bir kimsəyə mal-dövlət verilmişdir. O, da onu gecə və gündüz (Allah yolunda) xərcləyər (Başqa rəvayətdə: Bu ümmətin məsələi dörd nəfərin misalına bənzəyir: Allah bir kimsəyə mal və elm vermişdir. O, da elmi ilə malından Allah yolunda xərcləyər. Bir başqa adama da elm verildiyi təqdirdə, mal verilməmişdir. O da: «Əgər mənim də bu adam kimi malım olsaydı onun etdiyi əməlinin bənzərini mən də edərdim». Bu iki kimsə əcr baxımından eynidirlər. Digər bir sinif insana Allah var-dövlət verdiyi təqdirdə ağıl

---

[288] Buxari, Müslim.

verməmişdir. O, da malı haqqı olmayan haram yerlərə xərcləyir. Bir başqa adama da nə var-dövlət, nə də ağıl vermişdir. O, da: «Əgər mənim də bu adam kimi malım olsaydı (haqqı olmayan haram yerlərə) xərcləyərdim». Bu iki kimsə günah baxımından eynidirlər[289])»[290].

6. ***Əgər*** – sözünü xəbər ver-mək formasında işlətmək caizdir. Əgər dərsə gəlsəydim faydalanardım.

HƏMÇİNİN - Xalqın iradəsi Allahın iradəsidir, Din Allahın, vətən hamınındır, Zəmanə pis zəmanədir, vəfasız zəmanə və s. ***«Belə deyirlər: Dünya həyatımızdan başqa heç bir həyat yoxdur, ölürük və dirilirik bizi öldürən ancaq dəhrdir*** *(zaman)*. ***Bu barədə onların heç bir biliyi yoxdur. Onlar ancaq zənnə qapanırlar».*** *(əl-Cəsiyə 24)*. Ümumiyyətlə zəmanəni pisləmək üç şəkildə olur: 1. Zəmanə barəsində onu pisləməyərək xəbər vermək. Bu gün hava istidir. Bu gün hava soyuqdur və s. Buna da dəlil: ***«Elçilərimiz*** *(mələklər)* ***Lutun yanına gəldikləri zaman*** *(tayfası bu gözəl qonaqlara bir pislik yetirər deyə)* ***əndişəyə düşdü, ürəyi sıxıldı və: Bu çox çətin, başı bəlalı bir gündür – dedi».*** *(Hud 77).*

2. Etiqad edəsən ki, hər bir şeyi edən zəmanədir. Xeyir və şərri edən zəmanədir. Buna görə də zəmanəni söymək. Bu da böyük şirkdir. Çünki sən etiqad edirsən ki, Allahdan başqa xeyir və şərri edə bilən xaliq vardır. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Zəmanəni söyməyin. Çünki Allah zəmanənin özüdür»[291].

3. Etiqad edir ki, xeyir və şərr Allahdandır. Lakin hər hansı bir günü pis keçdikdə zəmanəni söyür. Bu isə haramdır. Həqiqətdə isə onun söyməsi Allaha qayıdır. Çünki zəmanəni idarə edən Allahdır və bununla da Allahı söymüş olur. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – öz Rəbbindən buyurdu: «Adəm oğlu mənə əziyyət verir, zəmanəni söyür (pisləyir). Zaman isə Mənəm. Mən gecə ilə gündüzü bir-biri ilə əvəz edirəm»[292]. ***«Dünya həyatımızdan başqa heç bir həyat yoxdur. Ölürük və dirilirik bizi öldürən ancaq Dəhrdir. Bu barədə onların heç bir biliyi yoxdur. Onlar ancaq zənnə qapanırlar!».*** *(əl-Casiyə 24)*. ***«Allahı və Onun Peyğəmbərini incidənlərə Allah dünyada və axirətdə lənət eləmiş və onlar üçün həqarətli bir əzab hazırlamışdır».*** *(əl-Əhzab 57).*

---

[289] İbn Məcə 4228, Əhməd 4/23.

[290] Buxari 73, Müslim 815.

[291] Müslim 2246, Əhməd 2/395,491. ***DƏHR –*** zəmanə Allahın isimlərindən deyildir.

[292] Buxari 8/441, 13/389, Müslim 2246.

HƏMÇİNİN - Hüseyn qulu, Pirverdi, Əli qulu, Allah, Məhəmməd ya Əli, Hakimlər hakimi, Şahənşah, Məlikil mulk (mülk sahibi), Qazilər qazisi, Hüccətullah, Ayətullah və s. kimi adlarla Allahdan başqasının qulluğuna nisbət etmək. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah qatında ən çirkin ad (ən çirkin adın sahibi) Məlikul Əmlak adını daşıyan kimsədir». Sufyan b. Uyeynə - *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Şahən şahdır». (Başqa rəvayətdə: «Qiyamət günü Allah qatında ən mənfur, ən çirkin və Allahın ən çox qəzəb etdiyi Allahdan başqa heç bir həqiqi məlik yox ikən, Məlikul Əmlak – Məlilərin məliki – adı ilə adlandırılmış kimsədir)»[293]. Hani b. Zeyd – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına bir qrup heyət gəldi. Aralarından birinə: «Əbul Həkəm deyildiyində Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – o, kimsəyə: «Həkəm Allahdır. Nə üçün sənə Əbul Həkəm deyirlər?» deyə buyurdu. Adam: «Qövmüm hər hansı bir məsələdə ixtilaf etdiklərində mənim yanıma gəlirlər, mən də həkəmlik edərək aralarında hökm verirəm. Beləcə hər iki tərəf də verdiyim hökmə razı qalırlar» dedi. Peyğəmbər: «Övladların varmı» deyə buyurdu. Adam: «Bəli, Şurayh, Abdullah və Müslim Bəni Hani» dedi. Peyğəmbər: «Ən böyüyü hansıdır?» deyə buyurdu. Adam: «Şureyh» dedi. Peyğəmbər: «Artıq sən Əbu Şureyhsən» deyə buyurdu[294].

HƏMÇİNİN - ***«Sizi tək bir nəfərdən*** *(Adəmdən)* ***xəlq edən və onunla ünsiyyət etmək üçün özündən zövcəsini*** *(Həvvanı)* ***yaradan Odur. Adəm zövcəsi ilə yaxınlıq etdikdə o,*** *(Həvva)* ***yüngül bir yüklə yükləndi*** *(hamilə oldu)* ***və (****bir müddət)* ***həmin yükü daşıdı. Həvva ağırlaşdığı vaxt onların hər ikisi Allaha dua edib: Əgər bizə saleh bir uşaq versən*** *(bu nemətə görə Sənə)* ***şükr edənlərdən olarıq! – dedi. Allah onlara saleh verdikdə özlərinə verdiyi*** *(uşağın adı)* ***ilə əlaqədar Allaha bir para şəriklər qoşmağa başladılar. Allah isə Ona qoşulan şəriklərdən ucadır!».*** *(əl-Əraf 189,190).* Bəzi izahata görə ayədə Adəm – *əleyhissəlam* -, bəzi izahata görə isə insan nəzərdə tutulur. Onlar söz verdilər ki, saleh övladları olsa Allaha şükr edənlərdən olacaqlar. Lakin Allah onlara övlad verdikdə onlar şükr edən yox, Allaha şərik qoşan oldular. Ayə üç cür izah olunur: 1. ***«Sizi tək bir nəfərdən*** *(Adəmdən)* ***xəlq edən –*** Yəni bir cinsdən. Bu cür izah edənlər deyirlər ki, bu qəbildən olan ayələr Qurani Kərimdə çoxdur. ***«Allah möminlərə lütf və mərhəmət göstərdi. Çünki onların öz içərisindən özlərinə Allahın ayələrini oxuyan, onları təmizləyən, onlara***

[293] Müslim 2143.
[294] Buxari 811.

kitabı və hikməti öyrədən bir Peyğəmbər göndərdi…». *(Ali İmran 164).* Bu ayədə onların özlərindən deyildikdə Ərəblərdən qəsd olunur. ***«Sizi tək bir nəfərdən*** *(Adəmdən)* ***xəlq edən –*** deyildikdə bir cinsdən nəzərdə tutulur. Bu ayədə Adəm və Həvva qəsd olunmur. 2. ***«Sizi tək bir nəfərdən*** *(Adəmdən)* ***xəlq edən –*** deyildikdə Adəm qəsd olunur. Onlar deyillər ki, Adəm və Həvva ibadətdə deyil, itaətdə Allaha şərik qoşdular. 3. ***«Sizi tək bir nəfərdən*** *(Adəmdən)* ***xəlq edən*** – Yəni əsli Adəm və Həvvadan olan insan öz zövcəsi ilə yaxınlıq etdikdən sonra Allaha nəzir edirlər ki, övladları saleh olsa Allaha şükr edənlərdən olacaqlar[295]. Lakin övladları olduqda Allaha şükr deyil, şərik qoşurlar. Bu cür izaha görə Adəm deyil, zuriyyəti qəsd olunur. Bu qəbildən ayələr: ***«Biz həqiqətən insanı*** *(Adəmi)* ***tər-təmiz palçıqdan yaratdıq. Sonra onu nütfə halında möhkəm bir yerdə yerləşdirdik…».*** *(əl-Muminun 12).* Bu ayənin təfsirində İbn Kəsir – *rahmətullahi aleyhi* – Həsənul Bəsri - *rahmətullahi aleyhi* – dən bir neçə rəvayət gətirir. Lakin heç birində Adəm və Həvva deyilmir. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – bu ayəni şərh edərkən deyir: «Adəm (Həvvaya) yiyələndikdə o, ondan hamilə oldu. İblis onların yanına gəlib dedi: «Mən sizi Cənnətdən çıxaran ağanızam. Mənə itaət edin, yoxsa mən sizin uşağınızı buynuzlu edərəm o, sənin yarıb çıxar. O, uşağı Abdul Həris (İblisin qulu) adlandırmalarını tələb edərək onları qorxudur. Lakin onlar İblisə itaət etməyə imtina etdilər və uşaq ölü doğuldu. Sonra o, ikinci dəfə hamilə oldu və İblis yenə onların yanına gələrək sözlərini təkrar etdi. Onlar bu dəfə də ona itaət etmədilər. Uşaq yenə də ölü doğuldu. O, üçüncü dəfə də hamilə oldu. İblis yenə də onların yanına gələrək onları qorxudur. Bu dəfə övlad məhəbbəti onları ələ alır və onlar uşağın adını Abdul Həris qoyurlar». Mücahid – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Onlar qorxurdular ki, uşaq insan olmaz»[296].

HƏMÇİNİN - Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurur: «Sizdən heç kim öz (qulluqçusuna) Rəbbinə su ver, Rəbbini doydur, Rəbbinə dəstəmaz aldır və s deməsin. (Ey kölələr!) Sizdən də heç kimsə Rəbbim deyə xitab etməsin. Həmçinin qulum deyə xitab etməsin. Oğlum, qızım desin»[297].

MƏNİM QULUM DEMƏK? – Bu cür deməyin hökmü iki qismə bölünür: 1. ***Qul*** - sözünü özünə deyil başqasına izafə edərək demək olar. Filankəsin qulu, onun qulu və s. ***«****(Ey möminlər!)* ***Aranızda olan subay kişiləri və ərsiz qadınları, əməlisaleh kölə və cariyələrinizi***

[295] Bu ayəyə əsasən bəzi alimlər bu cür nəzir deməyi haram görürlər.
[296] Hədisi Əbu Hatim rəvayət etmişdir. Zəif hədis.
[297] Müslim.

evləndirin…». *(ən-Nur 32).* 2. ***Qul*** **–** sözünü özünə mənsub edərək demək. Bu da iki formadadır: 1) ***Qul*** **–** sözünü xəbər formasında demək caizdir: Qulumu yedizdirdim, qulumu geyindirdim, qulumu azad etdim və s. 2) ***Qul*** **-** sözünü nida (əmr) formasında demək isə qadağandır: Əy qulum! Bura gəl və s. Alimlər ixtilaf ediblər ki, bu cür demək məkruhdur, yoxsa haram? Useymin – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki, ən azından məkruhdur. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Müsəlmanın miniyində və qulunda sədəqə (zəkat) yoxdur». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ***Qul*** **–** sözünü üçüncü şəxs əvəzliyinə mənsub edərək işlətdi.

RƏBBİNƏ SU VER DEMƏK? **–** Bu cür deməyin də dörd hökmü vardır: 1. Sən, Siz - ikinci şəxs əvəzliyinə qoşularsa qadağandır. Rəbbini yedizdir, Rəbbini içizdir və s. hədisdə bu şəkildə gəlmişdir. 2. Mən, Biz – birinci şəxs əvəzliyinə qoşularaq demək olar: Mənim Rəbbim və s. ***«Axı o,*** *(sənin ərin)* ***mənim ağamdır».*** *(Yusuf 23).* 3. O, Onlar – üçüncü şəxs əvəzliyinə qoşularaq deyilərsə olar: Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən Qiyamətin əlamətləri haqqında soruşan məşhur Cəbrail – *əleyhissəlam* – ın hədisində belə buyurdu: «Qul qadının öz ağasını (Rəbbini) doğması…»[298]. 4. Adlara qoşaraq da demək olar: Filankəsin Rəbbi və s.

SEYYİD DEMƏK? **–** Seyyid – padşah, ər, hökmüdar, itaət olunan şəxs deməkdir. Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – Sad b. Muaz - *radıyallahu anhu* – gəldikdə buyurdu: «Seyyidiniz üçün ayağa qalxın»[299]. əs-Seyyid – deyildikdə isə burada artıq Allah qəsd olunur. Çünki əs-Seyyid Allahın isimlərindəndir. Abdullah b. Şixxir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün Bəni Amr qəbiləsinin nümayəndələrinin tərkibində Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəlmişdim. Biz ona: «Ey bizim ağamız! (seyyidimiz)» deyə müraciyət etdik. O: «Ağa (seyyid) Allahdır» deyə buyurdu. Onda biz dedik? «Ey bizim fəzilətlimiz və əfzəlimiz» dedik. O: «Öz sözlərinizi deyin, sözlərinisə diqqət edin ki, şeytan sizi aldatmasın»[300][301]. Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki,

---

[298] Buxari, Müslim.
[299] Müslim 1768.
[300] Əbu Davud 4806, Əhməd 4/25.
[301] ***TƏRİF OLUNMAQ*** **-** Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – tərif etdikdə həddi aşmağı və tərif olunan üçün bir fitnə olmasından qorxulduğu üçün tərif etməyi qadağan edərdi. Bu haqda bir çox dəlillər vardır. Əbu Bəkrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in hüzurunda bir kimsə digər bir kimsəni tərif etdi (Başqa rəvayətdə: Yə Rəsulullah! Filan və

filan xüsuslarda Allah və Rəsulundan sonra o, kimsədən daha fəzilətli heç kimsə yoxdur). Peyğəmbər: «Vay sənə! Sən (belə tərif) etməklə qardaşının boynunu vurdun. Vay sənin halına! Sən qardaşının boynunu vurdun» deyə buyurdu. Müslim 3000. Əbu Musa - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* –bir kimsə digər bir kimsəni tərif edərək həddini aşdığını gördükdə buyurdu: «And olsun ki, siz o, kimsəni (məğrur edib) həlak etdiniz və ya o, kimsənin belini qırdınız». Müslim 3001. Bir kimsə Osman - *radıyallahu anhu* – nu tərif etməyə başladı (Başqa rəvayətdə: Bir kimsə əmrlərdən birini tərif etməyə başladı). Bu vaxt Miqdad - *radıyallahu anhu* – həmən iki dizi üzərinə çökdü. İri bir adam olmasına baxmayaraq yerdən çakıl ovuclayaraq tərif edənin üzünə atmağa başladı. Osman, Miqdada: «Sənin bu halın nədir?» dedi. Miqdad: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – tərif edən kimsələri gördüyünüz zaman onların üzlərinə torpaq atın» deyə buyurmasıdır. Müslim 3002. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – tərifi töhmətləyərdi, çünki o insanı öz şəxsi gözündə ucaldır və təkəbbürlüyə səbəbdir ki, bu isə Tövhidin kamilliyinə zidir. Buna görə də ən çətin sınaqlar zamanı belə Allah Rəsulu aləmlərin Rəbbi qarşısında alçalardı. Bu Allaha itaətə, Onun qarşısında qorxmağa və təvəzökarlığa aparır. Allah qarşısında alçalmağa can atmayan hər kəs Onun hüququna əl uzadır. Çünkü Mutəkəbbir özü Allahdır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Böyüklük (Kibriya) mənim ridam (örtüyüm), ucalıq isə izarımdır. Kim bu ikisindən bir üzərində mənimlə çəkişərsə onu yox edərəm (Cəhənnəmə ataram)». Buxari, Müslim 2620. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəlbində zərrə qədər təkəbbürlük olan kimsə Cənnətə girməz…Təkəbbürlük haqqı danmaq və insanlara xor baxmaqdır». Müslim 91. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim təkəbbürlü olaraq yeriyərsə və təkəbbürlü olaraq danışarsa Cənnətə girməz». Əbu Davud. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qəlbində xardal dənəsi qədər iman mövcud olan kimsə Cəhənnəmə girməz. Qəlbində xardal dənəsi qədər ululuq və əzəmət olan kimsə də Cənnətə girməz». Müslim 91. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cənnət və Cəhənnəm aralarında münaqişə etdilər. Cəhənnəm: «Mənə Cəbarlar və Mutəkəbbirlər girər» dedi. Cənnət: «Mənə zəiflər və miskinlər girər» dedi. Müslim 2846.

TƏRİF OLAR – İmam Nəvəvi – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki, bu hədislərin hər biri tərif etməyi qadağan olmasını bildirir. Lakin tərif etməyi mubah edən hədislərdə vardır ki, alimlər bir-birinə zid görsənən bu hədisləri bu cür açıqlamışlar. Əgər tərif olunan kimsə təridən sonra öyünmək, qürurlanmaq, təkəbbürlük yaranmazsa, nəfsinin əsiri olmazsa belə bir kimsəni tərif etmək nə haramdır, nə də məkruh. Lakin bu söylənilənlər onun haqqında ümulursa belə bir kimsəyə qarşı üzünə tərif etmək məkruhdur. Tərif etməyin mubah olduğunu göstərən hədislər. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Əbu Bəkr - *radıyallahu anhu* – ya Cənnətin bütün qapılarından çağırılacaq olanları qəsd edərək: «Sənin də onlardan olmağını umuram» deyə buyurmuşdu[301]. Həmçinin:

bəzi kimsələr: «Ey Allahın Rəsulu! Ey bizim xeyirlimiz və ən xeyirlimizin oğlu, bizim ağamız (seyyidimiz) və ağamızın oğlu!» deyə müraciət etdikdə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Məni özünüz bildiyiniz kimi çağırın, şeytan sizi aldadıb yoldan çıxarmasın. Mən Allahın qulu və elçisi Muhəmmədəm. Sevirəm ki, sizlər məni Allahın layiq bildiyindən yuxarı qaldırmayasınız»[302]. Bu cür demək haram deyildir. lakin bəyənilmir. Şirkə, günaha aparmasın deyə qarşısı alınır. Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – özünə şərəf duyardı Allahın qulu olmaqdan.

Fasiqə, günahkara, münafiqə seyyid demək olmaz: Bureydə – radıyallahu anhu – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: Münafiqə (seyyid) ağa – deyə müraciət etməyin. Əgər o, ağa olsa onda sizlər Allahı qəzəbləndirmiş olarsınız»[303].

Ağalıq kişilərə aiddi, qadınlara seyyid demək olmaz. Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – isə Qiyamət günü bütün insanların seyyidi olacaqdır. Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Qiyamət günü insanların seyyidi mənəm, qəbri açılacaq ilk kişi mənəm. İlk şəfaət edən və şəfaəti qəbul olunacaq ilk kişi də mən olacağam»[304].

NİYYƏTLƏRDƏ ŞİRK

İnsanlar etdikləri əməlləri ilə dünyanı qəsd edirlər. Riyada insan öz ibadətində maddi bir şeyi istəmir. Lakin bu ibadətdə isə insanlar dünya malını qəsd edirlər. Müəzzindir azanı maaşa görə verir. Maaşı kəsiləndə azan vermir. Elm öyrənir dünya malını əldə etmək və vəzifə sahibi olamq üçün. Oruc tutur Allahın əmri olduğu üçün deyil sadəcə sağlamlıq üçün və s. ***«Kim dünyanı və onun bərbəzəyini istəyərsə Biz ona əməllərinin***

«Sən geyimini təkəbbürlük edərək yerlə sürükləyənlərdən deyilsən» [301]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Ömər - *radıyallahu anhu* –ya: «Şeytan sənin bir yolla getdiyini görərsə, heç şübhəsiz ki, yolunu dəyişərək başqa bir yola keçər» deyə buyurmuşdu[301]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – tərif etməyi bizə öyrədərək buyurdu: «Mən filankəsi (yaxşı adam) hesab edirəm. Onu hesaba çəkən isə Allah olacaq. Mən heç kəsi Allah yanında təmizə çıxartmıram. Əgər (Həmən şəxsin həqiqətən də) o, cür olduğunu bilirsə, mən onun bu cür və bu cür olduğunu hesab edirəm» desin. Müslim 2296. Təriflənən şəxs isə deməlidir: «Allahım! Onların söylədiklərinə görə məni qınama, bilmədikləri şeyləri (onlardan gizli qalan günahlarımı) mənə bağışla (və məni onların zənn etdiklərindən də daha xeyirli et)». Buxari «Ədəbul Mufrad» 761.

[302] Əhməd 3/153,241.

[303] Əbu Davud 4977.

[304] Buxari, Müslim.

əvəzini elə orada verərik. Onların dünyadakı mükafatları əsla azaldılmaz. Belələrini axirətdə ataşdən başqa bir payı yoxdur. Onların dünyada gördükləri işlər puç olar və bütün əməlləri boşa çıxar». *(Hud 15-16).* ***«Kafir olanlar Cəhənnəm oduna göstəriləcəkləri zaman gün: Siz dünya həyatınızda bütün nemətləri görüb daddınız və onlardan ləzzət aldınız. Bu gün isə yer üzündə nahaq yerə təkəbbür göstərdiyinizə və fasiqlər olduğunuza görə həqarətli əzabla cəzalandırılacaqsınız».*** *(əl-Əhqaf 20).* ***«Hər kəs fani dünyanı istəsə, dilədiyimiz şəxsə istədiyimiz neməti orada*** *(dünyada)* **tezliklə verərik. Sonra isə** *(axirətdə)* ***ona Cəhənnəmi məskən edərik. O, Cəhənnəmə qınanmış və qovulmuş bir vəziyyətdə daxil olar».*** *(əl-İsra 18).* Ayə onu göstərir ki, Allah kafir olanlara bu dünyada verir. Lakin axirətdə isə onlara oddan başqa heç bir şey verilməyəcəkdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Dinarın qulu bədbəxt olsun, dirhəmin qulu bədbəxt olsun. Pal-paltarın, zinətin qulu bədbəxt olsun. Beləsinə istədiyi veriləndə razı qalar, verilməyəndə isə qəzəblənər. Bədbəxt olsun və başı aşağı çevrilsin. Onun ayağına batan tikan belə çıxmasın»[305]. İnsanın malı dünyanı sevməsi və bu işdə dəridən qabıqdan çıxması insanın bu şərəfli ömrünü zay etməsidir. Onlar elə zənn edirlər ki, xoşbəxtlik yalnız pulun çox olmasındadır. Bölünmüş, yazılmış ruzini tələb etməkdə vaxtı zay etməkdir. Ruzi artıq bölün-müşdür. Həris, tamahkar insan isə məhrumdur. Sələflər deyərdilər: «Qədər haqdırsa onda tamahkarlıq boş şeydir. Əgər xəyanət insanın təbiətində varsa onda hər kəsə bel bağlamaq acizlikdir. Əgər ölüm hər kəsi gözləyirsə onda dünyaya da arxalanmaq axmaqlıqdır». İnsan bu ömründə uca dərəcələri və əbədi nemətləri qazana bilərdi. Lakin bu dünya malını toplayaraq bu dünyada qoyub gedir. Hesabı özünə qalır, kefi isə başqalarına. Cabir b. Abdullah - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə birlikdə Mədinənin Aliyə tərəfindən bazara daxil olduq. Ölmüş kiçik qulaqlı bir oğlaq gördü. Onun qulağından tutaraq buyurdu: «Sizdən kim bunu bir dirhəm qarşılığında almaq istər?». Səhabələr: «Allaha and olsun ki, o diri olsaydı da belə onu heç kəs almazdı. Çünkü qüsurlu oğlaqdır. Qulaqları kiçikdir» dedilər. Peyğəmbər: «Allaha and olsun ki, bu sizin üçün nə qədər dəyərsiz olduğu kimi du dünya da Allah üçün o, qədər dəyərsizdir» deyə buyurdu[306]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Dünyanın axirətdəki durumu ancaq sizdən hər hansı bir kimsənin barmağını dənizə salıb

---

[305] Buxari 6/61, İbn Məcə 11/216.
[306] Müslim şərhi 5/814 (Muslim «Zuhd» 2).

çıxartdıqdan sonra nə çıxartdığına baxması kimidir»[307]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Şübhəsiz ki, dünyanın zəval olması Allah üçün müsəlman bir kimsənin öldürülməsindən daha xəfifdir»[308]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizi sevindirəcək şeylərin müjdəsini sizə verirəm və bunları (gələcəkdə də) ümüd edə bilərsiniz. Allaha and olsun ki, mən sizin üçün fəqirlikdən qorxmuram. Lakin mən sizin üçün əvvəlkilərə dünyanın imkanları geniş verildiyi kimi sizə də veriləcəyindən və onlar necə bu şeydə bir-birləri ilə yarışdıqları kimi sizin də yarışacağınızı və (dünya) onları necə həlak etdisə sizi də həlak edəcəyindən qorxuram»[309]. Sələflər deyərdilər: «Sən fikirləşmə ki, kasıblıq varlığın olmamasıdır. Həqiqi kasıblıq dinin olmamasıdır. Ey qardaşım! Sən tamahkar insanın yığdığı mala görə ona qibtə etmə. Sizin ona yazığınız gəlsin. O, bu dünyada elə bir şeylə məşğul olub ki, sabah onu həlak edəcəkdir». Allahdan qeyrisinə (dünyaya, pula) bağlandıqlarına görə, Allahı unutduqlarına görə Allah da onları unudar və onları özlərinə həvalə edər. ***«Allahı unutduqları üçün Allahın da onları özlərinə unutdurduğu kimsələrə bənzəməyin! Onlar fasiqlərdir».*** *(əl-Həşr 19).* Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına daxil oldum. O, həsirin üzərində uzanmışdır. Sonra o, qalxıb oturdu, onun əynində izardan başqa bir şey yox idi. Həsirin izi onun çiynində və böyründə qalmışdı. Mən onun eyvanına nəzər salıb gördüm ki, orada təqribən bir saa arpa, bir o, qədər akasiyə ağacının qabığı və bir də aşılanmış dəridən başqa heç bir şey yoxdur. Bu halı gördükdə mənim gözlərim yaşla doldu. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ey Xəttabın oğlu, səni ağladan nədir?». Mən: «Ey Allahı Rəsulu! Nə üçün ağlamayımda. Mən görürəm ki, həsir sənin bədənini bu hala salıb, eyvanda da gördüklərimdən başqa bir şey yoxdur. Qeysər (Rum imperatoru) və Xosrov (Fars imperatoru) cah-cəlal içərisində yaşayırlar. Sən isə Allahın Rəsulu və sevimlisi olduğun halda bu da sənin eyvanın!» dedim. Peyğəmbər: «Ey Xəttabın oğlu! Məgər istəmirsən ki, onlar üçün dünya, bizim üçün isə axirət olsun? (Başqa rəvayətdə: Dünya ilə mənim işim nə! Mənim və dünyanın misalı ancaq bir ağacın kölgəsində bir müddət oturan, sonra da oradan durub gedən bir süvariyə bənzər[310])» deyə buyurdu[311]. Peyğəmbər – *sallallahu*

[307] «Səhihul Cəmi» 5423.
[308] Tirmizi 5/82, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 453.
[309] Buxari 4/63, Müslim şərhi 5/816.
[310] Tirmizi.
[311] Müslim10/82.

aleyhi və səlləm – buyurdu: «Dünya mömininin zindanı, kafirin isə Cənnətidir»[312]. Həqiqi azad insan kimdir. Dünyanı əlində edən, dünyanı qəlbinə salmayan kimsədir. Nə qədər dünya malı onda olarsa onu əlində saxlayar. Dünya malını Allaha itaətdə xərcləyər. İmam Əhməd – *rahmatullahi aleyhi* – dən soruşduqda ki, insanda min dinar olduğu halda zahid ola bilərmi? O: «Bəli, ola bilər». O, kimsə: «Ey imam bu necə ola bilər?» deyə soruşdu. O: «Artanda sevinmir, azalanda isə kədərlənmir». Tək olan Allaha ibadət edən insan varlı da ola bilər, şərəflidə ola bilər. Lakin bütün bunları əlində edər. Bunların heç birini qəlbinə salmaz. Çünkü bütün bunlar dünyanın keçici zövqüdür. Mömin kimsə qəlbini yalnız Allaha sevgi, Peyğəmbərinə itaətlə doldurur. Bu qəlb parçasını Allahdan qeyrisinə yönəltmir. ***«Bilin ki, dünya həyatı oyun-oyuncaq, bər-bəzək, bir-birinizin qarşısında öyünmək və mal-dövlət, oğul-uşaq çoxaltmaqdan ibarətdir. Bu elə bir yağışa bənzəyir ki, onun yetişdirdiyi bitki əkinçilərin xoşuna gəlir. Sonra o, quruyar və sən onun çör-çöpə döndüyünü görərsən. Axirətdə isə şiddətli əzab, Allahdan bağılanma və razılıq gözləyir. Dünya həyatı aldanışdan, yalandan başqa bir şey deyildir».*** *(əl-Hədid 20).* ***«Qadınlar, uşaqlar, qızıl-gümüş yığınları, yaxşı cins atlar, mal-qara və əkin yerləri kimi nəfsin istədiyi və arzuladığı şeylər insanlara gözəl göstərilmişdir. Lakin bütün bunlar dünya həyatının keçici zövqüdür, gözəl dönüş yeri isə Allah yanındadır».*** *(Ali-İmran 14).* ***«Dünya həyatı isə aldadıcı həzzdən, əyləncədən başqa bir şey deyildir».*** *(Ali İmran 185).* ***«Dünyanın ləzzəti və faydası azdır, lakin müttəqi üçün axirət daha xeyirlidir».*** *(ən-Nisa 77).* ***«…Dünya malı axirət yanında yalnız cüzi bir şeydir».*** *(ət-Tövbə 38).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurur: «Kimin dərdi axirət dərdi olarsa Allah varlığı onun qəlbində edər. İşlərini düzüb qoşar, dünya istəmədiyi halda ona gələr. Əgər kimin dərdi dünya dərdi olarsa Allah kasıblığı onun qarşısında edər. Allah onun işlərini dağıdar. Ona dünyadan yazılandan başqası verilməz»[313]. Sələflər axirət üçün yaşayardılar və axirət üçün çalışardılar. Allah da onlara dünyanı istəmədikləri halda verərdi.

ŞİRKUL XƏFİY-GİZLİ ŞİRK

Saleh əməlin qəbul olunması üçün şərtlərindən biri də riyadan uzaq olaraq ixlas ilə Allah üçün etmək: Möminlərin əmiri Əbu Həfsə Ömər b. əl-Xəttab – *radıyallahu anhu* – deyir ki, mən Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - in belə buyurduğunu eşitdim: «Əməllər ancaq niyyətlər

---

[312] Müslim 2956.
[313] Tirmizi, əl-Albani səhih.

ilədir və hər bir kimsə üçün ancaq niyyət etdiyi bir şey vardır. Hər kimin hicrəti[314] Allah və Rəsulu ücündürsə, onun hicrəti Allah və Rəsulu ücün deməkdir. Hər kimin hicrəti əldə edəcəyi bir dünyalıq və ya nigahlanacağı bir qadın üçündürsə, onun hicrəti nə ücün hicrət etmiş isə elə onun üçündür!»[315]. Sünnəyə uyğun olan əməldir: Ummu Abdullah Aişə – *radiyallahu anhə* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər kim bizim işimizlə əlaqəli ondan olmayan bir şeyi sonradan ortaya çıxararsa o, rədd olunacaqdır (Başqa rəvayətdə: Hər kim bizim işimizə uyğun olmayan bir əməl etmiş olarsa o, (əməl) rədd olunacaqdır)»[316]. ***«Münafiqlər Allahı aldatmağa çalışırlar. Halbuki əsilndə Allah onları aldadır. Onlar namaza durduqları zaman*** *(yerlərindən)* ***tənbəlliklə*** *(könülsüz)* ***qalxar, özlərini*** *(yalandan)* ***xalqa göstərər və Allahı olduqca az yad edərlər».*** *(ən-Nisa 142).* ***«Kim Rəbbi ilə qarşılaşacağına ümüd bəsləyirsə yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətdə heç kəsi şərik qoşmasın».*** *(əl-Kəhf 110).* Bu iki hədis əməllərin tərəzisidir. Bunlarla əməlləri ölçərək qiymət verə bilərsən.

RİYA – RAƏ – sözündən götrülüb göstərmək deməkdir. Şəriətdə isə hər hansı bir əməli insanlara göstərmək və eşitdirmək üçün etmək deməkdir. Həmçinin xəbər yayılsın və insanlar onun haqqında danış-sınlar deyə bir iş görən də kiçik şirkə düşmüş olur. Hətta bəzi alimlər qeyd edirlər ki, riya insanda çox olarsa bu böyük şirkə də apara bilər. Bu kimsə bilir ki, Allah – *subhənəhu və təalə* – dən başqa İlah, Ondan başqa xeyir verən, zərər verə, öldürən, dirildən və s yoxdur. Bu şirkin ən yüngülü və xəfif olanıdır. Bu növü Allahdan başqa ibadətə layiq İlah olmadığına, ondan başqa zərər və fayda verən heç bir İlah və Rəbbin olmadığına inanan kimsədən gəlir. Lakin bu kimsə etdiyi əməldə xalis Allah – *subhənəhu və təalə* – yə yönəlmir. Belə kimsələr öz müamələlərində və etdiyi ibadətlərində görürsən ki, Allah üçün ixlaslı olmayıb bəzən də nəfsi üçün pay ayırırlar. Etdiyi əməli dünyanı tələb etmək, bəzən də rəhbərlik, dərəcə və insanlar qatında şöhrətə nail olmaq üçün edir. Əməlində Allah – *subhənəhu və təalə* – üçün də pay vardır, həmçinin də nəfsi istəkləri üçün də. Həmçinin şeytan və insanlar üçün də pay vardır. Bu da ibadətdə şirkdir. Bu da insanların çoxsunun halıdır. Buna görə də görürsən ki, bir əməldə bir neçə pay vardır. Riyanın isə hamısı şirkdir. ***«Kim Rəbbi ilə qarşılşacağına ümid bəsləyirsə yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi***

[314] ***HİCRƏT –*** tərk etmək deməkdir. Küfr ölkəsindən İslam yurduna köçmək. Həmçinin Allahın qadağalarını tərk etməkdə hicrət adlanır.
[315] Buxari 1, Müslim 1907.
[316] Buxari 2697, Müslim 1718.

ibadətdə heç kəsi şərik qoşmasın». *(əl-Kəhf 110).* Uluhiyyətdə tək olduğu üçün ibadətdə də Allah – *subhənəhu və təalə* – təklənməlidir. Saleh əməl də riyadan uzaq olan və sünnəyə müvafiq olan əməldir. Əgər əməldə riya varsa və ya o, əməl sünnəyə uyğun deyilsə saleh əməl sayılmır. Saleh əməlində iki şərti vardır. İxlaslı olması və sünnəyə uyğun olmasıdır. Ömər - *radıyallahu anhu* – dua edərək deyərdi: «Ey Allahım! Sən mənim əməlimin hamısını saleh əməl et və bütün etdiyim əməllərimi də sənin üçün edənlərdən et! Bu əməlimdə heç kimsə üçün bir pay ayırma». Bu ibadətdə olan şirk əməlin savabını yoxa çıxarır. Bəzən də cəzaya layiq görülür əgər etdiyi əməl vacibdirsə. Elə bil ki, o əməli etməyib. Buna görə də əməli etmədiyinə görə cəzaya layiq görülür. Allah – *subhənəhu və təalə* – əmr etmişdir ki, ibadət xalis Ona olmalıdır. Heç bir şeynən qarışmadan ***«Halbuki onlara əmr edilmişdir ki, Allaha dini yalnız Ona məxsus edərək, digər bütün batil dinlərdən İslama dönərək ibadət etsinlər, namaz qılıb zəkat versinlər. Doğru-düzgün din budur!».*** *(əl-Bəyyinə 5).* Əgər bir kimsə ibadətində xalis olmazsa (Muxlis) o, kimsə əmr olunanı yerinə yetirməmişdir. Elə bil ki, onun etdiyi əməl əmr olunmayan bir şeydir. Ona görə də səhih deyildir və qəbul da olunmur. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «(İnsanlara) eşitdirmək üçün bir iş görənin əməlini Allah (Qiyamət günü insanlara) eşitdirəcəkdir. Özünü göstərmək üçün bir iş görənin əməlini də Allah (Qiyamət günü insanlara) nümayiş etdirər»[317]. Cundub b. Abdullah b. Sufyan - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim etdiyi yaxşılığı xalqa eşitdirmək üçün edərsə Allah da Qiyamət günü onu rəzil edər. Kim də riya edərsə Allah da Qiyamət günü onun riyakarlığını xalqın önündə açar»[318]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim ki, Allah rizası üçün öyrənilməsi lazım olan bir elmi sırf dünya malını əldə etmək üçün öyərənərsə Qiyamət günü Cənnətin iyisini belə almaz»[319]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən özünə şərik qoşulanlardan şərikliyə ən çox ehtiyacı olmayanam. Kim bir əməl etməklə əməlində mənə başqasını şərik qoşarsa onu və şirkini kənarlaşdıraram»[320]. Əbu Səid - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizin üçün nəyin Məsih Dəccəldən də daha təhlükəli

[317] Müslim 4/2289.
[318] Buxari 6499.
[319] Əbu Davud 3664.
[320] Müslim 2985, İbn Məcə 4202.

və qorxulu olduğunu xəbər verimmi?». Səhabələr: «Bəli, ya Rəsulullah!» dedilər. O: «Bu gizli şirkdir. Bir adamın namaz qıldıqda başqa birisinin ona baxdığını hiss edincə namazını bəzəyibdüzməsidir»[321]. Muaz - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Riyanın azı belə şirkdir»[322]. Fudeyl b. İyad – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Əməllər həm düzgün, həm də səmimi olmayana qədər, səmimi olub düzgün olmayanda və ya düzgün olub səmimi olmayanda qəbul edilmir. Səmimi Allah üçün edilən, düzgün isə Sünnəyə uyğun olandır». Mömin işlərini yalnız Allah üçün etməli, ürəyində insanlardan tərif eşitmək arzusu olmamalıdır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən ən çox öz ümmətimdə kiçik şirkdən qorxuram». Səhabələr: «Bu nədir? Ya Rəsulullah» dedilər. Peyğəmbər: «Riya» deyə buyurdu[323]. ***«Etdikləri əməllərə görə sevinən və görmədikləri işlərə görə tərif olunmağı sevən kimsələr əzabdan xilas olacaqlarını güman etmə. Onları şiddətli əzab gözləyir».*** *(Ali İmran 188).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah Qiyamət günü riya edən kimsələrə buyuracaqdır: Kimin üçün çalışmısınızsa (riya etmisinizsə) gedin onların yanına görün sizə nə verirlər»[324].

RİYA QATIŞAN İBADƏTİN HÖKMÜ NƏDİR? - Bu da bir neçə növdür.

1. İbadətin əslində riya olarsa. Əgər ibadətin əsli riya ilə edilərsə artıq həmən ibadət batil olur. İbadətin əsli Allah üçün deyil kiminsə üçün edilir.

2. İbadət əsnasında riya gələrsə. Bu da müxtəlif qismlərə bölünür. 1) Əgər ibadətin əvvəli axırı ilə bağlıdırsa bu cür ibadət əsnasında riya gələrsə ibadət batil olur. Məs: ***Namaz*** – əvvəli ilə axırı bir-birinə bağlıdır. 2) Bu ibadətin əvvəli axırı ilə bağlı deyildir. Məs: Sədəqə vermək. Birinci dəfə verdikdə Allah üçün verdin, ikinci dəfə isə kiməsə göstərmək üçün verdin. Bu özü də iki hissəyə bölünür. Əgər ibadət əsnasında insana riya gələrsə və bununla mübarizə aparарsa bu ibadət qəbuldur. Əgər riyaya davam edərsə artıq həmən ibadət batil olur. ***«Kim Rəbbi ilə qarşılaşa-cağına ümid bəsləyirsə yaxşı iş görsün və Rəbbinə etdiyi ibadətdə heç kəsi şərik qoşmasın».*** *(əl-Kəhf 110).*

3. İbdətdən sonra riya gələrsə. Bunun heç bir zərəri yoxdur. Lakin sədəqə verdikdən sonra verdiyi insana minnət edərsə, başa qaxarsa verdiyi sədəqə batil olur. ***«Ey iman gətirənlər! Sədəqələrinizi malını riyakarlıqla***

---

[321] Əhməd 3/30, İbn Məcə 4204.
[322] Həkim.
[323] İmam Əhməd.
[324] İmam Əhməd.

sərf edən, Allaha və axirət gününə inanmayan şəxs kimi, minnət qoymaq və əziyyət verməklə puça çıxarmayın». *(əl-Bəqərə 264).* Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Rəsulullah – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allah, dil ilə söyləmədikcə və əməl ilə etmədikcə ümmətimin qəlblərindən keçdikləri günahları cəzalandırmamışdır»[325].

RİYA OLMAYAN ƏMƏLLƏR: İnsanların tərif etməsi: Əbu Zərr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, mən: «Ya Rəsulullah! Bir kişi yaxşı bir əməl edir və xalq da onun bu əməlinə görə onu tərif edir. Buna nə buyurursan?» dedim. Peyğəmbər: «Bu mömin üçün bu dünyada olan bir müjdədir» deyə buyurdu[326]. Gözəl geyinmək və keçinmək: Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Allah gözəldir və gözəldən başqasını da qəbul etməz»[327]. ***«O, yaratdığı hər şeyi gözəl yaratdı».*** *(əs-Səcdə 7).* ***«Ey Adəm oğulları! Sizə ayıb yerlərinizi örtəcək bir geyim və bir də bəzəkli libas nazil etdik. Lakin təqva libası daha yaxşıdır».*** *(əl-Əraf 26).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Allah nemətinin əsərini, qulunun üzərində görməyi sevər»[328]. Əbul Əhvas əl-Cəşmi deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – üzərimdə köhnə və cırılmış paltar gördü və buyurdu: «Malın varmı?». Mən: «Bəli» dedim. O: «Nəyin var?» deyə buyurdu. Mən: «Dəvələrim və qoyunlarım» dedim. O: «O, halda sənə verdiyi bu nemət və qayğını üzərində göstər» deyə buyurdu[329]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in minbər üzərində namaz qılması və buyurması ki: «Mənə tabe olmağınız və necə namaz qıldığımı öyrənməyiniz üçün belə etdim» [330]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – üzünü səhabələrə tutub buyurdu: «Hansı biriniz bu gün oruc tutb?». Əbu bəkr: «Mən» dedi. Peyğəmbər: «Hansı biriniz bu gün cənazəni təqib edib?». Əbu Bəkr: «Mən» dedi. Peyğəmbər: «Hansı biriniz bu gün kasıbı yedizdirib?». Əbu Bəkr: «Mən» dedi. Peyğəmbər: «Hansı biriniz bu gün xəstəni ziyarət edib?». Əbu Bəkr: «Mən» dedi. Peyğəmbər: «Bu dörd gözəl xisləti özündə cəm edən kimsə Cənnətə daxil olar» deyə buyurdu[331].

---

[325] Müslim 127.
[326] Müslim 2642.
[327] Müslim 1015.
[328] Tirmizi 2819.
[329] Əbu Davud 4063.
[330] Buxari, Müslim.
[331] Müslim 6132.

SEHR

MÖCÜZƏ – insanların gördükləri və ya Peyğəmbər olaraq göndərənin varlığına kəsin bir dəlildir. Onları göndərən isə Allahdır. Çünki bunlar bəşəriyyətin güc və taqətindən kənar olan xüsuslardır. Allah möcüzələri Peyğəmbərlərini dəstəkləmək və onlara kömək etmək üçün meydana gətirir.

KƏRAMƏT – Allahın saleh (yalnız saleh) qullarına Allahdan onlara bir ikram olaraq verdiyi bir şeydir. Bu kəramət Quran ayələri, hədislərdən və əsərlərdən məlum olduğu kimi Allah bir çox qullarına bunu ikram etmişdir. Məs: İsa – *əleyhissəlam* – dünyaya gəlməsi möcüzə, onun anası üçün isə kəramətdir. Zəkəriyyə – *əleyhissəlam* – ın Məryəm – *əleyhissəlam* – yanına girdikdə orada yayda qış meyvələrinin olduğunu, qışda isə yay meyvələrinin olduğunu görür. Musa – *əleyhissəlam* – ın anasına Allah vəd verir ki, biz uşağı sənə qaytaracağıq. Ömər - *radıyallahu anhu* – xütbə verərkən öz göndərdiyi qoşunun uduzduğunu görərək onlara qışqırır ki: «Ey Səriyyə! Dağa tərəf çəkil». Və həqiqətən də onlar qalib gəlib qayıtdıqda deyirlər ki, biz hamımız sənin səsini eşitdik». Həmçinin Rahib Cureycin hadisəsi[332], Mağarada qalan üç kişinin halı və s[333]. Kəramət də yalnız Allahın vəlilərinə məxsusdur.

ALLAHIN VƏLİLƏRİ (ÖVLİYALARI) KİMLƏRDİR? – Vəli – əmr olunanı yerinə yetirən, qadağandan çəkinən, təqdir edilənlərə qarşı səbr edən, Allahın sevdiyi və Allahı sevən, Allahdan razı olan kimsədir. ***«Bilin ki, Allhın dostlarının heç bir qorxusu yoxdur və onlar qəm-qüssə görməzlər. O, kəslər ki, iman gətirmiş və pis əməllərən çəkinmişlər. Onlara dünyada da, axirətdə də müjdə vardır. Allahın sözləri heç vaxt dəyişməz. Bu ən böyük qurtuluş və uğurdur».*** *(Yunus 62-63).* ***«Allah, Ona inananların dostudur, onları zülmətdən çıxarıb işığa tərəf yönəldər. Kafirlərin dostu isə şeytandır. Onları nurdan ayırıb zülmətə salarlar. Onlar Cəhənnəmlikdirlər və orada həmişəlik qalacaqlar».*** *(əl-Bəqərə 257).* ***«Sizin haminiz ancaq Allah, Onun Peyğəmbəri və iman gətirənlərdir. O, kəslər ki,*** *(Allaha)* ***boyun əyərək namaz qılar və zəkat verərlər».*** *(əl-Maidə 55).* Amr b. əl-As - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Diqqət edin! Filankəslər mənim dostlarım (vəlilərim) deyildir. Mənim dostlarım Allah və saleh (təqvalı) möminlərdir»[334]. Həsənul Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* -

---

[332] Buxari 3/51-52, Müslim 8/89-90.
[333] Buxari 4/140, Müslim 8/3-4.
[334] Müslim 215.

deyir ki: «Bir qrup kimsələr Allahı sevdiklərini iddia etdilər. Uca Allah: ***«De ki: Əgər Allahı sevirsinizsə mənə uyun ki, Allah da sizi sevsin…».*** *(Ali İmran 31).* İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Sizlər bir adamın su üzərində yeridiyini və ya havada uçduğunu görsəniz belə onun Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə uyması haqqında bir bilgi sahibi olmadığınız müddətdə onu təsdiqləməyin. Onun bu halına aldanmayın».

SEHR – «…Həqiqətən onlar belə şeyləri satın alanların axirətdə payı olmadığını yaxşı bilirlər». *(əl-Bəqərə 102).* ***«…Onlar Cibt və Tağuta inanır».*** *(ən-Nisa 51).* ***«Musa: «Siz atın» dedi. Onlar*** *(əllərindəkiləri və əsaları)* ***atdıqda, adamların gözlərini bağlayıb*** *(sehrləyib)* ***onları qorxutdular və böyük bir sehr etdilər».*** *(əl-Əraf 116).* ***«Musa dedi: «Xeyr,*** *(əvvəlcə)* ***siz tullayın!*** *(onların əllərindəki ipləri və dəyənəkləri yerə atan kimi)* ***Musaya elə gəldi ki, onların sehri nəticəsində kəndirləri hərəkətə gəlib sürünür».*** *(Ta ha 66).* ***«Şeytanların kimə nazil olduqlarını sizə xəbər verimmi? Onlar hər bir günahkara, yalançıya*** *(cadukara, falçıya, sehrbaza və adlarını kahin qoyub xalqı aldadanlar)* ***nazil olur».*** *(əş-Şuəra 221,222).* ***«Sehrbaz isə harda olursa olsun mətləbinə çatmaz».*** *(Ta ha 69).* ***«Sehrbazlar*** *(dünya və axirətdə)* ***nicat tapmazlar».*** *(Yunus 77).* Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Cibt – sehirdir, tağut isə şeytandır». Cabir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Tağutlar şeytanların səmadan enib xəbərlər gətirdikləri kahinlərdir ki, onların hər birində bir şeytan vardır». İmam Məlik – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Tağut Allahdan qeyri ibadət edilən hər bir şeydir». İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: «Cibt bütlərdir». əş-Şabi – *rahmətullahi aleyhi* – deyir ki: «Cibt münəccimlərdir». Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Özünüzü yeddi həlak edici günahdan qoruyun». Səhabələr: «Ya Rəsulullah! Onlar hansılardır?» deyə soruşdular. Peyğəmbər: «Allaha şərik qoşmaq, Sehrlə məşğul olmaq, haqqı olmadan Allahın haram etdiyi insanı öldürmək, Sələm (faiz) almaq, Yetim malını yemək, Döyüş günü meydandan qaçmaq, ismətli, namuslu qadınları namussuzluqda ittiham edərək böhtan atmaq»[335].

İbn Qudamə – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Sehr düyünlər, oxumalar və söylənən sözlər, yazılan ifadələr, edilən şeylərdir ki, bunlar sehr edilən kimsənin bədəninə, qəlbinə və ya ağlına bilavasitə təsir edir. Sehirin bir həqiqəti vardır ki, kimisə öldürür, kimisə xəstə edir, kimisə

---

[335] Buxari 5/294, Müslim 89, Əbu Davud 2874, Nəsəi 6/257.

xanımına yaxınlaşmaqdan çəkindirir, ər və arvadı bir-birindən ayırır. Sehrin öyrənilməsi və öyrədilməsi haramdır. Bəziləri özlərinə təskinlik vermək üçün deyirlər ki, biz insanlara yaxşılıq edirik, onların dərdlərini azaldırıq. Buna da ağ maqiya adını verirlər. Lakin bu əsla belə deyildir. Nə ağ maqiya, nə də qara maqiya ilə məşğul olmaq olmaz. Bunların hər ikisi də haramdır. Bu işlə məşğul olan adam tövbə etməsə – *Allah qorusun* – dünyasını da, axirətini də puç edəcəkdir. Əgər sehr yaxşı bir şey olsaydı Allah ondan sığınmağı əmr etməzdi. ***«De ki: Pənah aparıram sübhün Rəbbinə, yaratdıqlarının şərindən, zülmətə bürünməkdə olan gecənin şərindən,*** *(ovsun oxuyub)* ***düyünlərə üfürən*** *(yaxud cadu edib iplərə düyün vuran)* ***qadınların şərindən və bir də paxılın şərindən».*** *(əl-Fələq 1-5).* ***«De ki: Pənah aparıram insanların Rəbbinə, insanların ixtiyar sahibinə, insanların tanrısına, vəsvəsə verən, qaçıb gizlənən şeytanın şərindən. O, şeytan ki, insanların ürəklərinə vəsvəsə salır. O, şeytan ki, cinlərdən də olur, insanlardan da».*** *(ən-Nəs 1-6).* Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Uca Allah səmada bir iş üçün əmr verdikdə mələklər Onun dediklərinə tabe olmaq əlaməti kimi qanad çalırlar. Sanki onlar qayaya çırpılmış zəncir gurultusundan qorxmuşlar kimi. Onların ürəyindən qorxu getdikdən sonra isə soruşurlar: «Rəbbimiz nə buyurdu?». Onlara: «Haqqı buyurdu. O, hər şeydən Ucadır və Böyükdür». Şeytanlar bu sözləri eşitmək üçün oğrun-oğrun bir-birinin belinə minirlər (Sufyan b. Uyeynə bunu əlinin barmaqları ilə təsvir etdi) üstdə olan eşitdiyini altındakına çatdırır, o da öz növbəsində altındakına yetirir ki, həmin sözləri kahinə və ya falçıya çatdıra bilsin. Şeytan o, sözü falçıya çatdırmamış axan ulduz onu məhv edir və ya ulduz şeytana çatmamış şeytan sözü falçıya çatdırır və o, da bu doğruya yüz yalan əlavə edir. Adamlar da deyirlər ki: «Məgər bizə o, gün belə-belə demədinmi? Bununla da səmadan eşidilən söz insanlarda onlara qarşı inam yaradır»[336]. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Ənsardan olan səhabələrindən biri mənə xəbər verdi ki, bir gecə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə birlikdə oturarkən axan uldu düşdü və ətrafı aydınlaşdırdı. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onlara buyurdu: «Cahiliyyə dövründə bunun kimi bir ulduz düşdükdə nə deyirdiniz?». Onlar: «Allah və Rəsulu ən gözəl biləndir. Bizlər bu gecə böyük bir kimsə doğuldu və böyük bir kimsə öldü deyirdik» dedilər. Peyğəmbər: «Şübhəsiz ki, bu ulduz heç kəsin ölümü və

[336] Buxari 8/413 və 8/288.

həyatı üçün atılmaz. Lakin uca və böyük olan Rəbbimiz bir işi hökm etdiyi zaman ***HAMALƏTUL ARŞ*** (ərşi daşıyan mələklər) təsbih edərlər. Sonra onların ardıyca səma əhli təsbih edər. Nəhayət bu təsbih səma və dünya əhlinə çatır. Ərşi daşıyan mələklərdən sonra gələn mələklər onlara: «Rabbimiz nə buyurdu?» deyə soruşarlar. Onlar da Rəbbələrinin buyurduğunu xəbər verərlər. Beləcə səmalar əhalisinin bir qismi digərindən xəbər istər. Beləcə xəbər dünya səmasına çatır. Bu an cnlər oğrun-oğrun qulaq asaraq bu sözləri oğurlayaraq dostlarına (sehrbazlara, falçılara) çatdırarlar və axan ulduzlarla (mələklər) onları vurarlar. Gətirdikləri (oğurladıqları) şey sabitdir. Lakin onlar bunun üzərinə yalan qarışdırırlar. ***«Onun hüzurunda izn verdiyi kimsələr istisna olmaqla heç kəsin şəfaəti fayda verməz. Nəhayət ürəklərindən o, müdhiş qorxu çıxınca onlar: Rəbbimiz nə buyurdu? – deyə soruşar və o birilər də: Haqqı buyurdu! O,*** *(hər şeydən)* ***ucadır,*** *(hər şeydən)* ***böyükdür – deyə vcavab verərlər».*** *(əs-Səba 23)*[337]. ***«Biz səmada bürclər yaratdıq, onları baxanlar üçün bəzədik. Onları hər bir məlun şeytandan qoruduq. Lakin*** *(şeytanlardan)* ***kim*** *(mələklərin söhbətinə)* ***xəlvəti qulaq assa, onu odlu bir axan ulduz təqib edə*** *(və üstünə düşüb yandırar)****».*** *(əl-Hicr 16-18).* Muaviyətu b. Həkəm əs-Suləmi - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən soruşdum: «Ya Rəsulullah! Bir çox işlər vardır ki, cahiliyyə dövründə bizlər onları edərdik. Kahinlərin yanına gedərdik». Peyğəmbər: «Kahinlərin yanına getməyin (Başqa rəvayətdə: «Bizlərdən cizgilər çəkib yazılar yazan bir qrup kimsələr vardır» dedi. Peyğəmbər: «Peyğəmbərlərdən bir Peyğəmbər cızıb yazardı. Hər kmin yazısı onun yazısına uyğun olarsa qurtulan odur)» deyə buyurdu. Mən: «Biz təşəum edərdik (bəzi şeyləri uğursuz sayardıq)» dedim. Peyğəmbər: «Bu hər hansı birinizin qəlbində hiss etdiyi əsli olmayan bir şeydən ibarətdir. Əsla bu əsli olmayan şeylər sizləri kəsb edib getdiyiniz işlərdən uzaqlaşdırmasın» deyə buyurdu[338]. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, mən: «Ya Rəsulullah! Kahinlər bizlərə bəzi şeyləri söyləyirlər ki, onların dedikləri doğru çıxır». Peyğəmbər: «Bu doğru (sabit) olan kəliməlrdir ki, cinlər oğrun-oğrun qulaq asaraq (bu kəlimələri) oğurlayaraq öz dostlarının (sehrbazların, falçıların, kahinlərin) qulağına sözlərə yüz dənə yalan əlavə edərək pıçıldayarlar (Başqa rəvayətdə: Toyuğun qaqqıldaması kimi sözləri onların qulağına əyilərək boşaldarlar. Onlar heç bir şey deyillər)» deyə buyurdu[339]. Kabisə b. əl-Mubarək -

[337] Müslim 2224.
[338] Müslim 2228.
[339] Müslim 2229.

radıyallahu anhu – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Cizgilər çəkərək fala baxan, quşun ötməsini uğur və ya uğursuzluq sayan və quşun sağa-sola uçmasından (sağ tərəfə uçarsa xeyir, sol tərəfə uçarsa şər kimi) mənalar çıxarmaq küfrün əlamətidir»[340]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sehrbazın cəzası qılınc zərbəsidir»[341]. Bəcələ b. Əbdən rəvayət edir ki: «Ömər - *radıyallahu anhu* – yazılı surətdə fərman vermişdir ki, hər bir sehrbaz kişi və qadını öldürün. Biz də üçünü öldürdük»[342]. Əbu Məsud əl-Bədri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – itdən gələn pulu, zinakarın qazancını və falçılıqdan gələn pulu götürməyi qadağan etmişdir»[343]. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Əbu Bəkr - *radıyallahu anhu* – nun bir köləsi vardı. Bir gün yeməyə bir şey gətirdi, Əbu Bəkr də ondan yedi. Kölə ona: «Bunu nəyin qazancından alındığını bilirsənmi?». O: «Bu nəyin qazancındandır?» deyə soruşdu. O, da: «Cahiliyyə dövründə bir nəfərə kahinlik etmişdim. Halbuki mən kahinliyi bilmirəm. Lakin onu aldatmışdım. Mənimlə qarşılaşdı və bunları mənə verdi. Sənin yediklərin də odur. Əbu Bəkr - *radıyallahu anhu* – əlini ağzına soxaraq yediklərini qusdu»[344].

Auf – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «İyafə – quşların uçuş istiqamətlərinə görə gələcəkdən xəbər verməkdir. Tarq – yer üzərində xətlərin çəkilməsidir». Həsənul Bəsri – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Cibt – şetanın əkssədasıdır»[345]. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Astrologiya elmindən bir sahəni öyrənən sehrdən bir sahə öyrənmiş olur. Çoxunu öyrənən kəs sehrdən bir o, qədər öyrənmiş olur»[346]. Əbu Hureyrə -

---

[340] Əbu Davud 3907, əl-Albani zəif hədis.

[341] Tirmizi 1460, Həkim 4/360.

[342] Buxari 6/184, Tirmizi 1586, Əhməd 1/190, Əbu Davud 3043.

[343] Buxari 2237, Müslim 1567.

[344] Buxari 3843.

[345] İbn Əbu Xatim, Səid b. Cubeyrin sözlərini rəvayət edir ki: «Uca Allah iblisi lənətliyəndə onun siması dəyişərək mələklərin simasından tam başqa bir sima aldı və o, inildədi. Onun bütün əkssədası bu dünyada Qiyamət gününə qədər qalacaqdır». Bəki b. Məhləd özünün Qurana verdiyi təfsirdə yazır ki, İblis dörd dəfə inildəyib: Lənətlənəndə, qovulduqda, Allah Rəsulu anadan olanda və Fatihə surəsi nazil olanda». Səid b. Cubeyr - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – dedi: «Allah Rəsulu Məkkəni fəth edəndə iblis elə fəryad çəkdi ki, səsinə bütün ordusu toplandı».

[346] Əhməd 1/277,311, Əbu Davud 3905, İbn Məcə 3726.

radıyallahu anhu – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim bir düyün bağlayıb ona üfürərsə sehr etmiş olur. Kim də sehr edərsə Allaha şərik qoşmuş olur. Kim bir şeyə bağlanarsa ona təvəkkül etmiş olur»[347]. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən sizə nəyin sehrə aid olduğunu deyimmi? Bu böhtan və adamlar arasında söz gəzdirməkdir»[348]. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bəlağətdə də sehrdən bir pay vardır»[349]. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün şərq tərəfdən iki nəfər gəlmişdir və onlar öz bəlağətli sözlərilə insanları məst etmişdilər. Bu xəbər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə çatdıqda o. buyurdu: «Həqiqətən də bəlağətli danışıq (insana) sehrin təsiri kimi təsir göstərə bilər»[350].

KAHİNLƏR - Bu falçılar sadəlövh insanları özlərinə inandırmağa məcbur edirlər və onların pullarını və mallarını haram yolla onların əlindən alırlar. Qum üstünədə cizgi çəkməklə, əl içinin xətlərini oxumaqla, balıqqulağı, kofe stəkanı ilə, fincan, güzgü və s. üsullar tətbiq edirlər. Gələcəyini bilmək, nigahda və ticarətdə xoşbəxtmi və yaxud bədbəxtmi olacaqlarını öyrənmək, itirilmiş əşyalarını tapmaq və buna oxşar məqsədlərlə sehrbazların yanına gedirlər. Falçının və ya cadugərin yanına gedən şəxs, onların dediklərinin doğru olduğuna inanarsa küfr etmiş olar. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim bir kahinin yanına gedib onun dediyini təsdiq edərsə Məhəmmədə nazil olanı inkar etmiş olar»[351]. İbran b. Huseyn - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim (düşər-düşməzlik, nəhs gətirmək və s mövhumatı) sınaq etsə, yaxud etdirsə, kim baxıcılıq etsə, yaxud öz falına baxdırsa, kim sehr etsə, yaxud sehrbaza müraciət etsə bizdən deyildir. Kim də kahinin yanına gedib onun dediklərini təsdiqləsə Məhəmmdə nazil olanı inkar etmiş olur»[352]. Əgər cadugər və ya falçı yanına gedən şəxs onun qeybi bildiyini qəbul etmirsə və onu sadəcə

---

[347] Nəsəi 7/112, Tirmizi 2073, Əhməd 4/310, Həkim 4/216.
[348] Müslim 2606.
[349] Buxari, Müslim. Gözəl danışmaq sehr kimi təsir edir. Çünki gözəl danışan adam həqiqəti yalan, yalanı isə həqiqət kimi təqdim edir. Cahil insanların ürəkləri buna meylli olur və onlar yalanı qəbul edib həqiqəti inkar etməyə başlayırlar.
[350] Buxari 5767.
[351] Əhməd 2/408,429,476, Əbu Davud 3903, Tirmizi 135.
[352] əl-Munziri «Tərğib vət Tərhib» 4/52, Heysəmi 5/117.

dinləmək və ya buna bənzər bir səbəblə gedirsə küfr etmiş olmur, lakin fərz namazları qırx gün müddətində qəbul edilmir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – buyurdu: «Kim ***ƏRRAF***[353] adlanan bir falçı yanına gedib fala baxdırsa və ona inansa onun qırx günlük namazı qəbul edilməz»[354].

Kahin **–** gələcəkdə baş verəcək hadisələrdən (qeybdən) xəbər verən, (falçılıq etmək mənasındadır), həmçinin də guya oğurlanmış, itmiş şeylərin yerlərini göstərə bilən kimsələrdir. Onlar avam insanları aldadaraq Qurani Kərimi açırlar və itən əşyaların yerlərinin orada yazıldığını xəbər verirlər. Subhənəllah! Bu qədər də yalan olar. Məgər Qurani Kərimdə insanların itən əşyaları haqda bir şeylər yazılıb. Bu qədər də avamçılıq olar. Dəhşət burasıdır ki, insanlar da onlara inanırlar. Özünü Allahın yaxını və qeybi bildiyini bəyan edən kəs Allahın yaxını yox, şeytanın dostudur. Qeybi bilmək yalnız Allaha xas olan bir haqdır. ***«Qeybin açarları*** *(Allahın)* ***yanındadır. Onları ancaq O bilir.*** *(Allah)* ***suda və quruda nə varsa bilir. Yerə düşən elə bir yarpaq yoxdur ki,*** *(Allah)* ***onu bilməsin. Yerin zülmətləri içində elə bir toxum,*** *(kainatda)* ***elə bir şey yoxdur ki, açıq-aydın kitabda olmasın».*** *(əl-Ənam 59).* ***«Qeybi bilən ancaq Odur və Öz qeybini heç kəsə əyan etməz. Bəyənib seçdiyi Peyğəmbərdən başqa! Allah onların önündə və arxasında gözətçilər qoyar».*** *(əl-Cinn 26-27).* Buna görə də sehrbaza inanan bu ayələrin həqiqiliyini inkar etmiş olur ki, bu da küfrdür.

UĞURSUZLUĞA İNANMAQ – «Onlara bolluq qismət olduğu zaman: Bu bizim *(haqqımızdır)* ***deyər, bir pislik üz verdikdə isə bunu*** *(bir uğursuzluq, nəhslik kimi)* ***Musadan və yanındakılardan görərdilər. Agah olun ki, onların başına gələn uğursuzluq*** *(nəhslik)* ***Allahdandır. Lakin onların əksəriyyəti*** *(bunu)* ***bilməz».*** *(əl-Əraf 131).* Fironun ailəsi bədbəxtliyə uğrayanda bunu Musa və onunla olanlarla əlaqələndirib deyərdilər: «Bunların hamısı Musanın və onun səhabələrinin ucbatındandır». Lakin Allah bu şeyi təqzib edir. ***«Harada olursunuz olun, hətta uca qalalar içərisində olsanız belə, ölüm sizi haqlayacaqdır. Onlara bir xeyir yetişdikdə: Bu Allahdandır – deyirlər, bir pislik üz verdikdə isə: Bu səndəndir – söyləyərlər.*** *(Onlara)* ***de: Hamısı Allah tərəfindəndir. Bu camaata nə olub ki, az qala söz də anlamır! Sənə yetişən hər bir yaxşılıq***

---

[353] ***ƏRRAF*** **–** kahin növlərindəndir. İbn Əsir – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Münəccim, qeybi bildiyini iddia edən kimsdir». Xattabi – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Oğurlanmış əşyanın yerini deyən, qeyb olan şeylərin məkanını bilən və s. buna bənzər şeyləri söyləyən kimsədir».

[354] Müslim 2230, Əhməd 5/380, 4/68.

Allahdandır, sənə üz verən hər bir pislik isə özündəndir. Biz səni insanlara Peyğəmbər göndərdik. Allahın buna şahid olması** (sənə) **kifayət edər». (ən-Nisa 78-79).

Ərəblərdə biri səfər etmək və hər hansısa bir iş görmək istədikdə bir quş uçurardı. Əgər quş sağ tərəfə uçsaydı o, işi uğurlu sayardı, yox əgər sol tərəfə uçsaydı uğursuzluq sayar və o, işdən əl çəkərdi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Uğursuzluğa inanmaq şirkdir»[355]. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim quş uçurmaqla (işin nəhs gətirməyinə inanıb) işindən qalsa şirk etmiş olur». Soruşdular: «Bəs bu günahı nə ilə yumaq olar?». Peyğəmbər: «İlahi nə Sənin verdiyin xeyirindən başqa xeyir yoxdur, nə də Sənin (uçmasına) izn verdiyin quşdan başqa quş yoxdur və səndən başqa ilah yoxdur»[356]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Quş uçuran və onun üçün quş uçurulmasını istəyən, kahinlik edən və etdirən, cadu edən və etdirən bizdən deyildir»[357].

Tövhid əqidəsinə zidd olan belə haram əməllərdən: Ayların uğursuz olmasına inanmaq (Cahiliyyə ərəbləri Səfər ayında evlənməzdilər. Çünki bu ayı uğursuz ay sayırdılar və aylarda baş verən nigahın uğursuz olduğuna da inanırdılar. Bu ayı boş bir ay sayardılar. Aişə - *radıyallahu anhə* – deyir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – mənimlə bu ayda evləndikdən sonra bu xurafata son qoydu), günlərin uğursuzluğuna inanmaq (Birinci gün ağır gündür. Bu gündə iş görmək olmaz, beşinci günü ayın 13-nə düşərsə), rəqəmlərin uğursuzluğuna inanmaq (on üç rəqəminə), adların və ya şikəst adamların bədbəxtlik gətirməsin inanmaq (dükançının ilk alıcısı şikəs birisi olarsa o, günü ticarətin zəif olmasına inanmaq) və s. bu kimi xurafatlara inanmaq. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Nə xəstəliyə yoluxma (infeksiya), (Başqa rəvayətdə: (Ey mömin!) Sən cüzəmlidən aslandan qaçdığın kimi qaç[358]), nə işin nəhs gətirməsi, nə bayquşun ulaması, nə də Səfər ayının nəhs ay olması,

---

[355] Əhməd 1/389, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 3955.

[356] Əhməd 2/220, Heysəmi «Məcmu Zəvaid» 5/180, əl-Albani «Səhih Silsilə» 1065.

[357] Təbərani 18/162, əl-Albani «Səhihul Cəmi» 5435.

[358] Sakif heyəti içində cüzəmli bir kimsə vardır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ona buyurdu: «Biz səninlə beyətləşdik. Artıq sən geri dön diyə xəbər göndərdi (Başqa rəvayətdə: Cüzəmli ilə görüşdükdə aranızda bir və ya ik süngü boyu qədər məsafə olsun)». Müslim 2231.

ulduzların da təsiri yoxdur, təşəüm (hər hansı bir şeyi uğusuzluq saymaq) da yoxdur, qulyəbani də yoxdur, şərr qüvvələrdə»[359]. Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Nə xəstəliyə yoluxma, nə də işin nəhs gətirməsi doğrudur. Lakin gözəl bir söz, xoş bir kəlimədən ibarət olan fal mənim xoşuma gəlir»[360]. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Təşəüm yoxdur. Onun ən xeyirlisi təfəuldur[361]. Ya Rəsulullah! Fal nədir? Deyə soruşdular. Peyğəmbər: Sizdən birinizin eşidəcəyi gözəl bir kəlimə (Başqa rəvayətdə: Mən saleh bir falı sevirəm)»[362]. İbn Məsud - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Uğursuzluğa inanmaq şirkdir. Ona inanan adam heç bir vəchlə bizdən deyildir»[363]. İbn Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Hər hansı bir şeydə uğursuzluq yoxdur. Uğursuzluq ancaq Qadında, (xidmətçidə), atda və evdə olur»[364].

Bütün bunlar quşların uçuşu, qara pişiyin yoldan keçməsi, həftənin müəyyən günlərini, gecə vaxtı dırnaq tutmaq, ev süpürmək, qaşıq düşdü qonaq gələcək, gecə vaxtı güzgüyə baxmazlar və s. müxtəlif əşyaları, sözləri yozmaqla bədbinliyə qapanmaqdır. Allah mövhümatçılığı haram buyurub və pis əlamətləri inanları qınayır. O, gözəl əlamətləri sevir və pis əlamətlərə nifrət edir. Bu iki anlayış arasında xeyli fərq vardır. Xoş əlamət insanın əqidəsinə və şüuruna təsir etmir. Həmçinin onun qəlbini Allahdan başqa heç nə ilə bağlamır. İnsan bəd əlamət gördükdə qəti etmək fikrində

---

[359] Buxari 10/182, Müslim 2220.
[360] Buxari 10/181, Müslim 2224.
[361] ***TƏFƏUL –*** uğurlu və xeyirli saymaqdır. Gözəl sözlə təfəul haqqında ən gözəl misal Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Hudeybiyyə səfərində Suhey b. Amrın adı ilə təfəul etməsidir. Məmər deyir ki, Əyyub İkrimədən xəbər verir ki, Suheyl b. Amr gəldikdə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – səhabələrə buyurmuşdu: «Artıq sizin bütün işləriniz yüngülləşdi!». Buxari 2731, Müslim 1783.
[362] Müslim 2223.
[363] Əbu Davud 3910, Tirmizi 1614, İbn Hibban 1427, İbn Məcə 3538.
[364] Müslim 2225,2226. İmam Məlik deyir ki: «Hədis zahiri üzərədir. Çünki Allah bəzən evdə oturmağı zərər və ya həlaka bir səbəb edir. Müəyyən bir qadını, atı, yaxud da xidmətçini almaq da belədir ki, bəzən həlak Allahın qəzası ilə bu şeylərin yanında hasil olur». Digər alimlər isə: «Evin uğursuzluğu onun darlığı, qonşunun pisliyi və əzabına görədir. Qadının uğursuqluğu doğmamasına, dilinin pisliyinə görədir. Atın uğursuzluğu isə qiymətinin baha olması və döyüş edilməməsi və səyahət edilməməsinə görədir. İmam Nəvəvi.

olduğu işdən imtina edə və ya hansısa işdən dönə bilər. Bu da insanın qəlbinin bu haram əmələ bağlandığını və öz iradəsini və inancını ona tabe edərək onun ardıyca gedir. Şübhəsiz ki, bu da onun Allaha olan inamına, Tövhidinə və təvəkkül etməyinə təsir edir. Bu kimi fikirlər insana gələrsə bununla mübarizə aparmalı Allaha sığınmalı və Ondan kömək diləməlidir.

ULDUZ FALI – Qatadə – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Allah ulduzları üç məqsədlə yaradıb. Səmaya zinət salmaq üçün, onlarla şeytanları vurmaq üçün və səfərdə olanlara (yolu tapmaq üçün) səmt göstərən kimi. Kim onlardan başqa məqsədlər üçün istifadə etsə səhv etmiş və taleyi bekara olar. Bu ona özünün də təsəvvür etmədiyi dərəcədə baha başa gələr»[365]. ***«And olsun ki, Biz dünya səmasını qəndillərlə*** *(ulduzlarla)* ***bəzədik, onları şeytanlara atılan mərmilər etdik və onlar*** *(şeytanlar)* ***üçün yandırıb-yaxan alovlu atəş əzabı hazırladıq».*** *(əl-Mulk 5).* ***«Suyun və qurunun zülmətində*** *(yolunuzu)* ***düz getmək üçün ulduzları sizin üçün yaradan da Odur. Biz bu ayələri anlayan bir camaat üçün bu cür ətraflı izah etdik».*** *(əl-Ənam 97).* Həmçinin də jurnal və qəzetlərdən ulduz falına baxmaq da bu qəbildəndir. Taleyinə ulduzların (bürclərin) və planetlərin təsiri olduğuna inananlar müşrükdürlər. Əylənmək üçün ulduz fallarını oxuyarsa asidir, günahkardır. ***FAL OXLARI*** – Şeytan əməlidir. Nə üçün? Çünki onun dedikləri əgər düz olsaydı onda insanın həyatı zəhirmara dönərdi. 1-ci gün çölə çıxma başına bəla gələcək, 3-cü gün filan dostunla görüşmə xətrivə deyəcəkdir, 4-cü günü filan yerə getmə səni aldadacaqlar və s. Ulduzlarla gələcəyi söyləməyin yalan olduğu haqda bir çox rəvayətlər vardır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən ümmətimdə üç şeyin yaranmaasından qorxuram. İmamların ədalətsizliyindən, ulduzlara inanmaqdan və qədəri inkar etməkdən»[366]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Mən özümdən sonra ümmətimdə iki şeyin yaranmasından qorxuram. Qədəri inkar etməkdən və ulduzlara inanmaqdan»[367]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Üç nəfər Cənnətə girməz. Sərxoşluq edən, sehrin doğruluğunu təsdiq edən, qohumluq əlaqələrini kəsən»[368].

YAĞIŞIN YAĞMASINI ULDUZLARLA ƏLAQƏLƏNDİRMƏK - Əli - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki: ***«Ruzisinə şükr etməli olduğunuz halda onu yalanmı hesab edirsiniz».*** *(əl-Vaqiə 82).* Yəni sizin

---

[365] Buxari 6/211.
[366] İbn Əsakir.
[367] Əbu Yala.
[368] Əhməd 4/399, İbn Hibban 1380, Həkim 4/146.

minnətdarlığınız: «Yağış ulduzların hansısa yerləşməsinin və ya hansısa ulduzun sayəsində yağdı» deyərək: «Onun inkar edilməsi»[369]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ümmətimdə cahiliyyə dövründən dörd əlamət qalmışdır. Öz əsil-nəcabəti ilə fəxr etmək, başqasının nəslinə tənə etmək, yağışın yağmasını ulduzlarla əlaqələndirmək və ölü üstündə ağı deyib ağlamaq»[370].

Şeyx Useymin – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Ulduzlardan yağış diləmək iki qismə bölünür: 1. Böyük şirkdir. Bunun da iki növü vardır: 1) Ulduzları və bürclərin özlərinə dua edərək onlardan yağış dilmək. Bu da Allahdan qeyrisinə dua etməkdir. Uluhiyyətdə olan şirkdir. ***«Kim Allahla yanaşı başqa bir tanrıya ibadət edərsə bunun üçün onun heç bir əsası yoxdur –*** *(Qiyamət günü)* ***onun cəzasını Allah özü verəcəkdir. Həqiqətən də kafirlər nicat tapmazlar».*** *(əl-Muminun 117).* 2) Yağışın yağmasını ulduzlara mənsub etmək. Yağışı filan ulduz yağdırdı. Bu da böyük şirkdir. Rububiyyətdə olan şirkdir. Yağışı yağdıran Allahdan qeyrisidir.

2. Yağış diləmənin ikinci növü isə kiçik şirkdir. Bu da ulduzları səbəb götürməkdir. Kiçik şirkin tərifi də odur ki, Allahın nə vəhy, nə də qədər vasitəsilə səbəb etmədiyi bir şeyi səbəb götürməkdir. Bu səbəbə görə yağış yağdı. Kiçik şirk insanı İslamdan çıxarmır. Lakin bəzi alimlər kiçik şirkin də İslamdan çıxardığını qeyd edirlər. ***«Şübhə yoxdur ki, Allah özünə şərik qoşanları əf etməz. Lakin istədiyi şəxsə bundan başqa olan günahlarını bağışlayar. Allaha şərik qoşan şəxs əlbəttə ki, böyük günah etmişdir».*** *(ən-Nisa 72).* ***«Allah ona şərik qoşmağı əsla bağışlamaz. Bundan başqa olan günahları isə istədiyi şəxsə bağışlayar. Allaha şərik qoşan şübhəsiz ki, çox azmışdır».*** *(ən-Nisa 116).* Ayədə Allah ümumi olaraq dedi ki, şirki bağışlamır. Buna görə də şirkin hər birindən çəkinmək lazımdır. Zeyd b. Xalid - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Hudeybiyyədə bizə sübh namazını qıldırdı. O, gecə güclü yağış yağmışdır. Namazı qılıb qurtardıqdan sonra üzünü camaata tərəf çevirərək buyurdu: «Bilirsinizmi Rəbbiniz nə buyurdu?». Səhabələr: «Allah və Rəsulu daha yaxşı bilir» dedilər. Rəbbiniz buyurdu ki, qullarımdan kimisi mənə mömin, kimisi də kafir olaraq sabahladılar (Başqa rəvayətdə: Kimisi şükr etmiş, kimisi küfr). Hər kim yağış bizə Allahın rəhmi və mərhəməti sayəsində yağdı desə o, Mənə iman gətirmiş, ulduzlara iman etməmişdir. Hər kim də yağış bizə ulduzların yerləşməsinə görə yağdı desə o, kimsə Mənə iman gətirməmiş, ulduzlara iman gətirmişdir (Başqa rəvayətdə: Allah qullarına hər nə zaman bir nemət

[369] Əhməd 1/89,108,131, Tirmizi 3291.
[370] Müslim.

ehsan etdisə bir qrupu onu ulduzlar etdi, ulduz sayəsində oldu deyərək o, nemətə küfr etdilər)» ***«Ulduzların mənzillərinə and olsun ki, kaş bunun nə qədər böyük bir and olduğunu biləydiniz – bu çox qiymətli Qurandır. Qorunub saxlanılan kitabdır. Ona yalnız pak olanlar toxunar.*** *(O)* ***Aləmlərin Rəbbi tərəfindən nazil edilmişdir. İndi siz bu kəlamı yalan sayırsınız? Ruzinizə şükr etməli olduğunuz halda onu yalanmı hesab edirsiniz».*** *(əl-Vaqiə 75-82)*[371]. Əgər kimsə yağışın yağmasını ulduzların müəyyən düzülüşünə görə yağdığını deyirsə bu tövhidin prisiplərinə ziddir. Etiraf edilməlidir ki, yağış və digər nemətlər Allahın öz bəndələrinə olan mərhəmətidir. Ulduzların yağışın yağmasına heç bir təsiri yoxdur. Çünki bunun səbəbi Allahın öz bəndələrinə onların ehtiyaclarına olan diqqəti və onlara olan rəhmidir. Allah öz rəhmətilə yağış göndərir. Çünki insanların və bütün canlı aləmin buna çox ehtiyacı vardır. Ulduzların və ya onların yerləşməsinin yağışın yağmasına təsir etməsi küfr və şirk olan əməldir, eynilə ölüyə və ya olmayana yalvarıb onun fayda gətirməsi və ya şərdən qoruması iddiası kimi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – in zamanında günəş tutuldu. İnsanlar: «Günəş İbrahimin ölümünə görə tutulmuşdur» dedilər. Peyğəmbər: «Həqiqətən günəş və ay Allahın rəmzlqəridir. Onlar heç kəsin ölmünə və ya doğulduğuna görə tutulmurlar…»[372].

QEYBİ BİLƏN ALLAHDIR

Falçıya və cadugarə gəldikdə isə onların hər ikisi də Allahı inkar edənlərdir. Onlar qeybi bildiklərini iddia edirlər. Halbuki qeybi yalnız Allah bilir. ***«Allah pisi yaxşıdan ayırmaq üçün möminləri sizin indi olduğunuz vəziyyətə qoyan deyildir. Allah sizə qeybi də bildirən deyildir. Lakin Allah öz Peyğəmbərlərindən istədiyi şəxsi seçər*** *(ona qeybdən bəzi şeyləri bildirər).* ***Buna görə də Allaha və Onun Peyğəmbərinə inanın. Əgər inanıb Allahdan qorxsanız, sizi böyük bir mükafat gözləyir».*** *(Ali İmran 179).* ***De ki: «Mən sizə demirəm ki, mənim yanımda Allahın xəzinələri vardır. Mən qeybi də bilmirəm və sizə də demirəm ki, mən mələyəm. Mən özümə gələn vəhyə tabe oluram». De ki: «Kor görənlə bir olurmu? Məgər düşünmürsünüz!»*** *(əl-Ənam 50).* ***De ki: «Mən Allahın***

---

[371] Müslim 73.

[372] Buxari, Müslim. Üçüncü oğlu İbrahimdir. Hicri **8**-ci ildə Mədinədə dünyaya gəlmiş və hicri **10**-cu ildə **17** və ya **20** aylıq ikən vəfat etmişdir. Ənəs - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və salləm* – oğlu İbrahim öldüyü zaman buyurdu: «O, körpə ikən öldü. Onun Cənnətdə iki süd anası vardır. Onlar onun südünü iki ilə tamamlayacaqlar. Çünki o, mənim oğlumdur».

istədiyindən başqa özümə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilərəm. Əgər qeybi bilsəydim, sözsüz ki, *(özüm üçün)* ***daha çox xeyir tədarük edərdim və mənə pislik də toxunmazdı. Mən iman gətirən bir tayfanı qorxudan və müjdələyənəm»*** *(əl-Əraf 188).* ***«Qeybi bilən ancaq Odur! O, qeybi heç kəsə əyan etməz».*** *(əl-Cinn 26).* ***«****(Ya Muhəmməd!)* ***De ki: Allahdan başqa göylərdə və yerdə olanı, qeybi heç kəs bilməz! Onlar yenidən nə vaxt diriləcəklərini də bilməzlər!».*** *(ən-Nəhl 65).* ***«Sonra Süleymana ölüm hökmü verdiyimiz zaman onun öldüyünü onlara*** *(cinlərə)* ***Süleymanın əsasını yeyən ağac qurdu xəbər verdi. O, ölmüş halda yerə sərildikdən sonra cinlərə bəlli oldu ki, əgər onlar qeybi bilsəydilər, alçaldıcı əzab içində qalmazdılar».*** *(Səba 14).* ***«Qeybin açarları Allahın əlindədir. Onları ancaq Allah bilir. Allah həm suda, həm də quruda olanların hamısını bilir. Elə bir düşən yarpaq yoxdur ki, Allah ondan xəbərsiz olsun, yerin zülmətləri içində elə bir toxum, kainatda elə bir şey yoxdur ki, məhz açıq-aydın*** *(lövhi məhfuzda)* ***olmasın».*** *(əl-Ənam 59).* ***«Qeyb aləmi ancaq Allaha məxsusdur».*** *(Yunus 20).* ***«Göylərin və yerin qeybi Allaha məxsusdur».*** *(Hud 123).*

SEHR, CADU VƏ GÖZ DƏYMƏDƏN MÜALİCƏ

Sehrbazın cəzası ölümdür. Qazancı haramdır. Cahillər, zalımlar və imanı zəif olanlar bəzi insanlara düşmənçilik bəslədiklərinə görə onlardan intiqam almaq məqsədilə cadu edənlərin yanına cadu etdirməyə gedirlər. Sehrə məruz qalmış kimsəni Allahın iznilə qurtarmaq biri icazə verilən digəri isə haram olan iki yolla mümkündür.

1. Sehri, başqa bir sehrlə qaldırmaq bu kiçik küfürdür. Cabir - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən sehrin (sehr yolu ilə) götrülməsi haqqında soruşanda o, buyurdu: «Bu şeytanın əməllərindən biridir»[373].

2. Alimlər üç şərtin olduğu təqirdə ovsunla müalicəyə icazə verirlər. 1) Ovsunla müalicə Allahın kəlamı, yaxid İsim və Sifətləri, yaxud da Onun Peyğəmbərinin hədisləri ilə olmalıdır. ***«****(Ya Muhəmməd!)* ***de ki: O, iman gətirənlərə hidayətdir və*** *(cəhalət xəstəliyinə tutulmuş ürəklərə)* ***şəfadır».*** *(əl-Fussilət 44).* ***«Biz Qurandan möminlər üçün şəfa və mərhəmət olan ayələr nazil edirik».*** *(əl-İsra 82).* ***«****(Ey insanlar!)* ***Sizə Rəbbinizdən bir öyüd-nəsihət, ürəklərdə olana bir şəfa, möminlərə hidayət və mərhəmət*** *(Quran)* ***gəlmişdir».*** *(Yunus 57).* Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – xəstələndiyi zaman Cəbrail – *əleyhissəlam* – gələrək ona: «Bismilləh! Allah sənə hər xəstəlikdən şəfa

---
[373] Əbu Davud 3868, Əhməd 3/294.

versin və həsəd etdiyi zaman həsəd edəndən, hər göz sahibinin (göz dəyməsindən) şərrindən də səni qorusun» deyərək ruqiyyə edərdi[374]. Əbu səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Cəbrail – *əleyhissəlam* – Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək: «Ya Muhəmməd! Rahatsızsan?» deyə soruşdu. Peyğəmbər: «Bəli» deyə buyurdu. Cəbrail: «Bismilləh! Sənə səni incidən hər şeydən, hər şərri nəfsdən, həsəd edici gözdən ruqiyyə edirəm. Allah sənə şəfa versin. Allahın İsmilə sənə ruqiyyə edirəm» dedi[375]. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, bizdən bir kimsə rahatsız olduqda Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onu sağ əli ilə məsh edər və: «Ey insanların Rəbbi! Bu xəstəliyi apar. Şəfa ehsan et. Ancaq Sən şəfa verirsən. Sənin şəfandan başqa heç bir şəfa yoxdur. (Ya Rəbbim! Bu xəstəyə elə bir şəfa ver ki, xəstə üzərində heç bir xəstəlik izi qalmasın». Aişə: «Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – xəstələndiyi zaman əlini tutdum və onun etdiyinin eynisini etmək istədikdə əlini əlimdən çəkdi və: «Ya Allahım! Məni məğfirət et və məni ən yüksək Rəfiq ilə bərabər et» deyə buyurdu[376]. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ailəsindən bir kimsə xəstələndiyi zaman onun üzərinə (ələrinin iç hissələrini birləşdirərək içinə üflər) və Muavizat surələrini oxuyardı[377]«. Aişə - *radıyallahu anhə* – deyir ki, özü xəstələndikdə isə onun üçün mən oxuyur və öz əli ilə bədəninə məsh edərdi»[378]. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – nəvələri olan Həsən və Hüseyn - *radıyallahu anhum* – üçün dua oxuyar və deyərdi ki, bu duanı atanız olan İbrahim – *əleyhissəlam* - öz oğulları İsmail və İshaq – *əleyhimussəlam* - Allaha sığındırırdı: «Hər şeytandan, zərərli həşəratlardan və hər pis gözdən qorunmaq üçün sizi Allahın tam kəlmələrinə həvalə edirəm»[379]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Kim səhər-səhər Mədinənin ən yaxşı xurma növündən yeddi ədəd (Başqa rəvayətdə: Mədinənin iki dağı arasındakı acva xuma növündən) yesə həmin gün ona nə zəhər, nə də cadu zərər gətirə bilər»[380].

2) Ovsunla müalicə ya ərəb dilində, ya da başqaları tərəfindən başa düşülən bir dildə olmalıdır. Qurani Kərim qəlb və bədən, dünya və axirət

---

[374] Müslim 2185.
[375] Müslim 2186.
[376] Müslim 2191.
[377] əl-Fələq və ən-Nəs surələri.
[378] Müslim 2192.
[379] Buxari 4/119.
[380] Buxari 10/247, Müslim 3/1618.

xəstəliklərinin tam dərmanıdır. Heç bir xəstəlik, cadu, sehr, göz dəymə və s. Quranın qarşısında əsla tab gətirə bilməz. Allah Qurani Kərimdə qəlb və bədən xəstəliklərini və onların müalicəsini qeyd etmişdir.

QƏLB XƏSTƏLİKLƏRİ: 1. Şəkk-şübhə. 2. Şəhvət və azğınlıq. Bədən xəstəliklərinə gəldikdə isə bunlar üçdür. 1. Səhhəti qorumaq. 2. Zərərli amillərdən çəkinmək. 3. Bədənə zərərli və əziyyət verən maddələrdən təmizləmək[381]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilan və əqrəb sancmasından da ruqiyyə etməyi tövsiyə edərdi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Bunda bir beis görmürəm. Sizdən hər kim qardaşına bir mənfəət etməyə gücü yetərsə ona mənfəət versin»[382]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ruqiyyəniz mənə göstərildi. Ruqiyyə etməkdə şirk olmadığı müddətdə heç bir beis yoxdur» deyə buyurdu[383]. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in səhabələrindən bir qrup insanlar səfərdə idilər. Ərəb qəbilələrindən birinə yetişdilər və onlara müsafir olmalarını istədilər. Lakin o, qövm onları müsafir olaraq qəbul etmədilər. (Bu vaxtı qövmün başçısını ilan və ya əqrəb sancmışdır). Bir qadın bizə yaxınlaşaraq dedi: «İçinizdə ruqiyyə edən varmı? Qövmün başçısı ilan və ya əqrəb tərəfindən sancılmışıdır». Bizdən bir kimsə qadınla bərabər getdi. Biz o, kimsənin ruqiyəni gözəl edəcəyini zənn etmirdik. Nəhayət o, səhabə qövmün başçısını ***FATİHƏTUL KİTAB*** ilə ruqiyə etdi. O, da sağaldı. Qövm ona bir sürü qoyun verdilə və bizlər də süddən doyunca içdik. Səhabə bu hədiyyəni qəbul etmək istəmədi. Bu məsələni Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – xəbər vermədikcə bunları götürmərəm. Nəhayət Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gəldik və hadisəni ona danışdıq. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – təbəssüm edərək buyurdu: «Sən onun ruqiyə olduğunu nə bildin? O, qoyunları onlardan götürün və mənə də sizinlə bərabər bir pay verin»[384]. Qurani Kərim möminlər üçün rəhmət və şəfadır. İbn Qeyyim – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Mən bir müddət Məkkədə qalmalı oldum. Mənə xəstəliklər üz verirdi. Nə dərman, nə də həkim var idi. Özümü Fatihə surəsi ilə müalicə edirdim. Bunun da möcüzəvi təsirini görürdüm. Bir az Zəm-zəm suyu götürür və dəfələrlə ona Fatihə surəsini oxuyur sonra da içərdim. Beləliklə də tam sağalardım. Sonralar bir çox ağrıları müalicə edərkən bu üsula əsaslanır və faydasını da görürdüm. Ağrıdan

---

381 Zədul Məad 4/352.
382 Müslim 2199.
383 Müslim 2200.
384 Müslim 2201.

şikayətlənənlərə də bu müalicə üsulunu deyirdim. Əksəriyyəti də tez bir müddətdə sağalırdı. Bir məsələdə vardır ki, bu zikirlər, ayələr, dualar özü-özlüyündə fayda verəndir. Lakin qəbul edəndə olmalıdır. Əgər şəfa gecikərsə ya onu edəndə zəiflik vardır, ya da şəfaya mane olan güclü maneə vardır. Şəfanın verilməsi üçün tək dua kifayət deyildir. Dua edənin də iradəsi güclü olmalıdır. Bəzən görürsən ki, duanın nəticəsi gecikir dua özü zəif olduğuna görə. O, dua Allahın sevmədiyi dua olduğuna görə. Bəzən də dua güclü olur lakin qəlb zəif olduğuna görə. Dua etdiyi zaman qəlb bütünlüklə Allaha yönəlmir. Bu dua da zəif yaya oxşayır. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Siz Allaha yəqinliklə dua edin. Allah qafil, ayıq olmayan qəlbdən duanı qəbul etməz»[385]. Həmçinin də duanın qəbul olmasına mane olan səbəblərdən haram yemək, içmək, zülm, qəlbin pas ilə bağlanması da vardır. Əbu Hureyrə - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Şübhəsiz ki, Allah pakdır (və nöqsansızdır) və pak olanı da qəbul edir. Allah Peyğəmbərlərinə əmr etdiyi şeyin eynisini möminlərə də əmr etmişdi. Allah buyurur: ***«Ey Peyğəmbərlər! təmiz və halal nemətlərdən yeyin və yaxşı işlər görün»*** *(əl-Muminun 51)*. *Yenə Allah buyurur:* ***«Ey iman gətirənlər! Sizə verdiyimiz ruzilərin təmiz və halalından yeyin»*** *(əl-Bəqərə172).* Sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Saçı-saqqalı bir birinə qarışmış, üst-başı toza bulaşmış halda uzun səfər etmiş, yediyi haram, içdiyi haram və haram ilə bəslənən birisini xatırladaraq, bu kişi əllərini səmaya qaldıraraq ya Rəbbim, ya Rəbbim deyə dua etsə, necə ola bilər ki, onun duası qəbul olunsun[386]«[387].

---

[385] Həkim «Mustədrək».

[386] ***DUA –*** Dua ən faydalı dərmandır. O, bəlanın, müsibətin düşmənidir. Onunla vuruşur, onun enməsinə mane olaraq onu qaldırır və ya nazil olanı yüngülləşdirir. Bu da möminin silahıdır. Əli - *radiyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Dua möminin silahıdır, dinin dayağıdır, göylərin və yerlərin nurudur. Duanın bəla ilə yanaşı üç mövqeyi vardır: 1) Bəladan güclü olaraq bəlanı dəf etməsi. 2) Bəladan zəif olur ki, bəlada ona qalib gəlir. Bəla bəndəyə töxunur lakin onu yüngülləşdirərək hətta zəif olsada belə. 3) Onlar bir-birilərinin arasında çarpışırlar. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Dua nazil olan və olmayan bəlalar üçün xeyirlidir. Odur ki, ey Allahın qulları Allaha dua edin». Tirmizi, Həkim, Əhməd, əl-Albani «Səhhul Cəmi» 3/151, H. 3403. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - buyurdu: «Qəza və qədri dəyişdirən yalnız duadır, ömür isə yalnız yaxşılığın sayəsində uzanır». əl-Albani «Səhih Hədislər Silsiləsi» 1/76, H. 154. İmam Əhməd «Zuhd» kitabında rəvayət edir ki: Bəni İsrailin başına müsibət gəlir. Onlar bir yerə

3) Etiqad olunmalıdır ki, ovsunla müalicə biləvasitə deyil Allahın qüdrəti sayəsində təsir göstərir və o, insanın şəfa tapmasında sadəcə olaraq bir vasitə rolunu oynayır. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Bəni Zureyq Yəhudilərindən Ləbidu b. əl-Əsləm adında bir Yəhudi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə sehr etdi. Hətta Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bəzi işləri etmədiyi halda ona elə gəlirdi ki, bu işləri edib. Nəhayət günün birində, yaxud da gecənin birində Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dua etdi, sonra təkrar dua etdi, sonra təkrar yenə də dua etdi. Sonra mənə buyurdu: «Ya Aişə! Allahdan fətva istədiyim şey haqqında Allahın mənə fətva verdiyini bildinmi? Mənim yanıma iki nəfər gəldi (Cəbrail və Mikail). Bunlardan biri baş tərfimdə, digəri isə ayaq tərəfimdə oturdu. Baş tərfimdə olan ayaq tərəfimdə olana və ya ayaq təfimdə olan baş tərəfdə olana: «Bu kimsənin xəstəliyi nədir?» deyə soruşdu. O da: «Sehrlənmişdir» deyə cavab verdi. O: «Kim onu sehr etmişdir?» deyə soruşdu. Digəri: «Ləbidu b. əl-Əsləm» deyə cavab verdi. O: «Sehr nə ilə edilib?». Digəri: «Daraqdan götrülmüş saç, saqqal tükü və erkək xurmanın tumurcuğunun qurusu ilə» deyə cavab verdi. Digəri: «Harada edilmişdir?». O: «zu-Zərvan quyusunda» deyə cavab verdi. Səhəri Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – səhabələrdən bəziləri ilə çıxıb o, quyunun yanına getdilər. Qayıtdıqdan sonra mənə buyurdu: «Ya Aişə! Allaha and olsun ki, quyunun suyu xına suyu kimi qırmızı, ətrafdakı xurma ağacının budaqlarının ucları isə şeytanın başları kimi idi». Mən: «Ya Rəsulullah! Sən o, sehri çıxarıb

---

çıxırlar. Allah onların Peyğəmbərinə vəhy edərək buyurur: Siz bu düzənliyə nəciz, murdar bədəninizlə çıxmısınız. Siz mənə qan tökmüş əllərinizi qaldırırsınız. Bu əllərinizlə evlərinizi haramla doldurursunuz. Mənim qəzəbimin sizə şiddətləndiyi vaxt əllərinizi qaldırırsınız. Məndən uzaq olun». Duanı etdikdə israrla etmək, duanın qəbul olunmasına tələsməmək. Artıq duanın qəbul olunmasının gec olmasındandır ki, bununla bezərək duanı tərk edirlər. Bununda məsəli ağac əkən bağbana bənzəyir ki, daima ağaca qulluq edir onun gec böyüdüyünü gördükdə onu tərk edir. Həmçinin insan dua etdiyi vaxt hazır olması, qəlbinin büsbütün Allaha yönəlməsi və həmçinin də qəbul olunma vaxtlarına münasib olması, xuşu ilə etmək, Allah qarşısında zəlil olmaq, dua edərkən qibləyə yönələrsə, dəstəmazlı olarsa, əllərini Allaha tərəf qaldırarsa və Allaha həmd-səna etməklə və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - ə salavat gətirməklə və bağışlanma diləməklə, duasını davamiyyətli olaraq diləyərsə bu dua heç vaxt rədd olunmaz. Xüsusən də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* - in xəbər verdiyi dualara uyğun olarsa və həmçinin Allahın əzəmətli adı ilə olarsa Yə Həyyu, Yə Qəyyum, Zul Cələli vəl İkram, Əhəd, Saməd.

[387] Səhih Müslim 1015.

basdırdınmı?» deyə soruşdum. Peyğəmbər: «Xeyr, basdırmadım. Çünki Allah mənə şəfa verdi. Bir də sehri çıxarmaqla insanlar arasında sehrin şərrinin yayılmasını istəmədim. Quyunun ağzının bağlanmasını əmr etdi və quyu basdırıldı»[388]. İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Göz dəymə sabit bir həqiqətdir (Başqa rəvayətdə: Göz dəymə həqiqətdir). Əgər qədərin önünə keçən bir şey mövcud olsaydı onun önünə göz dəymə keçərdi…»[389]. Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – göz dəymədən ruqiyyə eməyi əmr edərdi». Aişə - *radıyallahu anhə* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – Ənsardan olan bir ev əhlinə zəhərli heyvanlardan (zəhərli şeylərdən, ilan, əqrəb sancmasından, yan tərəfdə çıxan yaralardan və göz dəymədən) ruqiyyə etmək xüsusunda rüxsət verdi»[390]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in zövcəsi Ummu Sələmə - *radıyallahu anhə* – nin evində üzü saralmış bir qız uşağını gördü və: «Bu uşağda nəzər vardır onun üçün ruqiyyə edin» deyə buyurdu[391].

KƏRAMƏT VƏ SEHR - 1. Kəramət insanın istəyi ilə gəlmir. Onu Allah istədiyi vaxt və istədiyi saleh quluna verir. 2. Kəramət mömin bəndə üçün olur. 3. Kəramət sahibi təkəbbürlü olmaz və onu insanlar arasında yaymaz. 4. Kəraməti heç nə məhv edə bilməz.

MÖCÜZƏ VƏ SEHR - 1. Bu dünyada möcüzə yoxdur. kəramət və ya sehr vardır. Peyğəmbərlər yoxdursa möcüzə də yoxdur. 2. Möcüzə qeyri adi bir şey olur. Allah elə bir möcüzə göstərir ki. insanlar dəhşətə gəlilər. 3. Möcüzə iman gətirən şəxs üçün olur. Sehr isə kafir, fasiq və s. üçün olur. 4. Möcüzənin qarşısını heç nə ilə almaq olmaz. Sehri isə Quran ayələri, dualarla qarşısını almaq olar.

---

[388] Müslim 2189.
[389] Müslim 2187.
[390] Müslim 2196.
[391] Müslim 2197.

TƏVVƏSÜL – VƏSİLƏ

Təvəssül **-** lüğətdə mənası məqsədə çatdıran səbəb, istənilən şeyə yaxınlaşmaq və ona arzulu bir şəkildə çatmaq deməkdir. Həmçinin tələb edilənə yaxın olmaq, ona arzu ilə çatmaq, hökmüdarın yanında yer, yaxınlıq mənasındadır. ***«Onların tapındıqları tanrıların özlərindən hər hansı biri*** *(Allah dərgahına)* ***daha yaxın olsun deyə Rəbbinə vəsilə axtarır, Onu rəhmətini umur, əzabından qorxur. Həqiqətən Rəbbinin əzabı qorxuludur».*** *(əl-İsra 57).* Azandan sonra oxunan duada da: «Allahım, Muhəmmədə vəsiləni ver»[392] burada vəsilə ilə qəsd Allaha yaxınlıq, Qiyamət günündə şəfaətdir. Həmçinin bunun Cənnətdə bir mərtəbə olduğu da söylənilmişdir[393]. Firuzabadi deyir ki: «Allaha yaxınlaşdırıcı bir iş etdi mənasında ***VƏSSƏLƏ İLLƏLLAHİ TƏALƏ TƏVSİLƏN*** – deyilir»[394]. ***«Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun. Ona yol axtarın. Allah yolunda cihad edin ki, bəlkə nicat tapasınız».*** *(əl-Maidə 35).* Allaha vəsilə axtarmaq elm və ibadətlə Onun yolunu getmək və şəriətin əxlaqi gözəlliklərini axtarıb tapmağa çalışmaqdır. Vəsilə Allahı arzu edən deməkdir»[395].

İstilahi mənası – Allaha yaxınlaşdırıcı məşhur bir səbəbə sarılmaq və Allah rizası üçün olan bir ibadəti Allah Rəsulunun tərif etdiyi şəkildə etməkdir. Allaha yaxınlaşmaq isə yalnız Allahın əmr etdiyi və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in buyurduğu formada saleh əməllərlə mümkündür.

VƏSİLƏ ÜÇ ƏSASA DAYANIR: 1. Təvəssül edilən, bu da Uca və Böyük olan Allahdır. 2. Təvəssül edən, ehtiyacının qaldırılmasını istəyən qul. 3. Təvəssül edilən Allaha yaxınlaşdırılan saleh əməllər.

TƏVƏSSÜLÜN FAYDA VERMƏSİ ÜÇÜN ŞƏRTLƏR - 1. Təvəssül edən bir qul saleh bir mömin olmalı, əməliylə Allah rizasını qəsd etməlidir. 2. Təvəssül edilən əməl Allaha yaxınlaşmaq üçün, Allahın şəriətdə buyurduğu əməl olmalıdır. 3. Edilən əməl məşhur bir əməl olmalı, Allah Rəsulunun Sünnəsinə uyğun olmalıdır. Göründüyü kimi də mömin olmayanın əməli Allaha yaxınlıq vəsiləsi ola bilməz, bidət əməllərlə də Ona təvəssül edilməz.

TƏVƏSSÜLÜN NÖVLƏRİ – 1. Bəyənilən (qəbul) edilən təvəssül. Bu da Allaha yaxınlaşdırılan sözlər, əməllər, etiqadlar şəkilində olsun Allahın

---

[392] Müslim.
[393] Lisanul Arab 9/724.
[394] Kamusul Muhit 1379.
[395] Rağib əl-İsfəhani «Mufrədətu Əlfazil Quran» s. 871.

sevdiyi və razı qaldığı vacib və ya müstəhəb ibadətlərlə Ona yaxınlaşmaqdır. Bunlar da üç qismdir. 1) Allaha Onun gözəl İsimləri ilə yaxınlaşmaq. ***«Ən gözəl adlar Allahındır. Onu bu adlarla çağırıb dua edin».*** *(əl-Əraf 180).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – üzüldükdə və ya sıxıntıya düşdükdə dua edərək: «Yə Həyy, Yə Qayyum (olan Allahım)! Sənin rəhmətinlə Səndən yardım istəyirəm (Başqa rəvayətdə: Hiss etdiyim və qorxduğum şeyin şərrindən Allaha və Onun qüdrətinə sığınıram)»[396]. ***«Peyğəmbər sizə nə verirsə onu da götürün…».*** *(əl-Həşr 7)* əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* - deyir ki: «Bizim üçün xeyirli olan Allaha, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dua etdiyi kimi dua etməkdir. Bu bizim özümüzün icad etdiklərimiz dualardan min dəfə daha xeyirlidir»[397]. 2) Dua edənin öz saleh əməli ilə Allaha yaxınlaşması. Bir kimsənin: Allahım! Sənə olan imanım və sevgim səbəbilə və Peyğəmbərin Muhəmməd – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bağlılığıma, imanım və sevgim səbəbilə mənim sıxıntılarımı apar, məni bağışla. Dua edən kimsəni Allah üçün etdiyi və Allah rizasından başqa heç bir şeyi qəsd etmədiyi saleh bir əməlini zikr etməsi də bu qəbildəndir. ***«O, bəndələr ki: Pərvərdigara, biz həqiqətən Sənə iman gətirmişik, günahlarımızı bağışlayıb bizi Cəhənnəm əzabından qoru! – deyirlər».*** *(Ali İmran 16).* ***«Ey Rəbbimiz, bizə nazil etdiyinə iman gətirdik və Peyğəmbərinə tabe olduq. Artıq bizləri şahid olanlarla bir yerdə yaz».*** *(Ali İmran 53).* Əbu AbdurRahmən b. Ömər b. əl-Xəttab – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Sizdən əvvəlki ümmətlərdə üç nəfər səfərə çıxırlar. Gecələmək üçün bir mağaraya girmək məcburiyyətində qalırlar. Mağaraya girdikdə bir qaya parçası yuvarlanıb mağaranın ağzını bağlayır. Onlar bir-birlərinə: «Bizi bu qayadan yalnız əvvəl etmiş saleh əməllərimizlə (Allaha) yaxınlaşmaqla (vasitə) etməklə Allaha yalvarıb-yaxarmamız qurtara bilər!» dedilər. Onlardan biri: «Allahım! Mənim qocalıq yaşına çatmış valideyinlərim vardı. Axşamlar (evə gəldikdə) onlara (süd) içizdirmədən nə uşaqlarıma, nə də qulluqçularıma (süd) içizdirərdim. Bir gün otlaq axtarmaq məni çox uzaqlara apardı. Geri qayıtdıqda onları (valideyinlərimi) yatmış gördüm. Hər gün olduğu kimi süd sağdım və onları (valideyinlərimi) yuxudan oyatmamaqdan ötrü səhərə kimi süd qabı ilə başlarının üstündə durdum. Ana və atamdan əvvəl nə uşaqlarıma, nə də qulluqçularıma içirmək istəmədim. Halbuki uşaqlar ayaqlarımın altında aclıqdan ağlayırdılar. Sonra (valideyinlərim) oyanıb axşam onlar üçün

[396] Müslim, Tirmizi 2796.
[397] əl-Albani «Təvəssül» s. 35.

sağdığım südü içdilər. «Allahım! Əgər mən bunu sənin rizanı (rəhmini, mərhəmətini) qazanmaq üçün etmişəmsə onda bizi bu bəladan (vəziyyətdən) qurtar!» deyə dua etdi. Bundan sonra qaya parçası bir az aralandı. Lakin çıxmaq mümkün olmadı. Onlardan digəri: «Allahım! Mənim bir əmim qızı var idi. İnsanlar içərisində ən çox onu sevirdim. (Başqa rəvayətdə – Mən onu kişilərin qadınları sevməkdə olduqları sevginin ən şiddətli dərəcəsində sevirdim). Mən ona yaxınlaşmaq istədim. Lakin o, məndən üz döndərdi. Bir neçə il keçdikdən sonra (kasıblıq üzündən) mənim yanıma gəldi. Mən də ona mənimlə tək qalmaq şərti ilə yüz iyirmi dinar pul təklif etdim. O, da buna razı oldu. Ona yaxınlaşmaq fürsətini tapmışdım ki, (Başqa rəvayətdə – Ayaqlarının arasına çökmüşdüm ki) qız mənə: «Allahdan qorx! (haqsız yerə bakirənin möhürünü açma). Allahın qoyduğu bakirəlik möhürünü yalnız halal yolla (nigah yolundan başqa) bir yolla açma!» dedi. Bu əməldən dərhal vaz keçərək ondan uzaqlaşdım. O, isə insanların mənə ən sevimlisi idi. Onu çox sevdiyimə baxmayaraq. «Allahım! Əgər mən bunu sənin rizanı (rəhmini, mərhəmətini) qazanmaq üçün etmişəmsə onda bizi bu bəladan (vəziyyətdən) qurtar!» deyə dua etdi. Bundan sonra qaya parçası bir az da aralandı. Lakin yenə də çıxmaq mümkün olmadı. Üçüncü şəxs dedi: «Allahım! Mən işçilər tutmuşdum. Hər birinin də (işlədikdən sonra) haqqını verdim. Birindən başqa. O, haqqını almayıb getdi. Mən onun haqqını (pulunu) dövriyyəyə buraxıb çoxaltdım. Bir müddət keçdik-dən sonra o, işçi mənim yanıma gəlib: «Ey Allahın qulu! Mənim haqqımı ver!» dedi. Mən də: «Burada gördüklərin dəvələr, inəklər, qoyun və qullar sənin pulunun dövriyyəsindən artıb çoxalmışdır!» dedim. O: «Ey Allahın qulu! Məni ələ salma!» deyə cavab verdi. Mən də: «Mən səni ələ salmıram!» dedim. O, da heç bir şey mənə saxlamayıb (hər şeyi) götürüb getdi. «Allahım! Əgər mən bunu sənin rizanı (rəhmini, mərhəmətini) qazanmaq üçün etmişəmsə onda bizi bu bəladan (vəziyyətdən) qurtar!» deyə dua etdi. Bundan sonra qaya parçası onlar çıxa biləcək qədər aralandı və onlar çıxıb yollarına davam etdilər»[398].

3) Saleh kimsələrin duası ilə Allaha yaxınlaşmaq. Bu, Allah qatında duasının qəbul ediləcəyi umulan həyattakı saleh bir insanın duasıyla Allaha təvəssüldür. Bir müsəlman şiddətli bir sıxıntıya düşə bilər. Başına bir müsibət gələ bilər. Bu müsəlman Allah qatında özünün qüsurlu olduğunu bilməkdədir. Bundan ötrü də Allaha yönəlmək üçün güclü bir səbəbə yapışmaq lazımdır. Bu səbəblə də xeyirxahlığına, təqvasına,

---

[398] Buxari 3465, Müslim 2743.

imanına, fəzilətinə, Quran və Sünnəyə bağlılığına güvəndiyi saleh bir kimsəyə gedər və sıxıntısının getməsi və üzüntüsünün qaldırılması üçün ondan özü üçün Rəbbinə dua etməsini istər. ***«Onlardan sonra gələnlər belə deyirlər: Ey Rəbbimiz! Bizi və bizdən əvvəl iman gətirmiş** (din) **qardaşlarımızı bağışla».*** *(əl-Həşr 10).* ***«Biz hər bir Peyğəmbəri ancaq ona Allahın iznilə itaət olsunsun deyə göndərdik. Onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanma diləsəydilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə Allahın tövbələri qəbul edən və mərhəmətli olduğunu birlərdilər».*** *(ən-Nisa 64).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Müsəlman bir kimsənin müsəlman qardaşı üçün (yanında yox ikən) etdiyi dua qəbul edilir. Dua edənin yanında olan bir mələk o, hər dua etdikcə onun üçün: «Amin! Eynisi sənin üçündə»[399]. Ənəs b. Məlik – *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, bir gün bir Bədəvi ərəb cümə günü Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – xütbə verərkən məscidə girib deyir: «Ey Allahın Rəsulu! Mallarımız tələf oldu, uşaqlarımız ac qaldı. Bizim üçün Allaha dua et». Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – əllərini qaldıraraq dua etdi. Buludlar dağlar kimi ortaya yığıldılar. Minbərdən enməmiş yağış dənələri saqqalından süzülməyə başladı. İkinci cümə yenə o, bədəvi ərəb qalxıb dedi: «Ey Allahın Rəsulu! Evlərimiz dağıldı, mallarımızı sular yuyub apardı. Bizim üçün Allaha dua et» Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – əllərini qaldıraraq dua etdi: «Allahım üztümüzə, ətrafımıza yox!». Əli ilə işarə etdiyi tərəfə yağış yağmağa başladı»[400]. Allaha səmimi olaraq sığınan və duasının qəbul edilmə şərtlərini yerinə yetirən hər bir kəsin dualarının qəbul edilməsinin günümüzdə də şahidi oluruq. Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Ümmətimdən yetmiş min nəfərlik bir qrup insan sorğu-sualsız Cənnətə girəcəkdir». Ukkaşə b. Mihsan ayəğa qalxaraq dedi: «Ya Rəsulullah! Məni də onlardan etməsi üçün dua et». Peyğəmbər: «Allahım bunu da onlardan et» deyə buyurdu[401]. Xəlifə Ömər - *radıyallahu anhu* – qıtlıq və ya quraqlıq vaxtı Abbas b. Abdulmuttalib - *radıyallahu anhu* – ilə yağmur duasına çıxardılar və: «Allahım biz sənə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə təvəssül edərdik, Sən də bizə yağmur yağdırdın. İndi də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in əmisi ilə Sənə təvəssül edirik. Bizə yağış

[399] Müslim.
[400] Buxari.
[401] Buxari, Müslim.

göndər»[402]. Ömər - *radıyallahu anhu* – Biz Sənə Sənin Peyğəmbərin ilə təvəssül edirdik. İndi isə əmisi Abbas ilə təvəssül edirik – deməsinin mənası budur. Biz Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – sağ ikən, Ondan bizim üçün dua etməsini istəyirdik. Onun duasıyla Allaha yaxınlaşmaq istəyirdik. İndi o, Sənin axirətinə köçmüşdür. Bizə dua etməsi mümkün deyildir. Bunun üçün də biz, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in əmisi Abbas ilə Sənə yönəlirik və Ondan bizim üçün dua etməsini istəyirik. Bunun mənası budur. Yoxsa ki: Sənin Peyğəmbərinin məqamını ilə Sənə dua edirəm, Sənin Peyğəmbərin əmisi Abbasın Sənin qatındakı məqamı xatirinə bizə yağış yağdır – demək deyildir. Belə bir dua bidətdir. Sələfi Salihindən (Allah onlardan razı olsun) heç kimsə belə bir dua etməmişdir. Eynilə Muaviyə b. Əbu Sufyan - *radıyallahu anhu* – nun dövründə də xalq yağmur üçün dua istəyirdilər. Yəzid İbnul Əsvədi əl-Curəşi saleh bir kimsə olduğu üçün ondan yağmur duası etməsini tələb etdilər. O, da Allaha dua etdi və duası da qəbul buyruldu[403].

2. Bidət olan Təvəssül. Allahın sevmədiyi söz. Əməl, etiqadlarla Allaha yaxınlıq axtarmaq üçün bidət təvəssülün içərisinə girməkdədir. Kitab, Sünnət və Sələfi Salihin sözlərində dəlili olmayan Bidət təvəssüldür. Bunlar: 1) Şəxslərin haqqı və ya məqamı ilə Allaha təvəssül etmək. Əvvala bu iki tərəfdən günahdır. Birinci Allahdan başqasının adı ilə and içməkdir. İkinci isə hər hansı bir kimsənin Allahın üzərində haqqı olduğunu söyləməkdir. Yuxarıda göstərilən dəlillərdən bizə aydın oldu ki, Səhabələr Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ilə o, həyatda ikən təvəssül etmələri məqamı və zatı ilə deyil, sadəcə duasıyla olmuşdur. Lakin səhabələr Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dünyasını dəyişdikdən sonra onun əmisi Abbasa yönəldilər və onun duasıyla təvəssül etdilər. Əgər məqsəd Abbasın zatı və ya məqamı ilə olsaydı səhabələr Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məqamını buraxıb əmisi ilə təvəssül etməzdilər. Halbuki Abbas - *radıyallahu anhu* – nun məqamı Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in məqamı yanında aşağı idi. Məs: «Bir insanın başına xoşlanmadığı bir şey gələrsə və yanında da bir Nəbi ilə bir başqa insan olsa, sıxıntıya düşən insan Nəbi ilə təvəssül edər, yoxsa o, kimsə ilə? Əlbbətə Nəbi ilə. Əgər o, kimsə Nəbini buraxıb başqası ilə təvəssül edərsə cahillərdən və günahkarlardan olar. Həmçinin Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbri də onların yanlarında idi. Necə ola bilər ki, Ömər - *radıyallahu anhu* – və onunla

---

[402] Buxari 2/398, 7/67, Müxtəsər Buxari 536.
[403] İbn Əsakir «Tarix» 18/151, İbn Həcər «İsabə» 3/634.

olan səhabələr Allah Rəsulu – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in zatı ilə təvəssül caiz ikən, onu buraxıb başqasının zatı ilə təvəssül etsinlər. Səhabələrin hamısının bu cür təvəssülə etiraz etməyərək səssiz qalmaları ən böyük dəlil və ən açıq bir icmadır. Çünki onlar Sünnəyə zidd bir əməl görsəydilər dərhal onu düzəldərdrlər. Çünki onları Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – öyrətmişdir.

2) Ölmüş vəlilərə və salehlərə dua etmək və nəzir vermək. Peyğəmbərlərdən, vəlilərdən və saleh insanlardan ölmüş və ya həyatta olanların zatı ilə Allaha təvəssül etmək, onlarla dua etmək, onlardan yardım diləmək, məqamlarıyla təvəssül etmək, onlar üçün nəzir demək, Allahdan başqa heç kimsənin etməyəcyi bir işi onlardan istəmək və Allah ilə öz aralarında onları vasitə etmək şirk və dinimiz tərəfindən qadağan edilmişdir. Allahın dinində belə bir şey yoxdur və saf Tövhid əqidəsinə zidd olan bir şeydir. ***«Kim Allahla yanaşı başqa bir tanrıya ibadət edərsə – bunun üçün onun heç bir əsası yoxdur.*** *(Qiyamət günü)* ***onun cəzasını Allah özü verəcəkdir. Həqiqətən kafirlər nicat tapmazlar».*** *(əl-Muminun 117).* Qurani Kərimdə qaydadır ki, ***YƏSƏLUNƏKƏ*** – soruşanda sözü gəldikdə ***QUL*** – de ki, sözü işlədilir. Məs: ***«(****Ey Muhəmməd!)* ***Səndən qənimətlər barəsində soruşurlar. De ki: Qənimətlər Allaha və Peyğəmbərə aitdir».*** *(ən-Ənfal 1).* ***«Səndən şərab və qumaq haqqında soruşurlar. De ki:…».*** *(əl-Bəqərə 219). «(Ey Muhəmməd!)* ***Səndən heyz barəsində soruşurlar. De ki:…».*** *(əl-Bəqərə 222).* ***«Səndən yetimlər haqqında soruşurlar. De ki:…».*** *(əl-Bəqərə 220).* ***«Səndən nələrin halal olduğunu soruşurlar. Dse ki:…».*** *(əl-Maidə 4).* Lakin bu ayədə Allah istisna edərək Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə gələn vəhydə «***DE Kİ***» kəliməsini zikr etməmişdir. Ey Muhəmməd! Qullarım səndən mənim barəmdə soruşsalar mən onlara yaxınam. Ondan istəyənin duasını qəbul edərəm. Dua etmək üçün kiminsə qəbrinə, pirinə getmək lazım deyil. ***«Əgər bəndələrim səndən Mənim barəmdə soruşsalar mən onlara yaxınam. Dua edən Məni çağırsa onun duasına cavab verərəm».*** *(əl-Bəqərə 185).* ***«Rəbbiniz buyurdu: Mənə dua edin, mən də sizin dualarınızı qəbul edim!».*** *(əl-Mumin 60).* Allah demir ki, övliyaları çağırın, onlara dua edin və ya Mənim saleh bəndələrimdən kömək diləyin.

3) Vəlilərin ruhları üçün qurban kəsmək. Qurani Kərimdə və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in Sünnəsində varid olan çox sayda dualar vardır. Bu duaların heç birində nə məqamı, nə hörməti, nə haqqı, nə də qullardan hər hansı birinin yeri üçün dua yoxdur[404]. ***«De ki:***

---

[404] Bu haqda daha geniş məlumat üçün dualar kitabı olan Səid əl-Qahtani «Müsəlmanın Qalası», «Şəfa duaları və ovsunlar» kitabına baxa bilərsiniz.

Mənim namazım da, qurbanım da, həyatım və ölümüm də aləmlərin Rəbbi Allah üçündür! Onun heç bir şəriki yoxdur. Mənə belə buyrulmuşdur və mən ilk müsəlmanam!». *(ən-Ənam 162-163).*

MÜSƏLMANLARIN TƏVƏSSÜL MÖVZUSUNDA AZMALARININ SƏBƏBİ – 1. Təqlid etmələri (filan şeyx belə dedi, filan molla belə dedi və s). 2. Ayə və hədislərin bir qismini götürüb, bir qismini isə tərk etmək. 3. Zəif və uydurma hədislərlə və xəbərlərlə əməl etmək. ***«Onlara: «Allahın nazil etdiyinə və Onun Peyğəmbərinə tərəf gəlin! – deyildiyi zaman: Atalarımızın getdiyi yol bizə yetər – deyə cavab verirlər. Bəs ataları heç bir şey bilməyib doğru yolda deyildilərsə necə?».*** *(əl-Maidə 14).* ***«Allahın göndərdiyinə tabe olun! – deyildiyi zaman onlar: Biz ancaq atalarımızın getdiyi yolla gedəcəyik – deyirlər. Bəs ataları bir şey anlamayıb, doğru yolda deyildilərsə necə?».*** *(əl-Bəqərə 170).* ***«Çünki onlar atalarını azmış gördülər. Bununla belə yürüyə-yürüyə onların ardınca düşüb getdilər».*** *(əs-Saffət 69-70).* ***«Allah yanında yer üzündə gəzən canlıların ən pisi*** *(haqqı)* ***dərk etməyən karlar və lallardır».*** *(əl-Ənfal 22).* ***«Üzləri odda çevrildiyi gün onlar: Kaş Allaha müti olaydıq, Peyğəmbərə itaət edərdik! – deyəcəklər. Pərvərdigara biz ağalarımıza, böyüklərimizə itaət etdik, onlarsa bizi haqq yoldan azdırdılar».*** *(əl-Əhzab 66-67).* ***«Onlar Allahı qoyub alimlərini və rahiblərini, Məryəm oğlu Məsihi özlərinə tanrı etdilər».*** *(ət-Tövbə 31).* Xuzeyfə b. Yəmən - *radıyallahu anhu* – bu ayə haqqında soruşuldu o: «Rahibləri və alimləri onlar üçün haramı halal edir, onlar da halal sayırlar. Halalı onlara haram edir, onlar da bunu haram sayırlar»[405]. ***«İbrahim atasına və tayfasına: Sizin tapınıb durduğunuz bu heykəllər nədir? – dediyi zaman onlar: Biz atalarımızı onlara ibadət edən gördük! – deyə cavab vermişdilər».*** *(əl-Ənbiya 52-52).*

BİDƏT ƏHLİNİN GƏTİRDİYİ ŞÜBHƏLƏR - ***«Ey iman gətirənlər! Allahdan qorxun. Ona yol axtarın. Allah yolunda cihad edin ki, bəlkə nicat tapasınız».*** *(əl-Maidə 35).* ***«Onların tapındıqları tanrıların özlərindən hər hansı biri*** *(Allah dərgahına)* ***daha yaxın olsun deyə Rəbbinə vəsilə axtarır, Onu rəhmətini umur, əzabından qorxur. Həqiqətən Rəbbinin əzabı qorxuludur».*** *(əl-İsra 57).* Bütün Əhli Sünnə vəl Cəmaat alimləri İbn Abbas, Mucahid, Əbu Vail, Souri, Zeyd, əl-Həsən, Alusi, Təbəri, İbn Kəsir - *Allah onların hər birindən razı olsun* - deyirlər ki: «Bu ayədə qəsd olunan Allaha itaət edərək və razı olduğu əməllər edərək

---

[405] Təbəri «Təfsir» 6/114, Təfsir İbn əbi Hatim 6/1784.

yaxınlaşmaq deməkdir»[406]. Allah: «Ey Muhəmməd! Allahı buraxıb, yaratdıqlarına ibadət edən qömünün müşriklərinə de ki: Ey qövmüm başınıza bir bəla gəldikdə Allahı buraxıb Rəb və İlah (övliya, seyyid, daş, ağac) zənn etdiklərinizə yalvarırsınız? Gəlin baxaq görək sizdən bu zərəri dəf edə biləcəklərmi. Sizlər onlara müqəddəs, İlah olaraq yalvarırsınız. Halbuki onların buna gücləri çatmaz və əllərindən bir şey gəlməz. Buna ancaq onların və sizin yaradıcınızın gücü çatar. Sizin yalvarıb-yaxardığınız o, kimsələr özləri Allaha yaxınlaşmaq, Onun rəhmətini, mərhəmətini, günahlarının bağılanmasını qazanmaq üçün yol axtarırlar. Onlar qəbrlərində öz hallarını düşünürlər. Gələn mələklərin suallarına nə cavab verəcəklərini düşünürlər, sizin onlara yalvarıb-yaxarmanızdan isə xəbərsizdirlər. ***«Biz hər bir Peyğəmbəri ancaq ona Allahın iznilə itaət olsunsun deyə göndərdik. Onlar özlərinə zülm etdikləri zaman dərhal sənin yanına gəlib Allahdan bağışlanma diləsəy-dilər və Peyğəmbər də onlar üçün əfv istəsəydi, əlbəttə Allahın tövbələri qəbul edən və mərhəmətli olduğunu birlərdilər».*** *(ən-Nisa 64).* Bu ayə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in verdiyi hökmdən uzaqlaşıb tağuta müraciət edən bəzi münafiqlər haqqında nazil olmuşdur. Əgər onlar günahlarını etiraf edərək Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə gələrək tövbə edərlərsə, bu günahdan ötrü Allahdan bağışlanma diləyərlər, Peyğəmbər də onlara şəfaətçi olaraq onlar üçün Allahdan bağışlanma diləyərsə onların tövbələrini qəbul edəcəyini bəyan edir. Ayədə zaman mənasına gələn «***İZ***» kəliməsi keçmiş zamana dəlalət edir. Gələcəyə dəlalət etməz. Allah «***İZA***» kəliməsini işlətmədi. Əksinə «***İZ***» kəliməsini işlətdi. Bütün bunlar da Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – həyatda ikən baş vermişdir, ölümündən sonra yox[407]. ***«Halbuki sən onların arasında ola-ola Allah onlara əzab verən deyildir.*** *(Tövbə edib)* ***bağışlanmalarını diləyərkən də Allah onlara əzab verməz».*** *(əl-Ənfal 33).* Zəlalət əhli bu ayədən Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in həyatında, həm də ölümündən sonra ümməti üçün istiğfar edəcəyini zənn etmişlər. Allah Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ə onların içində ikən və onların arasında onları Allaha ibadətə dəvət edərkən o, topluluğa əsla əzab etməyəcəkdir. Çünki Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onların içində olduğu müddətdə ümməti üçün bir əminiyyət sığortasıdır.[408] ***«Onlara Allah tərəfindən əllərindəkini*** *(Tövratı)* ***təsdiq edən bir kitab***

[406] Təbəri 4/226, 9/103-106, Alusi «Təfsiri Qurani Azim» 3/124, Şingiti «Advaul bəyan» 2/97-99, 3/598, İbn Kəsir «Təfsir» 2/55.
[407] Təbəri 4/157, AbdurRahman Sədi «Təfsir – Nisa 64».
[408] İbn Kəsir 2/319-320.

(Quran) ***göndərildiyi zaman onu qəbul etmədilər. Halbuki əvvəlcə kafirlərə qələbə çalmaq üçün Allaha yalvarırdılar. Bildikləri*** *(Peyğəmbər)* ***gəldikdə isə ona inanmadılar. Allah kafirlərə lənət eləsin».*** *(əl-Bəqərə 89).* Bir qrup insan bu ayənin təfsirində İbn Abbas - *radıyallahu anhu* – haqqında yalan uyduran bir ravinin dəlilini də gətirirlər. Bu yalançının rəvayətinə görə Xeybər yəhudiləri Qatafanla döyüşlərində səhəri yola çıxarkən bu dua ilə Allaha yalvarırdılar: «Allahım! Axır zamanda bizə göndərəcəyini vədd etdiyin ummi Peyğəmbər haqqı üçün səndən onlara qarşı bizə zəfər nəsib etməyini istəyirik»[409].

Osman b. Hanif rəvayət edir ki, kor bir kimsə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına gələrək: «Mənim üçün Allaha dua et! Mənə şəfa versin» dedi. Peyğəmbər: «Əgər istərsən dua edim, istərsən səbr et bu sənin üçün daha xeyirlidir» deyə buyurdu. Adam: «Allaha dua et!» dedi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ona gözəl şəkildə dəstəmaz alıb iki rükət namaz qılmasını və bu şəkildə dua etməsini əmr etdi: «Allahım, mən Səndən istəyirəm və Sənin Peyğəmbərin, rəhmət Peyğəmbəri Muhəmməd ilə Sənə yönəlirəm. Ey Muhəmməd! Bu ehtiyacım üçün Rəbbimə səninlə yönəldim. Diləyimi yerinə yetir. Allahım, onu mənə şəfaətçi et!» dedi. Adam Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dedilərini etdikdən sonra gözləri açıldı[410]. Bu hədisdə bidət əhli üçün heç bir əsas yoxdur. Əksinə bu hədis elə onların özlərinə bir dəlildir. Çünki kor kişi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına onun üçün dua etməsinə görə gəlmişdir və bilirdi ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in duası dərhal qəbul olur və Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də ona necə dua etməsini öyrədir. Bu duada da heç bir məqamı, haqqı ilə sözləri də yoxdur. Həmçinin Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də sağ idi. Diri insandan dua etməsini istədi. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – də ona daha böyük bir xeyrin verilməsini diləyərək ona dəstəmaz alıb iki rükət namaz qılaraq özü üçün dua etməsini əmr etdi. Bu əməllərin hər biri də Allaha yaxınlaşmaq üçün itaət yollarıdır. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – kor kişiyə dua etməklə kifayətlənmədi, üstəlik onu Allaha itaətə və yaxınlıq ifadə edən əməllərlə məşğul etdi. Əbu Səid əl-Xudri - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Kim namaz

[409] İbn Kəsir «Təfsir», Beyhəqi «Dəlailun Nubuvvə» 2/76, Həkim «Mustədrək» 2/263 zəif hədis.
[410] Əhməd «Musnəd» 4/138, Tirmizi 3831, əl-Albani «Səhih Tirmizi» 3/172, «Səhih İbn Məcə» 1/231.

üçün evdən çıxarkən – Allahım! Səndən istəyənin haqqı üçün istəyirəm. Mən təkəbbürlüklə və istəksiz çıxmadım – şəkilində dua edərsə Allah onun duasını olduğu kimi qəbul edər»[411]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahın adıyla Allaha iman etdim. Ona arxalandım. Güc və qüvvət Allahdandır. Allahım! Sənə dua edən və bu çıxış səbəbinin haqqı üçün, şübhəsiz ki, mən şəfaətsiz çıxmadım»[412]. Əli - *radıyallahu anhu* – nun anası Fatimə b. Əsədi dünyasını dəyişdikdə Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onun qəbrinin yanına gələrək: «Dirildən və öldürən də Allahdır. O, ölümsüz bir həyata sahibdir. Anam Fatimə b. Əsədin günahlarını bağışla. Öz Peyğəmbərinin və məndən əvvəlki Peyğəmbərlərin haqqı ilə onun qəbrini genişləndir. Sən rəhmlilərin ən rəhmlisisən»[413]. Ömər - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Adəm xəta etdiyi zaman dedi: Ey Rəbbim! Muhəmmədin haqqı üçün məni bağışla». Allah: «Mən hələ onu yaratmamışam. Sən haradan bilirsən?» deyə buyurdu. Adəm: «Ey Rəbbim! Sən məni əlinlə yaradıb, ruhundan üflədiyin zaman başımı qaldırdıqda ərşin sütunlarında Lə İlə İlləllah Muhəmməd Rəsulullah – sözlərinin yazıldığını gördüm. Beləcə başa düşdüm ki, məxluqatın ən sevimlisini öz İsminlə bərabər zikr etmisən» dedi. Allah: «Səni bağışladım. Əgər Muhəmməd olmasaydı səni yaratmazdım» deyə buyurdu[414]. Əbu Cövzi Əvs b. Abdullah rəvayət edir ki: «Mədinə xalqı bir qıtlığa düçar oldu. Bu halı Aişə - *radıyallahu anhu* – yə xəbər verdilər. O, da: «Nəbinin qəbrini qoruyun və üstündə göyə açılan bir ayna açın» dedi. Onlar da dediyi kimi etdilər. Ardından güclü bir yağış yağdı» [415]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – 23 il müşriklərnən mübarizə aparıb ki, onları Tövhidə dəvət etsin bunlar deyirlər ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurub: «Çətinliyə düşəndə (ehtiyac anında) ölülərdən kömək istəyin (Başqa rəvayətdə: Biriniz daşa hüsnü zənn bəsləyərsə o, daşın ona faydası olar)»[416]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Allahdan bir şey istədiyiniz zaman mənim məqamımla istəyin. Çünki mənim məqamım Allahn yanında böyük-

---

[411] İmam Əhməd «Musnəd» 3/21, əl-Albani zəif hədis 24.
[412] əl-Albani zəif hədis.
[413] əl-Albani zəif hədis.
[414] Zəhəbi «Mizan» adlı əsərində batil və uydurma, əl-Albani deyir ki: «Bu hədis Qurani Kərimin özünə ziddir». Geniş məlumat üçün bax: əl-Albani «Təvəssül».
[415] əl-Albani zəif hədis.
[416] əl-Albani uydurma bir hədis.

dür»[417]. Ömər - *radıyallahu anhu* – nun zamanında bir ara qıtlıq başladı. Bir nəfər Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbrinə gələrək: «Ey Allahın Rəsulu! Ümmətin üçün Allahdan yağmur tələb et! Çünki onlar həlak olurlar. Adama yuxusunda Ömərin yanına get» deyilmişdir[418]. Əli b. Meymun rəvayət edir ki, İmam Şafii – *rahmətullahi aleyhi* - dedi: «Mən Əbu Hənifə – *rahmətullahi aleyhi* - ilə təbərruk edirəm və hər gün onun qəbrinə gedərək ziyarət edirəm. Bir ehtiyacım olduğu zaman onun qəbrinə gəlir və onun qəbri başında Allahdan istəyirəm. Çox keçmədən ehtiyacım ödənilir»[419]. Subhənəllah! Bu qədərdə böhtan və yalan olar. Yaxşı onda 23 il nəyə görə əziyyət çəkib müşrikləri dəvət edirdi. Nəyə görə onlar arasında bu qədər döyüşlər baş verdi, qanlar axıdıldı. Məgər Məkkə müşrikləri Allahı inkar edirdilər? Xeyr, onlar Allahı inkar etmirdilər, əksinə Allahı qəbul edirdilər. Lakin ibadətdə Allaha şərik qoşurdular. Ölüləri Allaha yaxınlaşmaq üçün vasitə qoşurdular. Onlar demirdilər ki, bu büt fayda verir? Onlar deyirdilər ki, bu bütün içində saleh bir qul təmsil olunur və biz də günahkar olduğumuz üçün onlar vasitəsilə Allaha yaxınlaşırıq. Bəlkə də Allahdan bu qədər istəmirlər nə qədər ki, ölülərdən istəyirlər. Buna görə də İslam düşmənləri insanları zəlalətə sürükləmək üçün bu cür vasitələrə əl atırlar. Allah bizi və bizim dövlətimizi bu cür insanlardan qorusun. Amin!

Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in vəfatından sonra onun səhabələri bəzən qıtlıq, bəzən qorxu, müsibətlərə məruz qalırdılar. Lakin heç birisi də Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in qəbrinə, nə də başqa Peyğəmbərlərin qəbrinə gedərək: «Biz səndən zamanın qıtlığını, düşmən qüvəsindən və ya günahlarımızdan şikayət edirik. Allahdan bizim üçün və ümmətin üçün ruzi verməsini və bizə yardım etməsini istə» deyə dua etməmişdir. Çünki bu əməl nə vacibdir, nə də müstəhəb. Çünki bidətin nə vacibi. nə də müstəhəbi olur. Hamısı pisdir. Səhabələr, Sələflər bilirdilər ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – nə Rububiyyət, nə də Uluhiyyətdən heç bir şeyə malik deyildir. O, sadəcə Allahın qulu və Rəsulu idi. Nəyə görə xüsusən şəhadət kəliməsində ***ABD*** – qulu sözü işlədildi. Yəni, ey insanlar Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – haqqından həddi aşmayın. O, da Allahın sizin kimi bir quludur. İnsanlardan üstünlüyü yalnız Allah tərəfindən seçilməsində və

[417] Heç bir əsli və əsası olmayan batil hədis əl-Albani.
[418] əl-Albani zəif hədis. Bu hədis Quran ayəsinə də ziddir. Çünki yağış diləmək üçün istiska namazı da vardır. ***«Rəbbinizdən bağışlanmağınızı diləyin. Çünki o, çox bağılayan-dır. O, sizə göydən bol yağış göndərər».*** *(Nuh 10-11).*
[419] Xatib Bağdadi «Tarixu Bağdadi» 1/123, batil və uydurma rəvayət.

Peyğəmbərliyinə görədir. O, da sizin kimi bəşərdir, Allah deyildir ki, ona ibadət edilsin, ona dua edilsin, ondan kömək dilənsin, onun qəbri təvaf edilsin, köməyə çağrılsın. Çünki Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – özü də Allahdan istəyirdi. Buna görə də şəhadət kəliməsində, İslama girmək, müsəlman olmaq üçün ilk söylənilən kəlimədə Lə İləhə İllə̇llah – Muhəmmədən abduhu və Rəsulu deyə söyləyirik. Allahın qulu və Rəsulu. Lakin buna baxmayaraq bu kəliməni söyləyən insanların əksəriyyəti bəziləri cahilliklərindən, bəzilərid qəsdli şəkildə Allahın Rəbb, Rububiyət sifətini Peyğəmbərinə verirlər. İnsanlar Həcc edir ki, günahları bağışlansın, bunlar isə: Ey Peyğəmbər! Mənə kömək ol! Ey Peyğəmbər! Mənə şəfa ver, mənə övlad, ruzi və s. Görürsən ki, insanları bu kimi şeylərdən çəkindirdikdə sənə: «Sən Peyğəmbəri sevmirsən, bu mənim ona qarşı olan məhəbbətimdən yaranan hislərimdir» deyirlər. Biz Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i övladlarımızdan, ata-anamızdan da çox sevirik. Bu o, demək deyil ki, biz ondan kömək diləməliyik. Çünki onu sevmək imandandır. Əgər sən bizim Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i necə sevdiyimizi bilmək istəyirsənsə Əhli Sünnə vəl Cəmaata aid olan kitabları oxusan bunu çox gözəl başa düşərsən. Sənin kimi bir qrup da var idi. Hansı ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in yanına onu sevdiklərini bildirmək üçün gəlmişdilər. Lakin Allah ayə nazil edərək onlara xəbər verdi Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – i necə sevmək lazımdır. *«(Ya Muhəmməd!)* ***De ki: «Əgər siz Allahı sevirsinizsə, mənim ardımca gəlin ki, Allah da sizi sevsin və günahlarınızı bağışlasın. Allah bağışlayan və mərhəmətlidir».*** *(Ali İmran 31).* Bəli, Allah öz sevgisini Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – itaətə başlamışdır. İtaət et, onda onu sevmiş olacaqsan və həqiqi sevgidə elə budur. İbadət isə Allahın haqqıdır. Çünki o, özü Allaha ibadət edib, Ona qurban kəsib, Ondan yardım və məğfirət diləyib və bu kimi şeyləri də öz ümmətinə əmr edib. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – vasitəsilə Allaha yaxınlaşmaq və s.

YARADANI MƏXLUQ İLƏ QİYAS ETMƏK **-** Vasitələr və şəfaətçilər Allah – *subhənəhu və təalə* – nin qəzəblənməsinə səbəbdir. Burada bir məsələ vardır ki, ona olduqca çox diqqət yetirmək lazımdır. Çünki biz günümüzdə də bu məsələlərlə, suallarla rastlaşırıq. Allaha şərik qoşan insanın görürsən ki, qəsdi Allahı təzim etməkdir. O, kimsə özü-özündə fikirləşir ki, Allah – *subhənəhu və təalə* – əzəmətli olduğu üçün bizlər onun yanına yalnız vasitəçilərlə daxil ola bilərik. Necə ki, padşahların (böyük bir vəzifədə işləyənlərin) yanına daxil olduqda onlara yaxın olan, sözü keçən kimsələr vasitəilə yaxınlaşırıq. Buna görə də

deyirlər ki, bizlər günahkarıq, ola bilər ki, Allah bizim dualarımızı qəbul etməyib bizləri rədd edər. Bunun üçün də Nəbilər, Rəsullar, şəhidlər, salehlər vardır. Onlar Allaha yaxın olduqları üçün onların istəkləri geri qaytrılmaz. Müşrik insan özü-özlüyündə Allah – *subhənəhu və təalə* – nin Rububiyyətini aşağı saymamaışdır. Onun diqqətsizliyi Allahı təzim etməkdədir. O, deyir ki: «Mən bu vasitələrə ibadət edirəm ki, onlar məni Allaha yaxınlaşdırsınlar və ona aparan yolu göstərsinlər». Bunlar isə vasitələrdir. Baxmayaraq ki, o insanın özü-özlüyündə niyyəti yaxşıdır. Bəs onda nəyə görə bu əməl Allah – *subhənəhu və təalə* – nin qəzəbini, o kimsənin Cəhənnəmdə əbədi qalmasını, onun qanının tökülməsini vacib edir. Bunun üzərində də başqa bir sual da döğur ki, Allah – *subhənəhu və təalə* – bəndələrinə özünə şəfaətçilərlə, vasitəçilərlə yaxınlaşmağı buyurarmı? Belə bir vasitəçiliyin haramlığı şəriətdən götrülmüşdür, yoxsa bu insanın ağlında, fitrətində olan çirkin bir şeydir. Cavab olaraq deyirik ki: «Bu əməli insanın fitrəti də çirkin görür, həmçinin şəriət də bu ağılda, fitrətdə olanı iqrar (etiraf) edərək gəlmişdir. Bunun sirri nədir ki, Allah – *subhənəhu və təalə* – bu qədər günahın içərisindən məst şirki bağışlamır. Sən onda bu sualı fikirləş, fikrini və zehnini bu sualın cavabına topla. Bununla da müşriklərlə, tövhid əhli arasında fərq ortaya çıxır. Allahı tanıyanlarla, tanımayanlar, Cənnət ilə Cəhənnəm əhli arasında fərq bilinir.

Şeyx əl-Albani – *rahmətullahi aleyhi* - «Təvəssül» adlı əsərində deyir: «Göyləri və yerin tək və mütləq qoruyucusu, hakimlər hakimi, adil, mərhəmətlilərin mərhəmətlisi olan Allahı o, zalım, işğalçı, qəddar olan insanlara bənzətmək olar? Bunlar əmrləri altında olanların haqlarını yerinə yetirmir, maaşlarını vaxtlı-vaxtında vermirlər, aralarında elə bir məsafə saxlayırlar ki, arada kimsə olmadan onlara yaxınlaşmaq mümkün deyildir. Sən bu insanları rüşvət və hədiyyələrlə razı edirsən, ona boyun əyirsən, onu razı etməyə çalışırsan. Heç düşünürsən ey miskin! Bunu etməklə Rəbbini tənqid etmiş və nifrət etmiş olduğu şeylərlə onu vəsfləndirirsən. Sən Rəbbini zalım insanlarla qiyas etdiyin zaman Onu ən çirkin sifətlərlə vəsfləndirmiş olursan. Sizin dininiz bunu sizə necə mübah görür? Düşünün! Bir insan arada vasitəçi olmadan idarəçi ilə görüşə bilirsə bu onun üçün şərəf sayılar. Necə sizlər belə bir hökm verirsiniz? Ağlınız başınızdadır?». ***«Müşriklər*** *(Allaha qoşduqları)* ***şəriklərini gör-dükdə: Ey Rəbbimiz! Bunlar bizim Səninlə yanaşı*** *(bizi Sənə yaxınlaşdır-maq məqsədilə)* ***ibadət etdiyimiz şəriklərimizdir – deyəcəklər. Bütlər də onlara: Siz yalançısınız!*** *(Biz sizi Allahı tərk edib bizə tapınmağa dəvət etməmişdik)* ***– deyə cavab verəcəklər».*** *(ən-Nəhl 86).* ***«****(Qiyamət günü)* ***hamı Allahın hüzurunda peyda olacaqdır. Zəiflər, acizlər*** *(iman*

gətirməyi) ***özlərinə sığışdırmayan*** *(başçılarına)* ***deyəcəklər: Biz sizə tabe idik. İndi Allahın əzabını, azacıq da olsa bizdən dəf edə bilərsinizmi? Onlar belə cavab verəcəklər: Əgər Allah bizə doğru yolu göstərsəydi, biz də sizə göstərərdik. İndi ağlayıb sızlasaq da, səbr etsək də, fərq etməz*** *(əzabdan xilas ola bilmərik).* ***Bizim üçün heç bir qurtuluş, heç bir sığınacaq yoxdur. İş bitdikdə*** *(Cənnətlilər Cənnətə, Cəhənnəmliklər Cəhənnəmə daxil olduqda)* ***Şeytan*** *(onu məzəmmət edən kafirlərə)* ***belə deyəcəkdir: Allah*** *(Peyğəmbərlər vasitəsilə)* ***sizə*** *(pis əməllərinizə görə Cəhənnəmə düşəcəyiniz barədə)* ***doğru vəd vermişdi. Mən də sizə vəd vermişdim. Amma sonra vədimə xilaf çıxdım. Əslində mənim sizin üzərinizdə heç bir hakimiyyətim yox idi. Lakin mən sizi*** *(günah etməyə, Allaha asi olmağa)* ***çağırdım, siz də mənə uydunuz. İndi məni yox, özünüzü qınayın. Nə mən sizin dadınıza çata bilərəm, nə də siz mənim dadıma. Mən öncə*** *(dünyada)* ***sizin məni Allaha şərik qoşmağınızı da inkar etmişdim. Həqiqətən zalimləri şiddətli bir əzab gözləyir».*** *(İbrahim 21-22).*

Son olaraq Muvahhid bir qulun üzərinə düşən onu böyük şirkə, kçik şirkə və ya bidət bir əmələ aparan bidət təvəssüldən çəkinməsidir. Çünki bu duada həddi aşmaqdır. Allah isə yalnız şəriətin əmr etdiyi formada olan duaları qəbul edir. Qul dualarını Quran və Sünnədə seçməyə səy göstərməlidir. Çünki bu qəbul edilməsi tərəfdən daha münasibdir.

QİYAMƏTƏ YAXIN ŞİRKİN ZÜHR ETMƏSİ

Qiyamətin əlamətlərindəndir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in ümmətində şirk zühr edəcəkdir. Artıq İslam gəldikdən sonra, peyğəmbərlik verildikdən sonra Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – ümətini Tövhidə dəvət etdi. Ümməti İslamı qəbul edərək şirkdən çəkindilər. Artıq Məkkənin fəthindən sonra Məkkədə müşrik qalmadı. Ərəbistan yarmadası bütünlüklə İslamı qəbul etdilər. Quran bunu qadağan etdiyi halda. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – bunun üçün göndərildiyi halda çox keçmədi ki, insanlar yenidən bu çirkin əməli işləyərək Allaha şəriklər qoşmağa başladılar. Sovban - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Həqiqətən də mən ümmətimdə doğru yoldan azdıran imamların peyda olmasından qorxuram. Ümmətim arasına ədavət düşsə bu Qiyamət gününədək davam edəcəkdir. Mənim ümmətimdən sağ qalanlar müşriklərlə birləşməyincə, bir hissəsi bütlərə ibadət etməyincə Qiyamət qopmayacaqdır»[420]. *«(Ya Muhəmməd!)* ***Kitabdan özlərinə az bir şey***

[420] Müslim 4/2215, Əbu Davud 4202,4252, İbn Məcə 3952, Əhməd 5/278,284.

verilənləri *(Yəhudiləri)* ***görmürsənmi? Onlar Cibt və Tağuta inanır və kafirlər üçün də: Bunlar mömінlərdən daha doğru yoldadırlar – deyirlər».*** *(ən-Nisa 51).* Əbu Hureyrə - *radıyallahu anhu* – rəvayət edir ki, Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Devs qəbiləsinin qoca qadınları Zul Xalasa (bütü) ətrafında tavaf edə-edə quyruqlarını titrətmədikcə qiyamət qopmayacaqdır. Zul Xulasa Devs qəbiləsinin cahiliyyə dövründə ibadət etdikləri bütdür»[421]. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Gecə və gündüz Lat və Uzzaya ibadət edilmədikcə yox olub getməz»[422]. Artıq şirk insanların əqidəsinə çevrilmişdir. Haradan bir səs eşitsələr, harada bir işıq görsələr (istər ağac olsun, istər daş olsun, istər qəbir olsun onlara fərq etməz) dərhal oranı ibadətgaha çevirirlər. Ağacın üzərinə əskilər, parçalar bağlayaraq niyyət edən kim, təvaf edən kim, övlad diləyən kim. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in dövründə də səhabələr Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – dən belə bir ağac istədilər. Lakin görün Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – onlara nə cavab verdi: Əbu Vaqid əl-Leysi – *radıyallahu anhu* –rəvayət edir ki, Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – ilə birlikdə Məkkədən Huneynə tərəf yola çıxmışdıq. Biz o, vaxtlar təzə müsəlmanlardan idik və küfrdən yenicə çıxmışdıq. Müşriklərin üstündən silahlarını asdıqları böyük bir Sidr ağacı vardı. Onun ətrafında yığışaraq öz adət ən-ənələrini yerinə yetirir və o, ağacı «Zətu Ənvat» deyə çağırırdılar. Biz də bu böyük bir Sidr ağacının yanından keçdikdə: «Ey Allahı rəsulu! Onların «Zətu Ənvat» olduğu kimi bizim üçün də «Zətu Ənvat» düzəlt» dedik. Peyğəmbər: «Allahu Əkbər! Şübhəsiz ki, bunlar hamısı keçmiş adət ən-ənələrdir. Nəfsim əlində olana and olsun ki, siz İsrail oğullarının Musadan istədikləri şeyin eynisini məndən istədiniz: ***«…Bizə onların sitayiş etdikləri bütlər kimi bir büt düzəlt!»*** *(əl-Əraf 138)* Həqiqətən siz əvvəlkilərin adət ən-ənəsi ilə gedəcəksiniz[423]. Bu səhabələr İslamda yeni olduqları üçün bir çox tövhid məsələrini bilmirdilər. Məhz buna görə də Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – dən müşriklərin uğur gətirmək üçün dilədikləri bir büt kimi, onlar üçün də uğur diləmək üçün bir büt düzəltmələrini istəmişlər. ***«Allahı qoyub özlərinə dost tutanlar: «Biz onlara bizi Allaha yaxınlaşdırmaq üçün ibadət edirik!» Deyirlər.*** *(əz-Zumər 3).* ***«Onlar Allahı qoyub özlərinə nə bir xeyir, nə də bir zərər verə bilən bütlərə ibadət edir və: «Bunlar Allah yanında bizdən ötrü şəfaət edənlərdir!» deyirlər. De ki: «Allaha***

[421] Buxari 13/76, Müslim 4/2230,2906.
[422] Müslim 4/2230,2907.
[423] Tirmizi 2180, Əhməd 5/218 əl-Albani səhih.

göylərdə və yerdə bilmədiyi bir şeyimi xəbər verirsiniz? Allah özünə şərik qoşulan bütlərdən uzaqdır və ucadır». *(Yunus 18).*

Şeytan öz Rəbbinə vəd vermişdir ki, insanları haqq yoldan azdıracaqdır və hər bir vəchlə, fitnə və hilə ilə insanları Allaha ibadət etməkdən yayındırmağa çalışır. Təki insanlar Allaha ibadət etməsinlər. Şeytana qulluq edənlər də belə bir ibadətgahlar qurmaqla insanları azdırmağa çalışırlar. Siz deyirsiniz ki, onlar salehlərdir, övliyalardır, Allahın sevimliləridir. Bizlər isə günahkarlarıq, Allah yanında heç bir qədir-qiyətimiz yoxdur. Onlara qarşı məndə olan sevgiyə, məhəbbətə görədir ki, mən onun vasitəsilə Allaha yaxınlaşıram. Mənim sizə bir neçə sualım vardır. Bizə İslam dinini çatdıran, hər bir şeyi ətraflı şəkildə xəbər verən kim olub? Sözsüz ki, deyəcəksiniz Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* –. Məgər Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – bizə əmr edib ki, mən öləndən sonra məni Allah ilə öz aranızda vasitəçi tutun və ya Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – bunu özü edib və ya səhabələrinə tövsiyə edib ki, ölüləriniz vasitəsilə Allaha yaxınlaşın və onlardan nə istəyirsinizsə diləyin və ya Əbu Bəkr, Ömər, Osman, Əli - *Allah onlardan razı olsun* - və s. səhabələr hansı ki, cüzi bir yaxşı əməl olduqda onu dərhal etməyə çalışardılar Peyğəmbər - *səllallahu aleyhi və səlləm* – in qəbrinin yanına gələrək deyərdilər ki: «Ey Rəbbimiz! Bu Peyğəmbərinin (hansı ki, sizin ibadət etdiklərinizin hər birindən əfzəl olan) xatirinə, onun Sənin yanında olan məqamına görə bizi bağışla, bizə ruzi ver və s» şeylər diləyərdilər. Heç olmasa bir ayə, bir hədis də belə gətirin ki, biz də iman edək. Əgər gətirə bilməsəniz bilin ki, onda siz özünüzü onlardan ağıllı sayırsınız. Çünki onlar bu böyüklüyündə əfzəl əməli görmürdülər və ya bilmirdilər amma sizlər bundan xəbərdarsınız. Allah bizi və əhli-əyalımızı şirkə tapınmaqdan qorusun. Amin!

ALLAH – *Subhənəhu Və Təalə* – YƏ QARŞI PİS ZƏNNDƏ OLMAQ[424]

Allah – *subhənəhu və təalə* – barəsində zənn iki cürdür: 1. Xeyir zənn etmək. Bu da iki şeylə bağlıdır: 1) Allah – *subhənəhu və təalə* – nin kainatda etdiyi əməllərlə. Müsəlamn etiqad etməlidir ki, bunlarda hikmət vardır. 2) İnsan özü barəsində Allah nə edirsə gözəl zənndə olmalıdır. İnsan dua edir və gözəl zənn bəsləyir ki, Rəbbi onu eşidir və duasını da

[424] ***«Zənn əsla həqiqət ola bilməz».*** *(ən-Nəcm 28).* ***«Ey iman gətirənlər! Çox zənnə-gümana qapılmaqdan çəkinin. Şübhəsiz ki, zənnin bəzisi günahdır…».*** *(əl-Hucurat 11).* Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – buyurdu: «Zəndən çəkinin. Çünki sözün ən yalanı zəndir». əl-Albani «Səhihul Cəmi» 1/45.

qəbul buyuracaqdır. Bir şərtlə ki, Allahın qoyduğu şəriətə uyğun olsun. ***«Onlar Allaha, axirət gününə inanır,*** *(insanlara)* ***yaxşı işlər görməyi əmr edir,*** *(onları)* ***pis əməllərdən çəkindirir və xeyirli işlər görməyə tələsirlər. Onlar ələlisaleh şəxslərdəndirlər».*** *(Ali imran 114).* 2. Pis, şərr zənn etmək. ***«Allah Onun barəsində bədgüman, bədniyyət olan münafiq kişi və qadınları, müşrik kişi və qadınları əzaba düçar etsin. Onların bədniyyətliyi öz başlarında çatlasın!».*** *(əl-Fəth 6).*

Əgər bu məsələ sənə bəyan olarsa burada böyük bir əsas vardır ki, məsələnin sirrini açır. Bu da Allah – *subhənəhu və təalə* – nin qatında günahların ən böyüyü Allah haqqında pis zəndə olmaqdır. Allah haqqında pis zəndə olan Allahın kamilliyinə, Allahın İsim və Sifətlərinə qarşı pis zənn etmişdir. Buna görə də Allah özünə qarşı belə zəndə olanları hədələmiş, bundan qeyri heç kəsi bu cür hədə ilə hədələməmişdir. ***«Allah Onun barəsində bədgüman, bədniyyət olan münafiq kişi və qadınları, müşrik kişi və qadınları əzaba düçar etsin. Onların bədniyyətliyi öz başlarında çatlasın!».*** *(əl-Fəth 6).* ***«Siz qulaqlarınızın, gözlərinizin və dərilərinizin əleyhinizə şəhadət verəcəklərindən qorxub*** *(günah işləməkdən)* ***çəkinmir, etdiyiniz əməllərin çoxunu isə Allahın bilməyəcəyini zənn edirdiniz. Sizin öz Rəbbiniz barəsindəki bu zənniniz sizi məhv etdi və ziyana uğrayanlardan oldunuz!».*** *(Fussilət 22-23).* Onlar elə zənn etdilər ki, Allah etdiyi hər bir işi bilmir və bununla da Allahın elm sifətini inkar etdilər. Həmçinin də ***«Allahı qoyub yalançı tanrılarımı istəyirsiniz? Aləmlərin Rəbbi barəsində gümanınız nədir?».*** *(əs-Saffət 86-87).* Yəni sizlər Allahın Rububiyyətində və Uluhiyyətində İsim və Sifətlərində zənn etdiniz ki, bu da sizi Allahdan qeyrisinə qulluq etməyə vadar etdi. Sizə vacib olan isə Allaha layiq olduğu şəkildə zənn etmək idi.

HƏMÇİNİN - Allahı layiqincə qiymətləndirməmişdir: Bizlər günahkar bəndələrik, onlar isə övliyalardır. Biz bu kimsələrin vasitəsi ilə Allaha yaxınlaşırıq. Necə ki, padşahların yanına daxil olduqda birbaşa daxil ola bilmədiyimiz kimi. Belə bir kimsə Allahı layiqincə qiymətləndirməmişdir. Belə bir kimsə Allahın Rububiyyətinə, Uluhiyyətinə, Allahın təkliyinə tən etmişdir. Allahın vasitəyə ehtiyacı yoxdur. Onlar isə acizdirlər. Belə bir pis zənn gətirən insan Allaha qarşı pis bir zənn etmişdir. Belələrinin cazası əzab, lənət və Cəhənnəmdir. Allahın belə bir çirkin şeyi əmr etməsi qeyri mümkündür. Ağıl, fitrət bu cür şeyi qəbul edə bilməz. Ən çirkin zülmdür ki, insan Allahın haqqını özü kimi bir insana versin və ya onu özü ilə Allah arasında şərik tutsun. Bu şərik qoşulan da Allahın öz quludur. Nə qədər insanlar vardır ki, Allahdan qeyrisini

umurlar, dua edirlər, təvəkkül edirlər. Görürsən ki, namazlarını heç xuşu ilə qılmırlar. Namaz qıldıqda fikirləri orada-burada olur. Lakin kimnsə qəbrinin yanında durduqda isə xuşu ilə, zəlil olaraq dua edir. Allahın qarşısında isə bu cür zəlillik yoxdur, nə inki qəbrin, hansısa bir məxluqun yanında. Artıq Allahdan da onu üstün tutmuşdur. ***«Allah sizə özünüzdən bir məsəl çəkir. Sahib olduğunuz kölələr içərisində sizə verdiyimiz mal-dövlətə sizinlə bərabər ortaq olan, özünüzdən*** *(bir-birinizn haqqına toxunmaqdan)* ***çəkindiyiniz kimi o, kölələrdən də çəkindiyiniz şərikləriniz varmı? Biz ayələrimizi ağılla düşünən bir qövm üçün belə ətraflı izah edirik».*** *(ər-Rum 28).* Necə ola bilər ki, insanlar mallarında, dövlətlərində Allahın onlara verdiyi bu ruzidə kiminsə onlara şərik olmasını istəmirlər. Bundan pis olur. Onda nə üçün sizlər mənim qullarımı, bəndələrimi mənə şərik tutursunuz. Kim belə bir zəndə olarsa məni lazımınca qiymətləndirməmişdir, lazımınca təkləşdirməmişdir, lazımınca təzim etməmişdir. *«(Ey insanlar!)* ***Bir məsəl çəkildi, ona qulaq asın! Şübhəsiz ki, Allahdan qeyri ibadət etdiyiniz bütlər heç bir milçək də yarada bilməzlər – lap hamısı bunun üçün bir yerə yığışsa belə! Əgər milçək onlardan bir şey götürüb aparsa, onu milçəkdən geri ala bilməzlər. İstəyən də aciz, istənilən də! Müşriklər Allahı lazımınca qiymətləndirmədilər».*** *(əl-Həcc 73-74).*

HƏMÇİNİN - Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir: Allah Peyğəmbərlər göndərməyib, kitablar nazil etməyib. O, insan Allahı layiq olmayan bir şeyə nisbət etmişdir. Çünki belə bir iş Allaha yaraşmaz. Məxluqatı yaratdıqdan sonra onları başlı-başına buraxsın. Bu sözləri işlədən insan artıq küfr etmişdir. ***«Biz göyü, yeri və onların arasında olanları boş-boşuna yaratmadıq. Bu kafirlərin pis zənnidir. Vay olsun onlara və onları Cəhənnəmdə əzab gözləyir».*** *(Sad 27).*

HƏMÇİNİN - Allahı layiqincə qiymətləndirməmişdir: Allahın İsim və Sifətlərini inkar edən şəxs. Qədərilər, Cəbərilər və s firqələr kimi. Allah onların bu sözlərindən münəzzəhdir. *«(Müşriklər)* ***Allahı lazımınca qiymətləndirmədilər. Halbuki Qiyamət günü yer bütünlüklə Onun ovcunun içində olacaq, göylər isə Onun sağ əli ilə büküləcəkdir. Allah*** *(müşriklərin)* ***Ona aid etdikləri sifətlərdən tamamilə uzaq və ucadır».*** *(əz-Zumər 67).*

HƏMÇİNİN - Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir: Allah ərşə yüksəlməyib, Allah göydə deyildir hər yerdədir və s. Həmçinin də Allahın hikmətini, məhəbbətini, rəhmətini, qəzəbini, qısqanmasını, təəccüblənməsini, gülməsini, Qiyamət günü görünməsini, ayaq sifətini və s. inkar edənlərdə Allahı lazımınca qiymətləndirməmişlər. Həmçinin də Allaha

övlad nisbət edənlər, hər bir şeyin Allah olmasını söyləyənlər (Hüluliyyə) İbn Arabi deyir ki: «Qul Allahdır, Allah isə quldur».

HƏMÇİNİN - Allahı layiqincə qiymətləndirməmişdir: Allah Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in düşmənlərini yüksəldib, onların ailələrini yüksəldib, zikirlərini ucaldıb bu da Allahı layiqincə qiymətləndirməmişdir. Mülkü, xəlifəliyi, izzəti Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in düşmənlərində etmişdir deyənlər də Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir. Peyğəmbər – *sallallahu aleyhi və səlləm* – in əhli-beytini alçaltmış, onlara zəlillik vermişdir deyənlər də Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir. Kim belə bir fikirdədirsə o, Allaha qarşı ləkə yaxmışdır. Bu sözlər Yəhudi və Nəsranilərin Allah barəsində sözündən alınmışdır. Onlar deyirlər ki, Allah zalım bir padşah göndərmişdir və o, özündən Peyğəmbərlik iddia etmişdir. Allaha qarşı yalan danışmışdır. Onun adından əmr etmiş, qadağan etmiş və çəkindirmişdir. O, kimsə Peyğəmbərlərin şəriətini nəsx etmişdir. Bəllidir ki, bu böyük bir ləkə, Allaha olan tənədir. Allahın elminə, hikmətinə, Rububiyyətinə təni əhatə edir. Allah bu inkarçıların sözlərindən uzaqdır.

HƏMÇİNİN - Allahı layiqincə qiymətləndirməmişdir: Allah öz övliyalarına, dostlarına cəza verə bilər. Asilik etməyənləri cəzalandıra bilər və onları Cəhənnəmə daxil edər. Həmçinin də Allah öz düşmənlərinə, Ona iman gətirməyənlərə nemət verər və onları Cənnətlərə daxil edər. Əksinə Quran ayələri və hədislər bu deyilənlərin əksinə gəlmişdir. Allah öz övliyalarına nemət verər və düşmənlərinə isə nemət verməyəcəkdir. Artıq Allah öz kitabında belə bir şeyləri özünə caiz görəni inkar etmişdir. Belə bir hökm verənləri ən pis hökm verənlərdən saymışdır. ***«Yoxsa biz iman gətirib yaxşı işlər görənləri yer üzündə fitnə-fəsad törədənlərlə eyni tutacağıq? Yaxud Allahdan qorxub pis əməllərdən çəkinənləri günahkarlara tay edəcəyik».*** *(Sad 28).* ***«Yoxsa dünyada pis əməllər edənlər*** *(axirətdə)* ***onları iman gətirib yaxşı işlər görənlərlə bir tutacağımızı, onların həyatlarının və ölümlərinin eyni olacağını güman edirlər! Onlar nə pis mühakimə yürüdürlər».*** *(əl-Casiyə 21).*

HƏMÇİNİN - Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir: Allah ölüləri diriltməyəcəkdir, Allah Qiyamət günü bəndələrini bir yerə toplamayacaqdır, sorğu-sual olunmayacaqdır deyənlərdir. Belə bir söz deyənlər Allahın hikmətinə də ləkə yaxmışlar. Əgər ölümdən sonra dirilmək yoxdursa onda insanların yaradılışında bir məqsəddə yoxdur. Əgər ölümdən sonra dirilmək yoxdursa bu qədər Peyğəmbərlərin, kitabların nazil olması nəyə görə idi. Bütün bunlar bizə xəbər verir ki, ölümdən sonra dirilmək vardır. O, günü hər bir kəs nə etdiyini biləcəkdir, o günü

yalan sayanlarda peşmançılıqlarından, yalanlarına görə barmaqlarını gəmirəcəklər. Vay olsun o, günü yalan sayanların halına. Vay olsun. ***«Kafirlər onlar öldükdən sonra əsla dirilməyəcəklərini iddi edirlər.*** *(Ya Peyğəmbər!)* ***De ki: Bəli, Rəbbimə and olsun ki, siz mütləq diriləcəksiniz. Sonra da etdiyiniz əməllər sizə*** *(bir-bir)* ***xəbər veriləcəkdir. Bu Allah üçün çox asandır».*** *(ət-Təğabun 7).*

HƏMÇİNİN - Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir: Allahın əmrinə səhlənkar yanaşaraq, Allahın əmrinə asi olan kəs. Həmçinin də Allahın qadağanı ona yüngül gələrək Allahın haramlarını edən insan. Allahın haqqı ona elə-belə, boş bir şey kimi gəlir. Allahın haqqını, zikrini zay edir. Həmçinin də qəlbi Allahın zikrindən qafil olan kimsədə Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir. Onun öz nəfsi istəyi, arzuları Allahın razılığını tələb etməkdən, axtarmaqdan üstün olmuşdur. Belə bir kimsənin məxluqa olan itaəti Allaha olan itaətdən daha mühümdür. Ona görə məxluqun əmrini, buyuruğunu yerinə yetirmək Allahın əmrlərini yerinə yetirməkdən daha mühümdür. Elə bil ki, Allah onun dilində, qəlbində artıq bir şeydir. Allahdan qeyrisi isə ona görə daha üstündür. O, kimsə Allahın onun üzərindəki baxışını aşağı görür. Halbuki o, Allahın ovcundadır. Onun ixtiyarı Allahın əlindədir. İnsanların baxışını isə üstün sayır. İnsanlardan utanır, Allahdan isə utanmır. İnsanlardan qorxur, Allahdan isə qorxmur. İnsanlarla müamələ etdikdə bacardığı qədər güc və qüvvəsindən istifadə edərək çalışır. Allah ilə müamələ (Allahın əmrlərini yerinə yetirdikdə) isə ən aşağı, dəyərsiz şəkildə hərəkət edir. İnsanlardan sevdiyi bir kəsin xidmətində durduqda ciddiliklə, çalışqanlıqla, nəsihətini sərf edərək onun qarşısında durur. Onun xidmətində həm qəlbi, həm də əzaları ilə çalışır. O, insana olan xidmətini öz işlərindən də belə üstün tutur. Allahın haqqını yerinə yetirdikdə isə elə bir şəkildə edər ki, özü kimi bir məxluq bundan razı qalmazdı. Allah üçün elə mal sərf edər ki, o malı özü kimi bir məxluqa sərf etməz. Belə bir sifəti olan insan Allahı lazımınca qiymətləndirmişdirmi? Əlbəttə ki, yox. Görürsən ki, insan ən qiymətli şeylərini dünya üçün, Allahdan qeyrisi üçün edir, vaxtının ən çox hissəsini dünya üçün, faydasız şeyləri əldə etmək üçün ayırır. Lakin Allaha gəldikdə isə çox az bir hissəsini Allaha sərf edir.

HƏMÇİNİN - Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir: Allahla yanaşı Allahın düşmənini, Allahın xalis haqqında Allaha şərik qoşan bir kimsə Allahı lazımınca qiymətləndirməmişdir. Ona Allaha təzim etdiyi kimi təzim edir, ona itaət edir, onu ümüd edir, ondan qorxur. Allahın düşmənini, Allahın gözündən düşən birisini Allaha şərik qoşur. Müşriklər mələklərə ibadət etdikləri vaxt öz iddialarına görə onlar elə zənn edirdilər

ki, onlar mələklərə ibadət edirlər. Həqiqətdə isə onlar şeytana ibadət edirdilər. ***«O, gün*** *(Qiyamət günü)* ***Allah onları bir yerə yığacaq, sonra da mələklərə belə deyəcəkdir: Bunlar sizəmi ibadət edirdilər?*** *(Mələklər)****: Sən pak və müqəddəssən. Bizim ixtiyar sahibimiz onlar deyil, Sənsən! Xeyr, cinlərə*** *(şeytanlara)* ***ibadət edirdilər. Onların əksəriyyəti cinlərə iman gətirmişdir – deyə cavab verəcəklər».*** *(Səba 40-41)* Şeytan insanı özünə ibadətə çağırır və elə ilham etdirir ki, o mələkdir. Həmçinin günəşə, aya, ulduzlara ibadət edənlərdə belədir. Buna görə də günəş doğanda şeytanın iki buynuzu arasında doğur və kafirlər günəşə səcdə edirlər. Həqiqətdə isə günəşə deyil şeytana səcdə edirlər. Həmçinin günəş batdığı zamanda. Həmçinin İsa, Məryəmə, övliyalara, pirlərə, seyyidlərə ibadət edənlərdə onlara deyil şeytana ibadət edirlər. ***«Ey Adəm övladı! Məgər Mən sizə: Şeytana ibadət etməyin, o sizin açıq düşməninizdir – deyə buyurmadımmı».*** *(Yasin 60).* Bütün bunlar onu bildirir ki, şirkin Allah qatında böyük günahlardan olmasının sirrini bildirir. Allah onu tövbəsiz qəbul etmir. Şirk insanı əbədi əzabda qalmasını vacib edir. Allah bizi şirkdən qorusun. Amin!

ŞİRKİN ZƏRƏRLƏRİ VƏ FƏSADLARI

1. Dünya və Axirətdə pis aqibətlə qarşılaşmaq. 2. Dünya və Axirətdə olan sıxıntıların ən böyük səbəbi şirkdir. 3. Şirk dünya və axirətdə olan əminliyi qaldırar, qorxulara səbəb olar. 4. Şirk dünya və axirətdə zəlalətə düşməyə səbəbdir. 5. Böyük şirk edən kimsə ölümündən öncə tövbə etməzsə bağışlanması mümkün deyildir. 6. Böyük şirk bütün əməlləri yox edər. 7. Böyük şirk sahibinə Cənnəti haram, Cəhənnəmi ilə halal edər. 8. Böyük şirk sahibi Cəhənnəmdə əbədi qalacaqdır. 9. Şirk ən böyük zülm və iftiradır. 10. Allah və Rəsulu müşriklərdən uzaqdır. 11. Şirk Allahın qəzəbini və cəzasını gətirən və Allahdan uzaqlaşdıran ən böyük səbəbdir. Allahı qəzəbləndirən hər şeydən Allaha sığınırıq. 12. Şirk fitrət nurunu söndürür. 13. Gözəl əxlaqı yox edər. Gözəl əxlaq fitrətdəndir. 14. Böyük şirk sahibinin qan və mal toxunulmazlığını qaldırır. 15. Kiçik şirk imanı zəiflədir və böyük şirkə aparan səbəbdir.

Ey müsəlman qul! Böyük olsun, kiçik olsun şirkin hər birindən uzaq ol! Bundan Allaha sığın, Ondan dünya və axirətdə salamatlıq, məğfirət və rəhmət diləyirik! Amin.

BÖYÜK VƏ KİÇİK ŞİRKİN FƏRQİ

1. Böyük şirk insanı İslamdan çıxardır, kiçik şirk isə İslamdan çıxarmır.

2. Böyük şirk öz sahibini əbədi olaraq Cəhənnəmə salır, kiçik şirk isə əbədi deyildir.

3. Böyük şirk bütün əməlləri batil edir, kiçik şirk isə yalnız riya ilə olunan əməlləri batil edir.

4. Böyük şirk edənin canı və malı halal olur, kiçik şirk edənin isə canı və malı halal deyildir.

5. Böyük şirk edən kimsə ilə müsəlmanlar arasında düşmənçilik olması lazımdır. Müsəlmanların onu sevməsi mümkün deyildir. Yaxın əqrabası olsa da belə. Kiçik şirk sahibini sevməməyə bir səbəb yoxdur. Sahib olduğu şirkinə görə nifrət edilir, imanına görə isə sevilir.

BİTİRDİM: MİLADİ 2007-Cİ İL 11 MART
HİCRİ: 1428-Cİ İL SƏFƏR 23
HƏMD OLSUN ALƏMLƏRİN RƏBBİ OLAN ALLAHA! (YUNUS 10)

İSTİFADƏ OLUNAN ƏDƏBİYYAT

«Qurani Kərim» Ziya Bünyadov və Vasim Məmmədəliyevin tərcüməsi.
«Sələsətil Usul» Məhəmməd b. Saleh əl-Useyminin şərhi ilə Türk dilində.
«Kəşfi Şubuhət» Məhəmməd b. Saleh əl-Useyminin şərhi ilə Türk dilində.
«Aləmus Sunnətul Mənşura» Hafiz b. Əhməd əl-Həkəmi Türk dilində.
«əl-Əqidətul Təhaviyyə» İbn Əbil İzz əl-Hənəfinin şərhi ilə Türk dilində.
«Səhih Müslim» Türk dilində.
«Muxtəsər Səhih Buxari» Türk və Rus dillərində olan nəşrlər.
«Buluq əl-Məram – Достижение Цели» Перевод с арабского Кулиева Елмира.
«Riyadus Salihin» Türk və Rus dillərində.
«Qəbir ziyarətləri» İmam Birgivi Türk dilində.
«Hənəfi uləmalarına görə şirk və səbəbləri» Muhəmməd b. Abdurrahman əl-Humeyyis Türk dilində.
«Təvəssül» Abdullah b. Abdulhəmid əl-Əsəri Türk dilində.
«Təvəssül» əl-Albani Türk dilində.
«Təvəssül» İbn Teymiyyə Türk dilində.
«Основы Религии» Перевод с арабского Кулиева Елмира.
«Мудрост и Логика Призыва Пророков к Аллаху» Перевод с арабского Кулиева Елмира.
«Əqaid Risalələri – Qəbirlər, Bidətlər və Ölümü xatırlama» Əhməd ər-Rumi əl-Hənəfi Türk dilində.
«Qəlbin və Dinin şirk və Küfrdən təmizlənməsi» Əhməd b. Həcər əl-Batami Azəri dilində.
«Книга Единаобожия» Салих ивн ал-Фавзан.
«Tövhid Kitabı» Süleyman ət-Təmimi Azəri və Rus dillərində.
«Tövhidə Dəlillər Barədə Faydalı Söz» Süleyman ət-Təmimi Azəri dilində.
«İslamda Qəbirçiliyin Fəsadları» əl-Albani Türk dilində.
Adil Rəcəbov qardaşımızın «Günahlar» dərsləri.
Mübariz Qarayev qardaşımızın «Tövhid» dərsləri.

KİTABIN İÇİNDƏKİLƏR